fondată în 1895
bpt
serie nouă

valentin rasputin

despărțirea de matiora

VALENTIN RASPUTIN
DESPĂRŢIREA DE MATIORA

ROMAN

EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI
BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 1980

Versiunea românească a fost realizată
după ediţia:

VALENTIN RASPUTIN
Jivi i pomni
Proşceanie s Matioroi
– povesti –
Editura „Sovetskaia Rossiia”
Moscova – 1978

TABEL CRONOLOGIC

1937 La 15 martie se naşte Valentin Rasputin (după numele patronimic: Grigorievici), în satul Ust-Uda, aflat la trei sute de kilometri de oraşul Irkutsk, pe malul râului Angara. „Sunt, aşadar, siberian get- beget – mărturiseşte autorul[1] – sau, cum se zice pe la noi, «de-acileaşi» [2]. Tatăl meu s-a îndeletnicit cu agricultura, apoi a lucrat la o întreprindere forestieră, precum şi la alte întreprinderi şi instituţii. A făcut şi războiul... Cu alte cuvinte, a fost ca toţi cei de-o seamă cu dânsul. Mama a muncit şi ea, de-abia pridiind cu treburile prin gospodărie: ţin minte că de lipsa lor nu se prea putea plânge. La vârsta cuvenită, am fost dat la şcoală...”

1955 După terminarea şcolii medii, se înscrie la Facultatea de filologie şi istorie, cu dorinţa manifestă de a îmbrăţişa cariera didactică. Perioada studenţiei îi oferă prilejul de a cunoaşte în ansamblu şi a aprofunda operele marilor clasici ai literaturii ruse şi sovietice.

---

[1] Reproducem în cuprins o seamă de mărturii culese din interviurile acordate de Valentin Rasputin publicaţiilor *Voprosî literaturî* şi *Nedelea.*

[2] În original: *tutoşnii.*

Înfiinţarea, în 1955, a revistei lunare de literatură universală ***Inostrannaia literatura*** îi va facilita viitorului prozator accesul la o seamă de valori de prim rang din peisajul literar mondial contemporan, descoperirea unor personalităţi renumite ca Faulkner, Hemingway, Böll ş.a.

1959 Absolvă cursurile Facultăţii de filologie şi istorie a Universităţii din Irkutsk. Pe la mijlocul ultimului an de studii, rămânând fără bursă şi neavând nicio posibilitate de subzistenţă, prietenii îl ajută să devină colaborator extern al ziarului ***Sovetskaia molodioj,*** editat la Irkutsk, iar scurt timp după aceea – încă student fiind – este angajat la redacţia aceluiaşi ziar. O bucată de vreme lucrează acolo împreună cu ilustrul dramaturg A. Vampilov (1937- 1972), ale cărui piese, astăzi celebre, se joacă pretutindeni în lume. În presa locală îşi desfăşura pe atunci activitatea şi V. Şugaev, actualmente unul dintre cei mai cunoscuţi prozatori siberieni. Lucrând la ziar, în preajma unor oameni cu intense preocupări de ordin literar şi obştesc, deprinde încetul cu încetul meseria de gazetar. Este deopotrivă captivat de arta unor scriitori atât de diferiţi cum sunt Fiodor Dostoievski şi laureatul premiului Nobel, Ivan Bunin. „Şi de la unul, şi de la celălalt – arată Rasputin – am învăţat şi voi avea de învăţat întotdeauna. Mă atrăgea atât tensiunea psihologică din romanele lui Dostoievski, pasiunile mistuitoare ale eroilor săi, capacitatea de a rosti totul despre om, cât şi rafinamentul măiestriei literare a lui Bunin, ponderea pe care o capătă la el cuvântul...” Lucrează câţiva ani la Krasnoiarsk, în calitate de corespondent al studioului regional de televiziune şi al ziarului local ***Krasnoiarski komsomoleţ,*** pe şantierul de construcţie al magistralei Abakan-Taişet şi al hidrocentralei din Krasnoiarsk.

1961 Debutează în paginile almanahului literar ***Angara,*** din Irkutsk, cu povestirea ***Am uitat să-l întreb pe Leoşka.*** Acest succes în domeniul beletristicii, care îi va schimba totalmente cursul vieţii, se întemeiază, de fapt, pe un insucces înregistrat în activitatea sa de gazetar. Referitor la această împrejurare, Rasputin declară: „Lucram de aproape trei ani la ziar, când, într-o zi, am fost trimis să scriu un reportaj despre muncitorii unei exploatări forestiere din regiunea Irkutsk. Am scris reportajul, dar mi s-a spus că nu e un material bun, adecvat genului, întrucât are aspectul şi structura unei povestiri. Opinia redactorului şef a constituit pentru mine un îndemn de a-mi examina cu multă seriozitate resursele

literare...” ***Examinare*** ce durează o perioadă de aproape cinci ani.

Între timp nu mai scrie nimic; abia în 1966, pe când se pregătea să plece la consfătuirea tinerilor scriitori siberieni ce urma să se ţină în oraşul Cita, se apucă şi aşterne pe hârtie alte câteva povestiri. În cadrul acelei consfătuiri, are şansa să nimerească la seminarul condus de prozatorul Vladimir Civilihin. „De-ar fi fost altcineva în locul lui – spune Rasputin – poate că n-aş fi realizat mare lucru pe plan literar. Povestirile pe care le dusesem cu mine – îmi dau seama acum – erau scrise într-o manieră cam preţioasă, dovedind, poate, pe alocuri, un gust mai puţin format, totuşi lui Civilihin i-au plăcut...”

1966 Ulterior, lucrând tot în gazetărie, publică două volumaşe de reportaje, intitulate ***Tărâmul din preajma cerului*** (Editura „Vostocino-sibirskoe knijnoe izdatelstvo”, Irkutsk) şi ***Păzitorii de ruguri din noile oraşe*** (Editura „Krasnoiarskoe knijnoe izdatelstvo”, Krasnoiarsk). „Vorbeam în ele despre oamenii din Siberia de azi, despre şantierele ei: hidrocentralele de la Bratsk şi Krasnoiarsk, magistrala Abakan-Taişet... Pe-atunci, expresia «romantismul taigalei» se întâlnea frecvent în presa cotidiană, astfel că am plătit şi eu tribut în această privinţă... Mi-am dat seama însă că ar trebui să mă las de gazetărie: o făceau deseori tot atât de bine, ba chiar mai bine, scriitorii veniţi acolo de prin alte părţi. Mi s-a părut a fi mai potrivit să-mi orientez eforturile spre investigarea problemelor şi fenomenelor cunoscute şi apropiate nouă, siberienilor, a acelor probleme şi fenomene ce caracterizează viaţa celor născuţi şi crescuţi, ca şi noi, pe acele meleaguri...”

Volumele sunt de îndată remarcate, întrunind sufragiile unanime ale criticii, care scoate în relief compoziţia impecabilă a scrierilor, limbajul lor metaforic de aleasă inspiraţie, fraza adeseori ritmată, cu rezonanţă de vers alb. Recenzând primul volum, cunoscutul critic V. Turbin descoperă în Rasputin un veritabil „tânăr maestru”.

1967 Îi apare primul volum de proză scurtă, ***Omul de pe astă lume*** (Editura „Krasnoiarskoe knijnoe izdatelstvo”, Krasnoiarsk), care marchează trecerea de la reportaj la povestire. „La cele văzute şi auzite în peregrinările mele de gazetar – arată Rasputin – începusem, ca să zic aşa, să adaug şi de la mine. Părea că mi se trezise «eul» de scriitor...”

După publicarea volumului, este primit în Uniunea Scriitorilor. Vede lumina tiparului şi primul său roman, ***Bani pentru Maria*** (revista ***Sibirskie ogni,*** nr. 9), care stârneşte un interes

considerabil şi vii comentarii.

În săptămânalul ***Literaturnaia Rossiia*** (nr. 5), îi apare nuvela intitulată ***Vasili şi Vasilisa.***

1968 Editura „Molodaia gvardia" din Moscova publică, în volum, romanul ***Bani pentru Maria,*** dimpreună cu o suită de povestiri. În postfaţa intitulată „S-a născut un scriitor", criticul Feliks Kuzneţov remarcă originalitatea frapantă a prozei lui Rasputin, luciditatea observaţiei, capacitatea de a discerne în faptul aparent banal nebănuite valori umane.

1969 Scrie în colaborare cu V. Şugaev nuvela ***Zbucium neprevăzut.***

1970 Romanul ***Sorocul cel de pe urmă*** (revista ***Naş sovremennik*** nr. 7, 8) îi aduce autorului consacrarea definitivă, fiind socotit un adevărat eveniment literar. Concomitent romanul apare în volum la Editura „Vostocino-sibirskoe knijnoe izdatelstvo", Irkutsk. În numeroase publicaţii sunt inserate articole şi cronici elogioase pe marginea cărţii.

1971 Editura „Zapadno-sibirskoe knijnoe izdatelstvo" din Novosibirsk reeditează ***Sorocul cel de pe urmă*** şi ***Bani pentru Maria.***

1972 Sub titlul ***În jos şi în sus pe firul apei,*** Editura „Sovetskaia Rossiia" din Moscova îi tipăreşte un amplu volum de proză, cuprinzând şi romanele ***Sorocul cel de pe urmă*** şi ***Bani pentru Maria.***

1973 Sorocul cel de pe urmă este publicat în Cehoslovacia, la Bratislava.

1974 Apare romanul ***Trăieşte şi ia aminte*** (revista ***Naş sovremennik,*** nr. 10, 11). Iată ce mărturiseşte autorul cu privire la geneza acestei opere: „Îmi amintesc că în anul o mie nouă sute patruzeci şi cinci, copil fiind, am văzut cum era dus sub escortă prin mijlocul satului un ţăran care dezertase de pe front. Întâmplarea mi s-a întipărit în minte: deşi părea că o uitasem, mult mai târziu mi-au reînviat în memorie toate amănuntele ei... Cum a luptat ostaşul Guskov, acel personaj din romanul meu? Ca să folosesc un singur cuvânt, bine. Totuşi el devine un trădător, chiar dacă involuntar. Căci un om care a călcat fie şi o singură dată pe drumul trădării va străbate acest drum până la capăt. Dar Nastiona?.... Femeile sunt înzestrate cu o uimitoare sensibilitate faţă de necazul altuia: despre această calitate a lor intenţionam mai demult să scriu, să povestesc... Cititorul este înclinat să creadă că Nastiona va dezvălui

ascunzătoarea bărbatului ei, sau că îl va determina să se predea. Nastiona însă nu face niciuna, nicialta... Cred că am izbutit să prezint în mod convingător logica anterioară a tuturor faptelor ei...". La Praga apare romanul ***Bani pentru Maria.***

1975 Editura „Sovremennik" din Moscova publică romanul ***Trăieşte şi ia aminte,*** dimpreună cu câteva nuvele ale scriitorului. În acelaşi an, Editura „Vostocino-sibirskoe knijnoe izdatelstvo" din Irkutsk tipăreşte o nouă culegere din proza lui Rasputin, incluzând romanele ***Sorocul cel de pe urmă, Bani pentru Maria,*** precum şi reportajul ***În jos şi în sus pe firul apei.***

Sub egida Editurii „Univers", apare în România ***Sorocul cel de pe urmă,*** a cărui tălmăcire o semnează Ioana şi Tudor Savu.

1976 Oferă tiparului ultimul său roman, intitulat ***Despărţirea de Matiora*** (revista ***Naş sovremennik,*** nr. 10, 11). „Vorbesc aici – arată prozatorul – despre transformările ce au loc în viaţa Siberiei de azi, transformări pe care le urmăresc nu ca un om venit din altă parte să supună şi, ca să zic aşa, să reorganizeze acest ţinut aspru şi minunat de frumos, ci ca un siberian ce sunt, ca unul care s-a născut şi trăieşte aici, care îl iubeşte şi se gândeşte la el nu doar ca la un gigantic şantier, ci şi ca la patria lui, ca la pământul pe care i-au trăit strămoşii şi-i vor trăi copiii şi nepoţii... Viaţa de astăzi – remarcă în altă ordine de idei Valentin Rasputin – este deosebit de dinamică, mulţi sunt foarte grăbiţi, eu însă mă hotărâsem să vorbesc despre o viaţă calmă, tihnită. Există ea oare în realitate? Desigur. Pe uriaşele întinderi ale Siberiei, se resfiră sate mai mici şi mai mari, unde mulţi oameni duc un trai aşezat, statornicit de ani şi ani. Nu ştiu cum s-a făcut, dar până acum, pe oamenii aceştia modeşti literatura nu i-a băgat în seamă. Şi totuşi ei sunt contemporanii noştri, trăiesc alături de noi şi sunt făuritorii unor uriaşe valori materiale. Fiecare îşi are viaţa lui, soarta şi trăirile sale. Cum ai putea să nu vorbeşti despre ei? Şi tocmai pe aceşti oameni, pe aceşti eroi anonimi eu îi cunoşteam foarte bine. Nu este vorba, cum afirmă unii critici, de apărarea satului vechi. Ci de viaţa spirituală a milioane de semeni, viaţă care se află într-o continuă prefacere, care rămâne tot mai mult în trecut şi care mâine nu va mai fi cea de azi. Cine altul, dacă nu scriitorul, are, deci, menirea să consemneze acest proces?... Tot criticii m-au alăturat reprezentanţilor aşa-zisei proze rurale. Socotesc o asemenea împărţire – proză rurală, citadină, de război, pentru tineret etc. – extrem de convenţională... Dragostea şi ura, viaţa şi moartea,

binele şi răul... Categoriile sunt aceleaşi ca şi în trecut, atât în literatură, cât şi în viaţă. Numai timpurile sunt altele, astfel că în faţa scriitorului se ridică imperios problema: cum să abordeze aceste teme, cum să-i înfăţişeze pe oameni?... Consider, aşadar, munca mea şi a colegilor mei din domeniul prozei rurale mai degrabă ca pe o studiere în plan moral a personalităţii umane... Aş fi vrut să amintesc multe nume de scriitori la care ţin şi pe care-i citesc în mod constant. Este vorba, în primul rând, de Mihail Şolohov, de la care învăţăm cu toţii. Iubesc mult proza lui Vasili Şukşin. Îi voi aminti şi pe cei de la care am avut de învăţat în mod nemijlocit. Astfel, prin tensiunea conflictelor dramatice – interioare şi exterioare – m-a atras proza, atât de ancorată în realitate, a lui Vasili Belov. Iubesc, de asemenea, proza lui Viktor Astafiev, pe care îl consider a fi unul dintre cei mai buni scriitori. Întâmpin de fiece dată cu mult interes operele noi ale lui Evgheni Nosov, Fiodor Abramov, Vasil Bâkov....”

Lui Valentin Rasputin i se acordă premiul revistei ***Naş sovremennik*** pe anul 1976, pentru romanul ***Despărţirea de Matiora.***

Colecţia „Roman-gazeta” (nr. 21) îşi consacră paginile unui grup de prozatori siberieni. V. Rasputin figurează cu nuvelele ***Vasili şi Vasilisa*** şi ***Lecţii de franceză.*** Aceeaşi colecţie (nr. 23) reeditează ***Sorocul cel de pe urmă*** şi ***Bani pentru Maria,*** cu o prefaţă de S. Vikulov.

Apare în R.F.G., la München, romanul ***Trăieşte şi ia aminte.***

Sub titlul ***Vis et souviens-toi,*** revista ***Lettres soviétiques*** nr. 212, 213) publică acelaşi roman în versiune franceză.

Editura „Molodaia gvardia” scoate o nouă ediţie din creaţia rasputiniană, cuprinzând toate cele patru romane. Prefaţa este semnată de renumitul prozator şi eseist Serghei Zalâghin.

1977 Referindu-se la această ediţie, care ar reprezenta, de fapt, al doilea volum din tot ce a scris până în prezent, prozatorul comentează: „Cam puţin pentru un răstimp de zece ani, şi aceasta pentru că scriu încet şi greu... Mai ales când abordez o nouă lucrare, nu izbutesc să aştern decât, cel mult, o pagină şi jumătate pe zi. Deseori, nici nu ştiu ce se va întâmpla în capitolul următor. Încetul cu încetul însă, materialul se limpezeşte, începe să se întrevadă sfârşitul istorisirii, îmi dau seama din ce în ce mai bine cum să ajung până acolo şi-atunci scriu mult, câteodată până seara târziu... Dar nu-mi place să scriu repede. Dialogul, de pildă, cea mai

obişnuită formă de comunicare, trebuie să se-nfiripeze spontan, natural. Cel care stă să asculte cum vorbesc oamenii simpli, care caută să pătrundă cu luare-aminte sensul aşa-numitelor cuvinte dialectale, îşi dă seama totdeauna câtă frumuseţe cuprind ele. Acest limbaj scriitorul nu-l poate învăţa la universitate... Fără să susţin că trebuie să scriem într-un limbaj dialectal, sunt totuşi pentru folosirea integrală a stihiei graiului popular... Întrucât pe mine acesta mă interesează îndeaproape, notez de fiecare dată cuvintele mai deosebite. Astfel, încetul cu încetul, ajung să alcătuiesc un dicţionar al limbajului utilizat astăzi în satul siberian. Dialectele siberiene sunt interesante prin aceea că ţinutul de dincolo de Urali a atras dintotdeauna oameni proveniţi din cele mai diferite gubernii ale Rusiei. Dar si astăzi vin în Siberia oameni de pretutindeni. Şi ei aduc cu sine – fiecare de la locul lui de baştină! – nu numai sacoşe cu haine de schimb, dar şi o adevărată bogăţie lingvistică. Siberia oferă şi din acest punct de vedere valori comparabile cu aurul şi diamantele sale."

Pentru romanul ***Trăieşte şi ia aminte,*** lui Rasputin i se decernează Premiul de Stat al U.R.S.S.

Revista de teorie şi critică literară ***Voprosî literaturî*** (nr. 2), organ al Uniunii Scriitorilor din U.R.S.S. şi al Institutului de literatură universală „A. M. Gorki" de pe lângă Academia de Ştiinţe a U.R.S.S., organizează o masă rotundă, în cadrul căreia este amplu discutată proza lui V. Rasputin. Iau parte criticii O. Salânski, V. Oskoţki, I. Seleznev, A. Ovcearenko, E. Starikova. Referindu-se, printre altele, la una din mărturisirile scriitorului cum că „se hotărâse să vorbească despre o viaţă tihnită", criticul O. Salânski se întreabă: „Unde anume o fi acea tihnă", de vreme ce „toate întâmplările descrise în romanele lui Rasputin încep să se desfăşoare tocmai în clipa în care se năruie ordinea statornicită a lucrurilor?" În ciuda unor opinii contradictorii privind anumite aspecte ale creaţiei prozatorului, participanţii la dezbateri subliniază forţa talentului său excepţional, impresionanta încărcătură filozofică a operelor sale, axate pe marile probleme ale existenţei umane şi adânc ancorate în realitatea zilelor noastre, precum şi stilul său inimitabil, de neconfundat.

Editura „Izvestia" din Moscova reeditează ultimele trei romane ale scriitorului în colecţia ***Biblioteca „Drujbî narodov".*** Volumul este însoţit de un amplu studiu purtând semnătura lui L. Terakopian.

Se publică, la Moscova, sub egida „V.A.A.P” („Agenţia pentru apărarea drepturilor de autor”) ***Sorocul cel de pe urmă,*** dramă în două acte (după romanul cu acelaşi titlu), inclusă ulterior în repertoriul mai multor teatre din Uniunea Sovietică.

Prezentând ***Despărţirea de Matiora,*** în paginile revistei ***Lettres soviétiques*** (nr. 224), E. Sidorov observă: „Niciodată opţiunile scriitorului n-au fost exprimate într-un mod atât de deschis, niciodată patosul său nu s-a manifestat cu atâta pregnanţă ca în romanul de faţă. Fiecare pagină poartă mai mult ca oricând amprenta temperamentului, a dorinţei sale de a-şi exprima consideraţiile asupra existenţei umane. Un recviem închinat unui sat siberian condamnat la dispariţie, un ultim rămas bun adresat tuturor lucrurilor sacre pe care le-am moştenit de la înaintaşii noştri şi pe care timpul le şterge în mod implacabil de pe faţa pământului şi din memoria generaţiilor de mâine, spulberând legătura binefăcătoare dintre noi şi trecutul nostru cultural şi moral – astfel poate fi socotit ultimul roman al lui Rasputin, operă plină de patetism şi compasiune, în care autorul îşi revarsă durerea şi duioşia, mânia şi patosul. Nu trebuie să căutăm la Rasputin doar descrierea vieţii; proza sa se refuză unui asemenea criteriu, i se opune. Rasputin nu descrie o existenţă rutinieră: toate creaţiile sale degajă o poezie plină de profunzime, o mare diversitate de idei estetice.” În România, revista ***Secolul 20*** (nr. 11-12) publică fragmente din romanul ***Trăieşte şi ia aminte,*** în tălmăcirea regretatului scriitor Nicolae Gane, cu o prezentare de Tatiana Nicolescu şi un călduros mesaj al lui Valentin Rasputin adresat cititorilor români, „cărora – ţine să sublinieze prozatorul – le port o deosebită simpatie, ba chiar afecţiune, pentru că sunt unii dintre primii mei cititori străini...”[1] Romanul vede lumina tiparului în Cehoslovacia (la Bratislava), în Polonia şi R. D. Germană.

Sub titlul ***Matouchka*** este publicat la Paris, în Editura „Laffont”, ***Sorocul cel de pe urmă.***

1978 Sunt reeditate, la Moscova, de către Editura „Sovetskaia Rossiia”, operele ***Trăieşte şi ia aminte*** şi ***Despărţirea de Matiora.***

Editura „Molodaia gvardia” scoate o nouă ediţie a volumului publicat în 1976, care cuprinde toate cele patru romane.

Colecţia „Roman-gazeta” (nr. 16) reeditează romanul ***Trăieşte şi ia aminte.***

---

[1] *Vol. cit.,* p. 221.

Sub egida „V.A.A.P.” se publică la Moscova ***Bani pentru Maria*** – piesă în două acte (dramatizarea romanului cu acelaşi titlu). Piesa vede lumina rampei la câteva teatre din U.R.S.S.

Trăieşte şi ia aminte este reeditat la Krasnoiarsk şi Irkutsk, iar la Editura „Progress” din Moscova, apare în versiune spaniolă.

Romanul înregistrează prima sa ediţie în Ungaria şi se reeditează în Cehoslovacia (la Praga) şi în R. D. Germană.

În Norvegia se traduce *Sorocul cel de pe urmă*.

La Novosibirsk vede lumina tiparului monografia ***Valentin Rasputin,*** semnată de Vladimir Şapoşnikov. Un alt volum închinat creaţiei şi personalităţii scriitorului ***(Responsabilitatea talentului)*** apare la Irkutsk sub semnătura Nadejdei Tenditnik.

1979 Editura „Univers” pune la îndemâna cititorilor români romanul ***Trăieşte şi ia aminte,*** în tălmăcirea lui Nicolae Gane, cu o prefaţă de Tatiana Nicolescu. În ***România literară, Contemporanul, Luceafărul, Steaua*** etc. apar cronici elogioase, scoţând în evidenţă virtuţile acestei opere de excepţie, ca şi ţinuta remarcabilă a versiunii româneşti.

La Studiourile „Mosfilm” intră în producţie ***Despărţirea de Matiora,*** după romanul omonim al lui Valentin Rasputin.

Este publicat în Spania ***Bani pentru Maria.***

Trăieşte şi ia aminte cunoaşte a treia ediţie în R. D. Germană.

Despărţirea de Matiora apare în Anglia, Franţa, R. D. Germană.

1980 La Teatrul „Molodiojnâi” din Moscova” (studioul din cartierul Krasnaia Presnea), Veaceslav Spesivţev pune în scenă ***Despărţirea de Matiora,*** oferind – într-o viziune regizorală modernă, extrem de ingenioasă şi de o totală fidelitate faţă de textul rasputinian – un spectacol copleşitor, unic în felul său.

1

Şi din nou sosi primăvara, încă una din şirul nesfârşit de-ntâmpinate primăveri, dar cea de pe urmă pentru Matiora: atât pentru ostrov, cât şi pentru sat, căci amândouă purtau unul şi acelaşi nume. Din nou porni cu bubuit prelung şi cu-nverşunare, grămădind blocuri colţuroase de-a lungul malurilor, gheaţa pe râu, şi Angara, slobodă, se arătă în privelişte, mânându-şi unda năvalnică, sclipitoare. Din nou prinseseră a şopoti zglobiu pe

grindul de sus şuvoaiele repezite la vale de-o parte şi de alta a costişei; din nou verdeaţa năpădi, scânteietoare, pământul şi copacii, se abătură primele ploi, sosiră lăstunii şi rândunelele şi în fiece seară se auzeau orăcăind a dragoste de viaţă broscuţele trezite prin smârcuri. Acestea toate s-au petrecut aidoma de-atâtea ori şi tot de-atâtea ori Matiora s-a aflat în pas cu toate schimbările săvârşite în natură, fără să rămână în urmă şi fără s-o ia înainte niciunei zile. Şi acum, bunăoară, oamenii au pus răsaduri în grădinile de legume; n-au făcut-o însă chiar toţi: trei familii plecaseră încă de cu toamnă, răzleţindu-se prin diferite oraşe, iar alte trei părăsiseră satul şi mai demult, încă în primii ani când se văzu limpede că zvonurile ce începuseră să umble aveau temei. La fel ca întodeauna a semănat lumea grâne, dar nu pe toate ogoarele: dincolo de râu ţarina a rămas neatinsă, semănăturile făcându-se doar aici, pe ostrov, mai aproape de sat. Şi nici morcoavele, nici crumpenele n-au fost vârâte-n pământ la acelaşi soroc, ci cum s-a nimerit, care cum a dovedit s-o facă; mulţi săteni sălăşluiau acum în câte două case, între care aveau de străbătut cale de cinsprezece kilometri peste apă şi măguri, încât nu mai ştiau cum să pridideascâ şi ici, şi colo. Aceeaşi dintotdeauna părea Matiora şi totuşi nu mai era ea: gospodăriile se aflau la locul lor, neclintite – doar o căscioară şi o baie de aburi fuseseră dărâmate, să aibă oamenii lemne de foc; în rest totul era deocamdată în viaţă, în mişcare, trâmbiţau ca şi înainte cocoşii, mugeau vacile, zăpăiau câinii şi totuşi satul pălise la înfăţişare, se vedea cât de colo că pălise, precum frunzişul unui copac doborât, ieşise din rădăcini, se abătuse de pe făgaşul lui de totdeauna. Toate păreau la locul lor şi totuşi arătau într-altfel: mai dese şi mai cu neruşinare dăduseră buzna urzicile; ferestrele caselor pustii stăteau încremenite, cu licăr mort, iar porţile ogrăzilor – larg deschise; lumea le închidea mereu, să nu mai stea vraişte, dar parcă un duh necurat le deschidea iarăşi şi iarăşi, pentru ca totul să vâjâie şi să scârţâie mai abitir, să pocnească întruna în bătaia vântului; pretutindeni vedeai garduri şi îngrădituri hâite, şoproane, hambare şi ocoale într-o rână şi cu pereţii înnegriţi, scânduri şi prăjini zăcând netrebnice, căci nicio mână de gospodar, pricepută să dreagă, să pună rânduială în toate spre îndelungă folosinţă nu se mai atingea de ele. Multe case stăteau nevăruite pe dinăuntru, nedereticate, cu lucrurile înjumătăţite, căci lumea dusese o parte din ele la aşezările cele noi, dezvelind în urmă unghere mohorâte şi întinate, iar altele le lăsase

aici, de trebuinţă, fiindcă avea să mai vină din când în când şi pe la casele vechi, să mai moşmolească şi-n jurul lor câte ceva. Doar bătrânii şi bătrânele îşi mai treceau acum veacul în Matiora: vedeau de case şi de grădinile de legume, se îngrijeau de vite şi de copii, păstrând în toate un aer de aşezare locuită şi ferind satul de o prea mare părăginire. Pe-nserat se adunau laolaltă, şedeau la taifas cu glas domol – şi mereu despre unul şi acelaşi lucru: ce-o să fie? Oftau ades, cu inima grea, aruncând temător câte-o privire spre malul drept al Angarei, unde începuse a se înălţa o nouă şi întinsă aşezare. Soseau de-acolo zvonuri fel şi fel.

*

Omul acela, dintâi, care cu trei sute de ani şi mai bine în urmă hotărâse să se statornicească aici, pe ostrov, fusese fără putinţă de tăgadă un om ager la minte şi chibzuit, socotind pe bună dreptate că pământ mai mănos ca acesta n-ar fi putut găsi nicăieri aiurea. Ostrovul se-ntindea pe mai bine de cinci verste, dar nu era alungit ca o panglică, ci aducea mai degrabă cu un fier de călcat, încât îşi făceau berechet loc într-însul şi o ţarină, şi o pădure, şi o baltă cu brotaci, iar în partea de jos şi despărţit de el printr-o gârlă şerpuitoare, trăgea foarte aproape un alt ostrov căruia lumea-i zicea ba ***Podmoga***[1]***,*** ba ***Podnoga***[2]***.*** Denumirea dintâi era de înţeles: tot ce nu le ajungea celor de pe Matiora era luat de aici. Dar rostul celei de Podnoga nu l-ar fi putut desluşi niciun suflet de om, mai ales acum, după atâta amar de vreme. O fi scăpat-o vreo gură împiedicată şi aşa a rămas să dăinuie, căci e lucru ştiut: cu cât mai năstruşnică-i rostirea cuiva, cu atât ispiteşte mai mult. Şi-şi mai face loc în istorisirea de faţă un nume picat de cine ştie unde: acela de Bogodul, cu care fusese botezat un moşneag ce se pripăşise-n Matiora venind de pe alte meleaguri, nume pe care lumea-l rostea în felul rutenilor, adică Bohgodul. De astă dată putea măcar bănui de unde s-a iscat porecla. Moşului, care se da drept polonez, îi plăcea straşnic să înjure pe ruseşte şi, auzindu-l pesemne vreun om mai cu carte, abătut prin sat, i-o fi spus cu năduf ***bogohul***[3]***,*** iar sătenii, fie că nu i-au priceput vorba, fie că i-au schimonosit-o cu bună ştiinţă, au preschimbat-o în „bogodul”. Că o fi fost aşa, că n-o fi fost, nu se poate spune cu hotărâre, oricum, spre tâlcuirea asta eşti îndemnat.

---

[1] *Podmoga* – ajutor, sprijin (vorbirea curentă).

[2] *Podnoga* – de la *pod nogoi* – sub picior.

[3] *Bogohul* – cel ce huleşte pe Dumnezeu.

De-a lungul vremii, satului i-a fost dat să vadă multe şi de toate. Pe lângă el au urcat odinioară în sus pe Angara cazaci bărboşi ca să dureze ***ostrogul***[4] Irkuţki; trăgeau aici pentru mas neguţătorii ce mişunau încolo şi-ncoace pe apa râului; tot pe apă erau duşi şi ocnaşii, iar escortele lor, de cum zăreau înainte-le tărâmul acesta locuit, trăgeau pe dată la mal, aprindeau focuri şi puneau la fiert ciorba din peştele prins chiar atunci; două zile în şir durase pe acest petec de pământ vuietul luptei dintre kolceakoviştii ce ocupaseră ostrovul şi partizanii porniţi cu bărcile la asalt de pe amândouă malurile. De la kolceakovişti rămăsese pe Matiora o baracă din bârne, înjghebată pe malul de sus al ostrovului, în dreptul unui grind golaş, adăpost în care, de câţiva ani încoace, în verile frumoase, pe căldură, hălăduia, aidoma unui gândac, bătrânul Bogodul. Cunoscuse satul şi năvala apelor, când viitura ajungea să acopere jumătate din ostrov şi când peste Podnoga – ostrovul acela fiind mai jos şi mai prăvălatic – porneau a se roti bulboane înfricoşătoare; cunoscuse pârjoluri, foamete şi fapte de tâlhărie.

Avea satul şi o bisericuţă a lui, aşezată, cum se şi cuvine, la loc curat şi înalt, de-o vedea lumea acătărea şi de pe un braţ, şi de pe celălalt al râului, iar când a venit vremea colhozurilor, bisericuţa a fost transformată în depozit. Ce-i drept, din lipsă de popă, nu se mai făcuse slujbă într-însa cam de multişor nici până atunci, dar crucea din creştetul ei rămăsese neclintită şi-n fiece dimineaţă bătrânele satului cătau spre ea cu închinăciune. Mai apoi fu doborâtă şi crucea. Avea satul şi-o moară, aşezată pe malul unei gârliţe din susul ostrovului, cu vadul anume parcă pentru ea săpat; iar măcinişul chiar de era neprisoselnic, se făcea totuşi nu din boabe împrumutate, aşa încât pâine sătenii aveau îndeajuns. În vremea din urmă, pe vechea toloacă, scobora de două ori pe săptămână câte un avion, astfel că la oraş ori la centrul raional lumea se-nvăţase să meargă pe sus.

Şi uite-aşa, cu voia, cu nevoia şi-au dus matiorenii traiul fără a se urni de pe costişa aceea a lor, aflată acolo, în preajma malului stâng, întâmpinând şi petrecând anii taman cum întâmpinau şi petreceau apele Angarei, a cărei matcă îi ajuta să ţină legătura cu alte aşezări şi-n megieşia căreia şi-au agonisit de când lumea pâinea cea de toate zilele. Şi-aşa cum veşnică, făr-de istov, e curgerea apei în vad, la fel părea, durat pe vecie, şi satul lor; se

[4] *Ostrog* – cetăţuie împrejmuită cu palisadă (în Rusia secolelor XIV-XVIII).

duceau în ţintirim unii, se năşteau alţii, se năruiau casele vechi, se ridicau altele, noi. În ăst chip şi-a dus viaţa satul, înfruntând vremi şi năpaste preţ de trei sute de ani şi mai bine, ani în care la grindul de sus se adăugase poate şi-o jumătate de verstă de pământ adus de ape, până-n clipa-n care se abătu zvonul că zilele satului sunt numărate, că soarta-i e pecetluită. Că mai jos, pe firul Angarei, se construieşte un stăvilar pentru o centrală electrică, iar apele râului şi ale pâraielor vor creşte şi se vor revărsa, potopind pământuri multe, între care, în primul rând, se va afla Matiora, fireşte. De-ar fi să pui unul peste altul şi cinci ostroave ca ăsta şi tot le-ar acoperi apele pe de-a-ntregul, încât n-ai mai putea oblici nici măcar locul unde era cândva siliştea. Aşadar, oamenii urmau să se strămute. Şi nu i-a venit nimănui lesne să creadă că în adevăr aşa se vor petrece lucrurile, că acel sfârşit al lumii cu care odinioară erau băgaţi în boale neştiutorii se dovedea a fi astăzi atât de aproape.

La un an după ce făcuse primul ocol zvonul acela, venise pe ostrov o şalupă cu o comisie de evaluare şi se apucase să stabilească vechimea caselor din sat şi preţul fiecăreia dintre ele. A te mai îndoi de soarta Matiorei nu mai avea niciun rost; ea îşi trăia anii cei de pe urmă. Undeva, pe malul drept, se şi clădea noua aşezare a sovhozului în care erau comasate toate colhozurile dimprejur, ba chiar şi mai de departe, şi pentru ca lumea să nu-şi mai bată capul cu tot soiul de troace – se luase hotărârea ca satelor vechi să li se dea foc.

Şi iată că acum urma la rând chiar vara cea de pe urmă: către toamnă, apele aveau să vină mari, potopitoare.

2

Bătrânele şedeau tustrele în jurul samovarului şi ba se opreau din vorbă, turnându-şi ceai în farfurioare şi sorbindu-l în tăcere, cu încetul, ba se porneau din nou, oarecum în silă şi fără vlagă, să lege o discuţie domoală, întreruptă şi ea când şi când de tăcere. Se adunaseră acasă la Daria, cea mai bătrână dintre bătrânele satului; de fapt, niciuna din ele nu-şi cunoştea precis vârsta, precizia asta rămânându-le înscrisă în catastifele bisericeşti, duse cu vremea cine ştie pe unde, încât li se pierduse şi urma. Despre anii lor bătrânele vorbeau cam aşa:

— Eu, fato, îl duceam de-acu-n cârcă pe Vaska, frăţâne-miu, când te-ai născut tu pe lume. Asta i-o spunea Daria – Nastasiei.

Începusem să-mi dau sama de toate, mi-aduc bine aminte.

— Ba numa’ cu vo trei ani să hii mai în etate ca mine, poate nici cu-atât.

— Aş, cu trei! Eu mă şi măritasem când tu ereai cum? Ian aminteşte-ţi! Mai umblai, fato, cu fundu gol! Da de nunta mea zic eu c-ar trebui să-ţi aminteşti, de bună samă.

— Mi-amintesc.

— D-apoi vezi? Cum să fii tu de-o samă cu mine! Pe lângă mine tu eşti de tot tinerică.

Cât despre Sima, cea de-a treia bătrână, ea nu putea să fie părtaşă la depănarea acelor atât de vechi amintiri, întrucât era o venetică, adusă la Matiora de un vânt întâmplător cu aproape zece ani în urmă, din satul Podvolocinaia, aşezat şi el pe Angara, dar şi acolo nimerise încă de mai departe, de undeva de pe lângă Tula, şi zicea mereu că avusese de două ori prilejul – înainte de război şi în timpul războiului – să vadă Moscova, lucru pe care sătenii, potrivit învăţului împământenit – să nu crezi cât n-ai dovezi – îl întâmpinau de fiece dată cu chicoteli şi dându-şi coate. Cum adică a putut o bătrână zvânturată ca Sima să vadă Moscova câtă vreme niciunul din ei nu a văzut-o? Ce are a face că-i de fel de prin părţile capitalei? Doar nu oricine-i lăsat să intre acolo. Sima nu se mânia şi nici nu căta să-i convingă, tăcea molcom, ca mai apoi să spună iar aceeaşi poveste, motiv pentru care se procopsi cu porecla de „Moscoveanca”. Din întâmplare, porecla i se potrivea: Sima era o femeie din cale-afară de curăţică şi ordonată, ştia un pic de carte şi avea acasă o cărţulie de cântece din care se apuca uneori, când îi dădea inima ghes, să-i zică nişte cântări prelungi şi întristătoare de soartă amară. Iar soarta, pre cât se vede, nu i-a fost câtuşi de puţin dulce, de vreme ce-i fusese dat să pătimească atâtea, să-şi părăsească în timpul războiului vatra părintească, meleagul unde crescuse, să aibă o singură fată şi aceea mută din născare, şi-acum, la bătrâneţe, să rămână în braţe cu un nepoţel, un pui de om, pe care cine ştie când şi cum avea să-l ridice. Cu toate astea, ea mai nutrea şi acum nădejdea să găsească vreun moşulică pe lângă care să se aciueze şi căruia să-i poarte de grijă – să-i spele, să-i facă de mâncare, să-i aştearnă masa. De fapt, tocmai din pricina asta şi venise ea la timpul său în Matiora: ajungându-i la ureche că un bătrânel de-aici, pe nume Maksim, rămăsese văduv şi aşteptând din bună-cuviinţă să treacă o vreme, părăsi Podvolocinaia, unde locuia pe-atunci, şi plecă să-şi caute norocul pe

ostrov. Dar norocul nu-i surâse: moş Maksim o făcu pe încăpăţânatul, iar femeile, care n-o cunoşteau prea bine pe Sima, nu-i veniră nici ele în ajutor: bătrânul, deşi nimănui de trebuinţă, era totuşi un om de-al lor şi nu le prea convenea să-l dea pe mâna unei venetice. S-ar putea însă ca moş Maksim să se fi speriat de Valka, odrasla cea mută a Simei, căci se făcuse destul de mărişoară pe-atunci şi o auzeai mereu pufnind din gură şi tot cerând câte ceva, plină de arţag. După acea peţire zadarnică, sătenii începură să râdă pe seama Simei: „Câtu-i Sima de fudulă, o rămas cu deştu-n gură”, dar femeia nu le purta pică. Şi nici n-o porni îndărăt peste ape la Podvolocinaia, ci se statornici în Matiora, într-o căscioară părăsită din capătul de jos al ostrovului. Îşi făcu acolo o micuţă grădină de zarzavaturi, sclipui un război de ţesut şi se apucă să ţească preşuri din cârpe – şi uite-aşa o scotea la capăt. Iar Valka, la rândul ei, cât timp a fost să stea împreună cu maică-sa, a lucrat la colhoz.

Acum, pe lângă Sima se oploşise Kolka, nepoţelul ei de cinci anişori, buruienarul Valkăi. Băiatul nu se aruncase în partea maică-si, nu era mut, vorbea, dar puţin şi stâlcit; era sălbăticuţ, fricos şi veşnic se ţinea de fusta bunică-si. Vorba ceea: nu flăcău, ci fătălău. Bătrânelor din sat le era milă de el, căutau să-l mângâie, dar el se lipea şi mai strâns de Sima şi se uita la ele cu o privire matură, plină de-o amară şi smerită înţelegere.

— Cine-i fi tu, mă, de te holbezi aşa la mine? se minuna Daria. Ce-i fi văzând: că-mi stă moartea-n spate? Asta o ştiu şi fără tine. Iote cu ce ochi mă străpunge mutulică, parcă-s două sfredele!

— Ba nu-i mut, sărea de colo Sima, strângându-şi nepotul la piept.

— Nu-i mut, da tace.

Şi din nou îşi curmau vorba, moleşite de ceaiul băut şi de dogoarea soarelui bătând la ceasul scăpătatului în fereastra ce da spre asfinţit. Bătrâna Daria, naltă şi uscăţivă, cu o palmă mai naltă decât Sima, care şedea lângă ea, tot moţăia din cap încuviinţând parcă ceva, cu ochii pironiţi în tăblia mesei, cu chipul sever şi obrajii scofâlciţi, palizi. În pofida vârstei, Daria se ţinea încă bine pe picioare, braţele-i erau zdravene, astfel încât prididea, după puterile ei, cu treburile deloc uşoare ale gospodăriei. Feciorul şi nora s-au şi mutat în casa cea nouă, nu mai vin în sat decât o dată pe săptămână, ba chiar şi mai rar, şi toată ograda, toată grădina de zarzavaturi se-afla acum în grija ei, iar în ogradă avea o vacă, o

juncă, un tăuraş fătat astă-iarnă, apoi un purcel, găini, căţel. Ce-i drept, i se spusese că dacă o copleşesc la un momenit dat treburile sau de se-ntâmplă cumva să cadă la pat, să-i ceară ajutor Verei, una dintre megieşe, dar deocamdată n-avusese nevoie. Se descurca şi de una singură.

Luna iunie tocmai trecuse pragul, zilele se perindau de-a rândul luminoase şi însorite, abia despărţite de nişte nopţi fugare, cu zări de amurg. Acolo pe ostrov, la mijloc de ape, arşiţa n-o simţi niciodată; pe înserat, când boarea de vânt înceta să adie şi din pământul răzbit de dogoare se ridica în văzduh un abur cald, atâta măreţie se-nstăpânea împrejur, atâta linişte şi pace, atât de proaspăt şi stufos îţi lucea pe dinaintea ochilor frunzişul ce-nălţa şi mai mult ostrovul de la faţa apei, cu un tăngănit atât de pur şi de vesel se rostogolea Angara printre bolovani şi atât de trainic şi durat pe vecie părea totul, încât nu-ţi venea să crezi nimic: nici că satul se va strămuta, nici că ostrovul va fi potopit de ape, nici că va veni ziua despărţirii de ele pentru totdeauna. Ba pe deasupra, prin ţarini şi prin grădinile de legume dăduseră colţ semănăturile, de-ţi era mai mare dragul, purceseră la vreme ploile şi tot la vreme veni şi căldura, se potriviseră la ţanc toate, cum rar se întâmplă, făgăduind o recoltă bogată; vara se-nfiripa pe-ndelete, aşa cum îşi doresc dintotdeauna truditorii ogoarelor...

— Cum mă scol dimineaţa, îmi şi aduc aminte... of, şi-mi stă inima-n loc, nu mai bate, povestea bătrânica Nastasia. O, Doamne!... Şi Egor al meu plânge şi iar plânge. Mă-ntorc şi-i zâc: „Nu mai plânge, Egor, nu se cade”, iar el: „Cum să nu plâng, Nastasio, cum să nu plâng?” Şi uite-aşă, cu inima piatră, ies afară şi îmblu încolo-încoace, mai fac oleacă de rânduială. Îmblu şi îmblu şi văd că şi Daria îmblă, şi Vera îmblă şi Domnida – şi parcă mă mai ogoi puţintel, mă mai mângâi. Te pomeneşti că vor numa să ne sparie, îmi zâc în sinea me, că n-or să facă n’ica pân-la urmă.

— La ce bun să ne sparie aşa, în darn? întrebă Daria.

— D-apăi, ca să nu mai fie dintr-ăia nespărieţi.

După ce Nastasia şi Egor rămăseseră singuri cuc pe lume (doi dintre feciori nu li se mai întorseseră din război, al treilea li se înecase, prăvălindu-se cu tractorul într-o copcă, iar fata li se prăpădise la oraş, de cancer), Nastasia începuse s-o ia niţel razna, să scornească tot soiul de vorbe pe seama moşneagului ei, şi numai vorbe de amar şi jale: ba că l-a bătut soba la cap, de era să moară, şi cu chiu, cu vai l-a readus ea în simţiri, ba că a ţipat moşul

toată noptiliţa, zicând că l-ar sugruma cineva pe dinlăuntru, ba că stă şi plânge („de două zile plânge pe mică pe ceas, de-i curg lacrămile şiroaie”), când, de fapt, toată lumea ştia că moş Egor nu-i omul care să lăcrimeze din te miri ce. La început, bătrânul o tot moronci, se mai stropşi la ea, încercă s-o povăţuiască – dar degeaba, aşa că se lăsă păgubaş. În toate celelalte, bătrâna era om ca toţi oamenii, cu mintea sănătoasă, numai în privinţa asta era altcumva, ca un şurub cu ghiventul stricat care clămpăne tot răsucindu-se-n gol – trăncănea despre fel şi fel de lucruri care nu se-ntâmplaseră şi nici că se puteau întâmpla. Oamenii buni căutau să nu bage în seamă scrânteala ei neprimejdioasă, cei răi însă abia aşteptau prilejul s-o ispitească:

— Ei, ce se mai aude cu Egor? Mai trăieşte au ba?

— Văleu! se repezea Nastasia, bucuroasă că i s-a adus aminte. D-apăi Egor al meu, Egor al meu... era cât pe ce să se prăpădească mai dinioare. Om bătrân şi fără minte; l-o-mpins păcatu de şi-o zgândărit un neg şi i s-o scurs tăt sângele. Un lighean ochi.

— Şi-amu cum stă treaba? S-o oprit?

— Păi dacă s-o scurs tăt, de bună samă că s-o oprit. Abia mai suflă, sărmanul. Of, că tare-mi pare rău de el. Ia să dau fuga să văz ce-o mai hi făcând.

Şi-n vremea asta, Egor trecea şontâc-şontâc pe cealaltă parte a uliţei, trăgând cu ochiul la Nastasia, mânios foc şi neajutorat: iar s-a apucat, hăbăuca, seca-i-ar limba puşchelele, să îndruge verzi şi uscate despre el.

Aceşti bătrâni aveau să se despartă de Matiora mai curând decât ceilalţi. Când ajunsese treaba la repartizări, care şi unde adică să se strămute, moş Egor, de ciudă sau din zăpăceală, se înscrisese să plece la oraş, chiar acolo unde se construia hidrocentrala şi unde, pentru oamenii singuri şi prăpădiţi cum erau şi ei, din zona inundabilă, se ridicau anume două blocuri mari. Mutarea urma să se facă în condiţii de schimb: nu primeau nicio copeică pentru casa lor, dar li se punea la dispoziţie o locuinţă de oraş. Mai pe urmă, moş Egor, mânat şi de gura Nastasiei, îşi luă seama şi încercă să dea oraşul pe sovhoz, unde oamenii primeau şi locuinţă, şi bani pentru vechile lor gospodării, dar era prea târziu şi nu s-a mai putut face nimic.

— Sovhozul repartizează locuinţe celor care lucrează, or, dumneata mai eşti bun de muncă? îl lămuri Voronţov, preşedintele sovietului sătesc.

— D-apoi eu toată viaţa mi-am dat-o pentru colhoz.

— Colhozu-i altă treabă. Nu mai există.

Cei de la raion îl zoreau pentru a doua oară să se mute, întrucât locuinţa ce le fusese atribuită era gata şi-i aştepta, dar bătrânii tot amânau de pe o zi pe alta, nu se dădeau duşi, stăteau locului şi, ca în preceasul morţii, se străduiau să soarbă pe săturate din aerul meleagului natal. Nastasia pusese de toate în grădină, se apuca ba de-o treabă, ba de alta, doar ca s-o mai tărăgăneze, să se amăgească pe sine. Ultima oară omul de la raion ajunsese chiar să se stropşească la ei, ameninţându-i că au să le ocupe alţii locuinţa, iar ei au să rămână cu buzele umflate; şi moş Egor se hotărî: de vreme ce oricum trebuia să plece, apoi să plece. Şi-i zise tăios Nastasiei:

— Pân-la Rusalii să-mi fii gata de mutare.

Iar până la Rusalii erau doar două săptămâni.

— În schimb n-are să te mai doară capu de nimica, îi spuse Nastasiei Daria, poate ca s-o liniştească ori poate în derâdere. Am fost şi eu la fie-mea, la oraş, în musafirlâc – de-a mirare, soro: stai colea locului, neclintită, şi le ai pe toate sub nas – şi Angara, şi codru, şi baia-tauleta; dacă ţi-i voia, ş-un an poţi sta fără să ieşi în lume. Răsuceşti un ţuţuroi, uite ca ăla de la samovar — şi vine apa şurlău; într-un ţuţuroi – apă rece, într-altu, clocotită. Şi-n plită n-ai nevoie să vâri lemne, că are şi aia ţuţuroi – cum îl suceşti, cum s-aţâţă focu. Prăjeşti, fierbi toate alea. Nici nu mai ştii pe un’e calci de-atâta bine! – curat răsfăţ pentru o gospodină, ce mai. Şi nici pâinică n-ai nevoie să coci, nu, ferit-a sfântu, pâinica o cumperi de-a gata. Eu, bunăoară, nedeprinsă cu ţuţuroaie dintr-alea, că nu mai văzusem aşa ceva, am început să mă minunez straşnic de ele, de-o râs şi alde fie-mea de mine. Da’ să vezi una şi mai şi: baia şi tauleta ăia le au la un loc, ca la păgâni, într-un cotlon acolo, chiar lângă bucătărioară. Apăi zău că nici asta nu-i treabă. Te-aşezi când te trece şi dârdâi, te chinuieşti să nu te-audă care cumva ăilanţi, că doară stau la masă. Şi baia... ce baie, soro, de râsul curcilor, scălduşcă pentru prunci, nu alta. Da ei, vezi doamne, se mai şi bălăcesc într-însa, de ies de-acolea uzi leoarcă. Aşa că ai să-mi stai şi tu, Nastasio, tolănită ca o cucoană pe divan, cu toate celea la îndemână, de n-o să trebuiască să mişti un deşt. Da ai grijă să-ţi faci rost şi de un de-ăla... de-un telehon. El – ţie: ţâr-ţâr, tu – lui: lo-lo, grăieşti cât grăieşti şi iar te-ntinzi pe divanaş.

— Of, nu-mi mai pune, soro, şi tu venin la inimă! dădu glas

Nastasia cutremurată, strângându-şi la piept braţele veştede şi închizând ochii. Într-o s'tămână, mă prăpădesc de alean. Acolea, p'între streini! Un copac bătrân cin' s-apucă să-l mai mute din locu lui?

— Pe toţi ne mută, fato, nu numa pe tine. Toţi, pân-la unu, avem de urmat aceeaşi cale. De ne-ar învrednici Domnu să ne strângem calabalâcu..

Nastasia însă clătina din cap, fiind de altă părere:

— Nu mă asemui pe mine cu voi, Dario, nu mă asemui. Voi o să hiţi cu toţi la un loc, iară eu înstreinată. Voi, câţi ăţi hi de-acilea din Matiora, o să vă adunaţi ciotcă la câte unu, şi n-o să vă hie urât şi-o să vă sâmţâţi ca acasă. Pe câtă vreme eu? Of! Da ce să mai grăim?!...

— D-apăi câţi gândeşti c-o să fim noi de toţi? rosti cu socotinţă Daria. Te uită şi tu: pe Agafia au dus-o de-aci, pe Vasilisa au dus-o, pe Liza o ispitesc s-o ia la raion. Fecioru Katerinei nici până-n ziua de azi nu ş-o ales locu, dă din colţ în colţ ca apucatu. Da mai e chip s-aleagă omu când are de golit butea de rachiu până la ultima picătură? Iară Natalia mi-o spus: poate că m-oi duce la fie-mea, colo pe malul Lenei...

— Ba mai e Tatiana, e Domnida, e Mania, eşti tu, e Tunguska... O mahala bunişoară s-adună. Nu ca mine, singură cuc.

— Iacătă-ţi toată Matiora! O, Doamne!

— Cât despre mine, ce să mai zic? Nu-u mai zic nimica-nimicuţa, urmă Sima cu glas tânguitor şi din nou îl trase mai aproape de ea pe Kolka. Mi-oi lua nepoţelu, **ne-om aşeza într-o barcă şi ne-om duce încotro om vedea cu ochii, peste mări şi ţări...**

Sima n-avea gospodărie în sat, n-avea nici neamuri, aşa că nu-i rămânea decât o singură cale – spre azilul de bătrâni, dar şi-n calea asta se ivise acum, precum se arătau lucrurile, o oprelişte: Kolka, la care ea ţinea ca la ochii din cap. Or, cei de la azil nu prea voiau s-o primească împreună cu băiatul. Cât despre Valka, fiica cea mută a Simei, aceasta căpiase de-a binelea, apucase lumea-n cap, de nu mai avea nimeni ştire de ea. Făcându-se mare şi încurcându-se cu primul bărbat, apoi cu al doilea, cu al treilea, Valkăi i se deschiseseră poftele şi prinsese atâta drag de treaba asta, că ajunsese să tragă bărbaţii de mânecă, fără pic de sfială, pentru atare desfătări nocturne. Şi foarte curând se-alese cu un plocon – cu Kolka. Sima începu s-alerge prin sat cu

jordia după ea, mamele şi nevestele o blestemau cum e mai rău, şi într-o bună zi Valka, hainită, îşi luă câmpii, şi iată că de vreun an şi mai bine de zile nu se mai auzea nimic de dânsa. Lumea o sfătuia pe Sima să se adreseze autorităţilor ca să-i afle de urmă, dar în harababura şi forfota ce se iscaseră acum pe Angara, la care se adăuga faptul că Valka fugise fără a avea niciun act asupra ei şi că pe deasupra mai era şi mută, o asemenea încercare se dovedea cât se poate de anevoioasă.

— Şi chiar de-or găsi-o, eu pe Kolka nu i-l dau nici în ruptul capului, zicea Sima. Pe brânci de-o fi să ne târâm, ne-om târî, da să-l ştiu sub ochii mei.

— Ian ascultă, fato, de ce nu-l înveţi să vorbească mai ca lumea? îi zise cu reproş Daria. Cân' s-o face mare n-o să te fericească pentru treaba iasta.

— Ba-l învăţ, cum să nu. Vorbeşte binişor, mititelu. Atâta doar că-i cam tăcut din fire.

— Îi şi el amărât. Că-nţelege toate celea.

— Aşa e, soro, copil amărât.

Fără s-o întrebe, Daria îi luă Nastasiei paharul din faţă, turnă într-însul infuzie din ceainic, apoi îl aşeză sub robinetul samovarului, un samovar mare, de lucrătură veche, cum aveau odinioară negustorii, făurit din aramă curată ce risipea sclipiri roşietice, cu un grătar meşterit cu migală, aşezat acolo, în partea de jos, unde scânteiau când şi când cărbunii, şi cu nişte picioare trainice, curbate şi ele cu meşteşug. Din robinet ţâşni, fără să împroaşte, un şuvoi îndestulat şi egal – semn că apă clocotită era din belşug – şi îndată samovarul, tulburat în tihna lui, iscă un fâsâit subţirel. Apoi Daria îi turnă Simei şi îşi picură şi sieşi – şi iată-le iar pe tustrele aşezate la locurile lor, trăgându-şi sufletul, ştergându-şi năduşeala de pe obraz şi apucându-se să bea un nou rând de pahare; se înclina când una, când alta peste tăblia mesei, suspinând, suflând peste ceaiul turnat în farfurioare şi sorbindu-l puţin câte puţin, cu buzele ţuguiate.

— Ăsta, zâc eu, îi al patrulea pahar, îşi dădu cu părerea Nastasia.

— Bea, fato, câtu-i ceaiu ceai. Că pe un'e-i hălădui, n-ai să mai pui tu samovaru. Ai să-ţi încălzăşti ceaiu-n oală, colo,

pe pufnitoarea aia..

— Da de ce-n oală? Pun ceainicu.

— Dacă n-ai samovar, tot degeaba. N-ai ceai. Ăla-i doar aşa, ca să nu zici că mesteci pâne goală. N-are niciun gust. Apă chioară şi-atât.

Şi zâmbi a râde bătrâna Daria, aducându-şi aminte că şi la sovhoz casele se fac la fel cu cele de la oraş, că va fi nevoită şi ea să trăiască în aceleaşi condiţii ca şi Nastasia. Şi că-n zadar încearcă să-şi bage în sperieţi surata – rămâne de văzut la o adică de i-o fi dat ei însăşi să încingă samovarul. Ba nu, ea una n-o să se lepede de samovar chiar de-ar fi să-l pună-n vârful patului. Cât despre toate celelalte, o mai vedea ce şi cum. Şi brusc, pierzând şirul celor spuse mai înainte, rosti cu o neaşteptată obidă în glas:

— De-ar fi după mine, nici nu m-aş clinti de-acia. N-au decât să mă-nece, dac-aşa-i rânduiala.

— Apăi să ştii că te-neacă, făcu Sima.

— N-au decât. Tot am să mor odată – la ce să mă mai tem?!

— Taci, soro, că nu-i frumos să mori înecat! o preveni, speriată, Nastasia. Eu zâc că-i moarte cu păcat. Mai bine să ne bage-n mormânt. Acolea ş-o aflat locu de veci toată oştimea bunilor şi străbunicilor noştri, acolea să ne hie şi nouă locu.

— Oştimea asta a ta are s-o mâie puhoiu la vale.

— Are s-o mâie. Asta cam aşa e, încuviinţă pe un ton sec şi cu prudenţă Nastasia.

Şi, ca să schimbe discuţia de pe acest făgaş, spre care tot ea o îndrumase, Daria cugetă o clipă şi spuse:

— Nu'ş ce-i cu Bogodul pe ziua de azi, de nu mai vine.

— Amuşi-amuşi îl vezi în prag. Parcă s-o mai pomenit vrodată să nu vie?

— Cu el te împli de păcate, da şi fără el te-apasă urâtu.

— Zî-i Bogodul şi gata socoteala. Îi precum pasărea ceriului, da cam spurcată la plisc.

— Huleşti, Nastasio. Ia de te-nchină.

— Iartă-mă, Doamne! Supusă, Nastasia îşi făcu semnul crucii, întorcându-se spre iconiţa din colţul odăii şi scoase un oftat stânjenitor, icnit, sorbi din farfurioară şi din nou se

închină, rostindu-şi de astă dată căinţa grabnic, într-o rugă şoptită.

Năbuşitor şi dulce era mirosul cărbunilor mocnind sub spuză în pântecul samovarului, oblic şi lenevos plutea deasupra mesei colbul sorit, uşor tremurat, dens; afară, în ogradă, bătea din aripi şi striga cât îl ţinea pliscul cocoşul; venea până sub fereastră, păşind ţanţoş pe picioarele-i vânjoase, răsucite parcă din sfori, şi arunca în răstimpuri câte o uitătură înăuntru cu ochii lui obraznici, sângerii. Prin cealaltă fereastră se vedea braţul stâng al Angarei, în curgerea-i unduioasă, scăpărătoare, încinsă de razele soarelui, şi malul potrivnic, împodobit, cât era lunca de mare, cu mesteceni şi cu mălini vâlvorând în floare. Pe uşa de la drum, dată acum de perete, răzbea dinspre podeţul de lemn un iz de uscăciune şi putregai. De-afară sări în prag o găină şi, întinzându-şi gâtul hâd, pe jumătate jumulit, se zgâi la bătrâne: or mai fi în viaţă au ba? Kolka bătu cu picioru-n podea, ca s-o alunge, găina o zbughi, spăimântată, stârnind o aprigă cotcodăceală pe care n-o duse cu ea prea departe, căci se opri tot acolo, în cerdac. Şi deodată începu să se zbuciume, dădu buzna în tindă, sărind pe pereţi şi răsturnând căuşul de pe hârdău, după care, în culmea disperării, zbură în odaie şi se ghemui pe podea, vlăguită, gata să îndure orice, chiar şi tăişul securii. În urma ei, mormăind ceva în barbă, intră în casă un bătrân cu părul hălăciugă şi desculţ, se apropie de orătanie şi, săltând-o cu toiegelul de târtiţă, îi făcu vânt în tindă. Apoi se îndreptă din şale, îşi ridică spre cele trei bătrâne privirea ochilor săi mici, năpădiţi de păr şi rosti cu glas tare:

— Scâr-rnăvenie!

— Iacătă-l şi pe ’mnealui, Sfântul Serafim cel în cârje, zise Daria fără pic de mirare în glas şi se sculă să mai aducă un pahar. Nu s-o sâit defel. Şi noi, care ne tot frământam: ce-o fi cu Bogodul, de nu se mai arată? Şezi colea, până nu s-o răcit de tot ceaiu-n samovar.

— Scâr-rnăvenia! răcni din nou, de parcă ar fi croncănit, bătrânul. Ce samovar-r! Colo se pr-radă mor-rmin- tele! Ce samovar-r!

— Ce se pradă? Ce tot îndrugi, omule? Daria turnă ceai în pahar, dar, ciulindu-şi urechea, nu mai luă paharul de sub

robinetul samovarului. La drept vorbind, trăiau asemenea vremuri, că erai îndemnat să crezi şi ceea ce era de necrezut: de ţi-ar fi spus, bunăoară, cineva că ostrovul a fost luat de ape şi mânat ca o surcea la vale, ai fi ieşit fuga afară să vezi, nu care cumva a fost luat de-adevăratelea? Căci tot ce până mai ieri păruse durat pe vecie şi de neclintit ca stânca, se urnise cu atâta uşurinţă din loc, pornind-o pe apa sâmbetei, încât te apuca ameţeala.

— Doboară crucile, retează stâlpişorii! răcnea Bogodul, izbind cu bastonul în duşumea.

— În ce loc, în ţintirim sau un'e? Vorbeşte lămurit, omule.

— Acolo.

— Cine? Zi odată, nu ne mai fierbe atâta! Daria se ridică şi ieşi de la masă. Cine le doboară?

— Niscai străini, satanele!

— Cine-or hi, măiculiţă? se tângui Nastasia, Care satane?

Înnodând în grabă broboada ce şi-o dezlegase în răstimpul cât stătură la ceai, Daria rosti cu glas poruncitor:

— Haideţi, fetelor, iute, să vedem. Ori s-o smintit omu ista, ori e-aşa cum zice.

3

Cimitirul se întindea la marginea satului, pe drumul ce ducea la moară, aşezat fiind pe un colnic nisipos şi uscat, străjuit jur-împrejur de pini şi mesteceni şi de unde puteai cuprinde cu privirea până hăt departe albia Angarei şi malurile ei. În frunte, aplecată mult înainte şi cu braţele slobozite în jos, ca şi când ar fi cules ceva, păşea Daria, cu buzele aprig încleştate trădându-i ştirbenia gurii; în urmă, abia ţinându-se după ea, venea Nastasia; o chinuia astma şi de aceea, atunci când sorbea aer, dădea mereu din cap. În spatele lor, cu nepoţelul de mână, zorea cu pas mărunţel Sima.. Bogodul, care rămăsese să scoale în picioare tot satul, nu se vedea încă, aşa încât, pe poarta cimitirului, intrară valvârtej doar tustrele bătrânele.

Făptaşii, cărora Bogodul le zisese satane, erau pe sfârşite cu treaba, strângând acum laolaltă, claie peste grămadă, stâlpii de la căpătâi, gărduleţele şi crucile retezate, ca să le dea foc dintr-o dată. O namilă de bărbat, cât un urs,

îmbrăcat într-o scurtă verde din foaie de cort şi cu nişte pantaloni la fel, călca peste morminte ducând un braţ de vechi cruci de lemn în clipa când Daria, cu ultimele puteri, se repezi înainte şi-l croi dintr-o latură peste mână cu un retevei ce i se nimerise în cale. Bătrâna lovise fără vlagă, însă omul, luat prin surprindere, scăpă jos povara din braţe, rămânând încremenit:

— Ce, ce-ţi veni, mătuşă?!

— Să piei de-aci amu ia, împieliţatule, ţipă Daria, gâfâind de spaimă şi mânie, şi ridică din nou reteveiul să-l pocnească.

Omul se feri.

— Vezi-vezi, mătuşă... Cată de-ţi ţine mâinile acasă, că de nu, ţi le leg eu. Da dumneata... da voi... le şfichiui el pe bătrâne cu privirea ochilor săi mari, ruginii: De unde-aţi apărut? Din mormânt?

— Piei de-aci, n-auzi?! porni spre el Daria cu pas ameninţător. Omul se trase îndărăt, uluit de expresia înspăimântătoare a acestei bătrâne în stare acum de orice. Lipseşte de-aci, pângăritule! Ai venit să ne pustieşti mormintele?... Daria prinse a răcni. Da îngropat-ai tu pe careva de-aci din ţintirim? Îţi zace acilea mă-ta ori tactu? Ori copilaşii? Ba n-ai avut, mârşavule, nici mamă, nici tată. Că nu eşti om. Pe care om l-ar fi lăsat inima să facă una ca asta? Femeia aruncă o privire la mormanul acela de stâlpi şi cruci, trântite jos la voia întâmplării, şi prinse a răcni şi mai amarnic. O-o-o! Trăsneşte-l, Doamne, în clipa iasta aci un' se află, nu te milostivi de el, Doamne! Nu te milostivi... Nu-u, se năpusti ea din nou asupra făptaşului. N-ai să pleci tu chiar aşa, cu una, cu două. Ai să dai socoteală. În faţa obştei întregi ai să dai socoteală.

— Da lasă-mă în pace, mătuşă! urlă deodată omul. O ţii una şi bună: „ai să dai socoteală". Ce mi s-a poruncit, aia fac. Am eu nevoie de moaştele voastre.

— Cine ţi-o poruncit? Cine ţi-o poruncit? ţâşni spre el, pieziş, Sima, ţinându-l şi acum de mânuţă pe Kolka. Băiatul începu să scâncească şi o trăgea îndărăt din faţa acelui nene mare cât un munte şi înfuriat, şi Sima, lăsându-se-n voia lui, bătu în retragere, continuând însă să strige: Pentru voi n-o mai rămas locşor sfânt pe lume. Călăilor!

Atras de zarva iscată, apăru dintre tufe un alt bărbat – ceva mai mic de statură, mai tinerel şi mai îngrijit la înfăţişare, dar cogeamite vlăjgan şi el, îmbrăcat tot într-o salopetă verde din foaie de cort; apăru cu o secure în mână şi, oprindu-se locului, miji din ochi.

— Ian te uită, frate, se bucură ursul că-l vede venind. S-au repezit la mine, închipuie-ţi, să dea cu bâta şi mai multe nu.

— Care-i treaba, cetăţeni inundabili? întrebă, plin de importanţă, bărbatul din urmă. Noi alcătuim echipa sanitară însărcinată cu igiena teritoriului. Avem dispoziţia centrului antiepidemic.

Cuvântul necunoscut i se păru Nastasiei rostit în bătaie de joc.

— Care centru-atins-de-mic? sări ea pe loc cu gura. Te-ai găsit tu, lipsâtule, să-ţi baţi joc de nişte femei bătrâne! Atins de mic eşti tu. Şi tu! Netrebnicilor! Nu v-ar mai răbda pământu. Şi nu-mi arăta mie toporu, că nu mă spării! Zvârle-l din mână, auzi! Zvârle-l!

— Asta-i bună! – omul împlântă securea în trunchiul pinului de lângă el.

— Şi nu-ţi mai miji atâta ochii. Iote la el cum îşi mijeşte ochii ăia de tâlhar! Uită-te acătărea la noi. D-apăi vă daţi sama ce-aţi făcut acia, netrebnicilor?

— Ce-aţi făcut, of, ce-aţi făcut?! îi ţinu Daria isonul, tânguindu-se ca o bocitoare. Mormintele singuratice şi pustiite, ajunse acum toate nişte jalnice moviliţe mute, la care bătrâna se uita cuprinsă de o mistuitoare durere, încercând să desluşească cele săvârşite şi întunecându-se şi mai tare la chip de tot ce vedea înaintea ochilor, mormintele acestea o întărâtară din nou prin înfăţişarea lor pocită. Nemaiştiind de sine, Daria se năpusti iar cu bâta asupra ursului, care se afla mai aproape, dar acesta apucă de capătul bâtei şi i-o smulse din mână. Bătrâna căzu în genunchi. Şi nu mai avu puteri în clipa aceea să se ridice de jos, auzi însă cum ţipa Sima cât o ţinea gura, cum ţipa băiatul, cum le răspundeau, ţipând, cei doi, apoi ţipătul, reluat de mai multe glasuri, se înteţi, larg răsfirându-se; cineva o ajută să se ridice-n picioare şi Daria băgă de seamă atunci că în cimitir dăduse năvală lumea din sat. Erau de

faţă şi Katerina, şi Tatiana, şi Liza, şi-o droaie de copii, apoi Vera, moş Egor, Tunguska, Bogodul şi încă alţii. Se iscase o larmă de nedescris. Lumea îi împresură pe cei doi şi aceştia nu mai izbutiră să zică nici cârc. Bogodul pusese stâpânire pe securea înfiptă în trunchiul pinului şi, împungându-l în piept pe urs cu toiegelul său ascuţit şi noduros, agita securea cu braţul celălalt, lăsat pe spate, gata să lovească. Moş Egor privea tăcut şi năucit când la mormanul de cruci şi la stelele smulse din vârful stâlpilor, când la cei doi bărbaţi care săvârşiseră treaba asta. Vera Nosariova, o muiere voinică şi neînfricată, desluşi pe un stâlp poza mamei sale şi se repezi cu atâta înverşunare asupra făptaşilor, încât aceştia, speriaţi de-a binelea, se dădură cât ai clipi într-o parte, apărându-se. Larma se dezlănţui şi mai aprig.

— Ce să mai stăm cu alde ei la poveşti, să-i hăcuim pentru faptă amu ia, aci! Că locu-i cel mai nimerit.

— Să-nveţe minte, păgânii.

— De ce să spurcăm locu? În Angara cu ei!

— Seca-le-ar mâna să le secе. De un'e s-or fi iscând alde ăştia?

— Le-au smuls din pământ, ca pe morcoave... Să te cruceşti, nu alta!

— De l-om izbăvi de ei, o să ne zică mulţam şi pământu.

— Scâr-rnăveniile.

Cel de-al doilea făptaş, mai tinerel, îşi tot sălta cocoşeşte capul şi, sucindu-se când într-o parte, când într-alta, se căznea din răsputeri să acopere glasul mulţimii.

— Ce vină avem noi? Ce vină avem? Gândiţi-vă şi dumneavoastră. Am primit indicaţii şi-am fost aduşi aici. N-am făcut-o de capul nostru.

— Minciuni! îl întrerupseră sătenii. Au venit pe-ascuns.

— Daţi-mi voie să vă spun, încerca omul să se facă auzit. N-am venit pe-ascuns, suntem cu un reprezentant. El ne-a adus. Şi Voronţov al vostru-i aici.

— Nu se poate una ca asta!

— Duceţi-ne în sat – să lămurim acolo lucrurile. Că ei s-acolo.

— Bun, să mergem în sat.

— Ba nu: aci au pângărit, acia să dea socoteală!

— Las' că nu ne scapă ei de sub ochi. Să mergem.

Şi, sub supravegherea mulţimii, cei doi fură mânaţi către sat. Cu sufletul uşurat, bucuroşi, aceştia o porniră grabnic din loc; bătrânele, neizbutind să se ţină după ei, strigară să mai rărească pasul. Bogodul înainta în salturi, ca un cal împiedicat, urmărindu-l cu străşnicie pe individul acela mătăhălos şi tot împungându-l în spinare cu toiagul. Omul se răsucea spre el, slobozind câte un răcnet, iar Bogodul, drept răspuns, rânjea rânjet mulţumit şi-i arăta securea din mână. Toată această procesiune zgomotoasă, aprigă şi înfierbântată – o droaie de copilandri în faţă, alta în spate, iar la mijloc (împresurându-i din toate părţile pe cei doi), ciufuliţi, revoltaţi, aduşi de spate sau cocârjaţi de-a binelea, bătrâni şi bătrâne păşind mărunţel, vociferând în cor dezlănţuit şi stârnind tot colbul de pe drum – gloata aceasta se pomeni la intrarea în sat cu doi inşi, care îi veneau zornic în întâmpinare: unul era Voronţov, preşedintele sovietului sătesc, şi acum – al sovietului noii aşezări, iar celălalt – un bărbat necunoscut, aducând a conţopist, cu pălărie de pai pe cap şi ţigănatic la înfăţişare.

— Ce-i asta? Ce se petrece aici? îi luă încă de departe, din mers, la întrebări Voronţov.

Bătrânele porniră care mai de care să-i dea cu gura, gesticulând, întrerupându-se una pe alta şi tot arătând spre cei doi făptaşi, care, prinzând curaj, ieşiră din încercuire, făcându-şi loc cu coatele spre insul ţigănatic.

— Noi, care va să zică, ne-am apucat să facem ceea ce trebuie, iar dumnealor, niciuna, nici două au tăbărât asupra noastră, începu să-i explice tinerelul.

— Ca nişte câini, îi ţinu isonul matahala şi scotoci cu ochii prin mulţime după Bogodul. Ţi-arăt eu ţie... momâie ce eşti...

Dar nu-şi sfârşi vorba. Voronţov îl întrerupse şi pe el, şi pe bătrâne, care răspunseră la „câini” printr-o larmă plină de revoltă.

— Li-niş-te! ordonă el tărăgănat. Ascultăm cu atenţie sau facem bâlci? Suntem în măsură să înţelegem s’tuaţia sau nu?... Dumnealor – Voronţov arătă din cap spre cei doi – au efectuat curăţirea sanitară a cimitirului. Asta e indicat să se facă pretutindeni. Pricepeţi? Pretutindeni. E indicat. Iată, se află de faţă tovarăşul Juk, dumnealui vine de la sectorul

care are în răspundere zona inundabilă. Dânsul se ocupă de treaba asta şi vă va da toate lămuririle. Tovarăşul Juk este o persoană oficială.

— Apăi dacă-i persoană, să dea samă norodului. Noi gândeam că ăştia umblă cu minciuni, da ’mnealui, precum se vede, îi colea persoană. Să ne spună cine-o dat poruncă să ne facă ţintirimul una cu pământu? Acolo hodinesc oameni, nu fiare. Cum au cutezat să-şi facă râs de morminte? Binevoiască ’mnealui a ne răspunde. Să nu-l întrebe cumva şi morţii din groapă.

— Asemenea faptă nu trece fără răsplată.

— Maică Precistă! Ce zile-am ajuns să trăim! Să te zvârli în bulboană de ruşine, nu alta.

— Ascultăm cu atenţie sau ce facem?... repetă Voronţov pe un ton mai aspru.

Juk, liniştit şi parcă deprins cu atare situaţii, aştepta ca lumea să se potolească. Avea o expresie de om hărţuit, stors de vlagă, obrazul oacheş, ţigănos i se făcuse cenuşiu. Se vede că munculiţa asta îi dădea de furcă, nu glumă, cu atât mai mult, cu cât nu era poate prima oară când avea asemenea discuţii cu populaţia locală. Cu toate astea, începu să vorbească fără grabă şi sigur pe sine, ba chiar cu o anumită îngăduinţă în glas.

— Tovarăşi! Dinspre partea dumneavoastră se manifestă o neînţelegere. Există o decizie specială în această privinţă – cunoştea Juk prea bine forţa unor cuvinte ca „hotărâre, decizie, directivă”, chiar atunci când erau rostite cu blândeţe – există o decizie specială privind curăţirea întregului pat al lacului de acumulare. Precum şi a cimitirelor... Înainte de a da drumul la apă, urmează să se facă ordine în zona inundabilă, să se pregătească teritoriul...

Moş Egor nu se mai putu stăpâni:

— Uite ce, n-o mai lungi atâta. Spune-o de-a dreptul, ce nevoie te-o mânat să tai crucile?

— Asta şi fac, se răsuci brusc spre el Juk şi, de ciudă, începu să vorbească mai iute. Dumneavoastră ştiţi că pe locul acesta o să se reverse o mare, au să treacă ditamai vapoare, o să călătorească lume fel şi fel... Turişti şi inturişti. Călătoresc oamenii şi deodată văd cum plutesc pe

mare crucile dumneavoastră. Le spală apa şi le mână cu ea, că doar ele n-au să stea, după cuviinţă, sub apă, pe morminte. Ca atare, se impune să ne gândim şi la treaba asta.

— Da la noi v-aţi gândit? ţipă Vera Nosariova. Noi suntem oameni vii, trăim acia până una-alta. Vouă vă zboară gându la turişti, iar eu, mai dinioarea, am rădicat de pe jos poza mamei în urma porcanilor ăştia ai 'mneatale. Asta cum se cheamă? Cum am să-i mai găsesc eu acu morminţelu, cine-i în stare să-mi arate un' se află? Au să treacă vapoare... pân-or trece vapoarele 'mneatale mai va, da eu mi-s acia până una-alta, şi ce mă fac? Îmi pasă mie de turiştii voştri până-n... Vera îşi pierdu răsuflarea. Câtă vreme trăiesc acia, sub mine-i pământ şi să nu călcaţi cu neobrăzare pe el. Curăţarea iasta o puteaţi face încolo, hăt, la urmă de tot, după ce plecam noi, batâr să n-o vedem cu ochii...

— Când la urmă? Avem şaptezeci de puncte dintr-astea în faza de strămutare, şi-n toate sunt cimitire. Dacă nu cunoaşteţi s'tuaţia, nu vorbiţi: glasul lui Juk prinse vizibil tărie. Ba pe deasupra mai sunt opt cimitire ce trebuiesc pe de-a-ntregul mutate. Aşa că ceea ce s-a făcut aici s-a făcut chiar la urmă de tot. Mai mult n-o putem lungi. N-avem timp de pierdut.

— Ascultă, nu umbla cu fofârlica. Sătenii ştiau bine un lucru: pe moş Egor nu-l puteai stârni cu una, cu două, dar şi când îl stârneai, apoi să te ţii, nu-i mai puteai sta cu nimic în cale. Şi-acum era tocmai momentul acela când moşul se încingea tot mai mult şi mai mult. Dincotro aţi vinit, într-acolo s-o ştergeţi, îi mătrăşi el. Să nu vă prind că vă mai atingeţi de ţintirim, că înhaţ puşca. Şi n-am să mă uit că 'mneata eşti persoană. Că ăl de-i persoană se cade să aibă respect faţă de oameni, nu doar clop în creştet. Iote la ei, s-or înfăţoşat colea, şi-or găsât trebuşoară! Pentru o trebuşoară ca asta, nainte vreme ar fi...

— Ce-i, frate, cu ei? Palid la chip, Juk se întoarse, căutând ajutor, spre Voronţov. Mi se pare că nu înţeleg... că nu vor să înţeleagă. Ce-i cu ei, nu-s la curent cu ceea ce se petrece?

— Scâr-rnăvenia! îşi strecură capul din mulţime Bogodul.

Voronţov se împieptoşă şi răcni:

— De ce faceţi atâta zarvă? De ce faceţi zarvă? Aici nu sunteţi la bâlci!

— Ia sama, Voronţov, nu rădica glasu la noi, i-o reteză scurt moş Egor, apropiindu-se de el. Şi tu eşti pe-acilea de ieri, de-alaltări. Şi tu eşti turist... numa că ai poposit acilea cu un ceas mai devremior decât marea ceea. Că trăieşti acilea, că-ntr-altă parte – la tine-i tot un drac. Pe când eu în Matiora m-am născut. Şi tătâne-miu s-o născut în Matiora. Şi bună-miu. Şi-acilea stăpânu mi-s eu. Şi cât mi-o fi să fiu acilea, să nu-mi fâlfâi pe deasupra capului. Strâşnicindu-l, moş Egor îşi tot vâra degetul negru, rădăcinos, pe sub nasul lui Voronţov. Şi nu mă scoate din pepeni. Lasă-mă să-mi duc zilele până la capăt fără să mă acopăr de ruşine.

— Ascultă, Karpov, nu aţâţa lumea. Ce avem de făcut, aia o să facem. N-o să te-ntrebăm pe tine.

— Ia mai du-te!... se zborşi moş Egor, trimiţându-l pe Voronţov undeva.

— În cazul ăsta se schimbă treaba, dădu din cap Voronţov. O s-o ţinem minte.

— N-ai decât. Nu mai pot eu de frică.

— Ian te uită, s-o şi găsit apărătorul!

— Şi sunteţi mulţi dintr-ăştia!?...

— Căraţi-vă de-acilea până n-am intrat în păcat.

Din nou prinseră să fiarbă, să strige bătrânele, mai tare strângând cercul în jurul lui Voronţov, al lui Juk şi al celorlalţi doi. Vera îi tot vâra sub nas lui Juk poza mamei sale – el se trăgea într-o parte, strâmbându-se cu dezgust; din cealaltă parte îl încolţeau Daria şi Nastasia. Pălăria lui Juk lunecase pe-o ureche, scoţându-i la iveală părul negru, cârlionţat şi făcându-l astfel să semene şi mai mult cu un ţigan; ai fi zis că dintr-o clipă într-alta, nemaiputându-se stăpâni, va începe cu chiot să salte ţigăneşte, să boscorodească în stânga şi-n dreapta pe limba lui, înfruntându-i dintr-o dată pe toţi. Bătrâna Katerina îl luase-n primire pe Voronţov, răţoindu-se la el şi repetând: „Nici pomeneală de-aşa lege, nici pomeneală de-aşa lege". Când Voronţov încerca să se dea în lături, o vedeai apărând în faţa lui pe Tunguska, muteşte pufăind în tot acest răstimp din lulea şi tot muteşte arătându-i s-o asculte pe Katerina. Cu basul său, profund şi dominator, vuieta moş Egor. Şi,

însoţiţi de tot acest vacarm ce se-nteţea mereu mai tare, Voronţov şi Juk se smulseră anevoie din mulţime, abia izbutind să schimbe între ei câteva vorbe, şi se îndreptară spre sat. Matahala încercă iar să-i smulgă lui Bogodul securea din mână, dar acesta răcni ca o fiară, ridicând-o ameninţător asupră-i: aflat din întâmplare în preajmă, moş Egor îi spuse povăţuitor matahalei:

— Nu te lua-n beţe cu el, flăcăiaş. Că-i trimis surghiun acilea la noi. A mai mângâiat el pe unul ca tine cu muchia toporului....

— Cum adică, îi criminal? se interesă matahala.

— Vezi-vezi!

— Poate că şi eu mi-s criminal.

— Dacă-i pe-aşa, ia şi cearcă. Iar noi om sta în priveală.

Matahala însă, după ce se codi o toană, aruncând o uitătură piezişă spre Bogodul, care-i făcea semn cu ochiu-i fioros şi roşu ca jarul, o croi la fugă, să-i ajungă din urmă pe-ai lui. Peste un ceas îşi luară câteşipatru tălpăşiţa din Matiora.

...Iar bătrânele se foiră până la o bucată de noapte prin cimitir, înfigând la loc crucile, rânduind mormintele.

4

Puţini îşi mai aminteau când anume apăruse Bogodul în Matiora întâiaşi dată – erai ispitit să crezi că hoinărise dintotdeauna pe aceste plaiuri, că-l primise satul plocon pentru păcatele săvârşite sau cine mai ştie de ce, încă de la oamenii aceia de odinioară, duşi azi toţi, până la unul, la locul odihnei de veci. Îşi aminteau numai faptul că fusese o vreme când Bogodul doar trăgea la mal şi dădea o raită prin Matiora, venind din colindările sale prin satele riverane. Lumea îl ştia pe atunci ca tolbaş: vindea mere pe pere. Şi, într-adevăr, îşi bucşea tolba cu aţă, ace, căni, linguri, nasturi, săpun, catarame, coale şi le schimba pe ouă, unt, pâine, dar mai ales pe ouă. Este ştiut că pe atunci nu se afla magazin în fiece sat şi cele trebuincioase în ale gospodăriei nu le aveai la îndemână când îţi ardea buza, dar Bogodul pica la ţanc: n-aveţi nevoie de cutare lucru ori de cutare? Ba avem, cum să nu! – şi-l pofteau sătenii în casă, şi-l ospătau

cu ceai, şi cumpărau de la el, şi la cele zece ouă cât era învoiala, mai lăsau să treacă de la ei două-trei, ba chiar şi cinci – că doar găini aveau cu toţii din belşug –, iar el preda ouăle astea la cooperativă, punându-le în circulaţie. De îmbogăţit nu se putuse îmbogăţi, firește, de pe urma acestei trebi, dar atâta vreme cât picioarele-i erau zdravene, izbutea omul să mănânce o pâine şi mânca, se pare, o pâine destul de bunişoară.

Ori că era mai bine omenit în Matiora, ori că prinsese drag de ostrov din altă pricină, nu se ştie, se ştie doar că atunci când veni timpul să-şi afle un adăpost, Bogodul alesese Matiora. Se abătuse prin sat, ca de obicei, şi nu s-a mai dat dus, s-a statornicit aici. Vara se întâmpla să mai lipsească un răstimp – se vede că viaţa de pribeag cu care fusese deprins îşi cerea dreptul, îl mâna încotrova, cerşea de la el câte ceva; iarna, în schimb, Bogodul nu pleca nicăieri, stătea în Matiora: o săptămână locuia la o bătrână, o săptămână la alta, iar când în sat lumea făcea focul la băile de aburi, se băga în câte o baie dintr-astea şi înnopta acolo – şi uite-aşa, te pomeneai că vine iar primăvara, şi-odată cu venirea căldurii, se muta şi Bogodul în „partamentu" lui, în baraca rămasă de la kolceakovişti.

De mulţi ani Bogodul era socotit ca un om bătrân-bătrân, şi mulţi ani de-a rândul el nu s-a schimbat la chip câtuşi de cât, rămânând cu aceeaşi înfăţişare cu care apăruse întâia oară în Matiora, ca şi când însuşi Dumnezeu şi-ar fi propus să poarte măcar o făptură omenească de-a lungul câtorva generaţii. Şi umbla omul acesta şi acum pe picioarele lui, cu pas rar şi mare, cu călcătura grea, vălmăşată, încovoindu-şi spinarea şi săltându-şi capul mare, hălăciugos, în care vrăbiile puteau să-şi facă în voia cea bună cuiburi. Din hăţişurile de nepătruns ale obrazului i se iţea doar vârful nasului cărnos, plin de hopuri, şi-i licăreau ochii roşii, congestionaţi. De la o zăpadă la alta, Bogodul lipăia desculţ, fără să-i pese de bolovani ori de spini; tălpile lui lătăreţe şi negre, pe care pielea nu se mai distingea, se întăriseră într-atât, încât păreau osificate, de parcă peste vechiul os crescuse altul, nou. Într-o vreme, copiii din sat luaseră obiceiul să vâneze şerpi: îi ţintuiau de pământ cu crăcana şi, apucându-i de cap, dădeau fuga să le sperie pe

fetişcane şi pe muieri; zărind într-o bună zi o asemenea creatură, scăpată din greşeală de careva şi târându-se pe drum în timp ce o liotă de ştrengari ţopăiau în preajmă-i, Bogodul, fără a sta mult pe gânduri, îi propti în cale talpa lui goală; şarpele dădu s-o străpungă, dar nu izbuti, se lovi de ea ca de-o piatră. De la acea întâmplare, puştimea îşi găsi o altă distracţie: toţi şerpii vânaţi îi ducea lui Bogodul, iar el, aşezat în dreptul barăcii pe un ditamai bolovan adus de ape, îşi ridica piciorul cu mâinile şi-i tot zădăra, chicotind ca de gâdilitură când vreun şarpe încerca, printr-un salt fulgerător, să-i străpungă fortificaţia şi repetând cu mare încântare:

— Scâr-rnăvenia!

Acest singur cuvânt ţinea la el locul a cel puţin o mie de cuvinte, fără de care un alt om nu s-ar fi putut descurca. Dar Bogodul se descurca de minune. De-o fi fost polonez ori nu, nu se ştie, oricum, pe ruseşte vorbea puţintel, de fapt, nici n-o puteai numi vorbire ceea ce îndruga el, ci doar o preasimplă desluşire a ceea ce era necesar, garnisită cu belşug de răsziceri ale uneia şi aceleiaşi „scârnăvenii" şi ale neamurilor ei. Sudalmele celorlalţi săteni erau mai ciudate, mai întortocheate, niciunul însă nu suduia cu atâta savoare ca Bogodul; el nu slobozea sudalma aşa, la voia întâmplării, ci o cocea cu drag, potrivind-o, ungând-o cu unt şi presărând-o cu alint ori cu mânie. Şi astfel, ceea ce la alţii ţâşnea ca o înjurătură oarecare, de doi bani, ce nici măcar nu-ţi ajungea la ureche, căzând undeva pe drum, la Bogodul conţinea un sens deplin: exprima pe de-a-ntregul, amănunţit, atitudinea lui faţă de obiectul în discuţie. Deşi arar, se întâmpla totuşi ca Bogodul să se întindă la taifas cu bătrânele – drept e că şi atunci vorbuliţa „scârnăvenie" era rostită la tot pasul, şi cu toate astea istorisirea îi era închegată şi lesne de înţeles chiar şi pentru un om din afară.

Bătrânele ţineau mult la Bogodul. Cum, în ce chip le vrăjea, le cucerea el, nu se ştie, dar era de ajuns să se ivească în prag, bunăoară, la Daria, că o şi vedeai cum lasă baltă treburile, oricare ar fi fost ele, şi se repede să-l întâmpine, să-l omenească.

— Noroc bun, Dario! vuieta el cu glasu-i dogit şi parcă

găunos.

— Să trăieşti, îi răspundea ea cu o bucurie reţinută. Ai vinit?

— Ca Dumnezău! – şi hop, înjurătura.

Daria se închina la icoană, cerând iertare Celui-de-sus pentru tot ce a spus şi va să spună Bogodul şi se grăbea să încingă samovarul.

— Nastasio! Vino-ncoa la ceai, o vinit Bogodul, dădea ea glas peste gardul de nuiele. Strig-o şi pe Tatiana, să vină şi ea.

Şi, de vreme ce-l iubeau bătrânele, e de la sine înţeles că nu-l aveau la inimă bătrânii. Ia, un venetic acolo, ba pe deasupra şi într-o ureche, învăţat să-nfulece şi să bea de pleaşcă, n-ai nici cu cine povesti, nici de la cine alege ceva – naiba ştie ce hram poartă acest ursitor al băbuştilor. Cât despre ele, unuia de-ai casei ar fi uitat şi de-o sută de ori să-i înfierbânte samovarul, pe când lui, nu, pentru ele, el, un linge-talger, e, într-adevăr, ca Dumnezeu, pogorât, în sfârşit, pe pământul mult pătimitor şi punând la încercare norodul prin înfăţişarea lui păcătoasă, de milog. Şi bombăneau bătrânii:

— Iote la el, ocnaşul (umbla zvonul că, pe vremuri, Bogodul fusese deportat în Siberia pentru omor) – bombăneau ei, dar răbdau; că-i mai bine să nu-ţi pui în cârd cu muierile, şi-apoi, e şi el om, nu câine. Chiar dacă-i un pierde-vară dintr-ăia pestriţi la maţe, cum rar găseşti în lumea largă.

În ultimii ani, când prinseră a colinda zvonurile, iar mai apoi se stârni şi zarva în legătură cu strămutarea, Bogodul era singurul pe care toate acestea păreau a nu-l atinge câtuşi de puţin – socotea, poate, că-şi va da duhul până atunci, ori că are să se aciueze şi acolo, la noua aşezare, pe lângă aceste bătrâne, cum a făcut-o aici. Pentru ele însă, întreg sensul vieţii se rezuma acum tocmai la aceste frământări şi, despre orice ar fi venit vorba, oricare ar fi fost momentul discuţiei, la oricine s-ar fi referit ea, totul se încheia de fiece dată cu unul şi acelaşi lucru: apropiata inundare a Matiorei şi grabnica lor strămutare. Bogodul şedea şi el acolo şi, iscând un hârşâit, de parcă ar fi frecat o piatră de altă piatră, îşi scărpina unul de altul picioarele

peste poate de aspre şi bătucite sau, izgonind cu zgomot aerul, pufăia din greu după ce-şi sorbea ceaiul şi hârâia posomorât:

— N-au dr-reptu.

— D-apăi cum n-au, când au? săreau cu gura la el bătrânele, cuprinse de ciudă şi nădejde. Crezi că or să stea să ne-ntrebe pe noi?

— N-au dr-reptu. Potopu... scâr-rnăvenia... pe capu oamenilor... n-au dr-reptu. Cunosc eu legea.

Şi, ridicând deasupra capului, ameninţător, degetul, se uita la el cu o furie poruncitoare.

— Da tu, sărmanu de tine, un'e ai să te duci? îl întrebau cu milă bătrânele.

— Aicea rămân, niciun pas mai încolo! striga Bogodul. Idolu japonez! N-au dr-reptu. Cât mi-s viu... scâr-rnă- venia!

— Numa tu singur n-ai cum opri apele, de le-or zăgăzui aicea. Iară pentru tine or cloci ei ceva-ceva, te-or îndrepta oareunde.

— Cât mi-s viu... scâr-rnăvenia! o ţinea el una şi bună.

A doua zi după întâmplarea de la cimitir, Bogodul se duse şontâc-şontâc la Daria nu către seară, cum o făcea de obicei, ci dimineaţă – ea nu se ridică să-i vină în întâmpinare, nu cătă vorbă cu el, rămase locului, neclintită, pe laiţa cu căpătâi, într-o inertă aplecare, cu mâinile încleştate, slobozite-n poală, uscate, cu monturile degetelor ieşite în afară, modelate de trudă. Bogodul îşi drese de câteva ori glasul, aşezându-se pe banca de la uşă – mobila cea nouă, luată de la magazin, Pavel, feciorul Dariei, o transportase peste râu încă înainte de dezgheţ, la locuinţa ce-o primise acolo, la sovhoz, aici rămăseseră doar vechiturile –, îşi drese, îşi drese glasul Bogodul, mormăi ceva cu nemulţumire şi se molcomi, aşteptând să-nceapă vorba Daria. Dar ea, nevădind poftă nici de vorbă, nici de ceai, tăcea, silnic oftând în răstimpuri şi, la fel de silnic, zăbovitor, nălţând spre el privirea absentă a ochilor ce-i rămăneau mai apoi pironiţi, cătând să răzbată undeva dincolo, ca şi când nu l-ar fi recunoscut pe Bogodul sau n-ar fi înţeles de ce venise, ce vânt l-adusese aici.

Era o dimineaţă târzie şi liniştită; soarele ridicat sus pe boltă răspândea o lumină clară, strălucitoare, dar o făcea

fără vlagă, fără pripeală, cu multă cumpătare şi asta se simţea chiar şi în casă; dincolo de ferestre lumina părea moale, iar feluritele zgomote din jur nu se abăteau valmeş încoace, la un loc, pentru a fi auzite, ci se prelingeau pe de lături. În casa neîncălzită era cald, o căldură de lăuntru, întocmai cât trebuie ca să nu fie nici prea cald, nici răcoare – cumva, de nici nu simţeai, ca-n vis; cu zumzet obosit şi plicticos se zbăteau în ferestre, lovindu-se de geamuri, muştele; un miros acriu venea de la tuciul de-o vadră cu lături pentru dobitoace pregătite din vreme şi nescoase afară; masa sta nestrânsă de-aseară şi tot aşa de neatins zăcea din ajun paharul umplut cu ceai pentru Bogodul. Acum Bogodul zări paharul, se apropie şi-l bău – Daria se foi pe laiţă şi întrebă:

— Să pun samovarul să bei un ceai proaspăt?

El scutură din cap: nu-i nevoie; şi totuşi ea se ridică şi se duse să pună samovarul. Şi-odată apucată treaba de-un capăt, o duse mai departe: scoase afară lăturile, zvârli grăunţe la găini, care, cu mare forfotă şi gălăgie, se repeziră să ciugulească, făcu rânduială pe masă şi-n clipa când în tindă sta să dea-n clocot samovarul, luă de două ori cât ai cuprinde cu trei degete ceai negru, presat, îl puse în ceainicul de porţelan şi aşeză ceainicul deasupra pe samovar, la locul lui. Şi abia mai apoi, după ce duse în odaie samovarul şi opări ceaiul, lăsându-l o vreme să stea înăbuşit, abia atunci, în răgazul acela, Daria prinse, în sfârşit, a vorbi – cu glas neplângător şi simplu, de parcă şi-ar fi curmat doar pentru o clipită şirul şi-acum îl relua, să-l ducă mai departe:

— Asară mi-o rămas şi vaca nemulsă. ’Tâta pagubă, şi aşa laptele se zborşeşte. Îl pun colea la prins, s-aleg smântână, da şi smântâna se zborşeşte – la toate ulcelele. Iar el, Pavel, cân’ dă pe-acasă, numa ce-l vezi că-nhaţă un borcan, se duce-ntins la şiştar, ia de-acolo lapte proaspăt, după mulsură, şi pe-aici ţi-i drumu, iar urcă-n barcă şi mână-ndărăt, şi iar nu-i. Şi-apoi eu, de una singură, cât beau? un strop acolo. Şi nu că-mi cere inima, da-mi pare rău – şi-atunci mă-nvrăvui şi beau câte-o cană, să nu se piardă de tot. Nu-i n’ica, deh, ca mâne te pomeneşti c-o înţărcat bălaia. Şi-ai să vrei atuncea, de poftă, să-ţi dregi ceaiu ista,

da iacătă că n-ai să mai ai cu ce, ş-ai să-ţi pui pofta-n cui.

Bătrâna umplu paharele cu ceai, i-l împinse lui Bogodul pe-al lui, îşi turnă din paharul ei în farfurioară şi sorbi. Şi, ca şi când ar fi tras cu urechea, încercând să desluşească ceva, îşi înălţă capul şi rămase aşa, încremenită, apoi, desluşind, şi-l plecă din nou şi iar sorbi ceai, apropiind farfurioara de buzele ei uscate, cu pielea ca de şarpe, ţuguiate. Şi brusc schimbă vorba.

— Şedeam diminicioară şi mă gândeam: d-apoi mie au să-mi ceară socoteală. Au să vină şi-au să mă-ntrebe: cum ai îngăduit o neobrăzare ca asta? Un' ţ-or fost ochii? Ne-am bizuit pe tine, au să-mi zică, şi tu? Iară eu n-am să am ce le spune. C-am fost ici-şa, nu? şi eream datoare să iau sama la toate. Şi c-au să dea năvală apele, e ca şi cum tot eu aş purta vina. Şi c-am să-mi aflu hodina de veci într-alt loc decât ai mei. Mai bine m-ar fi strâns moartea, să n-apuc ziua ceea – Doamne, ce bine-ar fi fost! Da ţ-ai găsit, nu-u, pe mine-o trebuit să cadă năpasta. Pe mine. Pentru care păcate? – Daria se uită la icoană, dar nu se-nchină, îşi stăpâni mâna. Toţi ai mei au loc de hodină laolaltă: tătuca, mămuca, frăţânii, băietu – numa pe mine una or să mă ducă-n pământ strein. Or puhoi poate şi peste mine apele după aceea, de vreme ce aşa-i rânduiala, şi or să mâne cu ele şi oasele mele, da nu laolaltă cu alor mei. N-o să-i mai pot ajunge din urmă...

Grăia tătuca... tare blând mai erea el cu mine. Aşa-mi zicea: trăieşte, Dario, cât ţi-e dat să trăieşti... Bine, rău – trăieşte, că de-aia ţ-o fost hărăzită viaţa. Chiar de-o fi să te scalzi în năcaz şi venin, s-ajungi la capătul puterilor, să râmneşti a vini la noi – nu, trăieşte mai departe, mişcă-te, ca să ne ţii mai cu temei aninaţi de lumea cea largă, să crestezi pe răboju ei că noi am fost în fiinţă. La noi, zice, încă nime n-o dat bir cu fugiţii, nu s-o aflat şi n-o să se afle nime de teapa iasta. El, sărmanu, aşa credea, da cân' colo, taman eu am dat bir cu fugiţii. S-ar fi cuvenit mai demult să mă pregătesc de ducă, fin'că demult nu mai sunt pe tărâmu ista... îs dincolo, pe ceea lume. Şi de mult parcă nu mai trăiesc după mintea mea, ci dup-a altora, şi nu pricep neam: încotro, la ce bun? Da trăiesc. În ziua de azi, lumea, câtu-i de mare, s-o frânt în două, drept la jumătate: ia sama numa

câte se petrec! Şi s-o frânt pe noi, pe ăi bătrâni... iară noi – nici tu-n-colo, nici încoace. Să te ferească Dumnezeu! Poate că după noi s-ar putea vedea câtuşi de cât ce fel de oameni fost-au pe timpuri, da' nime nu mai cată s-arunce-o uitătură napoi. Toţi aleargă nainte cu limba scoasă. Îi vezi că gâfâie, se poticnesc la fiece pas – nu! ei aleargă... Ce să se uite napoi... n-au timp să se uite nici pe un'e calcă... parcă-i goneşte careva.

— Idolu japonez! o aprobă Bogodul.

Daria turna mereu din samovar în pahar, din pahar în farfurioară, sorbea cu gingăşie şi băgare de seamă, să nu se verse vreun strop, îşi îndulcea gura cu ceaiul, înghiţind puţin câte puţin, îşi lingea cu grijă buzele şi, domol-domol, a piroteală, nealegând parcă, ci luând cuvintele la întâmplare, vorbea şi vorbea, fără a trage discuţia într-o parte anume, ci înclinând-o ba încolo, ba încoace.

— Rău e fără ceai, recunoscu ea, îmboldită de plăcere că avea prilejul să-l bea. Parcă mi-o mai trecut puţintel. Da diminicioară mă strângea aşa tare, ca un cerc, în piept, aşa rău mi-erea... de nu mai puteam. Cu chiu, cu vai m-am dus să mulg vaca, m-am dus, că sărmana de ea mugea de ziceai ce-i aia; după ce-o slobod, ce crezi – mi se pune ca o negură peste ochi, nu mai văz ferestrele. Mă gândesc: trebe să pun samovaru. Numa că din rău mai rău mi-erea: de samovar îţi arde? Doară samovaru-l păzeai, la taclale şedeai în vreme ce păgânu îţi năruia până şi cea de pe urmă amintire a lu tătuca şi a mămucă-ti. N-ai să mai pupi tu samovar, nu te mai milogi în darn. Şi cum mi-aduc aminte de ei, cum mi-aduc aminte... mi se rupe inima, sloi se face – n-o mai sâmţăsc. M-apuc şi mă hâţân, mă tot plec nainte – parcă prinde să bată, o dată, de două ori, o ţine aşa şi iar.... cum mi-aduc aminte... iar s-opreşte. Ei, mă socotesc eu, în caz de ceva, un'e-or să mă ducă, un'e-or să mă amistuiască? Ţiu minte că atuncea cân' s-o prăpădit băieţaşul Raikăi Serkina, au stat să cate trei zilişoare o juma de stânjen de pământ, un' să-i sape groapa, să-nfiripe un nou ţintirim, numa că pe urmă, cei în drept tot alt loc pentru ţintirim or hotărât. Şi s-o culcat, sărmănelu de el nu colea un' se cuvine, s-o culcat singurel-cuc în loc lăturaş... departe hăt, zice lumea, în loc lăturaş. Cum i-o fi lui, micuţului, colo-n pustia ceea de

codru, cu sălbăticiunile laolaltă? D-apăi mulţam o să le zică pentru asta lu tat-su şi mâne-si după aceea?

Tătuca şi mămuca noastră s-au prăpădit, pot spune, cam în acelaşi zăstâmp. Şi nu ereau bătrâni, dac-ai sta să-i asemui cu mine. Întăi – mămuca, o-nchis ochii aşa, fără veste, o luat-o moartea pe negândite. Dimineaţă încă s-o purtat de colo-colo, o făcut rânduială, pe urmă s-o dus să se hodinească; o stat cât o stat culcată în pat şi deodată o auz cum prinde a răcni ca din gură de şarpe: „Văleu, moartea, mă sugrumă moartea!" Şi cată să s-apuce cu mânile de gât, de piept. Am sărit noi care mai de care, da nime n-avea ştiinţă ce-i de făcut, dădeam fără noimă din mâni şi tot bălmăjeam: „Ce-i, mămucă, un'e, ce-i?" S-o învineţit toată chiar sub ochii noştri, s-o împlut de pete ş-o început să horcăiască... Am rădicat-o uşurel de spate s-o aşezăm în capu oaselor, da n-o fost chip, o trebuit s-o culcăm la loc. Pe gât îi rămăseseră ca nişte semne, un'e aia, chipurile, o sugrumat-o... Aşa s-or şi întipărit. Mai pe urmă tătuca grăia: „Aia pe mine m-o ţintit, că eu tot o chemam, da o dat greş, n-o tăbărât pe cine trebuia". Şi uite că el o fost cel care multă vreme, vro şapte ani, zic eu, o gogit aşa. Într-o bună zi se punea la moară o piatră nouă, şi el lunecă sub ea... i s-o răsucit picioru ş-o nimerit drept sub ea. De-a mirare cum o mai rămas cu viaţă! O stupit sânge, i s-au vătămat toate măruntaiele. Şi poate c-ar mai fi dus-o dacă s-ar fi cruţat, da de cruţat nu ştia să se cruţe, se spetea muncind, ca un om zdravăn, nu-i păsa de dânsu. Pe mămuca am îngropat-o iarna, pe la Crăciun, iar pe el cam pe vremea iasta, după Rusalii. Au dezgropat dintr-o parte coşciugul mămucăi, erea ca nou, parcă-n ajun l-ar fi pus în pământ, nu se-nnegrise neam. Alăturea l-au aşezat pe-al tătucăi. Să vă fie ţărâna uşoară! Împreună aţi trăit pe lume, împreună sunteţi ş-acolo, să nu-i fie bănat nimănui.

Şi mai avem un mormânt pe ostrov... Da nu-i mai ştim locu, pe un'eva-n jos de sat, pe malu nostru, pe-un tăpşan. Îl ţiu minte încă de cân' eream de-o şchioapă. Cică zace într-însu un negustor, unu care făcea negoţ pe Angara. Şi iacătă că-ntr-o bună zi, plutind pe râu, cu barca-ncărcată de mărfuri, o zărit Matiora ş-o dat poruncă lopătarilor să tragă la mal. Şi atât de tare i-o plăcut Matiora noastră... că s-o

dus la sătenii care hălăduiau pe-atunci acilea, s-o dus şi le-o zis: „Eu sunt cutare şi cutare ş-aş vroi, cân' o fi să mă strângă moartea, pe ostrovul vostru, pe malul cel nalt, ponorât, să fiu mormântat. Iar drept răsplată, am să vă rădic o sfântă biserică a lui Hristos". Sătenii, oameni cu glagore, s-au învoit. Şi negustoru ş-o ţinut făgăduiala, le-o lăsat banii, că erea, se vede, om avut... mii întregi le-o lăsat, parcă zece, parcă douăzeci. Şi l-o trimes pe cel mai de samă slujbaş al lui s-o zidească. Şi uite-aşa s-o rădicat biserica noastră, ş-au târnosit-o, şi la târnosire o fost de faţă şi el, negustoru. Da nu mult dup-aceea, l-au adus încoa, precum i-o fost porunca, pentru hodina de veci. Aşa am auzit eu din bătrâni, da de-o fi fost aşa, de n-o fi fost, nu ştiu. Numa că, zic eu, ce rost ar fi avut să vorbească ei aşa, în deşert...

Cân' tătuca erea pe moarte, şi-atunci, c-o fost limpede la minte până-n ultima clipă, mă tot povăţuia: „Tu, Dario, zice, să nu te-ncarci cu prea multe-n viaţă, că te vlăguieşti, fato, ci cată întâi de toate să ai conştinţă, să nu te mustre cugetu în veac". Înainte vreme conştinţă erea la mare preţ. De cerca vreunu să se lepede de ea, îndată-l oblicea lumea, că toţi trăiau la vedere unu faţă de altu. Dreptu-i că şi pe-atunci ereau oameni fel şi fel. Câte unu ar fi fost bucuros s-o aibă, da de un' s-o ia dacă nu s-o născut cu ea pe lume. Şi cu parale nu poţi s-o cumperi. Da nici acela de-o are peste măsură, nici acela n-are a se bucura de aşa bogăţie. Că i se înhaţă şi ultima cămaşă, iar el ş-o leapădă şi mai zice şi mulţam pe deasupra, că o rămas dezbrăcat. Taman aşa erea şi cuscru nostru, Ivan. Sobar fără pereche pe lume. Veneau la dânsu tocma de la o sută de verste depărtare să-l ia, să le clădească el sobe. Şi se ducea de fieştecare dată, fără să facă nazuri, la oricine-l chema, iar cân' venea vorba de plată, se ruşina să primească, mai că lucra pe de pomană.. În darn îl cârtea cuscra: „Te duci pentru o s'tămână, da cin' să robotească la câmp în locu tău? Cin' să robotească pe lângă casă? Gânditu-te-ai la asta, nărodule, că eşti nărod, nu om ca toţi oamenii!" Şi chiar că erea nărod: „Dacă mă roagă lumea..." Că uite-aşa i-o ajuns în paraginä gospodăria... „Dacă mă roagă lumea..." – d-apăi aşa poţi s-ajungi la sapă de lemn. Cam pe-atunci s-o făcut cunoscut că

se-nfinţează comunele agricole – el, niciuna, nici două s-o şi înscris... Ultimele cuvinte Daria le rosti tărăgănat, îşi depăna amintirile, sărind cu gândul la ziua de azi: Parcă mi-o luat cineva mintea asară... să mă fi uitat şi eu la mormântu cuscrului Ivan. Da erea şi întuneric beznă, nu te puteai dumiri care şi un'e zace. Nu l-or fi smintit oare şi pe-al lui? Avea la căpătâi o steluţă vopsită; fecior-su i-o adus din târg un stâlpişor de fier, cu o steluţă ca o păsăruică în vârf. Trebuie să-mi fac drum azi pân-acolo, să văz ce şi cum. Ajungă-i, Doamne, mânia ta pe călăii ăştia şi pedepseşte-i, Doamne, după faptă! Dacă sunt pe lume păcate, oare care din ele poate fi mai mare ca păcatu ista? Ca să nu se întărâte şi mai mult, Daria clătină încetişor din cap şi, oftând din rărunchi, se ridică, se duse-n celar şi veni de-acolo cu cinci bomboane de ciocolată, învelite-n hârtioare pestriţe – trei i le întinse lui Bogodul şi două şi le opri sieşi. Ia de-ndulceşte-ţi niţel ceaiu, că ştiu că-ţi place. Ţiu minte şi azi cum veneai la noi în timpu războlui, cân' nu se găsea fărâmă de zahar, nici cât ai pune pe-o măsea, făceai rost de câte-o bucăţică de pe te miri unde şi ne-o aduceai nouă, de poftă. O, Doamne, ce te mai mâniai de-o puneam deoparte pentru copii, ţineai morţiş s-o ronţăim noi. De cân' mă ştiu, n-am pomenit un dulce mai straşnic decât zaharu cela. Că dulce-i taman ceea ce-ţi lipseşte.

— Rachiu – brrr! dădu glas Bogodul şi scuturâ din cap, cârnindu-l într-o parte şi arătând astfel că nu suferă rachiul şi nu l-a suferit niciodată.

— Da beie-l pârdalnicu, îl aprobă Daria, aşezându-se iar la locul ei. Da ce grăiam despre cuscru Ivan? Iaca, de la o vreme nu mai am ţinere de minte strop, s-o tocit de tot. Aha, ştiu, grăiam de conştinţă.. Pe vremuri ea erea la vedere: îndată te dumireai de-o are omu au ba. Cel de-o avea – erea conştincios, simţit, cel de n-o avea – se vedea cât de colo, că erea nesimţit şi făr-de ruşine. Da-n ziua de azi naiba mai pricepe, toate s-au întorlocat în aceeaş oală – de nu mai ştii care-i una, care-i alta. E pomenită fără noimă la tot pasu, de-o ajuns, sărăcuţa, jupuită-n aşa hal, că-i numa o rană. Ai zice că nici nu mai are cum oblădui. O-of-of-of! Lumea s-o înmulţit peste măsură, pe câtă vreme conştinţa, zic eu, o rămas aceeaş – şi uite c-au subţiat-o,

acu nu mai e pentru sine, nu mai e pentru câtu-i cerinţa, da barem s-ajungă-n priveală. Ori poate că... făptuind lucruri mari, le-au dat uitării pe cele mărunte; iar unde-i vorba de lucruri mari, conştinţa-i – oho! – de fier, îţi fărmi dinţi-ntr-însa. Cât priveşte conştinţa noastră, o bătrânit, o ajuns o băbuţă, nu se mai uită nime la ea. O, Doamne! D-apăi ce să mai grăim de conştinţă cin' se făptuieşte iote ce!

Azi-noapte, după durdura de ieri, nu m-am putut da hodinei defel, am vegheat şi-am tot vegheat apăsată de gânduri... îmi veneau valmeş în minte câte şi mai câte bazaconii. De cân' mă ştiu, n-am avut a mă teme de nicio pacoste, da acu m-o luat cu fiori: uite-acuşa, mi se năzare, acuşa se-ntâmplă una, se-ntâmplă una... Şi nu pot să mai şed locului – într-atâta-s de încordată din pricina aşteptării... Ies afară, m-opresc în mijlocu ogrăzii şi stau – te pomeneşti că trăsnetul din ceruri s-o abate asupra noastră şi ne-o duce la pierzare, că suntem neoameni, or cine ştie mai ce. De spaimă, îmi vine să fug napoi în casă, ca un copil, da n-o fac, stau, nu mă clintesc. Aud: colo zdrăngăne-o uşă, dincolo alta – vra să zică, nu numa eu n-am linişte. Rădic ochii la cer, iar acolo, steluţe puzderie ard, au dopuit tot ceru, n-o mai rămas un petec neatins. Ş-atâta-s de mari şi încinse, că te-nfioară! Şi se cobor tot mai jos, tot mai jos, mai aproape de mine... Şi m-au ameţit de-a binelea steluţele... şi parcă n-am mai ştiut de mine, cine sunt, unde sunt, ce s-o-ntâmplat. Parcă fusesem luată pe sus şi dusă cine ştie un'e. Cân' mi-am venit în fire, se şi zorise de ziuă, preajma se luminase, stelele se nălţaseră din nou în văzduh, iară mie mi-erea frig, tremuram. Şi-aşa bine-mi erea, aşa îndemână, de parcă mi se sfinţise sufletu. „De la ce oare, gândeam ce s-o fi petrecut cu mine?" Şi-mi era bine, şi mă durea că-mi erea bine, mă sâiam cumva. Am dat să-mi aduc aminte de nu mi s-o fi năzărit oarece, şi parcă aşa o şi fost. Am desluşit parcă un glas. „Du-te, Dario, de hodineşte, şi aşteaptă. Că fieşcăruia o să i se ceară să dea samă", se desluşi parcă glasul. Şi m-am dus. Să dorm ca lumea n-am putut, totuşi mă mai ogoisem oleacă, puteam răbda. Da ce fel de glas o fost acela, dincotro venise, nu ţiu minte, n-aş putea să spun.

Bărbaţii de la noi aicea şi-au avut din veac obârşia, mai

toţi de-a rându au fost matioreni get-beget. Pe cei de-aiurea nu-i prea îngăduiau. De cân' mă ştiu pe lume, numa Orlik o putut prinde rădăcini acilea, da cin' mai erea ca Orlik – he-he! – el şi-l făcea fârtat şi pe dracu. Şi colo-n mijlocu apei de-ar fi fost să se-aciueze, ar fi făcut-o la fel de lesne, şi nici măcar nu s-ar fi udat la picioare. Erea un palavragiu şi un poznaş ce nu s-a văzut. Îndruga verzi şi uscate şi nici nu clipea, îi mergea gura ca o moară neferecată. Se vede că tocma de-aceea l-au şi lăsat matiorenii să rămână la noi, ca să-i mai veselească, să le facă haz. Că ai noştri n-aveau aşa dar din născare. Numa-i vedeai cum s-adună, ciopor, şi prind a hohoti de râs, şi hohotesc de răsună Matiora de la un capăt la altu, iară el şade colea-ntre ei – la chică roşcovan, la mutră hoţoman, ciupit de vărsat şi cu dinţii ragilă. Chiar aşa, cu dinţii ragilă, că nu degeaba se spune: cine are dinţii rari acela-i mare meşter la minciuni, scapă printre ei vrute şi nevrute. Şi scăpa printre dinţii lui rari câte-n lună şi-n stele, de te minunai de un' le scoate! Se tăvălea lumea pe jos de râs, nu alta. Da' erea şi harnic omu, tii! harnic foc! Un'e punea el mâna sporea lucru văzând cu ochii. Uite, Dunka de-i măritată cu alde Ghenka Presneakov din el scoboară, îi fata lui. Numa că nu s-o aruncat în partea lui tată-su: nici la minciuni, nici la treabă. Iară cei doi feciori pe care i-o avut ereau mai afurisiţi ca fata, buni de gură şi ei; pe unu l-au rădicat, ca pe-un şpion gherman, să nu mai zgândăre neam, iar cellalt ş-o muşcat limba şi s-o cărăbănit din Matiora. Da încotro o apucat-o, o mai trăi şi azi, uite asta nu ştiu. De fapt, am şi fost uitat c-o fost pe lume, almintrelea ce-mi erea s-o-ntreb pe Dunka?

Şi cum spuneam, bărbaţii de la noi îs toţi de-a rându matioreni get-beget, da' muieri le plăcea s-aducă dintr-altă parte. Aşa erea obiceiul, nu-ş de ce. Şi după fetele noastre, care mai ereau în sat, dădeau năvală feciorii lătureni: cu Matiora oricine erea bucuros să se-ncuscrească. Din moşi-strămoşi lumea de la noi o trăit în belşug. Şi fetele ce scoborau din sătenii noştri, toate ereau fete de soi, chipeşe, – marfă cu multă cătare. Până şi-n ziua de azi po' să-ţi dai sama care anume-s din soiul matiorenilor. Şi pe mămucă-mea o adus-o tătuca de un'eva de prin ţinutul bureaţilor. Sau, cum îi plăcea lui s-o întărâte: din Vai-vai-ioc. Iaca,

chiar din acel Vai-vai-ioc, sau cum i-o mai fi zicând, se şi trăgea mămuca. Iar pe-acolo, or că nu erea nicio apă, or că trecea vro şuviţă-ngustă cât ţi-i păşitura, n-am ştire, da' ea se temea de apă ca de moarte. După ce s-au luat, povestea tătuca, o fost o vreme cân' o vedeai cum s-opreşte la marginea apei şi-nchide ochii ca să nu vadă. Da un' să fugi de apă cân' roată-mprejur erea Angara. Chiar şi pe Podmoga de-ar fi fost să te duci, ş-acolo ajungeai trecând tot peste apă, ş-apoi noi, matiorenii, acolo aveam fâneţele, pe Podmoga. Şi cât o trăit ea pe lume, pân-la moarte, nici că s-o putut învăţa cu apa. Noi mai făceam haz pe sama ei, că pentru noi Angara erea a noastră, din pruncie eream învăţaţi cu ea, da mămuca grăia: „O-of-of-of, mă paşte o primejdie, mă paşte, ştiu eu că spaima nu se cuibăreşte niciodată zadarnic în sufletu omului". Da nu, nime de la noi din casă nu s-o-necat, iară faptu că puhoiu-şi făcea de cap, că n-asculta de maluri – urgia asta n-o înduram numa noi, ci toţi laolaltă. Şi iote că abia acu o ieşit la iveală că spaima mămucăi avea temei... iote cân' o ieşit... acu... Daria se poticni, buimacă, rămânând fără glas, apoi încheie abia îngăimând, pierdută: ian te uită, vra să zică, tot o s-o ajungă puhoiu din urmă pe mămuca. Iară eu habar să n-am. Ia-an te uită...

Uluită de această neaşteptată noutate, pe care s-ar fi cuvenit demult s-o ştie, dar care se rătăcise pe undeva şi abia acum se iţise din negura amintirii, Daria lăsă baltă ceaiul şi, fără de gând, cu o tâmpă năzuinţă, începu a scormoni cu privirea undeva în faţa ei, căutând ceva, ceva câtuşi de puţin trebuincios, trudnic. Soarele, în pragul amiezii, se făcuse mai tulburos, împrăştiind o lumină palidă, slabă. Pereţii spoiţi, cu văruiala răzbită de uscăciune, podelele, cu scândura hârşcâită până-n adâncimile-i râurate, pervazurile ferestrelor brăzdate de crăpături – toate în jur, peste care cădea această lumină, aveau parcă un aer jalnic şi sărman, copleşite fiind de-o adâncă şi iremediabilă bătrâneţe. În mijlocul odăii, îndărătul lui Bogodul, luneca sprinten din tavan în gol un păianjen – când şi când îşi contenea coborâşul, legănându-se uşurel în văzduh, să-şi mai tragă sufletul ori să cerceteze ce se petrece în jur, şi iar se slobozea în jos. Pe o fâşie a Angarei,

ce se înfăţişa privirii într-una din ferestre, trecu-n goană, săltând şi zbârâind ca un cărăbuş, o şalupă cu motor, şi valul prinse a se clătina; în cealaltă fereastră, deasupra stoborului, zăcea un cer alburiu, puhav. Şi, cu cât mai stăruitor se uita Daria, îmbrăţişând cu privirea totul şi nedesluşind nimic, nedesprinzând nimic distinct, cu atât se simţea mai tulburată. Şi mai tare o cuprindea ciuda că iar stă cu mâinile-n sân şi nu face ce s-ar cuveni făcut, că iar şade la un pahar de ceai ca şi ieri... o mustra şi o apăsa ceva, ţinând-o locului, nelăsând-o să-şi ia inima în dinţi şi întinzându-i sufletul în toate părţile.

Se ridică şi, zorită, ca şi când ar fi întârziat să plece undeva, îi spuse lui Bogodul:

— Ei, iacătă, băurăm pe săturate amândoi. Băurăm pe săturate – mai mult nici că-i cu putinţă. 'Mneata du-te, dacă ai treabă. De nu, stai liniştit, eu am de mers un'eva. Ne-am lungit, iar ne-am lungit la vorbă, da despre ce să vorbeşti... Vorba noastră-i ca pleava – nu trage la cântar şi n-aduce folos. Doară aminte-ţi aduce c-au fost şi grăunţe cân'va. Fost-au vremuri...

— Daria, încotro, se-ncruntă Bogodul, ridicând capul.

Ea stătu o clipă în cumpănă, apoi tăgădui, îngânând:

— Nu-nu, mă duc singură. 'Mneata rămâi. Acolo mă duc singură.

„Unde – acolo?" – ea n-avea câtuşi de de cât ştire, aşa că, ieşind pe poartă şi adăstând o toană în dreptul ei, gânditoare, purcese mai întâi spre Angara, dându-şi seama dinainte că o va coti şi, într-adevăr, o coti, pomenindu-se în preajma grădinilor de legume din marginea satului – picioarele o purtau spre cimitir. Dar n-ajunse nici la cimitir; îi spunea ei inima că n-are niciun rost să meargă acolo cu sufletul şovăielnic, să tulbure tihna morţilor şi aşa tulburaţi de războirea de ieri. Nu va izbuti ea să răzbească până la ei cu o vorbă tainică; fiindcă nu există şi nici nu se va naşte o atare vorbă; morţii nu-i vor răspunde. Pierzându-şi cu totul cumpătul, se lăsă pe pământ, sleită de puteri, pe un tăpşan uscat, acoperit cu iarbă, nimerind cu faţa spre partea de jos a râului şi, căutând cu ochii ceva care s-o liniştească, îşi plimbă privirea de jur-împrejur. O dată, şi încă o dată, şi a treia oară.

De-aici de pe gruiul ostrovului se vedea ca în palmă – şi Angara, şi depărtatele maluri străine, şi Matiora lor, contopită dincolo de piniştea paraginã într-un singur tot cu Podmoga, astfel că pământul insular se-ntindea până hăt în largul zării, mai-mai să atingă orizontul, şi-abia acolo, la dunga lui, se desluşea sclipind pe alocuri o fâşie de apă. Braţul din dreapta, mai lat, al râului, parcă umflându-se la întorsură, împingea malul cel jos din potrivă, intrând adânc într-însul, ca mai apoi să-şi taie iar cale dreaptă-n depărtări, coborând uniform şi neted între maluri; braţul stâng, mai domol şi mai apropiat, aparţinând parcă Matiorei, aninat de malul ei abrupt, părea încremenit la ceasul acela cu soare molcom. Aşa-i şi spuneau matiorenii: Angara Noastră. Spre partea asta căta satul, încoace-şi mânau oamenii bărcile, se duceau după apă, de-aici aruncau copilaşii întâile priviri asupra lumii înconjurătoare, aici era învăţat şi întipărit în memorie totul, până la ultima pietricică, iar dincolo de gârlă, cât a durat colhozul, se cultivau ogoare, care doar acum fuseseră lăsate la voia întâmplării.

Şi molcom, paşnic zăcea ostrovul, glie cu atât mai dragă, de soarta însăşi hărăzită, cu cât avea hotare bine statornicite, dincolo de care pornea dintr-o dată să se desfăşoare nu uscatul, ci apa. Dar de la un capăt la altul, de la un mal la altul se aflau îndestul aici şi lărgime, şi bogăţie, şi frumuseţe, şi sălbăticie, şi vietăţi din fiecare câte-o pereche; de toate avea belşug glia aceasta, desprinsă de continent – oare nu tocmai de-aceea purta ea numele sonor de Matiora[1]? Şi molcom, tainic zăcea ea – se încărca de sevele verii pretimpurii; pe pripor, în dreapta tăpşanului pe care şedea Daria, semănăturile de toamnă închipuiau un verde şi des luminiş, dincolo de care se înălţa pădurea, palidă încă, nânfrunzită deplin, pe întinsul căreia brazi şi pini puneau alocurea pete-ntunecoase; sus, la coamă, şi jos, la poalele ei se străvedea drumeagul ce ducea către Podmoga. Mai încoace de pădure şi ceva mai la stânga drumeagului se afla toloaca, îngrădită din două părţi şi deschisă în celelalte două: către Angara Noastră şi către sat; acolo umblau în voie vacile şi isca zvon subţire, ca un clipot, talanga la gâtul câte uneia dintre ele. Tot acolo,

[1] De la rusescul *materik* – continent, uscat.

aidoma unui arbor-împărat, trona, dăinuind de când lumea, o falnică zadă („zădun” îi ziceau bătrânii), cu trunchiul cât să-l cuprindă trei inşi cu braţele; avea crăcile larg răşchirate, la fel de falnice, şi vârful retezat de furtună. La câţiva paşi mai încolo de zadă stătea singuratic un mesteacăn: părea că se strecurase pe sub cumpăt să-i vină alături, dar, speriat de arătarea-i cumplită ori amuţit de grozăvia ce se săvârşise, rămăsese pironit locului; Daria îl ţinea bine minte încă de când era tinerel, un puiandru, în vreme ce acum avea tulpina dezbinată, cu cele două jumătăţi strâmb desfăcute în lături, scoarţa împietrită, coşcovă şi crengile grele, mult plecate către pământ. Şi asta era tot; şi arăta a pustiu imaşul – ce se mai afla pe el fusese rupt şi bătucit de dobitoace.

Dar vedea, vedea Daria şi ceea ce era dincolo de pădure – ţarini străjuite de şiruri nalte de plopi, malul din dreapta înclinat şi reavăn, năpădit de lozii şi de coacăze şi, ceva mai aproape de Podmoga, smârcul în muşuroaiele căruia stăteau împlântaţi mesteceni pirpirii şi hâzi, uscaţi de timpuriu din pricina apei proaste, golaşi şi înşelători: de cătai să te prinzi cu mâna de-o asemenea proptea, ea trosnea pe loc frângându-se. Pe malul stâng, abrupt, mestecenii arătau cu totul altfel – înalţi şi puri, cu frunzişul bogat, lăsând la atingere o uşoară spoială de albime şi stând în voie şi veselie, câte trei-patru laolaltă, anume parcă adunaţi pentru cine ştie ce joacă. Pajiştea asta şi-o şi alesese tinerimea, încă din vechi, ca loc de joc. Şi câte logodne nu se-nfiripaseră aici, câtor fetişcane-codane nu li se dusese pomina pe ierbuşoara asta, de unde se-ntâmpla să plece cu aceleaşi straie cu care veniseră învăscute, dar nu la fel de întregi-întreguţe. Şi se mai întâmpla ca satul, cât era el de mare, să-nhame caii şi s-o pornească încoace pe arşiţă la petrecere, se-ntâmpla ca flăcăii să se-arunce de pe malul ponorit în apa-ntunecată şi uite-aşa, după cum umblă vorba din bătrâni, într-o vară de demult, un flăcău pe nume Pronea s-a aruncat de-acolo de sus în valuri şi nu s-a mai întors, şi de-atunci colindă mereu, de ani şi ani colindă preajma-n faptul nopţii, ca soţ al rusalcelor, şi tot cheamă pe cineva cu glas sfios şi nedesluşit.

Vedea Daria-n a ei amintire şi mai departe – alte ţarini

întinse de-o parte şi de alta a drumeagului, copaci bătrâni, singuratici, risipiţi colo şi colo pe ele, mai mult uscătură, care hotărniceau odinioară, pe vremea gospodăririi individuale, ogoarele sătenilor, iar în copaci, lenoş şi fără grai, stânjenite de soarele gălbiu, mereu mai palid, şi de liniştea nefirească din jur, stând cocoţate ciori. Drumeagul o cârmeşte spre vechiul arman aşternut cu pleavă prin care dau colţ grăunţele şi se alungă vrăbiile, iar paiele înnegrite zac straturi-straturi ca gunoiul de grajd – şi câte altele nu zac, într-adevăr, primprejur, lucruri vechi, care şi-au trăit traiul şi şi-au împlinit menirea, rămânând acum netrebnice, dar putrezind încetinel şi silnic. Ce te faci cu ele? Ce-i de făcut? Aici, mă rog, or să le mistuie focul şi apa, pe toate, da-n alte părţi? Şi i se pare Dariei că nimic nu-i mai nedrept pe lume decât să dăinuie ceva, fie el pom, fie el om, până ajunge să facă-n zadar umbră pământului, să le fie povară celorlalţi; că din atâtea şi-atâtea păcate lăsate lumii întru izbavă şi ispăşire, păcatul acesta-i singurul de care n-ai cum să te lepezi. Cu pomul mai e cum mai e, se surpă, putrezeşte şi îngraşă pământul. Dar omul? Este oare el potrivit măcar pentru asta? În ziua de azi până şi îngrăşămintele pentru ogoare se aduc de la oraş, toată ştiinţa se ia din cărţi, cântecele de la radio se învaţă. Şi-atunci la ce bun să înduri bătrâneţea, de vreme ce, în afară de neajunsuri şi cazne, nimic nu-ţi aduce? La ce bun să cauţi un anume, suprem adevăr şi rost, de vreme ce tot adevărul stă în faptul că nu mai eşti de niciun folos acum şi nu vei fi nici mai încolo, că toate celea pentru care ai venit pe lume le-ai făcut demult, iar rostul tău de-acum nu-i altul decât să-i necăjeşti pe cei din jur? „Oare aşa să fie? Aşa să fie?" se întreba cu teamă Daria şi, necunoscând răspunsul, cunoscând, mai bine zis, doar un singur răspuns, tăcea molcom, buimacă şi abătută.

Iar dincolo e capătul rotunjit al Matiorei, malul mâlos şi vadul spre Podmoga sau Podnoga. Când apa era lină, scăzută, pe-acolo erau trecute fără grijă vitele la păşune – cireada colhozului acolo văra în fiece an – dar când creşteau apele şi râul începea să-şi facă de cap, apoi trebuia să te ţii zdravăn şi-n barcă. Prova Podmogăi pătrunde în matca Angarei cotind-o uşurel după Matiora, de parcă ostrovul de

jos şi-ar fi pus în gând cândva să-l învăluie pe cel din faţă şi chiar îşi luase avânt, o cârmise-ntr-o parte, dar, din cine ştie ce pricină, se-mpotmolise. Şi-atunci Matiora se văzu nevoită să ia Podmoga la remorcă: acolo unde-i vadul, ca să ai de ce să te prinzi când apa-i năbădăioasă, stă întinsă pe deasupra o parâmă. Pe ea le place să se aşeze lăstunilor ce-şi au cuibul în malul ponorât al Angarei Noastre; acolo, pe parâmă, îi poţi vedea şi acum, bâţâind din coadă şi tot zgâindu-se în jos, parcă-s plute de undiţă.

Şi nu te poţi dumiri dacă-i ostrovul în soare ori nu mai e soare defel; el stăruie-acolo în cer, stăruie-n văzduh şi pe glie o anume lucoare, dar slabă, abia coloratã, nedătătoare de umbră. Totul în jur e somnolent şi răbduriu, totul în jur e amuţit – tăcut se-ntinde colo în stânga bătrânul sat, cu ferestrele chioare, având parcă între cercevele băşici de bou în loc de geamuri; a-ncremenit pe toloacă descăpăţânatul „zădun împărătesc”, orbeşte răşchirându-şi crăcile uriaşe cu podoabă de cetină; palide şi amorţite par ţarinile aşternute cu verdeaţă; rari, în neîmplinit frunziş şi neîmplinită statură, par codrii din jur şi, de bună seamă, la fel de tăcut, mizer şi dominator, nedându-şi în vileag taina, se-ntinde alături alt sat, mai avut, închis acum pentru sălăşluire – cimitirul, limanul celor mai vârstnici...

Curând, curând le va veni tuturora sfârşitul.

Daria se căzneşte şi nu poate ridica nicicum gândul peste putinţă de greu: dar poate că aşa se şi cuvine? Lăsându-l în părăsire, cearcă să afle răspuns la alt gând, mai uşor: ce anume „aşa se şi cuvine”? La ce a cugetat ea? Unde a ajuns? Dar nici asta barem n-o ştie. A fost nevoie să trăiască o viaţă lungă şi chinuită, pentru ca-n amurgul ei s-ajungă să-şi mărturisească sieşi că n-a înţeles nimic într-însa. În vreme ce ea a înaintat spre bătrâneţe, s-a îndreptat grabnic încotrova şi viaţa omenească. N-au decât s-o ajungă acum alţii din urmă. Dar n-au să izbutească nici ei. Lor li se pare doar că au s-o ajungă – aş! le e şi lor sortit să i se uite în urmă, aşa cum se uită şi ea acum.

Undeva, în spate, pe firul împlinit şi larg al Angarei dădu ţipăt un vapor, iar dintr-un copac singuratic aflat în inima câmpului săgetă în văzduh o cioară. „Peste mări, peste ocean, spre ostrovul zis Buian...” – îi veni, fără veste, Dariei

în minte un vechi şi înfricoşător descântec.

5

Pe înserat sosi Pavel. La auzul bătăii în poartă, Daria înălţă capul, îl văzu intrând în ogradă şi lepădând din spinare rucsacul pleoştit, raniţa aceea de fason orăşenesc, după care bătrâna îşi dădu seama că la plecare fecioru-su are să ia cartofi. Şi întrebă, când Pavel intră în casă:

— Aţi gătat cartofiorii, aşa-i?

— I-am gătat.

— V-am spus eu: luaţi mai mulţi. Că doar v-aţi dus cu karbazul[1]. O juma de sac, ba nici măcar atâta n-aţi dus cu voi – cât putea să vă ajungă vouă, mâncăilor!?

— Dacă luam mai mulţi, ar fi putrezit, răspunse Pavel, aşezându-se pe laviţă şi alegându-şi o poziţie mai potrivită ca să-şi scoată din picioare cizmele grele, din pânză impermeabilă.

— Ar fi putrezit?! se miră Daria. D-apăi ziceai ca aveţi pivniţă acolo.

— Avem, gemu Pavel, aplecat deasupra cizmelor înţepenite pe picior. Avem pivniţă, avem. Numai că dintr-însa o să scoatem apă ca din puţ. E plină de apă. S-o scoţi cu pompa.

— Aracan de mine! Da de ce-au clădit casa pe-un loc dintr-ăsta, cu apă? De ce n-ai fost cu băgare de samă cân' ţi s-o dat?

— Păi acolo n-are a face că eşti ori nu cu băgare de seamă... la toţi e apă. Nu mai ai nevoie de Angara, o ai sub casă.

— Ian te uită comédie! Cum de-au putut să le clădească aşa? De ce n-au vârât mai întâi cazmaua-n pământ să vază ce-i într-însu?

— De aia, că le-a clădit un nene venit de-aiurea. Şi uite isprava.

— Asta le-ntrece pe toate!....

Şi amuţi Daria: iacătă, după una, alta acum. Într-adevăr, cum să explici un lucru care nu suferă nicio explicaţie, care

[1] *Karbaz* (în dialect siberian) – ambarcaţiune pentru transbordare (bac, brudină).

prin sine însuşi înseamnă un răspuns? Numai copilaşii întreabă: de ce pâinea se cheamă pâine, iar casa – casă? Pentru că şi pâinea, şi casa au numele lor străvechi, de la care au purces celelalte cuvinte; şi-apoi, s-ar schimba oare ceva dacă s-ar găsi unul care să ştie de unde se trag ele? – pâine să fie, şi casă să fie, da' sălaş pentru oameni clădit orbeşte să nu mai fie!

Bătrâna vedea că Pavel era cam vlăguit. Îşi smulse cu greu cizmele din picioare, le duse în tindă, ca să nu pută, şi trecu desculţ în colţul dinspre răsărit al odăii, se aşeză pe laiţa cu căpătâi, întinzându-şi cu sârg înainte picioarele albicioase, umflate. Anul acesta, în primăvară, pe la paşti, păşise pe cincizeci de ani – el era acum feciorul cel mai mare al Dariei, iar în ordinea venirii pe lume, al doilea, pe cel dintâi i-l luase războiul. Şi-şi mai pierduse un fiu în timpul războiului; acela, fiind la o vârstă fragedă, rămăsese locului, dar şi aici l-a găsit moartea, pe când se afla la tăiat pădure, la treizeci de kilometri de Matiora. A fost adus acasă într-un coşciug închis şi înmormântat, fără a i se îngădui maică-si să-l vadă, pe motiv că n-ar fi avut ce vedea acolo. Cât de simplă şi înfricoşătoare treabă; întrece orice putere de înţelegere: îl adusese pe lume, îl hrănise, îl crescuse, şi când să-l vadă şi ea în rândul bărbaţilor, că doar un pas mai avea de făcut, să se prăvale peste el un trunchi blestemat de copac şi-ntr-o clipită să nu se mai aleagă nimic dintr-însul, nici cât să pui într-un coşciug. Cine a arătat cu degetul spre el şi de ce anume spre el? Nu putea ea să creadă că una ca asta se petrece aşa, la voia întâmplării, orbeşte: cel căruia, pe nevăzute, i-o fi dat să cadă – acela va cădea; nici vorbă, era într-asta ceva dinainte hotărât şi cu ţintă precisă, ceva care ştia pe cine să vâneze. Şi era, era un adevăr de neînţeles şi înfricoşător: din cei trei copii înmormântaţi ai Dariei, tustrei apucaseră s-ajungă oameni în toată firea şi în rând cu lumea – unul s-a dovedit a fi bun pentru război, altul pentru muncă, iar al treilea, fata cea mai mare, care murise la Podvolocinaia la cea de-a doua naştere, ajunsese să-şi închege acolo un cămin. De vreme ce-i înmormântată la Podvolocinaia, înseamnă că are s-o potopească puhoiul şi pe ea. Numai feciorul îngropat în loc străin, în groapă comună, dimpreună

cu mulţi alţii, numai el pesemne o să-şi afle mai departe odihnă în pământ – cine ştie cum o fi la ei pe-acolo cu pământul şi cu apa, de ce anume au cei vii mai multă nevoie?

Şi tot atâţia la număr, trei, i-au rămas Dariei în viaţă: o fată la Irkutsk, un fecior care lucra la un vechi şi îndepărtat *lespromhoz*[1] şi s-a mutat de curând la altul proaspăt înfiinţat, mai aproape de Matiora, şi el, Pavel. Ar fi păcat să se plângă de ei, fiindcă toţi, s-ar putea spune, îşi respectă mama; cei care sunt în altă parte îi scriu şi o poftesc la ei în ospeţie; cât despre Pavel, n-a avut o dată măcar vorbă rea cu dânsa şi nici nevesti-si nu-i îngăduie una ca asta. Nu-i e dat oricui să aibă parte la bătrâneţe de o asemenea soartă; într-adevăr, ce şi-ar mai putea dori? Foame şi frig nu mai îndură azi nimeni, şi felul de a se purta al copiilor faţă de bătrâni e pentru aceştia lucrul cel mai de preţ.

Pavel mai şezu o vreme tăcut, privind cu o grea îngândurare în duşumea şi, întrucât băgă de seamă, pesemne, că duşumeaua-i nemăturată, întrebă:

— Cum te descurci tu aici cu treburile? Vera nu mai dă pe la tine?

— D-apăi cân' vine Vera, îi spun din prag: lasă, fato, nu-i nevoie. Le rostuiesc eu pe toate. Numa acu le-am lăsat baltă. Asară, bunăoară, nici măcar până-n şură la vacă nu m-am învrednicit să mă duc. Nu mă mai trage inima să fac nimica.

— Ţi-a fost cumva rău?

— D-apăi treabă-i asta ce făptuiesc ei, Pavele? Treabă-i asta?! De neînchipuit! – începuse a vorbi cu glas domol, dar nu se mai putu stăpâni şi izbucni în plâns, acoperindu-şi faţa cu palma şi clătinându-se în hohote seci, cloncănitoare. Pavel sta-n aşteptare, neîntrebând-o nimic şi nezorind-o. Şi când, uşor liniştindu-se, mamă-sa îi povesti de cele întâmplate ieri, stăruind mai ales asupra spuselor lui Voronţov şi Juk, precum că aşa se şi cuvine să se facă ce s-a făcut cu cimitirul, el, Pavel, nu scoase nici atunci vreun cuvânt, dar se văzu limpede cum oboseala-l răzbi mai tare şi trupul i se împovără, făcându-l să se plece jos de tot, cu mâinile slobozite bătrâneşte printre genunchi şi

[1] Întreprindere de industrializarea lemnului

încremenind într-o cugetare grea, netrecătoare. Neizbutind să afle de la el niciun răspuns, Daria rosti pe un ton rugător:

— Măcar pe bunu-tău şi pe bună-ta să-i mutăm... îm, ce zici, Pavele? Alde Kolţov i-au luat cu ei pe-ai lor... două racle. Şi Anfisa ş-o scos băietu, de l-o mutat într-alt loc. O fi, de bună samă, păcat să clinteşti morţii din lăcaşu lor... Da-i şi mai păcat să-i laşi aşa. Uită-te şi tu ce-au ajuns să făptuiască! Da' cin' or mai da şi puhoiului drumu...

— Nu-mi e acum de una ca asta, mamă, răspunse Pavel. Şi aşa nu mai ştiu unde mi-e capul de treburi, nici să răsuflu n-am timp. Când oi avea un răgaz acolo, i-om muta. Mă şi gândisem la asta. Am să mă înţeleg cu careva, ca să n-o fac de unul singur, şi-o să-i mutăm.

Iar ea, neştiind dacă se cade să se bucure că a adus vorba despre treaba asta şi că s-au şi învoit, dar simţind totuşi o undă de bucurie şi o înfiorare lăuntrică, îl întreabă acum de cu totul altceva:

— Vă duceţi mâne la coasă, au ba?

— Nu ştiu, mamă. Deocamdată nu ştiu nimic.

Ei i se făcu milă de fecior şi nu-l mai sâcâi cu întrebările.

Dar n-adusese ea chiar aşa, de florile mărului, vorba de cosit: sosise vremea să hotărască dacă mai ţin vaca sau nu. Întrebarea asta şi-o puneau nu numai ei, ci toţi cei care urmau să se strămute în sovhoz. Iar de-acolo, din noua aşezare a sovhozului, ajungeau în sat veşti una mai ciudată decât alta. Lumea povestea, şi nu numai că povestea, ci ştia bine, văzuse de-adevăratelea că acolo, în aşezarea aceea, se întrolocau oameni din douăsprezece sate, învecinate şi neînvecinate, că se dă o casă la câte două familii, cu intrări separate, de bună seamă, şi cu odăi separate, iar odăile la fiecare familie sunt cocoţate una peste alta, având între ele o scăriţă abruptă, suspendată parcă. Şi aşa-i la toţi, fără nicio excepţie. Că scăriţa aceea e într-adevăr abruptă, încât i-ar fi cu neputinţă să umble pe ea nu numai unei bătrâne împovărate de ani, dar şi unui om suferind, îţi puteai da seama din faptul că se şi aflau câţiva păţiţi: bunăoară, Samovar – aşa era poreclit contabilul cel înfocat şi burtos al colhozului – tot zdupăind într-o noapte, după un chef, ba-n

sus, ba-n jos pe scăriţă, a pornit-o la un moment dat de-a dura la vale să-i numere treptele, dar jos, nu i-au mai ieşit la numărătoare două coaste; zace acum pe patul spitalului; tot aşa, o fetiţă din nu ştiu ce sat s-a dus de-a berbeleacul pe scări şi s-a vătămat la cap. Păi, e de la sine înţeles: învăţat să mergi pe loc drept, ai nevoie de timp pentru dezvăţ. În ce o privea pe dânsa, Daria hotărâse de la început că de-i va fi dat şi ei să locuiască într-o asemenea casă, ea n-o să se caţăre sus, să-şi caute moartea. Şi-apoi apartamentele, precum umblă vestea, sunt arătoase tare, pereţii li-s împodobiţi cu flori şi floricele, iar bucătăriile au, ca la oraş – plită electrică cu butoane, nu sobe dintr-alea ruseşti cu lemne şi cărbuni; tauleta-i colea după primez, ca să nu dai fuga cine ştie unde afară, iar pe cel ce vrea să urce sus l-aşteaptă acolo două odăi mari, cu tot soiul de dulăpioare şi uşiţe pentru un trai veşnic sărbătoresc.

Asta-i locuinţa. Iar alături, chiar acolo în ograjoară, proptită-n talpa casei, ai o grădiniţă de legume de-un ar jumate, pe care-i nevoie să cari pământ ca să crească ceva-ntr-însa, că-i măsurată pe prund şi humă – poftim, încă o năstruşnicie; de ce-or fi făcut şi trebuşoara asta aşa, de-a-ndoaselea? nu grădină pe pământ, ci pământ pe grădină. Şi ce mai grădină! un ar jumate – de râsul curcilor! Fiindcă veni vorba de orătănii, e şi pentru ele un cotecior acolo, şi pentru porc e unul, da' staul pentru vacă nu-i, şi nici loc unde să-ţi înjghebezi unul n-ai. Cică un ţigan a făcut ce-a făcut şi şi-a meşterit într-un colţişor un staul, da au venit cei de la sovietul local şi i-au zis: nu-i voie, să dispară într-o clipită de-acolo, aici nu te afli undeva de capul dumitale, ci într-o aşezare de tip urban, unde toate trebuie să fie pe-acelaşi calapod. De fapt, Dariei nu i-a prea venit a crede povestea cu ţiganul acela, de unde să aibă un ţigan vacă? Niciodată nu s-au îndeletnicit ei cu asemenea dobitoace, pregetau până şi să le fure, numai după cai se dădeau în vânt. Ajunge ţiganul văcar precum lupul păcurar. Şi totuşi, lumea povestea, cine ştie de ce, tocmai despre un ţigan. Când bătrâna îl întreba pe Pavel dacă-i adevărat că nu i se dă voie omului să-şi facă acolo un staul, el scutura din mână a lehamite, crispându-se la faţă, şi răspundea în doi peri, tăinuind parcă ceva:

— Or să dea voie... Dar nu staulu-i lucrul cel mai de seamă...

Bineînţeles, lucrul cel mai de seamă era nutreţul: în siliştea cea nouă nu se aflau nici fineţe, nici imaşuri şi cu ce aveau să fie hrănite acolo vitele nu numai ale oamenilor, dar şi ale obştii nimeni nu ştia lămurit. Pentru a dobândi loc de semănătură se tăia pădurea, se făceau lazuri: pe zeci de verste jur-împrejur răsuna taigaua de vuietul maşinilor, dar până să vezi acolo ţarini întinse mai era de aşteptat. Ca să dezveţi pământul de una şi să-l înveţi cu alta e nevoie de ani şi ani de zile. Pentru iarna ce avea să vină, ai putea, fireşte, cosi iarbă şi pe pământurile vechi, dar tocmai acest scurt şi vremelnic „ai putea" îi amăra şi îi tulbura cel mai tare pe oameni: pentru o iarnă ai putea, dar după aceea? Ce te faci după aceea? Nu-i mai bine să te laşi păgubaş de pe acum? Dar cum să te laşi păgubaş când te-ai obişnuit să ai vacă şi în anii cei mai grei te-ai înfruptat de la ea, când există, totuşi, acest „ai putea" fie şi numai pentru o iarnă? De putut ai putea, dar câte hârtoape nu se ascund, pe de altă parte, în acest „ai putea", hârtoape în care-i mai lesne ca orice să te împotmoleşti: cum să-ţi găseşti vreme pentru cosit – că aici nu-i ca la colhoz unde fiecare avea la timpul ăsta aceeaşi grijă şi unde grija asta găsea înţelegere; şi-apoi, după ce ai cosit, cum să cari fânul peste Angara înainte ca apele ei să se fi revărsat, şi odată cărat pe celălalt mal, cum să-l urci de-acolo la deal? Şi dacă apuci în cele din urmă să coseşti, s-aduni fânul, să-l treci cu barca dincolo, să-l urci la deal şi să-l duci acasă – unde-l pui, unde-l adăposteşti? Şi unde, din nou te-ntrebi, îţi adăposteşti vaca? Atâtea şi-atâtea probleme, că, fără să vrei, îţi piere orice chef: ducă-se toate pe apa sâmbetei!

Da, da, anul acesta, din urmă, an de răscruce, părea înfricoşător. Dar mai înfricoşător şi nedrept părea faptul că, la fel ca totdeauna, cu obişnuita lui rânduială şi cu iuţeala-i obişnuită, el mâna, zi de zi, spre ceea ce va să fie, iar acest „va să fie" nu putea fi nicicum tărăgănat. Mai apoi, când el s-o arăta în fapt, când se vor pomeni cu toţii ajunşi pe făgaşul vieţii celei noi şi se va lămuri ce anume sunt ei – poate ţărani, deşi cumva de alt soi, altmintrelea decât sunt acum, ori poate boieri de viţă veche –, când se vor înhăma

la viaţa cea nouă şi s-or porni s-o ducă, atunci o să fie, pesemne, mai uşor, dar, deocamdată, tot ce le stătea în faţă îi speria, totul li se părea străin şi netrainic, abrupt, nu pe puterile oricui, întocmai ca scăriţele acelea, bunăoară, care pentru unul o să fie o joacă să le urce, iar pentru altul nu. Pentru cei tineri e mai simplu, ei pot urca la repezeală, sărind într-un picior până sus – de aceea se despărţeau ei cu atâta uşurinţă de Matiora. Klavka Strigunova o şi spunea în gura mare:

— De mult ar fi trebuit s-o înghită puhoiul. Că miroase a pustiu pe-aici... parcă n-ar fi oameni, ci ploşniţe şi gândaci. Poftim, unde ş-or găsit să trăiască – în mijlocul apei... ca broaştele.

Şi aştepta, scurmată de nerăbdare, să vină ceasul în care să poată da foc izbei străbune şi să primească în schimb gologanii ce-i mai avea de primit. De-ar fi fost după ea, de mult i-ar fi dat foc şi s-ar fi dus fără a se uita barem în urmă, dar de o parte şi de alta se aflau, perete-n perete cu izba Klavkăi, alte izbe la fel, pe care oamenii nu le părăsiseră încă şi locuiau într-însele, iar flăcările puteau la o adică să se întindă şi asupra lor. Motiv pentru care lumea căta s-o astâmpere pe Klavka, iar ea afurisea Matiora şi pe matiorenii care se ţineau drug de sat, trimiţând asupra capetelor lor toate tunetele şi fulgerele.

— Am să-i dau foc, îi ameninţa ea când poposea pe-acolo venind de la sovhoz. Că ce mi-e mie.... Nu vă daţi duşi, vreţi să ardeţi, n-aveţi decât. Eu una n-am de gând să sufăr din pricina voastră.

Aceeaşi grijă – cum să facă să capete mai repede cea de-a doua jumătate a banilor cuveniţi pentru gospodărie – o avea şi Petruha, feciorul bătrânei Katerina. Numai că pe el îl ţinea în loc altă daraveră. Încă anţărţ, veniseră nişte oameni, care după ce au cutreierat Matiora de la un capăt la altul, ciocănind şi cercetând mai toate casele, au prins în cuie pe faţada izbei lui Petruha o plăcuţă de tablă: „Monument de arhitectură în lemn. Proprietatea Acad. de Ştiinţe.” Şi i-au spus lui Petruha că izba îi va fi luată la muzeu. La început, Petruha se împăună foarte: dintre toate izbele, pe-a lui au pus ochii şi au însemnat-o s-o ducă la muzeu, iar nu pe-a altuia, şi-o să plătească lumea bani

numai ca să se uite la ea, să vadă ce mândreţe de casă-i asta, ce lucrătură aleasă şi delicată are dantelăria chenarelor de la ferestre, ce zugrăveală interesantă au împrimezurile, ce mai pătuiag[1] are-n odaie, din ce bârne-i durată izba. Şi chiar dacă pe faţada morii şi a antrepozitului atârnau plăcuţe aidoma, clădirile acelea nu aveau, totuşi, decât menirea de moară şi antrepozit, pe când a lui era casă de locuit – păi se compară una cu alta? Şi-apoi, plăcuţa de-acum îi provizorie, că acolo, la muzeu, o să fie alta: „Casa ţăranului Petruha Zotov din Matiora...” – sau nu: „...a ţăranului Nikita Alekseevici Zotov din Matiora”. Au s-o citească toţi şi au să-l pizmuiască pe Petruha – Nikita Alekseevici Zotov. Atunci când s-a născut, i s-a pus, într-adevăr, numele de Nikita în scripte şi aşa-l şi strigau, dar mai pe urmă, cu trecerea anilor, l-au rebotezat în Petruha, pentru că era cam sărac cu duhul, şlampăt şi nevrednic. Acum lumea nici nu-şi mai amintea că pe el îl cheamă Nikita, până şi mamă-sa care-l făcuse şi-l crescuse îi zicea Petruha, şi-apoi chiar el însuşi îşi scotea tainic la iveală numele adevărat, trecându-l la locul cuvenit doar în plăsmuirile sale, când se vedea primind felurite decoraţii şi proslăvit ca un om ieşit din comun, faimos, în viaţa de zi cu zi însă se mulţumea cu numele de Petruha. Dar pe tăbliţa aceea, pe inscripţie, el trebuie să figureze, cum se şi cade altminteri, în toată mărirea numelui său.

Treceau însă luni după luni şi oamenii care aleseseră izba lui Petruha nu mai dădeau niciun semn de viaţă; Petruha începu să intre la idei. Avansul primit, jumătate din suma ce i se oferise în compensaţie pentru casă, fusese de mult păpat şi băut, iar ca să încaseze şi cealaltă jumătate ar fi trebuit ca izba lui să nu se mai afle ca atare acolo unde se afla. Anul trecut, Petruha n-a făcut altceva decât să tot scrie la scrisori, cerând ca „Acad. de ştiinţe” să vină să-şi ridice proprietatea. Dar n-a primit niciun răspuns de nicăieri. Nu-l mai bucura acum nici treaba cu muzeul – ducă-se naibii şi inscripţia aceea veşnică şi răsunătoare de pe plăcuţă – doar banii să-i primească. După desfiinţarea

[1] În original: *polati* – alcătuire de scânduri (pentru dormit), situată puţin mai sus de înălţimea uşii, între soba rusească şi peretele opus. Element specific interiorului ţărănesc din Rusia.

colhozului, Petruha nu se stabilise nicăieri şi nici de lucrat nu lucra nicăieri, împuşca câte-o copeică pe ici, pe colo şi îşi ducea traiul de azi pe mâine, împreună cu maică-sa, în timp ce undeva, într-un catastif, stătea scris în dreptul numelui său o cifră rotundă – una mie ruble, o întreagă avere. Mai rămânea de făcut o treabă măruntă – să fie măturată de-acolo izba. De n-ar fi fost la mijloc această „Acad. de ştiinţe", ar fi măturat-o el într-o clipită; gospodăria lui Petruha era lăturalnică, aşa că n-ar fi dus grija vecinilor. Dar inscripţia „proprietatea Acad. de ştiinţe" îl ţinea până una, alta în loc. Acolo sta săpat cu litere de tipar că izba nu mai era proprietatea lui, a lui Petruha; de n-ar da cumva de bucluc. Asta-i bună: casa e-a lui Petruha, da proprietatea nu mai e a lui – poftim de te dumireşte cine-i e stăpân. Nici lui nu i-o dau, nici ei nu şi-o iau.

— O s-o-ncurce 'mnealor cu mine într-o bună zi, arăta el din cap, ameninţător, undeva, departe, peste Angara. Lemnul nu-i fier, poa' să ia foc aşa, de la sine. Du-te pe urmă şi-ntreabă a cui e proprietatea. O s-o-ncurce 'mnealor într-o bună zi.

Iată-i pe alde Klavka şi Petruha, ba poate mai erau printre tineri şi alţii asemenea lor, care, fiind cu un picior aici şi cu altul dincolo, se bucurau de aceste schimbări şi nu se sinchiseau s-o arate pe faţă, ceilalţi însă se temeau de ele, neştiind ce-i aşteaptă în viitor. Aici toate le erau cunoscute, petrecute, bătute şi răs-bătute, aici până şi moartea, în mijlocul alor tăi, ţi se dezvăluia înaintea ochilor în toată limpezimea şi simplitatea ei – cum te vor jeli, unde te vor duce, lângă cine anume te vor aşeza; pe câtă vreme acolo totul plutea pentru ei într-o beznă deplină, o beznă ca pe ceea lume. Şi-atunci când Pavel se-ntâmpla să se abată de la sovhoz pe-acasă, iar Daria se apuca să-l descoasă ce şi cum e pe la ei, el îi răspundea oarecum în silă şi cu vagă vinovăţie parcă în suflet, ca şi când i-ar fi fost teamă să n-o bage în sperieţi, i-ar fi fost teamă că noul nu şi-ar face loc în vechea ei putere de înţelegere.

— Şi zici că-i o singură baie de aburi la tot norodu?! întreba ea cu mare mirare, încercând să-şi închipuie ce fel de baie o mai fi şi aia. Halal treabă! La atâta omenet – una?!... Da să-ţi faci tu, să ai baia ta, nu-i cu putinţă?

— Unde s-o faci, mamă?...

— Doamne! Eu una cred că n-aş intra în scârboşenia ceea nici de-ar creşte rapănu de-un deşt pe mine.

Şi unde mai pui că mai era o veste: în pivniţe năboia apa. De vreme ce aşa stau lucrurile acum, apoi aşa vor sta şi la anul, mai ales că-n ăst an nici nu s-ar putea spune că a fost o vară umedă. Vra să zică, trebuie să ridici de la pământ pivniţa, dacă ai loc s-o ridici, să faci dintr-însa o gropşoară cu podişcă deasupra. Că la o grădină de legume de un ar jumate ajunge, pesemne, şi o gropşoară. Un petic de pământ e-acolo – cât găinile să-l dreagă şi tot ele să culeagă.

E-hei, cum ai să mai pomeneşti tu Matiora, cum ai s-o mai pomeneşti...

6

Iar când pogorî noaptea şi Matiora se cufundă în somn, de sub malul povârnit al gârlei care învârtea roata morii zvâcni o jiganie micuţă, ceva mai răsărită decât o pisică şi nesemănând cu nicio altă jivină – Stăpânul ostrovului. Dacă orice casă are un duh al ei, un *domovoi,* un ostrov se cade să aibă şi el un stăpân. Nimeni, nicicând, nu-l întâlnise în cale şi nu-l văzuse la chip, el însă îi ştia pe toţi şi ştia din fir în păr tot ce se petrecea de la un capăt la altul şi de la o margine la cealaltă pe acest pământ izolat de lume, împresurat de apă şi din apă crescut. De aceea şi era el Stăpânul: să vadă tot, să ştie tot şi să lase toate în voia lor. Doar astfel mai era cu putinţă să rămână Stăpân: să nu dea faţă cu nimeni şi nimeni să nu-i bănuiască prezenţa.

Ceva mai devreme, iscodind cu privirea de-acolo din vizuină, din vechiul său adăpost aflat în preajma morii, pe malul gârlei aceleia, văzuse-n amurg răsărind stelele pe cer şi curând după aceea stingându-se. Poate că ele se mai aflau şi acum pe undeva, căci de sus picura încă o lumină cenuşie, crepusculară, or, lumina cu pricina trebuia, de bună seamă, să se işte de oareunde, dar nici măcar ochii pătrunzători ai Stăpânului nu izbuteau să le desluşească. Dealtminteri, lui nu-i plăcea să se uite la cer, care-i trezea în suflet o vagă, lipsită de temei nelinişte, şi ale cărui tării

nemăsurate şi ameninţătoare îl înfricoşau. N-au decât să se uite-ntr-acolo oamenii şi să-şi afle alinarea, dar ceea ce ei socotesc a fi visuri nu sunt decât simple amintiri, până şi-n cele mai depărtate şi dulci desenări de gând stăruie doar amintirea. A visa nu-i este dat nimănui.

Noaptea era caldă, liniştită şi, pesemne, beznatică altundeva, aici însă – sub cerul nemărginit de deasupra Angarei – arăta limpede şi diafană. Era linişte, dar prin liniştea aceea aromitoare şi vie, unduind ca un râu, se desluşeau uşor şi şopotul apei undeva pe-aproape, lângă grindul de sus, şi foşnetul ei surd, nestatornic ca un freamăt de vânt printre arbori, răzbind până-aici dinspre pragul acela nălţat hăt departe, către malul stâng al şuvoiului, şi plescăitul rar, de-o clipită, al câte unui peşte în târzielnică joacă prin unde. Toate acestea erau zgomote iscate la faţa apei şi supuse auzului, erau zgomotele Angarei, pe care, dacă le ascultai cu luare-aminte şi ajungeai să le deosebeşti, puteai asculta şi zgomotele ostrovului, scârţâitul greu, opintit al bătrânei zade de pe toloacă, şi tropăiala-nfundată, venind tot de-acolo, a vacilor duse la păşune, zvonul mustos, cadenţat, al rumegăturii, iar dinspre sat – mişcarea molcomă, necurmată, a tot ce-şi face veacul pe-afară: orătănii, dobitoace, câini. Dar şi sunetele acestea se dovedeau a fi prea tari şi prea aspre pentru auzul Stăpânului; cu osebită plăcere şi simţ osebit îşi pleca el urechea la cele ce se petreceau înlăuntrul pământului şi-n preajma pământului, la fâşâitul şoarecelui ce sencumetase să iasă la vânat, la corcoseala ferită a păsăruicii care-şi clocea ouăle-n cuib, la clintul firav, treptat pierind, al câte unui ram de pe care zburătăcea, nefiindu-i acolo îndemână, vreo pasăre de noapte, la răsuflarea ierbii în creştere.

Ţâşnind afară din vizuină şi trăgând cu urechea, să-şi dea seama, ca de obicei, de tot ce se-ntâmplă în jur, Stăpânul porni cătinel, cu obişnuitul său pas măsurat şi cu acelaşi ochi grijuliu de totdeauna, să-şi facă rondul prin ostrov. Nu urma de fiece dată aceeaşi cale: azi putea s-o ia la picior pe marginea din stânga, iar mâine pe cea din dreapta, după cum putea, la fel de bine, ajuns la jumătatea drumului, undeva pe lângă dumbrava de pini, s-o ia înapoi, dar putea

să dea pas şi până la capătul ostrovului, ba chiar să treacă de partea cealaltă, pe Podmoga, unde să zăbovească ceasuri în şir, urmărind şi viaţa de-acolo, nicicând însă nu scăpa prilejul să tragă şi-o raită prin sat. De cele mai multe ori, feluritele schimbări pe care el avea datoria să le cunoască se petreceau tocmai aici. Şi cu toate că presimţea, îşi dădea seama Stăpânul că în curând totul se va schimba dintr-o dată şi încă în asemenea măsură, încât el va înceta să mai fie Stăpân, ba mai mult, că va ajunge un nimic, se împăcase cu soarta. Ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus. Se împăcase cu soarta şi din pricină că după dânsul nu avea să mai fie pe-aici alt stăpân, că n-avea să mai fie ce stăpâni. El este ultimul. Dar câtă vreme ostrovul stă neclintit, Stăpânul, aici, este el.

Urcă în fugă dâmbul şi, oprindu-se în dreptul acelui loc unde, în timpul zilei, şezuse bătrâna Daria, înălţă capul şi privi jur-împrejur. În pace şi nemişcare zăcea Matiora: negurii se-ntrezăreau pădurile în zare, argintiu, acvifer licărea iarba crudă, aidoma unor pete mari de negreală se ghicea-n noapte satul, unde nu se auzea niciun zăngănit sau bocănit, dar parcă totul sta gata să zăngăne şi să bocăne. Căldura zilei sleise şi de la pământ urcau acum miresme răcoroase, cu prelungi efluvii amărui în răstimpuri. De undeva răzbi o suflare slabă, greoaie, de vânt, icni şi se afundă ca un val sorbit la ţărm de nisipuri. Dar mai stăruitor şi mai alarmant scârţâi bătrâna zadă şi, fără veste, trezită parcă din somn, o vacă slobozi un muget scurt şi stins, ca un mieunat. Departe, în lăstărişul din luncă, o tufă de coacăze culcată la pământ de-o altă tufă izbuti într-un târziu să se descotorosească de ea şi, clătinându-se, se ridică în picioare. Se auzi un suspin de apă – ori poate plesnise un bulbuc de spumă ce plutea de-aseară pe lângă mal, sau zvâcnise-n preceasul morţii un peşte; ca o dâră trecu pe deasupra ierbii şi se mistui o tainică unduire şi abia acum, din mesteacănul crescut în preabătul zadei de pe toloacă, se desprinse ultima frunză de anul trecut.

Stăpânul o luă la pas spre sat.

Ca de obicei, îşi începu rondul cu baraca durată pe grindul acela golaş, unde hălăduia Bogodul. Lungă şi joasă ca un şlep, baraca duhorea demult a paraginã şi a putregai,

prezenţa lui Bogodul nefiindu-i întru nimic de folos. Ce-i făcut la repezeală nu ţine la tăvăleală. În Matiora se găseau aşezări dăinuind de două sute de ani şi mai bine şi fiind la fel de arătoase ca-ntotdeauna, pe când întocmirea asta abia se mai ţinea după numai cincizeci de ani. Şi toată pricina era că n-avusese parte de un stăpân al ei, că pentru cei ce găzduiseră într-însa baraca trecea doar ca loc de scuteală la vreme de frig şi de ploaie, fiecare căutând repejor să se mute apoi altundeva la mai bine. Cu atât mai puţin îi era stăpân Bogodul, chiar dacă se oploşise acolo fără gând de mutare.

Bogodul dormea în odaia aflată în aripa dinspre sat a barăcii. Dinlăuntru, prin geam şi pereţi, răzbătea afară sforăitul lui viguros, pe două voci, într-un neostoit du-te-vino; ascultându-l cu luare-aminte, Stăpânul se încredinţă o dată mai mult de ceea ce-i spusese lui inima acum câtva timp: că aici, pe Matiora, are să-l strângă, în sfârşit, moartea pe Bogodul, că îşi trăieşte şi el, ca dealtminteri şi Stăpânul ostrovului, vara cea de pe urmă.

Altcândva, gârla care lega cele două braţe ale Angarei fusese un şuvoi uniform şi drept, dar cu vremea, curentul ce cotea pe după capul ostrovului mânase încoace bolovăniş, şi unda sprintenă, vijelioasă, se abătuse spre stânga, iar îndărătul grindului dospea acum o japşă cu fundul mâlos şi cu plăvii legănătoare. Mai la vale, gârla se redresa, întinzându-se pe toată lăţimea patului, şi-acolo, în calea ei se ivea alt bolovănet împrejurat de nisipuri, de unde pornea să crească tocmai costişa pe care fusese ridicat satul. Cea dintâi, împotmolită la poalele costişei, de parcă ar fi ostenit şi ar fi rămas în urma celorlalte, răzleaţă, era izba lui Petruha Zotov. Şi despre ea, Stăpânul ostrovului ştia bine că, în curând, Petruha însuşi îi va hotărî soarta. Dinspre ea venea acel iz aparte, pe care doar Stăpânul izbutea abia-abia să-l desluşească, izul rânced şi de nedres al sorţii pecetluite, în tâlcuirea căruia nu se putea da greş. Întregul sat, de la un capăt la altul, prefira în noapte aceeaşi abureală de sfârşenie, numai că în preajma izbei lui Petruha ea se simţea mai viu. Pentru ceea ce va fi să fie, pământul şi tăcutele aşezălaşe de pe faţa lui încep a se pregăti din vreme.

Stăpânul se cinchi în dreptul izbei şi se rezemă de lemnul ei vechi şi tare. Prin bârnele groase prinseră a gâlgâi, revărsându-se în jos, unduiri tocănitoare. „Toc-toc-toc – icnea căscioara – Toc-toc-toc...” Stăpânul trase cu urechea şi, ascultând, se lipi mai strâns, înseninat, de lemnul cald. Cineva trebuie totuşi să înceapă a-şi arăta cea de pe urmă dovadă de credinţă, de la cineva trebuie totuşi să înceapă. Tot ce vieţuieşte pe lume are o singură menire: menirea de a sluji oamenilor. Şi orice slujire are un sfârşit.

Se ridică, se dădu înapoi câţiva paşi către drum şi iscodi cu privirea ferestrele joase ale izbei, împodobite cu chenare frumoase, dantelate cu meşteşug. Erau joase nu pentru că izba s-ar fi tupilat, ci pentru că de-un veac încoace se tot nălţase pământul în jurul ei. Colo, îndărătul ferestrelor, dormea Petruha somn tulbure, zbuciumat, iar sus, pe străvechiul cuptor rusesc, încălzindu-şi şi-n miezul verii ciolanele bătrâne, dormea maică-sa – Katerina. O-o, Katerina, Katerina... Cine ar putea spune oare de ce din oameni cu judecată se nasc odrasle nejudecate? O singură mângâiere mai ai: că anii îţi sunt pe sfârşite.

Acolo unde satul pornea să-şi arate de-a rândul casele, Stăpânul încetini goana, rămânând deseori locului, trăgând cu urechea, adulmecând aerul. Era netemător: nici câinelui, nici pisicii nu le e dat să-i simtă urma; dar el ţinea morţiş să nu-i scape nimic din ceea ce ar fi putut să sufere aici vreo schimbare după noaptea care trecuse. În ajun hotărâse să intre în sat abia la revărsatul zorilor, dar şi atunci auzise cum gem fără somn bătrânii înfricoşaţi şi sleiţi după cele săvârşite în cimitir, aşteptând cu încredere şi teamă pedepsirea. Azi părea că satul se liniştise şi se cufundase în somn.

Dormea sătucul, nu mai lătrau, ca-n ziua de ieri, câinii, nu mai scârţâiau uşile şi nu mai răzbeau dinlăuntrul izbelor sunetele acelea slabe, înfiorate. În bezna cenuşie de pe uliţă era linişte şi pustiu. Tăcute, nedându-şi prin nimic în vileag vieţuirea, se înşirau izbele cu ferestrele bolnave de albeaţă, dar când Stăpânul se apropia de vreuna din ele, ea îl întâmpina, pe glasul ei, cu câte un oftat răbdător, arătând astfel că ştie tot, simte tot şi-i gata să le-ndure pe toate. Erau printre ele şi case mai noi, durate cu douăzeci sau

treizeci de ani în urmă, ce nu apucaseră încă a se înnegri şi nici pământul nu se nălţase împrejuru-le, dar şi ele stăteau smerite în rând cu celelalte, cunoscându-şi ca şi acelea ursita şi înaintând spre ea, sub zăbranicul acestei nopţi scurte, de vară, cu încă un pas. La fel de răbdătoare şi tăcute vor merge ele până-n ziua lor de pe urmă, arătând atunci, la despărţire, câtă căldură şi cât soare sălăşluieşte într-însele, căci focul este tocmai soarele absorbit şi păstrat ca tain, acel soare ce-i smuls cu de-a sila din trup.

Noaptea sporea, dar era tot vâlcedă, fără de umbre. Dinspre apa aflată la un pas, veneau valuri de umezeală stătută, iar când valurile acestea se molcomeau, tempresura o duhoare uscată de putregai şi paragină. Apropiindu-se-n fugă de case, Stăpânul simţi cum din lemnul lor se mântuie şi se-mprăştie în jur încetul cu încetul căldura adunată peste zi, dar azi ea era mai cumpătată şi mai moale: pesemne că mâine soarele n-o să-şi mai arate faţa.

Dormea Matiora-sătucul. Bătrânele visau vise uscate, pline de nelinişte, ce coborau în zbor spre ele nu pentru întâia oară, dar despre asta bătrânele n-aveau de ştire. Căci numai în faptul nopţii, depărtându-se de malul cel trainic, ajung să comunice viii cu morţii: vin morţii la ei cu trup şi cuvânt şi le cer adevărul, spre a-l duce şi mai departe, celor pe care-i ţin minte. Şi câte nu spun cei vii în neştire şi slobozenie; trezindu-se însă, nu-şi mai aduc de nimic aminte şi încearcă a găsi măruntelor năzăriri de ultimă clipă tot soiul de tâlcuiri întâmplătoare.

Acum, aceste vise licăreau palid îndărătul ferestrelor aidoma unor fulgere iscate-n depărtări, hăt la marginea zării, şi chiar după aceste lucori puteai să-ţi dai seama unde se află oameni şi unde nu. Nimeni nu scăpase de vise în noaptea aceasta: amarnic se tânguiau bătrânele, povestind despre cele întâmplate în ultimele zile.

Străbătând în fugă, de la un capăt la altul, aşezarea, Stăpânul o coti la stânga, spre malul acela înalt şi golaş, ce străjuia apa râului. De aici, împrejurimile se desluşeau mai bine, şi-n întinderea larg desfăşurată sclipeau straturi-straturi zările înnegurate; sticlos era sclipătul şi deopotrivă sticloasă era zgomotarea apei la praguri, în aval. Angara îşi

rostogolea undele cu un son prelung, ca de strună; din inima ostrovului puteai auzi sonul acela îngânat pe două strune suspendate peste apă şi stăruind astfel până când cele două braţe ale râului se contopeau din nou într-o singură albie. Stăpânului îi plăcea să asculte zvonul acela lăuntric al undelor în neostoita lor împletire şi goană, zvon ce pălea către ziuă, acoperit de alte zgomote iscate în preajmă, spre a se face auzit odată cu căderea nopţii din nou mai pur şi mai limpede. Zvonul acela îl ducea cu gândul la lucrurile veşnice, la rânduiala hotărâtă odată pentru totdeauna, dar el, Stăpânul, îşi da seama că în curând zvonul acela va conteni, iar aici, peste apa amuţită, nu se va mai auzi decât vuietul vântului. Amintindu-şi aceasta, Stăpânul se întoarse şi porni spre inima ostrovului.

Noaptea părea că se oprise în loc, că nu se mai scurgea de-a curmezişul râului spre zarea scăpătatului ei, ci, adunată toată acolo, pornise încetişor, orbeşte, a se roti pe deasupra Matiorei. Orbeşte o împungea, când dintr-o parte, când din alta, o adiere de vânt şi, neajungând să-şi încordeze puterea, aţipind în zbor, se pleoştea şi se-mpotmolea în ierburi. Ierburile erau jilave, înmiresmate, ceea ce-l făcu pe Stăpân să prepună că a doua zi spre amiază avea să se abată o undă de ploaie.

Ostrovul continua să-şi ducă traiul măsurat, de totdeauna: se înălţau holde şi ierburi, răzbăteau mai adânc în pământ rădăcinile şi se-nmulţeau pe ram frunzele copacilor; miresme risipeau în jur mălinul ce-şi scutura floarea şi verdeaţa jilavă, cu belşug de soare; şopotitoare se plecau spre apă tufele de-a lungul malului drept; îşi continuau vânătoarea jivinele şi păsările de noapte.

Ostrovul se gătea de viaţă lungă.

7

Şi zilele veniră lungi, înclinate, fără de capăt, şi cu toate astea, sorocul hotărât de moş Egor pentru plecare sosi atât de repede, încât nici n-apucară să se dumirească bine când şi cum s-au scurs ultimele două săptămâni. Unde mai pui că după Rusalii, Nastasia mai trase de timp trei zile, dar se sfârşiră şi ele...

Ziua plecării căzu într-o miercuri. Ai fi zis că n-avea nicio importanţă când anume-ţi fixai ziua asta, însă, din cine ştie ce pricină, erai îndemnat să crezi că-i mai bine s-o faci pe la mijlocul săptămânii, pentru ca, printr-o minune a sorţii, să fii cândva mânat din nou încoace către limanul de unde-ai plecat. Nastasia iubea cel mai mult ziua de joi, care-i părea a fi mai norocoasă, dar joia cădea mai aproape de sfârşitul săptămânii şi deci de celălalt liman, de cealaltă viaţă, de unde calea întoarcerii era mai anevoioasă.

Cât a fost noaptea de mare Nastasia n-a închis un ochi, aprindea mereu lampa – curentul electric fusese întrerupt în Matiora încă din primăvară, iar maşina care-l producea şi-l mâna cu iuţeală spre casele oamenilor fusese dusă într-altă parte, aşa că matiorenii trecuseră din nou la petrol. La drept vorbind, cum puteai să mai dormi în noaptea asta din urmă, unde puteai să-ţi afli tihnă pentru un asemenea somn? Unde să-ţi afli negândurile, netrăirile, ca să poţi adormi? Bătrâna tresărea mereu, dându-şi seama că a uitat ba una, ba alta, se repezea să le caute şi nu le găsea, bodogănea de una singură cu glas tânguitor, cotrobăind de câte zece ori prin unghere, scotocea prin tindă şi cămară, se ducea cu lumânărica-n hambar, dezlega şi răvăşea boccelele deja pregătite, dădea, în sfârşit, cu ochii de ceea ce rătăcise şi-n aceeaşi clipă se pomenea că-i lipseşte alt lucru. Ba chiar şi atunci când n-avea nimic rătăcit, umbla buimacă de colo până colo tot căutând, de teamă să nu lase ceva de care ar fi avut neapărată trebuinţă acolo. În casă era pustiu şi huiet. Dupăiturile Nastasiei, ca pe o tablă, răsunau în pereţi; a jale zăngăneau la călcătura ei ferestrele neoblonite. Şi mai era ceva: oamenii lăsau obloanele deschise ca să nu lâncezească în aşternut, să nu-i prindă lumina zilei stând pe cotlon, adică să nu se mocoşească. Dar mai putea oare fi vorba de lâncezeală? Trecuse de mult vremea aceea când lumea îşi îngăduia să mai zăbovească în pat, ca atare nici pomeneală nu putea fi de aşa ceva în noaptea asta.

În toiul alergăturilor ei fără de noimă, Nastasia încremenea deseori locului: unde s-o fi aflând ea – acasă ori nu acasă? În jur – pereţi goi pe care se văd albind urmele rămase de la ramele cu fotografii ce fuseseră desprinse, iar între ferestre – un rotocol mare în locul oglinzii; împrimezuri goale, podele goale, uşi lăsate vraişte, ocniţa de la sobă goală şi ea, fără perdeluţă; cuiere pustii, unghere pustii – împrejur totul e pustiu, gol, lăsat în părăsire. În mijlocul

tindei stau – morman tâlhăresc – un coşcogea sipet ferecat, cu trei boccele alături, în care-i înghesuită toată averea. Doar la ferestre mai rămăseseră să atârne perdelele. La început Nastasia le dăduse jos şi pe ele, dar băgând de seamă că izba arăta cu desăvârşire despuiată şi pângărită, n-a putut să îndure una ca asta şi le-a pus la loc. După aceea a strâns de jos ţolişorul cam ponosit, ca peste o clipă să-l aştearnă şi pe el la locul dinainte, lângă prag, cu o duioasă zicere: „La ce bun, dragule, să mergi la oraş, să-ţi schimbi şi tu traiu? Şezi frumuşel colea, un'e şezuşi întins pân-acu, şezi acasă. Că de-acu-ncolo nu de mine şi de Egor ai tu nevoie, ci să stai neclintit lângă pragu tău. Zău aşă. Şi să stai neclintit, nime n-o să s-atingă de tine. Ai să hii şi tu ca scos la penzie." Apoi se apucă să le grăiască în acelaşi chip mai tuturor lucrurilor pe care punea mâna. „A, nu-u, tu vino-ncoa, vino, nu te piti.. Pe tine nu te las, fără tine aş fi acolea ca fără mâni. Hai, hai, nu te mai milogi, că nu te las. D-apăi de-ar merge-aşă, nici eu una nu m-aş da dusă, da' iote că nu se poate"; „Aoleu, de tine uitasem cu totu. Hai, vârâ-te şi tu, ici-şa, că mai e loc. Fuguţa-fuguţa"; „Pe tine te-aş lua bucuroasă, da cum să fac? Cum să te duc? Cred şi eu c-ar fi bine să te pot lua, da n-o să hie chip. Rămâi acasă – n-avem încotro. Eu am să mai vin pe-acilea – o să ne mai vedem amândoi."

În septembrie, Nastasia avea de gând să vină la scos cartofi.

Moş Egor se tot uita bănuitor la bătrână: de la Rusalii încoace, nu mai vărsase o lacrimă, ca şi când ar fi priceput, în sfârşit, că, oricum, drum-întors n-o să mai fie, chiar de plângi, chiar de nu plângi. Până atunci însă umblase mereu cu ochii umezi, suspinând întruna, şi cu cât se apropia mai mult ziua plecării, cu atât mai aprigă-i era tânga. Se oprea locului în toiul trebăluielii şi se uita, se uita ţintă la Egor – el întorcea capul, iar ea:

— Ce-ar hi să nu mai plecăm, Egor? Ce-ar hi să rămânem pe loc? Rămânem pe loc şi gata...

— Ptiu, muiere blestemată! îşi ieşea el din sărite. Da până cân' să-ţi toc eu la cap unu ş-acelaş lucru? Cine crezi că mai are nevoie de-alde noi acilea?! Cine?

— Da acolea ce ne-om face?... Şi iar o podideau lacrimile. Şi după un ceas-două o lua iar de la capăt, cu aceeaşi poveste.

Cu o săptămână în urmă trăsese la mal primul ***plavlariok***[1] din vara aceea, care-i aproviziona cu mărfuri pe paznicii de la geamanduri; cum prinse de veste, moş Egor dădu fuga şi luă nişte

[1] Mică ambarcaţiune comercială (textual: chioşc plutitor).

mahorcă şi două sticle de vin roşu, uşor. Una o desfundară în ziua sărbătorii. Şedeau la masă doar ei doi – ei alcătuiau acum toată familia. În ultima vreme bătrânul, vrând parcă să se dezveţe din timp, pe nesimţite, de Matiora şi să se înveţe cu singurătatea, începu să-i ocolească pe oameni – şedea numai şi numai acasă. Nastasia băuse, se moleşise, ceva în mintea ei prăpăstioasă se urnise din loc – rosti:

— Iaca, aşa om sta, Egor, ş-acolea noi doi, unu lângă altu. De-acu, ce mai, asta e... N-avem de ales.

— De mult s-ar fi cuvenit să-ţi dai sama că-i aşa, se bucură el de spusele bătrânei, dar, nefiind prea încrezător în starea ei sufletească, încerca să-şi dea cu părerea dacă are s-o ţină mult acest chip de a înţelege lucrurile.

— Copiii ni i-am pierdut... Nu mai avem de un' să-i luăm, continuă ea cu o îngândurată supunere. Iar noi suntem lâng-olaltă, amândoi.... poate-om scoate-o cumva la un capăt... Or hi şi pe-acolea oameni. Ce are a face că nu-i cunoaştem? Om ajunge de ne-om cunoaşte. De nu, ne-om vedea de rându nostru, amândoi. De-acu, ce mai, asta e... Lasă, nu mai plânge, Egor...

Toate astea bătrânul le trecea cu vederea, se resemnă: doar-doar le-o fi plecarea mai uşoară. Şi iată că din clipa aceea izvorul lacrimilor ei parcă secă. Doar pe la soroace, când îi era peste seamă de greu, ridica asupra bătrânului obrazul ei mare, puhăvit şi, muşcându-şi buza de jos, ce-i tot zvâcnea, fără astâmpăr, repeta:

— Lasă, nu mai plânge, Egor... De-acu, ce mai, asta e... Poate-om scoate-o cumva la un capăt...

Se mistui cea din urmă noapte a lor petrecută-n Matiora şi se vesti dimineaţa din urmă. Abia-n pragul zorilor, când, Egor se stropşi la dânsa, se culcuşi repejor şi Nastasia, aşternându-şi pe sipet o flaneluţă, dar nu-i fu dat s-ajungă-n mrejele somnului, să-şi laie câtuşi de cât trupul cu el, că grabnic se şi sculă în picioare. Egor mai stătea culcat. Nastasia ieşi afară, adăstă oarecâtă vreme-n cerdac, încălzindu-se sub razele soarelui ce tocmai purcese la drum şi uitându-se jur-împrejur, îmbrăţişând cu privirea Matiora ei, satul şi ostrovul, apoi oftând, mai cumpănind ceva-n minte, adună un braţ de lemne, se-ntoarse în casă şi se-apucă să aţâţe focul în soba rusească. Egor o auzi şi dădu glas mormorosit:

— Tu nu cumva te-ai scrântit de-a binelea, măi babo?

— Ba nu, Egor, trebe să facem focu pentru ultima dată, i-ntoarse ea vorba în grabă. Să rămână căldură-n urma noastră. Cât ne-om

foi de colo-colo, se-ncinge şi sobuşoara. Parcă mult îi trebe? Zău aşa! D-apăi te-ar duce pe tine mintea s-o laşi în urmă fără strop de căldură?!

Şi aţâţă focul, încălzi cele din urmă bucate, adună tăciunii în gura sobei.

Ziua făgăduia să fie din cale-afară de frumoasă; într-o asemenea zi le fu dat bătrânilor să se despartă de Matiora. Nicio scamă, nici pic de-ncruntare în limpezimea uscată, de necuprins a cerului; sonor era soarele, dogoritor. Spre a-şi face datoria, se-abătu de sus un puişor de vânt, trase o raită şi, neizbutind să stârnească niciun val pe-ntinsul Angarei, se ostoi, vlăguit de liniştea statornică; sforul apei se îngruzi o clipită şi se netezi la loc. Sub soarele acela sonor şi plin de strălucire prinseră a răsuna şi a sclipi toate în jur, încă din revărsatul zilei, toate mărunţişurile ieşeau la vedere, se arătau în privelişte fără fereală. Îndestulat şi mănos era pământul Matiorei – pădurile ei, ogoarele, malurile, vâlvora ostrovul în vegetaţia lui luxuriantă, în plinătatea şuvoaielor se rostogolea Angara. Să tot trăieşti pe o vreme ca asta, să-ţi întremezi sufletul, prejur cătând cu privirea, să măsori din ochi roadele – grânele din ţarini, toate alea, mai mult ori mai puţin felurite, ce dau în pârg prin grădini, poamele, ciupercile, pădureţele de tot soiul folositoare omului. Să aştepţi cositul fânului, apoi culesul recoltelor, să te pregăteşti cătinel pentru ele şi tot cătinel să mai dai şi cu năvodul, să cuprinzi, până la strânsul câmpului, fără a te speti, munca ce-ţi vine la îndemână de la o zi la alta – aşa, se vede treaba, au şi trăit ei ani mulţi de-a rândul şi n-au avut în ştire ce fel de trai le-a fost dat să ducă.

Băură ceai – Nastasia înfierbântă samovarul pentru ultima oară. Dar ceaiul se dovedi pripit, silnic, fiindcă se grăbeau, n-aveau vreme să şadă, să-l bea îndelete. Bătrâna vărsă rămăşiţele de uncrop din samovar, scuturâ tăciunii dintr-însul şi-l aşeză binişor şi pe el, pregătit de drum, jos pe podea, la uşă, mai către ieşire. Egor scoase din şopron căruţul; apucară amândoi de sipet şi se căzniră, se opintiră să-l salte, dar nu fu chip. Descumpănit şi plin de năduf – ce mai la deal, la vale, aici treaba-i clară, are să-i ajute careva, dar ce-au să se facă acolo cu el? – moş Egor porunci aprig să fie golită masa, deşi mai înainte plănuise s-o care la urmă de tot. Pe lângă masă, mai luau dintr-ale casei cu ei şi patul demontabil, de fier, cu plasă de zale, două taburete şi blidarul. Poiata găinilor, băncile, laiţa cu căpătâi, masa cealaltă, soba rusească, pivniţa, uşile aveau

să rămână neclintite, aşa cum se aflau. Şi multe altele urmau să rămână prin hambare, prin ogradă, sub şoproneaţă, în zemnic, în staule, în fânărie, prin tindă, în pătuiag – şi toate erau dintr-acelea moştenite din tată-n fiu, de care aici aveai straşnic nevoie în fiece clipă şi care acolo ajungeau să fie dintr-o dată lipsite de orice noimă. Furcere pentru scos oalele din cuptor, cleşte pentru tigăi, covată, brighidaie, ceaune, panere, ulcele de lapte, ciubere, putini, poloboace, cleşti de tot soiul, stativele.... Şi pe lângă astea: furci, lopeţi, greble, ferăstraie, topoare (din patru topoare lua numai unul), tocila, godinul, căruţul, sania... Şi pe lângă astea: capcane, laţuri, vârşe împletite, schiuri, alte scule de pescuit şi vânat, şi câte şi mai câte instrumente de meşteşug. Apucă-te şi alege ce iei din toate astea ori înjunghie-ţi inima – totuna-i! Şi nici să le vinzi sau să le dărui n-ai cui, căci fiecare se află în aceeaşi încurcătură: unde să şi le ducă pe ale lui? Să te lepezi de ele îţi pare rău, iar să intri-n palatul cel nou cu tot calabalâcul tău vechi n-ai cum, şi-apoi, nici nu ţi-ar fi de folos acolo. Nastasia se repezea, le-nhăţa pe toate, le cărăbănea afară la mormanul de bagaje, iar moş Egor se tot răstea la dânsa:

— Un’ le mai pui? Un’ le mai pui? – maica mă-ti aşa şi pe dincolo.

— Ba nu, Egor, ian te uită şi tu, i-o copaie bună-bunuţă. Ca nouă. Po’ să ţii apă-ntr-însa.

— Leapăd-o de un’e-ai luat-o şi n-o mai sminti din loc. Auzi, să ţâi apă... La ce ţ-o fi trebuind s-o ţâi?

În schimb el îşi luă puşca, puşca lui veche, de Tula, de calibru şaisprezece, cu toate dichisurile pe care le avea, deşi era la fel de puţin probabil că i-ar mai fi putut fi de vreun folos la anii lui, în oraşul acela mare. Dar, orice s-ar spune, una-i o puşcă şi altceva o copaie, de puşca asta el nu s-ar putea despărţi pentru nimic în lume. La rândul ei, Nastasia ţinea morţiş să ia cu dânsa torcătoarea. Văzând-o pe bătrână cu torcătoarea-n braţe, moş Egor se răsti din nou: „Un’ s-o mai pui?”, dar ea i-o reteză scurt:

— Ba nu, Egor... cân’ o hi să trag firul din fuior... ce mă fac fără torcătoare?

— Ptiu, muiere blestemată! D-apăi de-acu-ncolo ori că-i fuiorul pe torcătoare, ori că-i sub torcătoare, pentru tine-i totuna. De un’e-ai să sclipui tu fuior?

— Ba nu, Egor... o ţinu ea una şi bună şi-n cele din urmă izbuti să-şi ia torcătoarea.

Chiar la prima cursă o aşeză frumuşel lângă masă, iar peste ea,

ca să stea mai acătărea, îndesă o boccea. Moş Egor porni căruţul către ţărm, unde aştepta o barcă mare, de transportat poveri, luată de la un paznic de geamanduri. Cu lotca asta aveau s-ajungă bătrânii la Podvolocinaia, la debarcader, unde pe-nserat urma să acosteze vaporul care avea să-i ducă mai departe, lotca rămânând în seama paznicului de geamanduri de-acolo. Pavel Pinighin, feciorul Dariei, îi propusese lui moş Egor să-l ia până la debarcader la remorca bărcii lui cu motor, pentru ca bătrânul să nu se ostenească trăgând la rame, dar moş Egor îl refuză:

— De ceea parte, peste Angara, mă rog, te las să mă târâi, da de-acolea mi-oi vedea singur de drum. Un’ să ne zorim aşa? O s-o luăm cătinel pe firul apei pân-la vapor. Barem să mai privim şi noi Angara pentru ultima dată.

Curând după ce plecă bătrânul cu căruţul, sosi Daria. Se opri în mijlocul ogrăzii şi, cuprinsă de milă, ascultă o vreme cu luare-aminte, rotindu-şi privirea, apoi urcă în cerdac şi trase uşurel de uşă.

— Nastasio! strigă ea, neştiind de-i acasă femeia ori ba.

— Haide, hai, nu pregeta, Dario, îşi făcu auzit glasul Nastasia. Pofteşte. Că iote, eu cu Egor al meu ne-am gătat de ducă. Trăiesc oameni...

— V-aţi strâns toate alea? întrebă Daria trecând pragul.

— Îhm. Da Egor al meu plâ-ânge şi iar plânge, nu se dă dus şi pace. Îi zâc: „Nu mai plânge, Egor, nu mai plânge...” Rămase cu ochii pironiţi asupra Dariei, de parcă abia atunci ar fi recunoscut-o şi, tresărind, amuţi – îşi veni adică pe deplin în fire. Nu-i n’ica, Dario, şopti ea cu vinovăţie. Vezi... iacătă.... şi arătă spre boccelele de pe duşumea, spre pereţii goi, lăsând astfel să se înţeleagă că ar fi şi ea bucuroasă de s-ar afla mereu cu mintea limpede, dar nu izbuteşte. Şi o rugă cu glas tânguitor: Tu, Dario, să nu mă pomeneşti aşaşi de rău...

— Da nici tu pe mine... cu glas tremurat şi zvântându-şi ochii cu basmaua de pe cap, grăi Daria a pocanie pentru viaţa ei lungă, trăită alături de Nastasia.

— Am avut şi noi copii, mai ţii minte?

— D-apăi cum să nu?!

— Azi nu mai sunt, i-am prăpădit. Am rămas numa noi, singuri cuc. Îi zâc lui Egor: „Hai, Egor, să mergem, ce să mai zăbovim, hai să mergem”, da el...

Vorba i se frânse, şi bătrâna se lăsă, fără vlagă, pe laviţă. Daria

se-apropie şi se aşează alături. Să stai în izba goală, pustiită nu-ţi venea îndemână – un simţământ de vină şi de amărăciune te-ncerca stând în casa aceea lăsată-n izbelişteа morţii. Şi n-ai cum să-i vii într-ajutor, căci orice strădanie ar fi zadarnică, şi-ţi e peste puteri să te uiţi cum îi orbesc pereţii şi prin ferestre se prelinge o lumină de care nimeni nu mai are nevoie.

Nastasia îşi aminti:

— Iaca ce vroiam să te rog, Dario. Cât pe ce să uit. Ia-o la tine pe Niunea noastră. Ia-o, Dario.

— Pe care Niunea?!

— Pisica noastră. O mai ţii minte?

— Păi dară.

— Acu-şa o fugit nu'ş pe un'e. De cum ne-am apucat să strângem toate alea, o şi zbughit-o de-acasă şi văz că nu mai vine. Ia-o la tine şi hrăneşte-o în lipsa mea.

— D-apăi am şi eu două. Mi-o adus-o şi Anfiza pe-a ei – la plecare. Ce să mă fac eu cu ele?

— Ba nu, Dario, pe Niunea trebe s-o iei, se-ngrijoră Nastasia. E-aşa de blândă şi bună, cum nici n-ai pomenit. Am vrut s-o ieu cu mine, că n-aş lăsa-o în ruptu capului, da Egor zâce că nu ne dă voie pe vapor. Şi dacă aşa-i de-adevăratelea, ce mă fac? mi se prăpădeşte pisica. N-ai să ai nicio ostenеală cu ea, că de mâncat, nu mănâncă mai n'ica, i-ajunge de-i dai cân' şi cân' un stropşor acolo...

— O, Doamne... cu Niunea asta a ta... De mi-o pica în faţa ochilor, oi lua-o, de nu, n-are decât. Eu una n-am să m-apuc s-alerg după ea prin ostrov.

— Nu, Dario, o să-ţi vie ea singură. Toate le ştie. E-o pisicuţă aşa cumincioară. Şi cân' te-i uita la ea, ţ-o aminti de mine. Ţ-o fi ca o aducere-aminte. Iar cân' m-oi întoarce, ţ-o iau îndărăpt... Cată numa, cât oi lipsi eu, să aivă cu ce se zămorî, să nu piară de foame.

— Şi tu chiar ai de gând să vii?

— D-apăi cum s-o scoatem la capăt fără cartofiori? De-o fi să ne mai ducem zilele încă o iarnă, ce ne facem fără cartofiori? Părea că Năstasia spusese toate astea altcuiva – căci Dariei i se adresă cu glasul sugrumat ca un geamăt: Vai, ce tot grăiesc eu de-o iarnă! Nicio zî barem nu cred c-am s-apuc acolea. Of, Dario, of, cu ce-om fi păcătuit noi?

Se-ntoarse, duruind cu căruţul, moş Egor, şi bătrânele se ridicară. Apucară iar de sipet, cu puteri întreite acum, şi iar îl lăsară

jos – nu mai erau puterile de-altădată. Daria se văzu nevoită să-l strige pe Pavel. Acesta veni, se-nchiondoră cu uimire la minunea aceea de sipet, meşterit în vechime nu pentru a fi luat la drum, ci ca să stea-n vecii vecilor locului, neclintit, dar tăcu, fără a le spune-o iotă de treaba asta bătrânilor. Abia mai pe urmă, după ce-l urcară cu greu în căruţ şi-l legară bine cu sfori, îl sfătui pe bătrân:

—’Mneata, moş Egor, cum ajungi cu barca la Podvolocinaia, te duci întins la Mişka. Să nu-ţi treacă prin gând cumva să-l opinteşti de unul singur.

— Da-i cu putinţă!... dădu moşul din mână a lehamite. De cerci s-o faci, te-apucă vătămătura. O îndesat, nătânga, într-însu... Moş Egor voia s-arunce toată vina în privinţa sipetului pe seama Nastasiei.

— Nu-i n’ica, Egor, nu-i n’ica, rosti ea fără să-i fi auzit spusa şi-şi tot clătina capul mare, în vreme ce ochii îi alergau împrejur, mai căutând parcă şi acum cine ştie ce lucru.

Căruţul cu sipetul se apucă să-l tragă Pavel; moş Egor mergea pe de lături, cu mâna încleştată pe mânerul de aramă al sipetului, sprijinindu-l, să nu se răstoarne. Tot Pavel îi ajută să care şi restul calabalâcului şi să încarce totul în barcă, apoi duse barca la apă, verifică dacă după încărcare mai rămânea o rezervă la borduri – era suficientă. Târâră căruţul înapoi acasă, moş Egor îl aşeză sub şopron, slobozind cu băgare de seamă hulubele pe pământ, dar, cugetând o clipă, le ridică cine ştie de ce şi le propti de perete.

Prin ogradă se foiau cu glas cobitor găinile vândute Verei Nosariova. Din câte orătănii avuseseră, tăiaseră trei: două le mâncaseră mai înainte, una o fierseseră, să aibă hrană de drum, iar patru, vii şi-mpenate, le cumpărase Vera cu zece ruble. Da ele, bezmeticele, dau buzna tot încoace, în ograda lor, nu pricep că ograda li-i acum streină şi moartă. Juncuţa au predat-o la sovhoz pe o sută treizeci de ruble – s-au procopsit – unde să-şi ducă avutul! Juncuţa însă le era la păşune pe Podmoga – bine măcar că n-o aveau în faţa ochilor. Şi asta-i tot. Dar, cum-necum, a fost totuşi o gospodărie, n-au trăit oamenii cu mâinile-n sân – şi uite că toate alea le-au încăput într-o barcă. Alege-s-ar praful şi de ele, că de-acu totuna-i.

Între timp, în izba celor doi bătrâni lumea spori: sosiră Katerina şi Sima cu băieţaşul. Şedeau toţi în tăcere, abătuţi, nemaigăsind niciun cuvânt; doar din priviri o urmăreau pe Nastasia, care mai orbecăia şi acum de la un ungher la altul, tot căutând parcă şi

neizbutind să se găsească pe sine – pe cea care trebuia să plece. Când moş Egor şi Pavel intrară pe uşă, bătrânele tresăriră de spaimă şi-ncremeniră, în aşteptarea celei din urmă comenzi. Dar moş Egor scoase la iveală a doua sticlă de vin cumpărată de la ***plavlariok***, aduse, ajutat de Pavel, masa din celar şi o aşeză-n dreptul băncii, şi atunci bătrânele, de bucurie că mai pot zăbovi cât de cât, prinseră a se foi şi a răsufla din rărunchi. Dar cel mai mult se bucură Nastasia; făcându-şi voie bună, chicoti în râs şi se-apucă să povestească felul în care fusese încălzită pentru cea din urmă oară soba rusească.

Pahare erau numai două; primii care le ridicară fură Pavel şi moş Egor.

— Închinăm de plecare, nu-i aşa? întrebă cu şovăială-n glas Pavel. Se mai cuvenea spus ceva, şi el adăugă: Să ne trăiţi întru mulţi ani, moş Egor şi tuşă Nastasia.

— D-ap-om trăi-î! – bătrânul strivi vorba-n aşa fel, încât aceasta ţâşni chiţăind.

Pavel dădu paharul de duşcă şi ieşi să facă ultimele pregătiri. Bătrânele amuţiră din nou, legumind vinul cu sorbituri mărunţele, ca pe ceai, oţărându-se şi chinuindu-se din pricina lui, curmând vremelnic prin chinul acesta celălalt chin. Moş Egor se ridică şi el de la masă, îşi aprinse o ţigară sub privirea bătrânelor şi, când să iasă, le dădu de grijă din prag:

— Nu zăboviţi, vecinelor. Că trebe să purcedem la drum.

Bătrânele începură a-şi smiorcăi nasul şi a vorbi într-un grai, cerându-şi cu toatele iertăciune de la Nastasia, dar în ce privinţă anume îşi cereau iertare, pentru ce fapte se dezvinovăţeau, nu aveau nici ele ştire – însă cu atât mai mult păcatul acesta neştiut avea nevoie de uşurare. Fără a le auzi şi fără a le pricepe spusele, Nastasia încuviinţa din cap; când valul te ia şi te mână cine ştie unde, la ce bun te mai apuci să numeri pietricelele de pe mal: doar ele-s acolo pe mal.

— Samovaru ţi-l iei? întrebă Sima, arătând spre samovarul curăţat lună, care sclipea sărbătoreşte în dreptul pragului.

— D-apăi cum? moţăi din cap Nastasia. Ce, n-om ave loc de el? Nu i-l dădui lu Egor să-l ieie, l-oi duce eu în braţe. Numa că nu se cade să-l înfăşur de-acasă, l-oi învăli acolo în barcă.

— Da de ce nu se cade? În clipele acelea trebuiau şi ele să vorbească despre ceva – şi vorbeau.

— Ca să vadă şi el dincotro merge şi un’ să se-ntoarne. E aşa un

semn.

— De-acu-ncolo niciun semn nu ne mai ţâne nouă de cald, cuvântă Daria. Pentru ele noi suntem făpturi făr-de haznă. Da de s-o găsî careva – iote, aiasta zău c-ar fi o treabă – să ne pună batâr uneia dintre noi un samovar în raclă. Cum rămânem noi acolea fără samovar?

— La ce-ţi mai trebe acolea?

— Să beu ceai, la ce alta?

— Iară eu cu Egor ne ducem, rosti Nastasia, curmând sporovăiala aceea a lor, lipsită, după mintea ei, de orice noimă. Poate om scoate-o cumva la capăt... Iote-acuş ne şi ducem, toate alea-s cărate pe mal.

Şi chiar atunci, ca şi când ar fi tras cu urechea să prindă momentul, bătu-n geam moş Egor, arătând că e vremea să purceadă la drum.

— Iote c-am plecat, sări-n sus, îmbucurată, Nastasia şi prima ţâşni de după masă. D-apăi nu v-am spus eu... Venim, venim, Egor! strigă ea, schimbându-se parcă brusc la faţă, speriată de ceva. Aşteaptă-mă şi pe mine, Egor, nu pleca.

Înhăţă samovarul de jos şi, când să dea buzna pe uşă afară, întoarse capul către bătrâne, zorindu-le printr-o rugă făr-de cuvânt să iasă. Ridicându-se de la locul ei, Daria se închină cu râvnă spre colţul pustiu al icoanelor; în urma ei, luându-şi ziua bună, se-nchină într-acolo şi Katerina. Apoi, amândouă, rămaseră neclintite o vreme, aşteptând ceva de la Nastasia, să îndeplinească o anume datină cuvenită în atari împrejurări, dar ea, pierzându-se de tot cu firea, nu-şi aduse de nimic aminte şi nu se-nvrednici să facă nimic. Ajunsă în cerdac, aşează samovarul la locul lui, lângă perete – acolo unde veşnic dădea el în clocot, şi când bătrânele ieşiră din casă, ea, pripindu-se, căznindu-se îndelung să nimerească cu cheia în broască, încuie uşa cu lacătul. Apoi se întoarse cu faţa spre uliţă – Egor tocmai ieşea pe poartă – şi strigă cât o ţinea gura:

— Ego-or!

El se opri brusc.

— Egor, un’e punem cheia?

— În Angara, scuipă cu năduf moşul.

Şi, fără a mai pregeta, ieşi în hudiţă, călcând cu băgarea de seamă a omului care-şi pregăteşte şi ţine minte fiece pas al său. Nastasia se uită-n urma lui cu nedumerire, jalnic schimonosindu-şi chipul.

— Dă-o-ncoa – acoperindu-şi gura cu basmaua, ca să nu izbucnească în hohote, Daria îi luă cheia şi-o strânse în pumn. Las-o să steie la mine. Oi mai da câte-o fugă pe-aicea, să văz ce şi cum.

— Ia sama să-nchizi de fieşcare dată poarta-n urmă – nu uită să-i spună Nastasia; avea parcă un surâs, o părere de zâmbet pe buze; chipul ei, zăuitat, lăsat la cheremul sorţii, scăpăta când într-o parte, când într-alta. — Că ar putea să deie buzna vitele ş-ar face mizerie. Zău aşa!

— Păi cât mi-e, doară-s alături. Mi-oi arunca ochii în fieşcare zi. Să n-ai nicio grijă.

— Iară eu cu Egor ne ducem...

...Dimineaţa se nălţase hăt sus, dar mai era încă dimineaţă când Nastasia şi Egor aveau să lase-n urmă ţărmul Matiorei. Din răsputeri se-ncinsese soarele, pălise verdeaţa-n cuprinsul ostrovului, prin unde luceau mustos în afund bolovanii. În dungi fierbinţi, scânteietoare vâlvorà, zbenguindu-se, Angara, şi-ntr-însele se azvârleau cu ţipăt, din zbor, pierzându-se-n sclipire lăstunii. Acolo unde curgerea era curată, cerul înalt, luminos, pătrundea adânc sub apă, şi Angara, clincănind când şi când, părea că zboară prin văzduh.

Lotca cu încărcătură se găsea lângă podişca de pe care lumea lua apă din râu. Bătrânele, urmând-o pe Nastasia, coborâră pe bolovănetul din marginea apei; de-acolo, de sub malul nalt, ponorât, satul nu se mai arăta vederii. Şi nici de auzit, de-acolo, din vecinătatea Angarei, nu se mai făcea auzită Matiora. Nastasia rostui samoravul la prova bărcii şi se întoarse la bătrâne să-şi ia rămas bun. Răzbite de jale, suspinau acum cu toatele, fără a se mai stăpâni. Speriat de lacrimile lor, plângea-n gura mare băieţaşul Simei.. Rând pe rând, Nastasia le întindea mâna – să-şi ia bun rămas într-alt chip nu se pricepea – şi, dând mărunţel din cap, repeta mereu:

— Nu-i ni’ca, nu-i ni’ca... Poate-om scoate-o cumva la un capăt...

Moş Egor o zori.

Cu ochii în pământ şi fluturându-şi braţul mult întins spre spate, ca şi cum s-ar fi apărat de ceva, ea urcă pe podişcă, mai aruncă-n fugă o uitătură în urmă şi păşi în barcă.

— Da Egor al meu plâ-ânge şi iar plânge... – începu ea, arătând spre bătrân, şi amuţi pe dată.

Moş Egor sta întors cu faţa către ostrov şi, de trei ori i se înclină Matiorei, cu adânci plecăciuni – spre dreapta, spre stânga şi înainte.

Apoi împinse grabnic barca de la mal şi, sforţându-se, săltă şi el într-însa.

— Nastasia! Nastasia! strigau bătrânele.

— Nu-i n'ica, nu-i n'ica, murmura Nastasia, proptită-n picioare în barcă şi culegându-şi cu amândouă mâinile lacrimile de pe obraz. Şi deodată, frângându-se parcă, se prăbuşi peste boccele şi prinse a boci amar.

Împlântând zornic vâsla-n prundiş, moş Egor îndepărtă lotca de mal.. Colo, unde apa-i adâncă, îi aştepta, în barca lui cu motor, Pavel. Când sforul apelor înhăţă lotca, moş Egor îi azvârli lui Pavel cablul de remorcă; acesta porni motorul; lotca cu cei doi bătrâni fu smucită şi trasă la vale – tot mai repede şi mai repede, tot mai departe şi mai departe, pe Angara în jos.

Pentru scurtă vreme, la întorsură, se mai ivi o dată-n privelişte Matiora-sătucul, doar se ivi şi pieri din vedere.

8

Se apropie şi noaptea aceea, cea dintâi noapte fierbinte şi scăldată-n lucori din Matiora. Mai târziu, atare nopţi vor fi multe la număr; prin septembrie, în preceasul sfârşeniei, ele vor prinde a vâlvora una după alta, şi departe, în jur, se va lumina Angara, însoţită la drum de vâlvătăi imense, zbucnite parcă anume în cinstea ei. Dar noaptea aceea era cea dintâi şi se ivi în Matiora cu mult înaintea celorlalte.

În noaptea aceea se mistui în flăcări izba lui Petruha. Aflat şi el acolo, de la început şi până la sfârşit, Petruha, căruia, în ciuda zarvei iscate, îi trăsnise prin minte să măsoare timpul, făcea mai apoi ştire matiorenilor că o izbă acătărea, uscată, aşezată de mult în rosturile ei, arde până în temelii în numai două ceasuri. În sat, prea puţini se îndoiau de faptul că izba luase foc din altă pricină şi nu fiindcă aşa fusese voia stăpânului ei. Înainte de asta, Petruha fusese plecat pe undeva, adulmecase ceva şi, întors acasă, îi poruncise maică-si, bătrânei Katerina, să înceapă a-şi muta calabalâcul, fiindcă mâine-poimâine, chipurile, aveau să vină cei de la muzeu să le ia casa în primire. De mutat, n-au prea avut ce să mute: Petruha făcea parte dintre acei săteni „cu osânză" pentru care a te muta ori a te duce la baia de aburi era cam acelaşi lucru. Vaca şi-o vânduseră încă anţărţ; ultima lighioană din bătătură – un godăcel – fusese înjunghiată în aprilie, mântuiseră totul şi nu prea

mai aveau ce pune pe masă, astfel că bătrâna Katerina îşi adună bruma de lucruşoare pe care le mai avea şi se duse cu ele în braţe acasă la Daria. Făcuse asta taman cu o zi înainte de a lua foc casa: Petruha, beat fiind, se ţinuse de capul ei, o scosese din casă aproape cu de-a sila, şi Katerina, ca să scape de gura lui şi să nu se-ncarce de bucluc, îşi strânsese catrafusele şi plecase. Daria o chemase la ea mai demult, căutase s-o înduplece, spunându-i că dacă au să stea împreună, o să le treacă mai uşor vremea în cele din urmă zile pe care mai aveau a le petrece pe Matiora. Ar fi fost, într-adevăr, mai plăcut, căci şi aşa, ziua bătrânele se adunau ciotcă în jurul Dariei. Daria trăia şi ea cu spaima-n sân ca şi ceilalţi, dar trăia mai cu încredere în sine, mai aşezat, fecioru-su, om cu destulă vază în sovhoz, ţinea seama de vorba ei, şi-apoi ea avea unde se oploşi după inundarea ostrovului, ba chiar putea s-o facă pe alese: o îndemna inima să se ducă într-o parte, se putea duce acolo, o îndemna să se ducă într-altă parte – aşijderea; iar în afară de asta, avea şi o fire statornică, nevătămată cu trecerea anilor şi, la o adică, ştia să apere nu numai interesele ei, dar şi pe ale altora. În fiecare din aşezările noastre s-au aflat de când lumea şi se mai află şi-n ziua de azi câte una, ba chiar câte două bătrâne cu asemenea fire, sub aripa ocrotitoare a cărora se adună cei slabi şi cei cu alean în suflet; şi, negreşit, atunci când i se împlineşte sorocul, când se trece din viaţă o atare bătrână, locul ei este numaidecât luat de alta, ajunsă între timp şi ea la vârsta cărunteţii şi impunându-se printre celelalte mulţumită firii sale nestrămutate şi cu simţul dreptăţii. În acea împrejurare deosebită în care se afla Matiora, Daria nu le mai putea ajuta cu nimic pe bătrânele din sat, şi totuşi ele-i călcau şi-acum pragul, adunându-se laolaltă, pentru ca în preajma ei să mai prindă la rândul lor inimă şi tărie. E lucru ştiut doar că durerea împărţită cu alţii e mai lesne de îndurat şi, de-ar fi fost să le-ndemne careva să şi moară cu toatele într-acelaşi răstimp, una lângă alta, de bună seamă că niciuna din ele n-ar fi pregetat s-o facă: s-ar fi învoit toate, cu cea din urmă bucurie în suflet.

În amurgul acela de seară, Matiora se molcomise devreme. Faptele din târziul nopţii le urzeşte de obicei tinerimea, dar din rândul ei, dacă nu punem la socoteală pe cei ce mai trăgeau de la sovhoz câte-o fugă pe-acasă, în Matiora nu mai rămăsese niciunul. La ceasul când lumea se dusese la culcare, afară era încă lumină, iar lumina aceea se ogoia şi se stingea, scăpătând dincolo de

Angara, pe urmele soarelui. Venise acum şi o vreme anapoda, nu ca la oamenii normali: stăruia pe de o parte dorinţa de a ţine în loc vara cât mai mult şi a tărăgăna săvârşirea acelui lucru nemaipomenit şi nemaitrăit care avea să vină, iar pe de alta – nerăbdarea de a se sfârşi într-un fel acel zăstâmp zăbovitor când bagi seama că nu eşti nici acasă, nici în ospeţie, când nu mai ştii dacă trăieşti de-adevăratelea sau doar te vezi într-un vis lung şi urât. Se culcaseră, aşadar, ca de obicei, devreme; era pentru întâia oară când Katerina pleca de la casa ei, să mâie peste noapte într-alt loc şi, cu toate că se pregătise demult, se împăcase cu gândul plecării, iar de această mică mutare dinaintea celeilalte, mari, îi spusese ei inima din vreme, încerca acum o amărăciune şi o silă nemăsurată, fiecare cuvânt rostit părându-i-se nelalocul lui, prisoselnic. Daria o înţelegea şi nu căta s-o îndemne la vorbă; spre seară, trecuse pe acolo Bogodul, dar nici cu el nu prea puteai şedea la taifas: bodrogăniră ce bodrogăniră, ca să nu stea muţeşte, şi-n cele din urmă Daria îi ură bătrânului cale bătută. Pentru dânsa îşi făcuse aşternutul pe cuptor, unde se şi deprinsese, de fapt, să doarmă şi iarna, şi vara, suindu-se acolo prin ***golbeţ***[1]***,*** iar Katerina se aciuase pe laiţa cu căpătâi, aşezată în colţul dinspre răsărit. Lui Pavel, în caz că avea să se abată pe-acasă, îi rămânea patul de lemn.

Se vârâră în aşternut şi se ogoiră. Katerina nu putea spune dacă aţipise sau doar, nălţând rugăciunea întru împlinirea nevolnicelor ei gânduri, era gata să dea geană-n geană, când cineva bătu cu putere-n fereastră – mai întâi în fereastră şi după o clipă în uşă, iar dindărătul uşii dădu glas Bogodul (toate veştile rele le aducea numai el, Bogodul), glas tunător, răguşit, sacadat:

— Kater-rina! Urmă obişnuitul şir de înjurături, fără de care nu se legau la el două vorbe normale. Kater-rina, ţi-arde casa! Scâr-rnăvenia! Petr-ruha!

Bătrânele săriră din aşternut. Prin cele două ferestre care dădeau spre capătul de sus al Matiorei, jucau fulgerări de flacără şi focul părea a fi atât de aproape, că Daria, buimăcită de somn, simţi pentru prima oară cum o străbate fiorul spaimei:

— Dumnezeule! N-o fi la noi?!

Katerina însă pricepu din capul locului ce şi cum s-a întâmplat. Trăgând pe ea la iuţeală şi pe bâjbâite ce-i căzu la îndemână din

[1] Încăpere ce separă soba rusească de restul odăii, având de regulă folosinţă de cămară şi de acces pe cuptor, pe pătuiag *(polati)* şi în pivniţă.

bruma de lucruşoare cu care venise, scotea cu voce slabă strigăte scurte, pline de năduf, ca şi când s-ar fi bătut cu capul de pereţi:

— Ian te uită, împeliţatul! Ian te uită, împeliţatul! Îmi spunea mie inima! Îmi spunea mie inima! Maică precistă! Se dezmetici şi o porni cât o ţineau picioarele într-acolo – acasă la ea, spre ceea ce doar cu câteva ceasuri înainte, aseară încă, fusese casa ei. Bogodul zori şi el în urma bătrânei, dar pe la jumătatea drumului îşi schimbă gândul şi o coti spre capătul de jos al Matiorei, să scoale întreg satul.

Când Katerina ajunse-ntr-un suflet în preajmă, casa era toată o pălălaie. Nu mai putea fi nicicum smulsă din gura pârjolului, şi-apoi, nici nu era nevoie. Singur Petruha alerga de colo-colo printre oamenii care stăteau în tăcere, cu ochii pironiţi la incendiu, şi tot încerca să le spună cum era cât pe-aci să ardă şi el, cum s-a trezit în ultimul moment „cu bojocii îmbâcsiţi de fum şi cu pârpără la creştet: părul începuse chiar să-mi sfârâie”. „Altminteri, mă duceam pe copcă, repeta el, zâmbind în colţul gurii. Mă prăjeam cu totul, scrum mă făceam, de n-aţi mai fi cunoscut oscior din mine” – şi, vârându-şi capul între umeri, căta iscoditor în ochii oamenilor: are la ei crezământ ori nu? Lumea se ferea din calea lui ca de un ciumat, dar Petruha nici nu-şi pusese mari nădejdi în treaba asta, cunoştea el bine satul, ştia, la rândul lui, că şi satul îl cunoştea pe el ca pe un cal breaz şi ca atare lăsa să se înţeleagă că ar putea să aibă şi el o parte de vină, dar nu i-a fost cu voia. „Am încins de cu sară soba şi m-am culcat, îi tot da el ghes cu fel şi fel de lămuriri nimănui trebuitoare. O fi căzut pe jos vreun blestemat de tăciune şi o făcut ditamai prăpădul.” Şi din nou se apuca să înşire cum de-a izbutit să scape teafăr şi nevătămat. Pentru el asta era de căpetenie: că ar fi putut să ardă de viu şi că numai printr-o minune a scăpat neatins; se încredinţase atât de mult de temeiul spuselor sale, încât, povestind, ajungea să stoarcă lacrimi din ochi şi un tremur din glas – taman ce se cerea în clipa aceea, spre a i se da crezare. Pe loc însă uita şi de sobă, şi de tăciune şi se zborşea: „De-aş şti eu care scârnăvie i-o pus foc, l-aş...” şi începea să-şi frece pumnii, să-i ascută parcă, lovindu-i unul de altul, aşa cum ascuţi două cuţite. Fie că-l ameţise incendiul, fie că nu-i trecuse beţia din ajun, oricum, Petruha părea băut, se-mpleticea şi se clătina pe picioare; era murdar şi cu părul vâlvoi, în maiou, cu una din bretele lunecată de pe umăr şi cu cizme-n picioare – de încălţat, apucase totuşi să se încalţe cu râvnă. Ba mai avusese când să şi scoată, să

salveze câte ceva din calea focului: zăceau pe jos o plapumă vătuită, un cojoc vechi, precum şi „podgorna”: o armonică ce nu ştia să zică în mâinile lui Petruha decât un singur cântec: „Hei, Podgorna, tu, Podgorna, uliţă, uliţă lată, nici cocoşul, nici găina pe-a ta faţă nu s-arată...” Petruha o tot înşfăca de jos, o tot muta din loc în loc, mai departe de vâlvoarea pojarului; lumea se dădea şi ea înapoi, când văzduhul devenea dogoritor, dar de plecat, nu pleca nimeni şi nimeni nu-şi lua de la flăcări ochii pătrunşi de nelinişte şi dornici parcă să desluşească şi să priceapă ceva.

Se adunase aici toată suflarea ce mai rămăsese în sat, chiar şi copiii. Dar nici ei nu mai lărmuiau ca de obicei; stăteau vrăjiţi şi cutremuraţi de uriaşa forţă a focului. Bătrânele, cu chipuri aspre şi îndurerate, nu şedeau laolaltă, ci care pe unde apucase: dincotro venise în fugă, în partea aceea se şi proţăpise înaintea pălălaiei. În lumina flăcărilor, chipurile lor încremenite ca nicicând altcândva păreau muruite, galbene ca ceara; umbrele lor lungi şi pocite săltau şi şerpuiau necontenit. Ajungând în goană la faţa locului, Katerina se porni să ţipe, să bocească, întinzându-şi mâinile spre casa năpădită de flăcări, plecându-se şi făcând închinăciuni înaintea ei; oamenii întoarseră capetele spre dânsa, încercând să se dumirească cine e şi de ce are dreptul să ţipe şi, dumirindu-se, o căinară-n tăcere şi, din nou, într-o împietrită îngândurare, îşi pironiră ochii la vâlvătaie. Din întuneric se ivi deodată Daria şi poposi lângă Katerina şi, ca prin farmec, ceilalţi se simţiră mai liniştiţi că e Daria acolo, în preajmă, că ea, la nevoie, va şti s-o stăpânească pe Katerina şi că în felul acesta ei pot rămânea locului, fără grijă. Curând însă se potoli şi Katerina, covârşită de acea lugubră şi plină de luare-aminte tăcere a oamenilor; doar îşi înălţă capul şi rămase aşa, cu privirea ţintă la ceea ce încă din pruncie fusese cuibul ei.

Oamenii uitaseră că nu sunt singuri acolo, uitase fiecare în parte că alături avea semeni; se pierduseră unul pe altul şi nici că mai aveau acum nevoie unul de altul. Aşa se întâmplă totdeauna: la o împrejurare neplăcută, ruşinoasă, oricâtă lume s-ar aduna, ciopor, fiecare în parte se străduieşte să nu vadă pe nimeni, să rămână acolo de unul singur, căci după aceea îi vine mai uşor să se descotorosească de simţământul acela al ruşinii. Îi apăsa, îi râcâia la inimă faptul că stau aşa, cu mâinile în sân, că nu s-au învrednicit câtuşi de puţin să salveze casa nici atunci barem când mai putea fi salvată, dar la ce bun s-o fi făcut! Aceeaşi soartă le aştepta doar şi

pe celelalte – şi asta cât de curând –, casa lui Petruha căzând prima la sorţi. Şi ei priveau, priveau întruna, fără să le scape nimic, cum se petrece acest lucru în clipa de faţă, ca să ştie cum are să se petreacă şi mai apoi – tot aşa, cuprins de o pătimaşă încordare, sfredeleşte omul cu privirea chipul câte unui mort, încercând să se vadă pe sine însuşi în aceeaşi stare, de care nu va putea în niciun caz să scape.

Cu atâta limpezime şi fără oprelişte luminase pârjolul soarta fiecăruia dintre ei, soarta aceea de neîmpărtăşit cu vreun semen şi oprită-n loc atât de aproape de capăt, încât nici nu le venea a crede că în jurul lor sunt oameni – de parcă ceea ce vedeau dinaintea ochilor se petrecuse cândva, demult de tot.

Pălălaia cuprinsese izba pe de-a-ntregul şi se avântase mult deasupra ei, vâlvâia egal şi cu putere, şi vâlvâiau, răzbite de dogoare, încinse de focul potopitor, toate: pereţii, acoperişul, cerdacul; ţâşneau în jur, cu trosnet, bucăţi de lemn aprins, zbucneau scântei, făcându-i pe oameni să se tragă îndărăt; plesneau şi se topeau geamurile; dinlăuntru, în zvâcnete biciuitoare, ca şi când ar fi stat cineva să-mproaşte cu benzină, se năpusteau cu pufnet prelungi şi năvalnice limbi de foc. De-atâta văpaie nu se mai vedea nici crângul cerului. Jur-împrejur, până hăt departe, strălumina lucoarea aceea fierbinte, potrivnică: se abătea peste casele din preajmă, de la care pornea să se-nfiripe uliţa, şi-n licărele ce se zbenguiau pe lemnăria lor, casele păreau deopotrivă atinse de para mistuitoare; strălumina lucoarea şi unda Angarei, încoace către mal, şi-acolo unde stăruia, râul căsca rană deschisă, cu carnea aprig pulsând; dâmbul de peste drum, pe care lucoarea zglobie ba îl smulgea din beznă, ba îi făcea din nou vânt într-însa, părea cafeniu, pârlit. În dosul pereţilor cuprinşi de flăcări, mereu se prăbuşea câte ceva cu bufnet de explozie; prin ferestre năvăleau afară tăciuni aprinşi; scânteile se nălţau sus de tot şi-şi luau zborul, pierzându-se printre stele; la vârf vâlvătăile sfârâiau, preschimbându-se într-o fumegare uşoară. Şindrila de pe acoperiş se săltă deodată-n văpaie, vertical şi, neagră, cărbunie, dar jăruind încă, se scovârdă înspre partea satului – acolo, acolo să vedeţi incendii, priviţi într-acolo! Şi aproape în aceeaşi clipă, acoperişul se nărui, văpaia scăzu, inelele de bârne din partea de sus se rostogoliră vâlvorând – lumea scoase un ţipăt şi sări îndărăt. Katerina izbucni din nou în hohote de plâns, făcând orbeşte plecăciuni casei prăbuşite, pe care fumul o-nvăluise o toană, până

ce pălălaia, gâfâind şi râgâind, îşi mai trase răsuflarea, pentru a se dezlănţui cu o nouă putere, în timp ce-n spatele ei, prinsă parcă-ntr-un joc săltăreţ, soba rusească-şi iţea când o rână, când alta. Focul se prelinse de-a lungul gardului în ogradă, dar nici acolo nu se-nvrednici nimeni să-l stăvilească – la ce-ar mai folosi ograda fără casă? La ce-ar mai sta să-şi salveze picioarele cel căruia i se retează capul?

Când partea de sus a izbei se nărui şi ceea ce se vedea nu mai avea chip de casă, atenţia oamenilor faţă de incendiu slăbi. Parcă îndemnaţi de cineva anume, şi-ntoarseră capetele şi se uitară la Petruha. Se uitară şi la Katerina, care suspina întruna, încercând acum pentru ea o şi mai adâncă părere de rău, dar la Petruha cătară cu privirea stăruitor. Cum arată? Ce face? Ce simţăminte-l încearcă? E mulţumit în sinea lui sau înspăimântat? Petruha sta locului, cu amândouă mâinile frământându-şi pieptul dezgolit şi zvâcnind neliniştit din cap; privirile iscoditoare ale celor din jur îl scoteau din sărite. Cu mult înainte încă, din clipa în care o văzuse pe maică-sa venind în fugă, începuse a-l chinui gândul că ea nu se apropiase de el, nici tu să-l întrebe ceva, nici tu să-l suduie, nici tu să-l ocărască; de parcă-l dăduse uitării, se lepădase de el; de-aceea îl râcâia la inimă să se apropie singur de dânsa şi să-i aducă aminte că se află şi el de faţă, să vadă ce-ar zice, cum s-ar purta maică-sa. Şi-acum, scos din sărite cum era, îşi luă inima în dinţi şi, apropiindu-se de ea, glăsui – dar în aşa hal şi pe un ton atât de obraznic, de grosolan, încât se sperie şi el însuşi:

— Mamă, ia dă încoa nişte tutun de-o ţigară.

Nepricepându-l din capul locului şi încă suspinând, ea ridică faţa spre el.

— Doar tragi tutun pe nas, ce, crezi că nu ştiu? Trebe că-l ai la tine, nu se lăsă Petruha.

Daria îi auzi vorbele.

— Ţi-arăt eu ţigară, amuş ia! se răsti ea la el cu glas scăzut, dar aspru, autoritar. Îţi vâr eu amuş un tăciune în botu ceala în loc de ţigară. Te bag eu amuş ia cu nasu acolea un’e puseşi focu, netrebnicule, să vezi cam a ce miroasă isprava. Iote la el, nu-i ajunge ce-o făcut, o mai face de dârvală şi pe mumă-sa! Ia cară-te de-acia, pân’ nu te-am luat eu la depănat!

— Hâc! doar atât găsi cu cale să zică Petruha şi se trase-ndărăt, pierind în întuneric.

Dar întunericul se moleşise vădit, se polignise, din cer se

revărsau zorile. Acum, când focul se împuţinase şi doar pe la poalele casei mai căta să apuce lemnul rămas, izul de ars deveni mai puternic şi peste preajmă prinseră a se spulbera zdrenţe de funingine. Fumegau prin iarbă şi prin mijlocul drumului tăciuni aprinşi. Ardea cu temei, fără patimă şi-nverşunare, ceva mai într-o parte, hambarul. În lumina mereu mai spornică a zorilor, spornic pălea şi vâlvoarea pojarului.

Oamenii începură să se împrăştie. Se-ndepărtau, aruncând în jur priviri şovăielnice, temătoare: iată că s-a năruit rânduiala-n Matiora; gol, pustiit e satul în partea cealaltă, iar acum a ajuns fără de reazem şi-n partea asta. Se vede treaba că de-aici s-o şi-mpânzi mai departe pârjolul, şi nimic, nicio putere a obştii nu-i va putea sta-n cale drept pavăză...

Tocmai despre asta îi vorbea Katerinei Daria, încercând s-o aline, în timp ce-o ducea cu dânsa de la locul pârjolului. Pe toţi îi paşte aceeaşi soartă şi nimănui nu-i va fi dat s-o ocolească. Cea dintâi asupra căreia s-a abătut a fost Katerina – are să-i vină mai lesne după aceea: n-o să mai sufere, n-o să se mai chinuiască în aşteptarea propriului ei pârjol şi, ajungând ziua aceea, n-o să se mai uite la el cu inima sfârâind. Valul ce a avut a-l trece l-a trecut.

Şi-ntr-adevăr aşa-i: cu vâlvătăi, o izbă arde scurtă vreme, două-trei ceasuri, atât, dar jarişte ei fumegă mai apoi zile în şir, fără istov, şi stăruie-n jur, cu unda-i pătrunzătoare de ars, nemistuit însă până la capăt şi de nerăpus, izul de casă locuită.

În noaptea aceea Stăpânul se dusese devreme la postul său, ales dinainte pe dâmbul din preajmă, de unde se putea urmări cu privirea în voie şi siguranţă pojarul. Şi el văzu totul, de la început şi până la sfârşit. Văzu scăpărarea celui dintâi chibrit, a cărui flamă aparte, netrebnică, izba o deosebi şi o simţi din prima clipă: căci se-ncordă toată şi, scrâşnind de durere, se slobozi în jos. Stăpânul se-apropie-n graba mare de ea, se lipi o clipită, pentru ultima oară, de lemnul ei uscat, încremenit, spre a-i arăta că el se află de faţă şi va rămâne până la sfârşit, şi-n aceeaşi clipă se-ntoarse la postul său.

Văzu cum prinse a licări pe dinlăuntru izba, mai întâi cu o lucoare slabă, intermitentă, care spori şi spori până când ferestrele fură inundate pe de-a-ntregul de o roşeaţă jucăuşă. Stăpânul stătu cu privirea-ntr-acolo, văzând şi prin pereţi ce se petrece-nlăuntru. Focul se căzni îndelung să se prindă de duşumeaua trainică şi netedă, hârşcâită de veacuri, dar nu izbuti nicicum s-o apuce,

aluneca, se vlăguia – şi deodată, ochind, se năpusti asupra împrimezului subţire, de scânduri şi, sprinten, se şi arătă aburcând pe el în sus. Încinşi de pârpără, prinseră să trosnească pereţii şi, din aceeaşi pricină, poate, ori fiindcă intervenise o mână străină, bufni moale, de parcă ar fi curs, geamul ferestrei ce da spre Angara. Dintr-acolo, ca din nişte foale, se abătu o împroşcătură de aer proaspăt, şi focul, răsuflând uşurat, porni să duduie şi să se plimbe prin toată casa, culegând tot soiul de nimicuri inflamabile şi încingând mai departe tavanul şi pereţii.

Văzu Stăpânul cum alergau oamenii, cum se vânzolea Petruha în faţa celor dintâi sosiţi acolo, gesticulând şi arătând cu amândouă mâinile spre casa în flăcări. Toată viaţa care mai sălăşluise în lemn fusese mistuită între timp şi lemnul ardea acum fără să mai sufere. Văpaia răzbi afară şi năpădi din două laturi izba. Se-ncinse acoperişul, trimiţându-şi vâlvoarea sus, în văzduh; lumina ce-o împrăştia ajunse până-n dreptul Stăpânului, care fu nevoit să-şi schimbe locul, târâş, mai la-ntuneric.

Şi câtă vreme arse cu bobot izba, Stăpânul cercetă cu privirea satul. În lumina acestui generos incendiu, văzu limpede nişte flăcărui, pale deocamdată, parcă desenate, clipind pe deasupra caselor ce mai erau în viaţă – numai el le putea vedea şi, văzându-le, consemnă ordinea în care avea să le mistuie şi pe ele focul. Şi-n dreptul lor vedea adunaţi oameni străini – erau mulţi la număr. Ridicând ochii ceva mai sus, Stăpânul văzu nouri de fum deasupra codrilor Matiorei, şi norii aceia, netulburaţi de vânt, plutiră îndelung, în rotocoale de adio, peste întinsul ostrovului.

Ardea Podmoga...

Văzu Stăpânul alt nour de fum, deasupra cimitirului, acela căruia bătrânele satului îi puseseră stavilă cu o lună de zile în urmă...

Văzu, adunându-şi din nou privirile şi aţintindu-le asupra izbei lui Petruha, cum, a doua zi, avea să vină acolo Katerina să dea târcoale jariştei până hăt, în amurg, tot căutând ceva, scotocind prin spuza fierbinte şi prin memorie, cum avea să vină ea şi-n ziua următoare, şi-n cealaltă... şi-n cealaltă....

Dar el vedea şi mai departe...

9

Pavel trecea pe-acasă tot mai rar, şi când trecea, nu zăbovea mult, îşi rânduia-n pripă treburile – şi fuga-ndărăt. Acest necurmat

du-te-vino îl istovea peste măsură; urca de pe mal ostenit şi fără chef de vorbă; de fapt, aşa era din fire, nu făcea parte din soiul oamenilor vorbăreţi; acum însă graiul îi secase cu desăvârşire. La colhoz lucrase ca brigadier, apoi ca şef de garaj; făcea faţă treburilor; dar ce post urma să i se atribuie în cadrul sovhozului încă nu ştia lămurit; dealtfel, nimeni, pare-se, nu ştia acest lucru. Una din întrebările mai dificile care puneau la grea încercare noua conducere era unde să facă loc numerosului cin al slujbaşilor din fostul colhoz, unde să-i înghesuie pe oamenii aceia din veriga de mijloc şi din cea de sus, oameni care cunoscuseră oarecum puterea – oricât de mică ar fi fost ea, se chema totuşi putere – de la care n-ai cum să cobori aşa, dintr-o dată, căci, fiind învăţaţi să comande, se dezvăţaseră, fireşte, să lucreze sub comandă. Cât despre Pavel, el era dispus să accepte orice muncă, nu era omul care să-şi dea importanţă, dar vedea cum se foiesc, pândindu-se unul pe altul, vânătorii de posturi, vedea cât de descumpăniţi erau şi cum li se schimonosea faţa în timp ce discutau cu cei mari ori cu cei mici în funcţie, neavând ştire în rândul cărora anume, al acestora ori al celorlalţi, aveau să nimerească în cele din urmă. Pavel fusese deocamdată repartizat la atelierul de reparaţii tehnice, ca brigadier; la început avusese doar el calitatea aceasta acolo, dar curând mai apăru un brigadier, iar acum era pe cale să mai vină şi un al treilea. Asta însemna că răspunderea avea să fie a nimănui, dar de răspuns, aveai pentru ce răspunde: utilajele, şi cele vechi, şi cele noi, mânate pe coclauri şi neîngrijite, se stricau, piesele de rezervă, ca de obicei, erau pe sponci, iar băgătorii de seamă ajunseseră între timp să se prăsească cu nemiluita; se primea o decizie, în urma căreia pornea-n goană o contradecizie, iar în urma contradeciziei – o paradecizie. Cam în acelaşi chip se petreceau lucrurile şi la ei, la brigadieri, cu muncitorii – aceştia habar n-aveau de cine anume să asculte. Într-un cuvânt: nu treabă cu temei, ci nervi câţi vrei. Şi la ceva mai bun nu te puteai aştepta câtă vreme sovhozul n-avea să se smulgă, să iasă cu totul din cuprinsul Angarei, să-şi strângă întreaga suflare şi toate bunurile, iar viaţa cea nouă să se limpezească, să se aşeze în rosturile ei.

După ce Katerina se mută la Daria, se mai linişti întrucâtva şi Pavel: orice s-ar spune, fiind împreună bătrânele, avea să le vină mai îndemână, mai uşor la amândouă, iar el putea să stea mai fără grijă în privinţa maică-si. Katerina avea să-i dea şi o mână de ajutor în gospodărie, căci o mai ţineau şi pe ea puterile să se mişte încolo-

încoace şi să mai şi îngaime una-alta fără a vorbi în bobote. Adevărul e că Pavel se ceruse şi el să vină la cosit şi la strânsul recoltei, aici, la Matiora, în lunile ei cele de pe urmă, pentru a face curat aşa cum îi plăcea lui să facă, gospodăreşte, şi a-i da drumul sub apă ostrovului, dar i se răspundea mereu cu acea obişnuită nebulozitate clarvăzătoare: „S-ajungem noi până acolo”, şi, ca atare, nutrea slabe speranţe să obţină încuviinţarea. Se pare însă că nici nu stăruise până-ntr-atât, întrucât se temea că, după ce se va isprăvi strânsul recoltei, va fi silit să isprăvească şi o altă treabă – să dea foc la gospodării. La urma urmelor, va trebui să se apuce careva şi de-o asemenea treabă, dar Pavel nu cuteza nici măcar să-şi imagineze că ar putea fi el acela care să comande incendierea satului său natal. Căci şi peste douăzeci, şi peste treizeci, şi peste cincizeci de ani de-aci încolo l-ar fi ţinut lumea minte: „A-a, da-da, Pavel Pinighin zici, ăla de-a dat pârjol Matiorei...” Nu era el omul care să merite o asemenea faimă.

Venind la Matiora, rămânea de fiecare dată uimit de repeziciunea cu care se-nchidea-n urma lui timpul: ca şi când n-ar fi existat aşezarea cea nouă, de unde tocmai sosise, tăind-o cu barca peste Angara, ca şi când n-ar fi plecat nicăieri din Matiora. Şi totuşi, aşezarea aceea există într-adevăr, se află acolo, pe celălalt mal, dar cu el, cu Pavel, ea n-are nici în clin, nici în mânecă. O fi având cu alţii, cu el însă nu. Drept e că a fost şi el acolo în câteva rânduri, a văzut-o aievea – e o aşezare frumoasă, nimic de zis, dar câte aşezări la fel de frumoase nu sunt pe lume? Casa lui însă e cea de aici şi, precum se ştie, nicăieri nu se simte omul mai bine ca la el acasă. Iată câte se aliniau, fără codeală, înaintea lui Pavel îndată ce pornea să urce malul ponorât al ostrovului, şi în faţa ochilor i se deschidea priveliştea satului natal, cu toate câte le cunoscuse şi văzuse din fragedă copilărie. De cum se ţărmurea, se şi trântea în urmă o uşiţă nevăzută şi memoria începea să-i şoptească, îndatoritoare, doar despre cele ce priveau viaţa pe-acest meleag, acoperind şi depărtând toate schimbările petrecute aici în ultima vreme.

Să-şi mai frământe mintea cu aceste schimbări? La ce bun? Ele nu pot fi nici ocolite, nici înlocuite... Iar să te-ascunzi de ele n-ai unde. Una ca asta nu-i stă-n puteri nici lui şi nici altcuiva. Dacă trebuie, trebuie, dar din acest „trebuie” el înţelegea numai o jumătate: înţelegea că trebuie să se strămute din Matiora, dar nu înţelegea de ce anume trebuie să se strămute în aşezarea aceea,

oricât ar fi fost ea de arătoasă şi de frumos clădită, căsuţă lângă căsuţă, străduţă lângă străduţă, dar pusă atât de neomeneşte, atât de fără noimă, că nu-ţi rămânea decât să strângi din umeri, văzând-o. Şi când, adunaţi laolaltă, sătenii încercau să-şi dea cu părerea ce şi cum, căznindu-se să dezlege, să priceapă din ce pricină, de ce-a fost zor-nevoie ca noua aşezare să fie dusă tocmai la cinci verste depărtare de ţărmul acelei mări ce-avea să se reverse, de ce-a fost nevoie să fie durată tocmai acolo, pe humă şi prund, ba şi pe-o coastă de deal cu faţa spre miazănoapte, constatau că nicio dezlegare, fie cât de hazlie, nu le trecea prin minte. Au clădit-o acolo şi basta. Poţi să te dai cu capul de pereţi! Ai fi zis că, întocmai ca-n poveştile de demult, careva a slobozit la întâmplare o săgeată şi încotro a mânat-o vântul, într-acolo s-a dus şi el. Explicaţia era simplă: cei ce-o construiseră n-o construiseră pentru dânşii, urmăriseră doar să le vină cât mai lesne să-şi facă treaba; că are să le fie sau nu îndemână celor ce-aveau să locuiască acolo, la asta s-au gândit cel mai puţin. Atunci când se plănuia vatra noii aşezări, sătenii socoteau că au în comisie un om de-al lor, pe directorul sovhozului, care o şti să le apere interesele, dar acest om „al lor” era venit de pe alte meleaguri şi tot pe alte meleaguri i se pierdu iute urma, abia găsindu-şi timp să-şi pună semnătura de acord pe actul comisiei. La fel de liniştit şi-ar fi pus-o şi dacă ar fi scris acolo ca aşezarea să fie durată sub pământ. Vorbeşte lumea că însuşi directorul „Ghesstroi”[1]-ului, întreprindere care construia şi noile aşezări, venind şi văzând ce fel de urbe-ntemeiase[2], ar fi înjurat de mamă şi ar fi mărturisit că, dacă ar fi după el, s-ar face luntre şi punte şi ar muta aşezarea acolo unde s-ar cuveni. Dar vai, treaba era făcută, banii cheltuiţi fără socoteală, şi încă bani grei; să mai schimbi ceva era cu neputinţă. Viaţa însă de-aceea se şi cheamă viaţă, ca să dăinuie; ea îndură orice şi prinde rădăcini oriunde, şi-n steiul de stâncă, şi-n mlaştina mişcătoare, iar la nevoie – şi-n adânc de apă, dar la ce bun s-o supui de-a surda la asemenea încercări şi să le pricinuieşti oamenilor greutăţi aşa, fără noimă, la ce bun, în strădania de a le oferi nişte mici avantaje, să le pricinuieşti mari dezavantaje? Iată la ce cugeta şi ce încerca să înţeleagă Pavel. Şi nu putea înţelege. Iar din cauza asta nu se putea împăca pe deplin nici cu ideea noii aşezări, deşi îşi dădea seama că, într-un fel sau altul, va trebui să

[1] Şantierul de construcţii al hidrocentralei.

[2] Parafrazare a unui vers din poemul *Călăreţul de aramă* de A. S. Puşkin.

trăiască acolo şi că traiul acolo îşi va afla, în cele din urmă, făgaşul cuvenit.

Dacă trebuie, trebuie; şi totuşi, când şi-amintea ce fel de pământ avea să fie inundat, un pământ din cele mai mănoase, îngrijit şi îngrăşat veacuri de-a rândul de către moşi şi strămoşi, pământ care a hrănit atâtea generaţii, inima i se oprea în piept, scurmată de îndoială şi nelinişte: oare nu-i prea mare preţul? Nu le-o fi oare dat să plătească prea scump? Doar pe cei care n-au hălăduit aici, care n-au trudit şi n-au stropit cu sudoarea frunţii fiece brazdă de-aici nu-i doare treaba asta. Iată, bunăoară: ca să desfunzi un hectar din ţarina cea nouă, te costă o mie de ruble; pe un asemenea hectar cântărit cu aur s-a semănat grâu, dar grâul nici măcar n-a dat colţ. La suprafaţă pământu-i negru, dar când s-a vârât plugul într-însul, s-a văzut că-i roşu, mai mare dragul să ridici acolo o fabrică de cărămizi. A trebuit să fie resemănat cu lucernă, potrivit zicalei: mai bine un pic decât nimic, numai că rămâne de văzut dacă o creşte şi lucerna. Cine poate şti de câtă vreme ai nevoie ca să faci pământul acesta păduros, sărac şi sălbatic să se înveţe cu grânele, să-l determini să facă ceea ce nu-i e dat să facă! Or, de pe ţarina cea veche, ţine el minte, se hrăneau odinioară şi ei, matiorenii, şi mai duceau şi-n ţinuturile de la miazănoapte şi de la răsărit mii de puduri. Vestită ţarină mai era aceea!

„Ehe, îmbătrânesc, se vede treaba, îşi zicea în sinea lui Pavel, înfrânându-se. Îmbătrânesc, de vreme ce nu-s în stare să înţeleg lucrurile. Tinerii, bunăoară, le înţeleg. Lor nici prin gând nu le trece să stea în cumpănă. S-a hotărât să se facă în cutare fel ceva, înseamnă că aşa şi trebuie. A fost construită aşezarea aici – înseamnă că aici şi trebuie să stea, că aici e singurul ei loc posibil. Şi toate câte se petrec ţintesc spre mai bine, ca traiul să fie cât mai interesant şi mai ferice. Aşadar, trăieşte: nu te uita în urmă, nu sta la gânduri. De-o fi să nu rodească pâine pământul – o să ţi se aducă pâine, dintr-aia gata făcută, măcinată-coaptă, ditai franzele albe, negre şi sure, să tot mănânci, cât ţi-o-ncăpea în burtă! De-o fi să n-ai lapte de la vaca ta – o să ţi se aducă şi lapte, ca să nu-ţi baţi picioarele, ţinându-te de coada ei, umblând pe coclauri după nutreţ. Şi cartofi, şi ridichi, şi cepşoară – de toate o să ţi se aducă... Da de unde or să le ia, asta nu te mai priveşte. Că doar aşezarea noastră-i de tip orăşenesc – aşa că totul o să fie ca la oraş, cu nimic mai prejos. Pentru faptul că ai să desfunzi ţarina, că ai s-o semeni şi ai s-o resemeni, vei primi bani, iar cu banii ăştia ai să-ţi cumperi

ce-o să-ţi poftească inimioara. Uite, bunăoară, ce mai magazin s-a turnat – numai sticlă de sus până jos, mai mare dragul să-l priveşti. Alături, un altul, aidoma, şi mai vine la rând un al treilea... Şi-apoi, de-o fi să fie rău aici, te duci în altă parte, unde-i bine, ţi-e calea deschisă oriîncotro.”

„Îmbătrânesc, recunoştea el. Am şi îmbătrânit – ce mai la deal, la vale! Socot că din nechibzuinţă se agaţă mama de cele vechi, dar oare eu sunt mai breaz decât ea? Mama trăieşte cu o credinţă, cei tineri cu alta, iar eu n-am niciuna. Nici tu-ncolo, nici tu-ncoace, mă aflu între ei, la mijloc. Să fie oare vârsta de vină? Poftim, n-apuci să dezlegi o taină, că-ţi vine alta pe cap, şi mai iscusită. Mama şi-a trăit veacul, pe când eu mai am încă de trăit şi de muncit. Parcă eu nu înţeleg că noul nu-l poţi construi pe loc gol şi nu-l poţi dobândi din nimic, că pentru a-l dobândi eşti nevoit să te lipseşti şi de o seamă de lucruri dragi, cu care te-ai învăţat, că asta îţi cere trudă, nu glumă? Ba înţeleg prea bine. Şi mai înţeleg că fără tehnică, fără tehnica cea mare, nu poţi face nimic în ziua de azi şi nu poţi ajunge nicăieri. Asta o înţelege oricine, dar cum să înţelegi, cum să iei de bun ceea ce s-a făcut cu noua aşezare? Pentru ce s-a pretins de la oameni, de la cei care vor locui acolo, atâta trudă fără folos. Cât anume, de dragul unui câştig de o zi, s-a pierdut pentru viitor – şi de ce să nu se fi făcut socoteala asta dinainte? Poţi, fireşte, şi să nu-ţi pui asemenea probleme, ci să trăieşti cum ţi-e datul şi să pluteşti încotro te mână valul, numai că eşti plămădit în aşa fel, încât vrei să afli ce şi cum, de ce şi pentru ce; stărui s-ajungi tu însuţi la adevăr. De-aceea te şi numeşti om.”

Dar când se-ntorcea în noua aşezare şi intra în mica lui curte, de care, vrând-nevrând, ajunsese să se lege, îi mai venea inima la loc: se poate trăi şi aici. Ţi-e cumva peste mână, nu te simţi în largul tău, ci ca un chiriaş, de fapt şi eşti chiriaş, deoarece casa nu-i a ta şi n-ai să poţi umbla prin ea ca un boier, ca un stăpân, în schimb ai să le ai pe toate de-a gata: n-ai nici lemne de tăiat, nici sobă de-nfierbântat... Apa, ce-i drept, o să trebuiască s-o mai cari până una-alta cu găleata, dar sunt promisiuni că se va trage şi apă în casă. Ce mai vorbă! Ţi s-a uşurat traiul. Ai venit de la lucru, te-ai spălat, şi poţi să te-ntinzi pe divan, să scuipi în tavan, nu mai ai niciun fel de griji, nu te mai bat niciun fel de gânduri... Numai că din pricina acestei uşurări, nu te mai simţi parcă nici tu în toată greutatea, îţi lipseşte tăria şi trăinicia, ai impresia că orice vânt rău ar putea să te învăluie cât ai clipi, să te smulgă din loc şi să te ia pe sus – caută

mai apoi de află unde-ai ajuns: te roade şi te tot roade furiş o nesiguranţă scârboasă: tu eşti ăsta ori nu eşti tu? Iar dacă eşti tu, cum de-ai ajuns aici?

Nu-i nimic, se va obişnui şi cu asta...

Pavel se mira, uitându-se la Sonia, la nevastă-sa: cum a intrat în casă – adică nu, acum trebuie să zici în apartament – cum a intrat, a şi început să se minuneze, văzând plita electrică, sclipitoare ca o jucărie, pereţii numai flori şi floricele, pe care, vezi Doamne, nici măcar să-i spoieşti n-o să mai fie nevoie, dulăpioarele cuibărite într-înşii, şi încă ceva: o baie toată-n faianţă, cu o cădiţă dintr-alea în care te îmbăiezi şezând; drept e că, deocamdată, din lipsă de apă, nu funcţionează; şi încă ceva: o mândreţe de verandă, vopsită în verde şi având într-o latură, de sus până jos, numai sticlă – parcă ar fi locuit aici de când lumea. Într-o singură zi se învăţă cu toate, dădu fuga la vecini, să vadă cum e la ei, se apucă să dea dispoziţii ce şi unde să fie aşezat, care anume din mobilele vechi n-ar fi ruşine să le aducă aici şi ce ar trebui cumpărat, îşi dădea cu părerea unde s-ar putea săpa beciul şi cum s-ar putea lărgi cămara, alerga de colo până colo înfierbântată, agitată, peste măsură de mulţumită şi gata parcă să se lase ferecată în apartamentul acesta. Şi când te gândeşti că-i şi ea o muiere de la ţară, care n-a avut nici în clin, nici în mânecă cu viţa boierească, aşijderea cu traiu-n răsfăţ, dar uite la ea! – s-a-nfoiat, de zici ce-i aia! Să vezi şi să nu crezi! Pare-ar fi dat strechea-ntr-însa. Pentru o muiere-i, într-adevăr, o ispită: e frumos, curat, nu-i nevoie să alergi ca o zăludă din ogradă-n bucătărie şi înapoi, aici totul, totul e la îndemână. Şi-apoi, Sonia mai avea şi două surori la Irkutsk: una din ele, măritată cu un om descurcăreţ şi băftos, care lucra în domeniul aprovizionării, trăia ca o cucoană, şi ce n-avea ea în apartamentul ei! din care pricină Sonia îi cam purta pizmă. Ori de câte ori se-ntorcea de la oraş, atunci când izbutea să se repeadă până acolo, se uita urât la furcere şi la ceaune, iar într-o bună zi se apucă să-l momească şi pe el, pe Pavel, să se mute acolo. I se spuseseră Soniei câte-n lună şi-n stele despre viaţa de la oraş, cât de bine şi frumos e-acolo, cât de civilizat se trăieşte şi ce respectat e omul, iar cumnatul ce lucra în domeniul aprovizionării îi promisese să-l rostuiască pe undeva şi pe el, pe Pavel, şi ea se muiase toată, se potrivise, dăduse fuga acasă, mai-mai să-şi facă bagajele. Pavel era cât pe ce să se lase şi el înduplecat, căci tocmai atunci se pornise zvonul despre inundarea ostrovului şi, vrând-nevrând, trebuiau să

se strămute undeva, totuşi nu se hotărî să facă pasul. O fi bine la oraş pentru cei cărora le prieşte oraşul, dar cel crescut de maica vatră a satului şi ocrotit de ea până la bătrâneţe, acela să stea frumuşel locului, să-şi vadă de treabă. Când colo, se dovedi că nu mai are niciun rost să plece la oraş, fiindcă însuşi oraşul binevoise să vină încoace. Acum se putea socoti şi Sonia împăcată, că mai nainte, una, două îi tot făcea reproşuri lui bărbatu-său. Acum, uite că s-au ajuns şi ei. De la glie-n boierie...

Încetul cu încetul, puţin câte puţin, viaţa se aşază-n rosturile ei, omul se dă pe brazdă; aşa se petrec lucrurile, şi nici că s-ar putea altfel. Mai pe urmă o să li se împartă câte un petic de pământ din rămăşiţele vechilor ogoare, să aibă unde semăna un cartof acolo, că de adus totul încoace n-ai cum aduce, oricât te-ai strădui; cu timpul se va vedea că şi fără vacă-i cam greu; bizuie-te pe cireada obştească, dar ţine-ţi şi văcuşoara ta – şi, aidoma unui dar de mare preţ, ţi se va da aprobarea: vrei s-o ţii, n-ai decât, ţine-o, ţărcuieşte, coseşte, zbate-te din zori şi până-n noapte dacă-ţi face plăcere. Numai că aşa ceva n-o să le mai facă plăcere multora, garantat lucru, lumea o să capete de-acum alte deprinderi.

Cât despre ei, lor o să le vină mai uşor – Sonia se şi declară mulţumită de pe acum, nu mai vrea nimic altceva, iar el o să se dea pe brazdă cu timpul –, în ceea ce o privea pe maică-sa însă, Pavel îşi dădea bine seama că bătrâna n-o să se poată obişnui aici. În ruptul capului. Raiul de-aici e pentru ea străin. Şi dacă o vor aduce, o să se vâre într-un cotlon şi n-o să mai iasă de-acolo până n-o să se usuce de tot. Schimbările astea nu mai sunt pentru puterile ei. Şi, hotărâtă parcă să nu plece nicăieri, aproape că nici nu-l mai întreba ce şi cum e pe-acolo, iar când îl lua pe el gura pe dinainte, bătrâna se mira de spusa lui şi plesnea din palme, dar în aşa fel, de parcă ar fi fost vorba de cine ştie ce minunăţie de peste mări şi ţări, ce n-avea cu ea nici în clin, nici în mânecă. Pentru dânsa, aşezarea cea nouă nu era nici mai apropiată şi nici mai dragă decât, bunăoară, o Americă, unde cică oamenii, ca să nu-şi obosească picioarele, umblă în cap. Urmărind-o cu luare-aminte pe maică-sa, Pavel se convingea tot mai mult că, deşi discuta despre mutare, ea nu se vedea şi nu se închipuia pe sine nicăieri altundeva decât în Matiora, de aceea se şi temea el de ziua în care va trebui totuşi s-o ducă de-acolo.

10

Aşa cum era şi de aşteptat, chiar a doua zi după incendiu, Petruha al Katerinei îşi luase valea şi iată, trecuse o săptămână de când nu se mai ştia nimic de el. Nu-i lăsase maică-si nicio coajă de pâine, aşa încât Katerina trăia acum pe spezele Dariei. Ultimul pic de făină pe care-l păstra în cămară fusese mistuit de foc. În casă, parcă nu mai avea nimic, dar când a stat să se dumirească mai apoi, după nenorocire, şi-a dat seama că arsese şi aia, şi aia... Cel mai mult îşi făcuse Katerina inimă rea din pricina samovarului; mutându-se la Daria, nu se gândise, fireşte, că s-ar putea abate pârjolul şi şi-a lăsat samovarul acasă, urmând să-l ia într-o altă zi – a dezgropat mai pe urmă din cenuşă doar un lingou, o bucată de aramă topită. Armonica lui cea fără glas Petruha n-o uitase, o scosese afară, dar samovarul cel binecuvântat, care l-a hrănit de mic, de ăsta nici că i-a păsat. Fără el Katerina se simţi cu totul pustiită.

Ea încă mai trăgea nădejde că lui Petruha are să-i vină mintea la cap, că o să intre undeva în serviciu şi o s-o ia la el. Şi-atunci ofta mai abitir după samovar, gândindu-se că o casă o să aibă, dar samovar la casă n-o să aibă: în ziua de azi, nu se mai fac, n-ai de unde să-ţi procuri. Or, o masă fără samovar în frunte nu mai e masă, ci aşa... o troacă, taman ca la orătănii şi animale, nici tu plăcere, nici tu bunăcuviinţă. Căci trei stăpâni au fost din veac la mare cinste într-o casă – dumnealui, capul familiei, soba rusească şi samovarul. Cu ei căta care mai de care să se aibă bine, lor li se purta respect, fără de ei nu se tăia pârtie în lumina zilei şi numai la porunca şi pilda lor se înfăptuiau toate celelalte treburi. Acum, dintr-o dată, Katerina a rămas şi fără casă, şi fără samovar, şi fără soba rusească (ea, soba adică, nu arsese; plină de crăpături şi-n priveala tuturor, se nălţa în jarişte a casei ca un monument – dar ce să mai faci cu ea: să încălzeşti lumea largă?). La viaţa ei doar pe taică-su l-a ştiut Katerina de stăpân, încolo – pe nimeni altul.

Cât despre Daria, ea nu era în stare să priceapă în ruptul capului cum e cu putinţă să dai pârjol, înainte de a-i fi venit sorocul, propriei tale case; făcea ce făcea şi iar se pornea să-l suduie de mama focului, să-l facă albie de porci pe Petruha, pretinzând cu tot dinadinsul răspuns: cum de i s-a ridicat mâna să facă una ca asta? Katerina tăcea molcom într-o tainică îngândurare, ferindu-şi cu un aer vinovat ochii, de parcă ea ar fi fost cea ocărâtă, dar când Daria o lua din scurt, şi, prin urmare, trebuia să-i răspundă ceva, Katerina

se grăbea s-o scalde:

— I-un zvânturat, soro, ce mai...

Şi nu sălăşluiau în aceste câteva cuvinte nici mânie, nici obidă faţă de fiul care o lăsase fără acoperiş deasupra capului şi fără o coajă de pâine – doar un singur tâlc ocrotitor, atoateiertător: chipurile aşa-i el din născare, ce poţi să-i ceri?

— Iote, iote, vezi? împungea cu degetul spre ea Daria, fierbând toată. Iaca, aşa ai fost tu o viaţă-ntreagă. O viaţă-ntreagă i-ai tot cătat în coarne, l-ai corcolit peste măsură. Tu l-ai învăţat cu năravi. Amu aşa-ţi trebe, aşa-ţi trebe. A dat el foc la o casă teafără, tot teafără o să te vâre şi pe tine în pământ. Ba nu în pământ, se poticni ea, scoasă din fire, în gârlă o să te vâre, în gârlă, să scape de-ngropăciune. Iar tu, de colo, ai să-l mai rogi să-ţi lege ş-un bolovan mai măricel de gât... ca să nu ieşi cumva deasupra.

— Ar fi în stare, cum să nu, oftă Katerina. Că-i un zvânturat, ce mai...

— Poftim de vorbeşte cu ea, plesnea Daria din palme. Eu o pun la cale, ea o ia la vale. Duce-te-ai să te duci cu Petruha al tău cu tot! Halal reazem ţi-o mai dat Dumnezeu...

Katerina n-a fost măritată; pe Petruha l-a făcut cu un sătean de-aici, din Matiora, cu Alioşa Zvonnikov, demult hăt netrăitor, ucis în timpul războiului. Katerina era cu mult mai tânără decât el; pe vremea când s-au îngurluit, în ograda lui se zbenguiau patru copilaşi, dar omul îi încleştase atât de tare inima, încât ea nu s-a mai măritat cu nimeni altul, deşi la anii aceia tineri se găseau destui amatori s-o ia de nevastă. Alioşa Zvonnikov era şi el un mare zurbagiu, şi Petruha îi călca pe urme în această privinţă, acela însă era şi om aprig la muncă şi pesemne că avea totuşi ceva osebit, de vreme ce până şi muierea lui se împăcase cu ideea legăturii dintre el şi Katerina şi de vreme ce însăşi Katerina, netrăgând nicio nădejde, se lumina toată la chip şi mai să leşine de bucurie când în târziul nopţii o cârmea spre dânsa bărbatul acela, al alteia. Până şi-n ziua de azi, aducându-şi aminte de el, se schimba la faţă şi se înviora ca după un pahar de vin, ochii i se deschideau larg şi se aţinteau fericiţi într-acolo, spre acele zile şi nopţi cu o vechime de patruzeci de ani, şi ceea ce vedea ea acolo o mai încălzea şi acum. Şi vorbea despre Alioşa ca despre omul ei, şi în Matiora ea avea dreptul s-o facă, deoarece după război, familia lui Alioşa plecase din ostrov.

Legătura dintre Katerina şi Alioşa n-a putut fi tăinuită, şi în sat

ştia despre ea toată lumea. Mai târziu, când s-a născut Petruha, Alioşa a încetat cu totul să se ferească şi a început să poarte de grijă făţiş noii sale familii; ziua nămiaza mare şi în văzul lumii îi aducea Katerinei lemne şi fân, ori îi ridica gardul prăvălit. Astfel, la două familii, a şi trăit el preţ de trei sau patru ani, chiar până a venit năpasta, războiul, iar cei din Matiora s-au obişnuit curând cu ibovnicia lor şi au încetat să mai bârfească. La drept vorbind, pe seama lui nici nu prea puteai bârfi – toate bârfele se lipeau de Alioşa ca nuca de perete. Şi-apoi, se pricepea şi el să ia în răspăr pe care vrei: de aceea nu se-ncumeta oricine să se pună cu dânsul. „Aşa mi-s eu, îi plăcea lui să se laude, pe mine nu mă răzbubuie nime.” Şi la zece, şi la cincisprezece ani după război, auzeai spunându-se în sat pe seama unor flăcăi şi bărbaţi arţăgoşi şi aprigi: „Iote c-o mai răsărit un Alioşa Zvonnikov”.

Tocmai această uşurătate a zicerii, această limbuţie o şi moştenise Petruha din plin de la tatăl său nelegitim. Dar dacă la acela ea avea tâlcul şi rostul ei – când lucra, Alioşa nu sta la palavre, pe primul plan îi era munca şi abia după aceea venea restul – la Petruha totul se brodise de-a-ndoaselea. Ca lucrător, era vai şi amar de capul lui; de orice se apuca, făcea de mântuială, nimic de doamne-ajută. Acolo unde ar fi trebuit să-i zbârnâie mâinile, el şi le ducea la spate, acolo unde ar fi trebuit să-i scapere mintea, se mocoşea cu ceasurile, tot chibzuia-ntr-un fel şi-altcum, dar de ieşit ieşea nicicum. L-au trimis din partea colhozului la nişte cursuri de tractorişti, a învăţat acolo o jumătate de an, i s-a dat pe mână, ca unui om cuminte, un tractor marca „Belorus” nou-nouţ, cu roţi mari, iar el a prăvălit cu roţile acelea jumătate din gardurile satului, fugărind câini şi pisici; după numai o săptămână, prefăcuse ograda lui şi ocolul vitelor într-un loc gol ca-n palmă. Cum se îmbăta, se şi urca la volan şi pornea roată, de săreau numai aşchii în jur. Katerina dădea fuga afară:

— Ce faci, Petruha? Vino-ţi în fire, măi băiete, ce faci, pe un’ te vâri? D-apoi de-aia-i locu ista, să-l faci tu bătelişte?

El da din mână în silă:

— Nu pricepi nimica, bătrâno. Aşa-i rânduiala. Asta mi-i sarcina pe ziua de azi – şi duduia mai departe, iar Katerina pleca, gândind în sinea ei: cine să-l ştie, poate că chiar aşa-i rânduiala, să-nveţe tractoru să meargă drept pe brazdă, să nu sară-n lături.

În cele din urmă, i s-a luat lui Petruha tractorul, să nu facă vreo poznă mai mare; l-au coborât frumuşel pe pământ; între timp, se

puturoşise de tot şi mai departe n-a mai vrut să ridice un pai: i-au tot făcut vânt dintr-un loc într-altul, de la o muncă la alta, dar nu s-alegea nicăieri vreun folos de pe urma lui, toţi căutau să scape de el cât mai repede şi nu se fereau s-o spună nici în faţa lui; el însă doar pufnea în râs, ascultând ce ziceau oamenii despre dânsul, întărâtându-i să-i zică mai vârtos, mai pe şleau, ca şi când i-ar fi făcut cine ştie ce plăcere.

Pe el toate-l lăsau rece. Iar când colhozul a fost vărsat în sovhoz, colhozul, dându-şi duhul, se putea socoti împăcat: scăpase, în sfârşit, de acest vajnic truditor.

Azi-mâine păşea pe patruzeci, dar nici gând să-şi scoată gărgăunii din cap, se purta tot ca un băieţandru: nici tu familie (de două ori, prin nu se ştie ce minune, adusese de dincolo de râu câte o muiere, dar şi una, şi alta şi-au luat, chiar în prima lună, zborul de la el, înapoi peste Angara), nici tu braţe pentru muncă, nici tu cap pentru viaţă. De nimic nu-i păsa. Trăia cu gândul doar la ziua de azi, de ce-o fi mâine, nu-l interesa; ideile lui scurte, zurlii, nu răzbeau până acolo. La început, se înscrisese să lucreze în sovhoz, dar curând se răzgândi, gata-gata să plece la oraş, apoi, hodoronc-tronc, a început să vorbească despre artelul vânătorilor, deşi, de când se ştia, nu trăsese cu puşca decât în sticle, dar şi acolo nimerea pe-alături. Iar în ultima vreme începu să viseze la nordul cel cu câştiguri grase... Dar numai ca să ajungi până-n nordul acela îţi trebuia răbdare, nu glumă, or, aşa ceva, Petruha n-avea nici pic.

Judecaţi acum şi dumneavoastră ce înseamnă să fii mama unui asemenea om. Se temea Katerina: sufletul căzut în greşeală, acela va da socoteală – de aceea vina pentru trăsnelile lui Petruha şi-o punea sieşi pe seamă. Zicea deseori:

— Dacă aşa i-i felu, ce să-i faci, zău aşa. Să-i iei capu?

— D-apăi nici n-are-ncotro, de vreme ce i-ai dat frâu slobod până peste poate, se repezea Daria. Iote, ţ-o dat foc la casă, i-ai zis tu o vorbuliţă măcar?

— Da grăiai chiar tu că şi aşa, şi aşa, tot i s-ar fi pus foc?...

— I-ar fi pus foc alţii, nu tu cu mâna ta! Cum de nu i-o secat mâna ceea de-o aprins chibritu?! Trebe să ai piatră în loc de inimă, să faci una ca asta; într-însa s-o născut, într-însa o crescut şi tot el să-i pună foc înaintea tuturor! Vur!

— Poate că n-o făcut-o într-adins, zău aşa.

— Iote, neleapca domnului, iote, neleapca domnului! se minuna Daria. Ba bine că nu! Auzi vorbă! Cum s-o fi făcut el într-adins? Că

doar el ţ-o clădit-o, o agonisit şi avere – mâni de aur are Petruha al tău, ce mai. Cum să fi pus el foc la casă-ntr-adins? Poftim ce-o mai putut scorni lumea asta pe sama omului! Ei cum, cum s-o facă el într-adins!...

Katerina rămânea mută.

— Oare cum de se iscă asemenea oameni? încerca ea să se dumirească – nu era prima oară când încerca treaba asta şi, deşi ştia că încercarea-i va fi în van, că nici împreună cu Daria nu vor izbuti să-i dea de capăt, totuşi întreba iar şi iar, sperând într-o vremelnică uşurare şi iertare pentru ea însăşi. Aşa o fost el de mic copil, un zvânturat. Zici tu că l-am învăţat cu năravi. Cum adică l-am învăţat? Să ştii că nu i-am prea suflat în borş. Îl luam şi cu binişoru, şi în tot felu – da dacă aşa s-o brodit din născare... Erea, ţiu minte, de-o şchioapă, da n-asculta neam de povaţă. Numa ce-l vedeai că-ntoarce ochii într-o parte – şi ori vorbeai cu el, ori cu peretele ista tot aia erea. Tu, de-o pildă, ai stat chiar aşa de fundu alor tăi?

— Cân’ erea să stau de fundu lor? Că din zori şi până-n noapte o ţineam tot într-o alergătură.

— Şi iote c-or ajuns toţi oameni. Niciunu n-o luat-o razna. De răsfăţat... nici eu n-am avut cân’ să-l răsfăţ pe-al meu. Ce-i drept, nu umbla ca vai de lume, îmi dădeam şi eu silinţa. Mă uit, bunăoară, la copilaşii Klavkăi... mai bine-i, zău aşa, să ai maşteră. O fi ea mamă bună, da nu pentru copilaşii ei. Nici tu îngrijire, nici tu mângâiere – numa-n dupaci şi-n zămoralăi ţine, sărmanii de ei... Şi ce copilaşi buni, ce blajini şi ascultători... De un’e, din ce plămadă or fi purces aşa, de vreme ce ea-i ca o păhaie şi alta nu. Ea e cea de le-o dat bunăcreşterea iasta?

— Aş! pufni Daria, refuzându-i cu desăvârşire Klavkăi un atare merit.

Era vorba de Klavka Strigunova.

— Ş-atunci ce să mai vorbim! Pe unu-l otânjeşti, de-l laşi lat – şi iese om.. Altuia nu-i vii de hac oricât l-ai otânji – haimana o fost şi haimana rămâne. La unu răzgâiala ajută, la altu – strică. Cum vine asta? Cu ce are-ntr-însu fieşcare, cu aia rămâne! Şi poţi tu să-ţi rupi şi mâinile buchisindu-l, ori să te amărăşti din pricina lui, că el tot ce vrea face. Prin nicio îndreptare nu-l aduci la calea cea dreaptă. Ei, cum e? Tu zici că eu nu-l cicălesc. Maică Precistă! Mi-am spart bojocii tot cicălindu-l. Amu, dreptu-i, m-am lăsat păgubaşă, văz că în darn îmi bat gura. De-amu, cum îi, aşa îi. Mi-o secat toată mânia... doar milă mi-i că-i aşa cum îi. Ce mai, să-i iei capu? zău

aşa. Treaba lui, facă ce-o vrea. Cum ş-o aşterne, aşa o dormi, că doar el are de trăit.

— D-apăi şi tu mai eşti pe lume, nu grăişi toate alea din mormânt. Şi tu trebe să-ţi duci oarecum zilele, câte le mai ai.

— Eh, fie ce-o fi, dădu Katerina din mână a pagubă. Că amu, şi-aşa, şi-aşa, nu ne mai ducem traiu după rânduiala noastră. Ne-o prins şuvoiul şi ne trage după el... Şi un'e ne-o opri, acolo ne-om opri... asta-i.

— Curat aşa-i... ne trage, ne trage după el, o aprobă Daria.

— Mai încolo, aceiaşi copii, ai Klavkăi, or să crească mari, reveni Katerina, căutând să mai curăţe niţel discuţia, ş-or s-o ţină ca pe palme, fincă n-a avut ea pentru ei barem o vorbă bună. Cică după faptă şi răsplată... O-o-o, gemu ea prelung, a dezaprobare, da de un'e! Ce ţi-i scris în frunte ţi-i pus. D-apoi câte nu se-ntâmplă pe lume: câte-o mamă ajunge să rădice o duzină de odrasle, da o duce la bătrâneţă cu odraslele ei mai rău decât cu nişte streini. Că streinilor le-ar fi oarecum să te facă de dârvală. Iar ai tăi se poartă ca nişte fiare, de parcă le-ar da cineva dreptu ista... de un duşman ar avea mai multă milă. De ce oare? Ţi-aduci aminte de bătrâna Agrafena, nu?

— Cată mai bine să n-ajungi la aşa bătrâneţă, se burzului pe nepusă masă Daria. Cată să-ţi ştii sorocul! Şi, la fel de brusc, îşi ogoi, îşi coborî glasul, luând seama că nu-i este dat omului să şi-l ştie. Oare pentru care păcate îl ţine Dumnezeu pe om mai mult decât trebe? Of, cumplite păcate trebe să porţi, ca s-ajungi... De un'e s-adună? Omul trebe să trăiască atâta vreme cât s-alege un folos de pe urma lui. Dacă nu mai e de niciun folos, care-se, măture locu. La ce bun s-ajungă un canon şi pentru dânsu, şi pentru ceilalţi? Cei vii... trebe să trăiască, nu să ţină moartea în casă, să care ţucalu de sub ea. Am cărat şi eu, ştiu ce însamnă. Azi-mâne mai c-o să trebe cărat şi de sub mine; iute mi-o trecut vremea, de-o clipeală mi-o fost zboru de la un ţucal la altu, da ţiu minte... Ţiu minte cân' cu soacră-mea, cum stam câteodată şi mă uitam lung la ea, reluă Daria, şi din nou i se desluşi în ton o mânie de neînţeles. Da ştii de ce mă uitam aşa? Fincă-mi ziceam în gând: „Oare cân' te-o strânge Dumnezeu? Că m-am săturat de tine ca de mere pădureţe." Şi un'e mai pui că mă-nţelesesem bine cu ea, erea o femeie de treabă. Iară eu nu eream una dintr-alea la care să-i fie scârbă de ceva. Şi cu toate astea, ţiu minte că tare-mi erea silă, către sfârşit, să mă apropii de ea. Parcă-mi dădeam sama că ea,

sărmana, n-avea nicio vină, da degeaba, nu puteam să-mi birui sila. Nu puteam şi pace, de-mi venea să-mi iau câmpii. Şi iar mă gândeam: da dacă mi-ar fi zăcut aşa mămuca – i-aş fi dorit şi ei moartea? Cercam în sinea mea să tăgăduiesc, da parcă auzeam de un’eva de departe venind un glas: i-ai fi dorit-o şi ei. Să zicem că n-ar fi fost aşa, să zicem că i-aş fi arătat mai multă răbdare, da la o adică, într-o **clipă mai grea, tot aşa, poate, m-aş fi învrăvuit să spun în sinea mea. Iar una ca asta nici măcar n-ar fi pornit de la cugetul meu – ci cine ştie de la ce. Nu, Katerino, bătrâneţa nu trebe să ţ-o lungeşti peste măsură. Nime n-are nevoie de aşa ceva.**

— Şi-atunci, cum? să-ţi pui ştreangu de gât?

Daria nu-i răspunse.

— Şi de mormântat, ne mormântează ei, de bună samă... şi plâng, da nu după noi plâng, după ăi de ne bagă-n groapă, ci după ăi de-i ţiu minte... care fost-am odată, îşi reluă Daria vorba. Şi le pare rău de noi... fincă le pare rău de ei înşişi. Îşi dau sama că-i paşte şi pe ei bătrâneţa şi că n-o să fie la rându-le mai breji ca noi. Da fără de noi bătrânesc mai iute. În sinea lor, ei ne-au vârât demultişor în groapă. Iaca, atunci s-ar fi cuvenit să ne cărăbănim şi noi, în chiar clipa aceea, s-o fi pândit să nu ne scape. Cân’ colo, noi ne tot agăţăm de viaţă. La ce bun să te tot agăţi de ea? N-o faci decât a daună. De te cărăbăneşti mai tânăr, or să-şi amintească mai cu drag de tine, şi amintirea ta o să rămână mai frumoasă. Mai dureroasă o să-ţi rămână amintirea, mai la vedere. Da dacă te bagă în raclă ca pe o hârcă – păi li-i groază să se şi uite la tine. O aşa sperietoare le spulberă orice amintire dinainte...

— D-apăi ce vină avem noi?

— Păi avem vina că ne-am deprins să fim şi ţinem deprinderea iasta pe lângă noi ca pe-un cotei. Să ne păzească pe noi şi să mai latre cân’ şi cân’ şi la alţii. De ţ-ar spune careva în tinereţă cum ai să te suferi mai târziu pe tine însăţi – te-ai cruci, nu ţ-ar veni să-l crezi. Nu mai rămâne nimic viu în tine, totul se surpă, se face lemn, nici tu dinţi, nici tu coarne, nici dracu mai ştie ce – nu, zău, mai mândră ca tine nici c-o mai văzut lumea. Păi de ce? Dumnezeu ţ-o dat viaţă ca tu să-ţi împlineşti menirea, să-ţi laşi urmaşi şi să te duci în pământ... să nu rămână pământu în pagubă. Acolo poţi fi acu de folos. Iar tu te tot grozăveşti pe-aci, te pui oamenilor de-a curmezişu. Ţi-ai făcut treaba, cară-te, nu încurca locu. Lasă-i pe ăilalţi să-i dea zor cu treaba, nu le răpi timpu. Şi ei îl au măsurat.

— Da-ncotro să ne grăbim aşa? nu se lăsă Katerina. Să trăieşti în fugă şi să mori în fugă? Poate aldată nu ne-o mai fi dat să trăim, nu?

— Da poate că nici pân-amu n-ai fost tu a de-o trăit...

— Da cine? Vorbeşte, soro, vorbeşte, da n-o lua razna. Cine să fi trăit în locu meu?

— Poate alcineva. Iar pe tine te-au amăgit c-ai fost tu aia. Că dac-ai fi tu aia, de ce nu i-ai putea veni de hac lui Petruha al tău? De ce nu trăieşti cum ţi-i voia, ci după îndreptările altei făpturi? De ce te chinuieşti de-o viaţă? Nu, Katerino, cât despre mine, Doamne, iartă-mă, n-aş cuteza să spun că eu aş fi fost a de-o trăit... Că tare multe-s nepotrivelile dintre aia şi mine...

...Împreună fiind, ele amândouă, le venea, într-adevăr, mai lesne şi la treburile gospodăreşti, şi la taifas. Zilele erau lungi, bătrânele pridideau să le facă pe toate şi, obosind, se culcau după-masă să se mai odihnească, dar nu dormeau, ci stăteau de vorbă, culcate. Şi mai stăteau de vorbă şi după ce se dădeau jos din pat, în aşteptarea rânduielilor dinspre seară, şi-odată mântuite acestea, mai sporovăiau şi după aceea – aşa le şi trecea vremea şi tot aşa, pe nebăgate de seamă, lunecau dintr-o parte într-alta şi lungile zile de vară. La taifas venea lipa-lipa şi Sima, cu nelipsita ei coadă – Kolka; mai apărea şi Bogodul, gemând şi suduind la soroace, şi la rândul lui căta să mai strecoare şi el câte o vorbă; mai venea şi Tunguska cea cam tare de urechi, cu luleaua-ntre dinţi, pe care mai că n-o lepăda niciodată, din care cauză stătea mai mult mută; mai veneau la un pahar de ceai şi la sfat şi alţii, din cei care mai rămăseseră în Matiora... Îşi aminteau de cele vechi, trăite şi văzute, se minunau de cele noi, durau punte între unele şi altele, între viaţă şi moarte... Nicicând nu mai şezuseră înainte vreme cu atâta zăbavă de vorbă.

Şi puţine lucruri le mai rămăseseră încă nediscutate, şi la fel de puţine, în pofida lungului lor veleat, ajunseseră să înţeleagă din viaţa asta mare.

Iar înainte-le, dacă ai fi stat să priveşti către zilele care mai rămăseseră, se făcea tot mai multă lărgime şi volnicie dincolo de aceste zile. Înainte-le îşi şi pornise preumblarea vântu-n pustiu.

11

Dar viaţa-n Matiora mai izbuti să răzbească, mai tresăltă o dată – atunci când începu cositul fânului. Acolo, în siliştile cele noi, nu se putea aduna nutreţ, şi-apoi, nici nu existau încă asemenea silişti, de-aceea o şi porniseră cu toţii, pentru cea din urmă oară, spre cele vechi. Sovhozul se văzu nevoit să se răşchire din nou prin colhozuri – care pe unde trăise, acolo se şi duse la vremea strânsului. Rar se-ntâmpla om pe care să nu-l fi bucurat acel fericit prilej de a mai sălăşlui niţel, către sfârşit, în sătucul natal; aproape fiecare avea acolo casă, vite, grădină de legume, treburi nemântuite, şi-apoi, mai da glas şi pământul, îi chema să vină să-şi ia bun rămas de la el înainte de moarte. Rari au fost cei care, având ochi de văzut şi urechi de auzit şi nefiind statorniciţi în vreun birou ori prinşi de vreo muncă strictă, de care nu te poţi lepăda, au refuzat să se ducă – legat mai e omul ce are o casă a lui şi o patrie, oh, cât de legat e de ele!

O jumătate de sat s-a întors în Matiora, şi Matiora a reînviat, s-a întors şi ea la viaţă, chiar dacă viaţa de-acum nu mai era aidoma cu cea de mai nainte, cu rânduiala ei ştiută, totuşi aducea cu viaţa aceea – de parcă asta şi fusese pricina pentru care ea revenise, ca să vadă şi să ţină minte cum a fost cea de odinioară. Prinseră iar să râncheze caii, mânaţi încoace de pe Podmoga, porniră să răsune în fiece dimineaţă, strigându-se unul pe altul, glasurile lucrătorilor, să zdrăngăne şi să ciocăne sculele pentru cosit. Oamenii dibuiră pe unde se afla covălia şi o încinseră, ca să mai dreagă atelajele la care se înhamă caii, au scos la iveală coasele – şi s-a ridicat din pat moş Maksim, a cotrobăit prin calabalâc după baros, i-a legat de coadă un lanţ, ca să nu-i scape din mâna lui bătrână în timp ce-o izbi cu el în nicovală. A avut lumea nevoie şi – ian te uită! – s-au găsit, ca şi înainte vreme, coasele şi s-a dovedit să fie-n viaţă moş Maksim. Tot la el erau duse greblele, furcile, tărgile – şi el le înnoia, le potrivea, le ascuţea, le punea dinţi noi în locul celor căzuţi. Şi parcă se înviorase moşul, se mai înveselise luându-se cu treaba, deşi mai ieri trăgea să moară, începuse acum să gesticuleze, să strige, să dea porunci. Surâzând, oamenii îi dădeau ascultare cu dragă inimă – la fel striga la ei cu douăzeci de ani şi mai bine în urmă, la fel îi repartiza la treburi Pavel, care era brigadier pe-atunci şi tot brigadier se oferise să fie şi acum... de parcă nu s-ar fi schimbat nimic între timp. Şi, la fel ca şi atunci, izbuteau să facă faţă la toate şi fără tehnica cea mare: tractoarele, maşinile se aflau în cealaltă parte, unde şi aşa n-aveau o clipă de răgaz, iar aici

rămăseseră doar o camionetă şi două autocombine, care, aflate undeva dincolo de sat, pe un dâmb, aşteptau să le vină vremea. Camioneta însă, parcă înadins, parcă drept pedeapsă că s-a nimerit să fie aici, era ţinută numai pentru treburile mărunte: să tragă o fugă după cvas rece când arşiţa era în toi, ori să repeadă până colea în luncă vreo femeie ce zăbovise pe-acasă grijind de dobitoace. La o treabă acătărea însă maşina nu era pusă. Din cine ştie ce capriciu ori toană, au fost scoase din şoproneaţă două căruţe rablagite, şi dimineaţa, înhămându-se la ele caii, erau trimise în luncă, în timp ce maşina, însinguratã, se târa în urma lor, neîndrăznind să le-o ia înainte şi părând astfel mult mai rablagită şi mai nelalocul ei decât căruţele. Dar asta era, într-adevăr, o toană, o joacă la care luau însă parte cu toţii şi o făceau cu plăcere.

Mai apoi, pesemne, n-aveau să se lipsească de tehnica cea mare şi, vrând-nevrând, va trebui să treacă râul vreun tractor, ori poate mai multe, atunci când va fi nevoie să poarte târâş clăile către malul Angarei – pe acestea lumea se pregătea să le clădească direct pe nişte sănii ce urmau să fie trase de tractoare. Dar asta se va-ntâmpla mai târziu, mai târziu... până una-alta se foloseau ca şi înainte vreme, de cositoare şi greble cu cai, făceau şi legători pentru căpiţe...

Şi munceau cu bucurie, cu patimă – simţăminte demult nemaiîncercate. Avântau coasele în aşa fel, de parcă voiau să arate cine-i mai meşter în treaba asta, de care, în chiar locul acela, dimpreună cu pământul ce-l simţeau sub picioare, vor fi nevoiţi să se lepede pentru vecie. Săturându-se de tras la coasă, se prăbuşeau pe iarba pologită şi, îmbătaţi, înfierbântaţi de trudă, roşi de sentimentul că un atare prilej nu se va mai repeta niciodată, se zădărau, se tachinau unul pe altul cu lucruri vechi şi noi, întâmplate şi neîntâmplate. Şi întinereau văzând cu ochii muierile trecute de vârsta tinereţii, ştiind că de cum se va sfârşi această vară, ba nu, de cum se va sfârşi această lună, care, ca prin minune, le dusese cu zeci de ani în urmă, vor trebui chiar atunci să şi îmbătrânească cu zece ani. Lărmuiau, se hârjoneau, făceau nebunii ca nişte ştrengari: abia li se zvânta sudoarea şi-i şi vedeai zvârlindu-se în apele Angarei, iar pe cel ce nu voia să se azvârle tăbărau cu toţii, îl prindeau şi-l tăbârceau la apă aşa cum era, îmbrăcat; şi nici ruşinea nu mai e ruşine atunci când în jur mişună doar şatra ta – urmând pilda Klavkăi Strigunova, se dezbrăcau muierile cu toatele până la brâu, şi-aşa, cu sânii dezgoliţi, cu o înfăţişare înverşunată,

tâlhărească se preumblau pe dinaintea bărbaţilor, mai puţini la număr decât ele, ba se mai şi fugăreau după ei, să le dea brânci în apă. Mai apoi, apucându-se din nou de lucru, dezmeticindu-se cu toţii, auzeai pe câte unul zicând: „Au căpiat de-a binelea muierile, au dat iar năvală-n Matiora. Te pomeneşti că Matiorei nici nu-i vine să creadă că ăştia suntem noi” –, dar când sosea celălalt moment de odihnă, se lăsau din nou, cu plăcere, pradă nebuniei.

Veneau şontâc-şontâc din sat în luncă bătrânele şi, uitându-se cum lucrează lumea, nu-şi mai puteau stăvili lacrimile. Şi se-apropiau cu această întrebare pe buze:

— Ce vă lipsea? Ce vă lipsea? La ce vă tot vălăcăiaţi cân’ duceaţi un trai ca aista? Ai? Of, n-are cine să vă jnăpăie cum aţi merita.

Şi lumea le încuviinţa spusele, căzând pe gânduri.

— Dreptu-i, n-are cine.

Până şi Klavka Strigunova amuţea, nu căta să se încontreze cu ele.

Pe-nserat, se întorceau acasă cântând. Chiar şi bărbaţii care strâmbau din nas altcândva la cântecele zise pe trezie, chiar şi ei se apucau acum să le ţină isonul. Auzindu-le cântarea, ieşeau pe dată afară şi se înşirau de-a lungul uliţei toţi cei rămaşi peste zi în sat – copiii, bătrânele, precum şi cei ce se-ntâmpla să vină de prin alte părţi încoace: în ultima vreme traficul se înteţise, şalupele duduiau necontenit, tunzând Angara-n curmeziş. Veneau aici nu numai din sovhoz, ci şi de prin oraşe, de prin ţinuturi depărtate cei ce trăiseră cândva în Matiora şi n-o dăduseră cu desăvârşire uitării. Era o sărbătoare, amară, ce-i drept, dar sărbătoare, când vedeai aruncându-se unul spre celălalt oameni care nu mai dăduseră ochi de ani şi ani de zile, care ajunseseră să-şi piardă de urmă, să uite unul de altul, şi-acum, întâlnindu-se, regăsindu-se, îmbrăţişându-se în mijlocul drumului, scoteau strigăte şi plângeau cu hohote până la istovire, până-i lăsau picioarele. Mame şi taţi, bunice şi bunici veneau cu copiii după ei, îndemnându-i şi pe alţii să-i urmeze, oameni cu totul străini de sat, pentru a le arăta pământul din care odrăsliseră şi care peste câtăva vreme va fi cu neputinţă de văzut şi de găsit. Ai fi zis că o jumătate din omenire aflase de soarta Matiorei. Dincolo de sat, către capătul lui de sus, pe culme, apăruseră corturi multicolore; pe-ntreg ostrovul se preumbla lume – unii rătăceau prin cimitir, alţii poposeau pe malul apei, cu privirea tristă aţintită undeva în zare, alţii culegeau prin poieniţe cele dintâi poame roşii – şi nu-ţi era uşor să spui din prima clipă dacă-s

matioreni la obârşie ori oameni străini.

Cosaşii se întorceau de la muncă cu pas domol, osteniţi şi mândri. În frunte înaintau caii înhămaţi la căruţe; dădeau din cap în acelaşi timp, de parcă s-ar fi înclinat intrând pe uliţa satului; în fiecare căruţă se aflau câte doi-trei oameni, câţiva călăreţi mergeau pe de lături, iar toţi ceilalţi păşeau în urma convoiului cântând. Un cântec răsuna după altul, dădeau glas ba unui cântec vechi, ba unuia nou, mai dese însă erau cele vechi – de despărţire şi de-aducere-aminte, păstrate încă-n memorie, precum se vedea, şi ştiute de popor, care ai fi zis că le păstrase în sine tocmai pentru atare vremuri... Celor ce cântau le venea mai uşor, dar cel ce sta să-i asculte cum purtau ei cântarea – ca pe un înfrăţit şi deznădăjduit descântec – acela încerca o asemenea durere şi cazină, încât îşi simţea inima năboi de sânge.

Iulie dăduse în cea de-a doua jumătate, timpul stăruia însorit, uscat, cum nu se poate mai priitor pentru coasă. Pe câte o pajişte lumea cosea, pe alta aduna fânul, ba uneori răzbea de undeva din preajmă ţăcănitul cositorii şi sălta, zăngănind, grebla mecanică, trasă de cai, o greblă cu dinţi lungi, îndoiţi; fânaţul făcut vălătuci se şi usca în bătaia soarelui şi a vântului până a doua zi, când femeile se mai moşmoleau să cosească până către amiezi sărăturile şi hârtoapele, pe unde răzbăteau mai anevoie roţile, iar după-amiază se apucau cu toatele de greblat. Bărbaţii, mânuind furcile, făceau căpiţe; uriaşe, miţoase, clăile ridicate pluteau în urma lor aidoma unor alcătuiri vii, de-sine-stătătoare, mişcându-se pe propriile picioroange şi având capete hidoase, repezite îndărăt. Către sfârşitul zilei, cosaşii simţeau cum se înăbuşă şi de trudă, şi de dogoarea soarelui, dar mai ales de miresmele tari, vâscoase şi suculente ale fânului copt. Miresmele acelea ajungeau şi-n sat, iar cei de-acolo, sorbindu-le cu nesaţ, înmărmureau de încântare: hei, ce mai miresme, ce mai miresme!.... unde, în ce colţ de lume mai poţi afla aşa miresme?!

Şi de pe-acum începeau să arunce priviri temătoare în urmă: iute, iute mai sporeşte treaba – în felul ăsta, ajung să-şi facă iute drumul întors, fără a fi stat după pofta inimii în Matiora. De-ar da o ploaie măcar, s-o mai lungească, să mai lenevească puţin aici, să mai stea locului o bucată de vreme. Bărbaţii se şi apucaseră să înjghebeze săniile pentru tractoare – într-adevăr, sfârşitu-i pe-aproape, la ce bun să te grăbeşti aşa?! Fiind mereu în zor cu strânsul fânului, nu mai aveau răgazul cuvenit să stea cu Matiora în

pragul despărţirii, să îmbrăţişeze cu privirea meleagul unde-au trăit o viaţă întreagă, toate câte-au fost ale lor, toate alea pe care erau acum nevoiţi să le piardă pentru totdeauna. Era însă destul s-o ia de dimineaţă de la capăt, că treaba îi prindea din nou, le dădea ea însăşi ghes şi nu-i mai sta în puteri nimănui s-o domolească – din contra, zoreau, înverşunaţi pe ei înşişi, mai tare. Treaba ce o făceau nu era dintr-alea cărora să le mai poţi pune frâu, iar ei, cosaşii, nu apucaseră încă să-şi îngăduie vreun răsfăţ.

Seara, înainte de a cădea vlăguiţi în pat, ieşeau pe uliţă şi se adunau ciotcă – nu de dragul de a petrece ca la petrecere, nici de a sta cum se stă la şezătoare, ci doar ca să se afle laolaltă cu toţii (bine ştiind că mai aveau de întâmpinat puţine seri de acest fel) şi să mai uite în acest chip de oboseală.

Încremenea Matiora în ceasurile acelea, cugetând la soarta ei: dincolo de apa Angarei se mistuia în vâlvorări un crepuscul, pârjolind ferestrele ce priveau înspre partea aceea; mai tare se bolteau deasupra ostrovului abisurile cereşti; blând murmura pe sub malul din preajmă apa. Se stingea ziua şi tot astfel se stingea, plină de recunoştinţă, şi viaţa din jur: sunete şi culori se contopeau toate într-o legănare unică, dulce, aromită, care aci se-nteţea, aci se molcomea; în unison cu aceasta, se-ngemănau şi simţămintele oamenilor într-un ecou unic, neclar, de nimic desluşitor. Părea că şi izbele din sat se adunaseră, ciopor, şi, legănându-se, îi ziceau din rărunchi, în bătaia vântului, o unică litanie; părea că se-abătuse de undeva izul unor fumegări din vechime, risipite cine ştie când în văzduh; părea că veniseră mai aproape toate câte se aflau pe ostrov şi, rânduite unele-n spatele celorlalte, cele făcute de mâna omului şi cele răsărite de la sine, iţindu-se unele din spatele celorlalte, întrebau ceva într-o unică şoaptă. Ce anume? – nu puteai pricepe şi nici auzi, dar părea că şi la acest ceva de nedesluşit şi neauzit se cădea să dai un răspuns.

Oamenii vorbeau între ei puţin şi cu glas scăzut, de parcă s-ar fi străduit cu adevărat să dea cuiva vreun răspuns. Nu le venea să se gândească la viaţa din trecut şi nici teamă n-aveau de cea viitoare; doar starea aceea, a uitării de sine, în care se aflau şi la care râvniseră până atunci şi în vis, li se părea a fi lucrul cel mai de preţ, doar într-însa ar fi vrut să rămână. Dar, la un moment dat, împins parcă de necuratul, se ivea Petruha cu armonica lui prăpădită, salvată, din nefericire, din gura focului, şi începea să zdrăngăne la ea „Hei, Podgorna, tu, Podgorna…”, scoţându-i din starea aceea şi

ei se vedeau nevoiţi să se ridice, se vedeau nevoiţi să-şi aducă aminte de ziua de mâine şi să se ducă la culcare.

După o absenţă de vreo două săptămâni, Petruha se întorsese în Matiora vesel nevoie-mare, într-un costum nou, dar deja terfelit, de culoare deschisă, cu fir roşu ici-colo prin ţesătură şi purtând pe cap o şepcuţă din piele cu înflorituri cafenii, ceea ce-l făcea să semene şi mai mult a puşlama. Dând cea dintâi ochii cu el, Daria exclamase:

— Iote-te... oare de un' s-o fi pripăşit lighioana iasta pe-aici pe la noi?

— Pardon-fă loc! rostise înfuriat Petruha, înfuriat nu din pricina „lighioanei", ci a „pripăşitului". Eu unu nu mă pripăşesc, eu, dacă vrei să ştii, zbor cu avioanele.

Acest „pardon-fă loc" îl vânase pe undeva în timpul ultimelor sale peregrinări şi-l îndrăgise atât de mult, i se păruse atât de frumos şi bine ticluit, încât îl folosea de cum deschidea gura. Întors acasă, nu-i adusese maică-si din bănetul pe care-l primise pentru casa pârjolită decât cincisprezece ruble, iar când ea cuteză să-i spună că-i prea puţin, i-o reteză scurt:

— Pardon-fă loc. Da eu cu ce trebe să trăiesc. Eu trebe să plec, să mă rostuiesc într-un locşor permanent. Mă duce careva pe de gratis? Eu am nevoie, pe cân' tu n-ai nicio nevoie de parale aici.

Se milostivi totuşi până la urmă şi-i mai dădu zece ruble de hârtie, făcute toate boţ-grămadă, de ziceai ce-i aia.

— Schimbaşi multişoare parale? îl întrebă Katerina văzând bănuţii aceia sprinteiori, mototoliţi şi ghemuiţi în sute de rânduri şi trecuţi parcă numai prin mâini ca ale lui Petruha, că pe o mână mai acătărea nu le fusese dat să-ncapă.

— Treaba mea. Eu nu mă bag în viaţa ta personală, aşa că nu te băga nici tu într-a mea. De m-oi rostui cumva, ţ-oi scrie atuncea, să vii colea la mine, ş-om sta împreună. Da pân-atuncea – pardon-fă loc.

Vreme de două zile tânjise el în Matiora, nemaiavând la îndemână magazinul sătesc, apoi se dăduse la fund în aşezarea cea nouă şi alte trei zile înotase pe-acolo, fără a mai lepăda de pe el costumul cel gingaş la purtare a cărui nuanţă deschisă nu se mai păstra ca atare decât undeva în adânc, iar firul roşu dispăruse cu desăvârşire. Acum îşi făcuse din nou apariţia în Matiora şi, întrucât rămăsese fără adăpostul părintesc, dormea pe unde apuca, uneori chiar şi la Bogodul, în baraca lui kolceakovistă, fapt socotit de lume

drept ultimă treaptă a mizeriei şi decăderii, dar nasul şi-l ţinea tot pe sus, născocind cum că s-ar afla într-un concediu legal şi că urmează să vină cineva după el cu şalupa, să-l ducă undeva unde e absolută nevoie de o persoană ca el; legase la „podgorna” lui invalidă o sfoară, ca să şi-o atârne pe umăr, şi o „tarzangănea”, după propria lui expresie, cât era ziulica şi noptiliţa de mare. Odată se sfeti cu ea chiar în luncă, se cuibări sub un mesteacăn şi se porni să zdrăngăne şi să horcăne de mama focului, dar cosaşii, năduşiţi de trudă, hâtri şi puşi pe rele, îl mătrăşiră atât de repejor, încât Petruha, colţos de felul lui, n-apucă să le zică o vorbuliţă măcar – îşi luă tălpăşiţa pe unde venise.

...Şi totuşi, după o lungă, straşnică arşiţă, izbuti în cele din urmă să se prelingă-ntr-o noapte pe sub crângul cerului un alt cer, şi purceseră ploile...

12

În prima zi, când ploaia tocmai sta să se-aşeze, risipind stropi de mană cerească, atât de priincioasă ogoarelor şi grădinilor de legume, în casa Dariei pică pe neaşteptate un oaspe – veni Andrei, mezinul lui Pavel. Ca părinte, lui Pavel nu-i fusese dat să aibă fiice; de patru ori Sonia, nevastă-sa, născuse, şi toţi se brodiră să fie flăcăi; unul însă, de cum deschise ochii, se şi călători, neputând îndura lumina zilei; rămaseră-n viaţă trei. Cel mare îşi luă nevastă de alt neam şi se duse în ţara ei de baştină, în Munţii Caucaz, să vadă şi el despre ce anume-i vorba, şi-odată ajuns, nici că se mai întoarse, ispitit de traiul călduţ de pe-acolo; cel mijlociu, priceput la carte, învăţa la Irkutsk geologia şi-n anul acela urma să termine, iar Andrei venise astă-toamnă din armată, abătându-se şi atunci prin Matiora, dar nu stătuse decât vreo săptămână şi jumătate, timp în care se minună de zarva mereu crescândă, legată de strămutare, şi o întinse la oraş, angajându-se acolo la o uzină. Acum, precât se vede, îşi dăduse demisia de la uzină, plănuind să-şi ia slujbă-ntr-altă parte, iar în drumul lui trecuse şi pe-acasă. Preţ de două zile stătuse la maică-sa, la sovhoz – Sonia lucra la contabilitate şi rămânea acolo, în aşezarea cea nouă –, îi acordase ei întâietate, după care îşi croi cale peste Angara la taică-su şi la bunică-sa. Pavel îşi atinsese în cele din urmă scopul; sub îndrumarea lui se desfăşurase strânsul fânului în Matiora şi acum se afla veşnic pe ostrov, în timp ce pe la sovhoz se ducea doar în trecere, aşa cum în

trecere venea până atunci în Matiora.

Ploaia se nimerise la ţanc: puteau oamenii să-şi mai îngăduie un răgaz, să mai şadă la taifas fără pripă; nu se încumetaseră să facă treaba asta cu de la sine putere, acum însă le dădu dezlegare însuşi Dumnezeu. Alături de taică-su, Andrei era un zdrahon de flăcău, tare-n coş, neîncercat de boli şi nevlăguit de trudă, căruia milităria se vedea cât de colo că îi priise – plecase recrut un tinerel stângaci, adus de spate şi cu ochii în pământ şi se întorsese un ditai voinicaş, cu spinarea dreaptă şi capul sus; în vreme ce bunică-sa se pregătea să aştearnă masa, Andrei se tot foia de colo până colo, fără pic de astâmpăr, ba din casă-n ogradă, ba din ogradă în casă, tropăia tare cu ghetele prin cerdac, scuturându-şi-le de colbul muiat, lipit de ele, dar neprefăcut încă în noroi, îşi amintea şi o întreba mereu despre cutare şi cutare dintre săteni, care pe unde se află ori încotro are de gând să plece şi, neavând altceva de făcut, începea, cu duioşie-n glas, s-o tachineze:

— Cum e, bunicuţo, azi-mâine te evacuezi şi matale?

— Mă vacuez, mă vacuez, îi răspundea ea, calm, cu resemnare şi fără să scoată un icnet măcar.

— Îmi pare mie că nu te prea bucuri să pleci de-aici.

— D-apăi ce bucurie poate fi aiasta? De-am fi rămas locului noi, bătrânele, ne-am mai fi urnit ciolanele de colo-colo, am mai fi dus-o târâş-grăpiş o vreme, da aşa, cum ne-or sminti din loc, ne şi ducem pe copcă cu toatele, ai să vezi.

— Şi cine, mă rog frumos, o să vă îngăduie vouă să muriţi?

— Apăi pentru aşa ceva n-om ave noi nevoie de ordinu nimărui. Ne-om descurca şi singure, zicea Daria, luându-l la rândul ei, fără să-şi dea seama, pe nepot în tărbacă. Pentru una ca aiasta nu i-o trecut încă la nime prin cap să puie vrun împuternicit să deie ordin. Şi iote că dau oamenii ortu popii la voia întâmplării, fiincă nu s-o hotărât nicio rânduială în treaba iasta.

— O-o, nu te supăra, bunicuţo. Te-ai supărat cumva pe mine? Hai, lasă, am zis şi eu aşa.

— La ce să mă supăr pe tine?

— Atunci pe cine eşti supărată?

— Pe mine. Pe mine una îs supărată. Tu po’ să fii supărat pe mine, fincă-ţi tăbăceam fundu cu smocu de urzici, ca să stai ici-şa locului. Da, cum văz, nu ţi l-am tăbăcit acătărea, de vreme ce ţ-ai pus coada pe spinare ş-ai şters-o de-acilea...

Andrei râdea.

— Cât eşti tânăr, bunico, trebuie să vezi totul, să umbli peste tot. Ce mare scofală ai făcut mata că ţi-ai petrecut toată viaţa aici, fără să te clinteşti din locul ăsta? Nu-i bine să fii tu la cheremul soartei, ci s-o faci pe ea să fie la cheremul tău.

— Fă-o, fă-o tu, puiule... Că tare aş vrea să văz ce scofală ai să faci, un'e-ai s-ajungi pân-la urmă. Nu, dragule, nu-ţi stă-n putinţă să cuprinzi lumea toată. De-ai ave tu şi aripi de zburat. Nu trage aşa nădejde. Gândeşti tu că dacă te-ai născut om, apoi eşti în stare să făptuieşti totu? Of, Andrei, Andrei, să nu gândeşti aşa. Ai să mai treci, ai să mai treci tu prin viaţă ş-ai să-ţi dai singur sama...

— A-a, bunico, aici să ştii că nu-s de acord cu matale. Toate astea de la Matiora ţi se trag, fiindcă ai stat mereu aici, în Matiora, şi n-ai făcut un pas dincolo de hotarele ei. N-ai văzut nimic altceva la viaţa matale. Află de la mine că omul e în stare să înfăptuiască atâtea, încât nici n-ai putea să înşiri câte-i în stare el să înfăptuiască. În mâinile lui stă azi o asemenea forţă – o-ho-ho! Ce vrea aia poate face.

— Aşa-i, nimic de zis, face, face... încuviinţă Daria.

— Şi-atunci, despre ce vorbeşti?

— Păi taman despre asta vorbesc. El strica, el rădică... Iar cân' îi vine moartea, dă ortu popii. Ascultă, Andriuşka, tu să nu te-ncontrezi cu mine. De văzut, oi fi văzut eu puţine lucruri la viaţa mea, da de trăit, am trăit multă vreme. Şi toate câte mi-o fost dat să le prăvesc, apoi să ştii că le-am prăvit şi le-am to-ot prăvit cu luare-aminte, iar nu aşa, pe fugă, ca tine. Cât Matiora o stat neclintită, nu mi-o fost musai să mă duc nicăiri. Şi la oameni am prăvit, şi mi-am dat sama că tare-s mititei. Şi mititei rămân orcât or căta ei să se prefacă. Şi mi s-o făcut milă de ei. Până una-alta, ţie nu ţi-i milă de tine însuţi, da asta-i din pricina tinereţii. Colcăie vlaga-n tine, crezi că eşti mare şi tare, că-ţi stă-n puteri orce. Nu-i aşa, puiule. De cân' mă ştiu, n-am apucat să văz vrun om de care să nu-ţi fie milă. Fie el şi cu stea-n frunte. De departe ţi-ar veni să zici: oho! iacătă unu care nu se teme de n'ica, poa' să-l biruie şi pe satana... la unu de teapa iasta nu-i ajungi nici cu prăjina la nas... Da cân' te uiţi mai de-aproape, vezi că-i la fel ca ăilalţi, nici cu atâtica mai bun. Tu vrei să-ţi ieşi din pielea ta de om? A-a, nu, Andriuşka, n-ai să izbuteşti. Una ca asta nu s-o mai pomenit. Ai s-ajungi numa să te zdreleşti şi să te vlăgui de-a surda. Şi treabă tot n-ai să faci. Cât ai să te opinteşti să-ţi ieşi din piele, o să vină moartea şi n-o să te rabde. Au uitat oamenii de locu un'e sălăşluiesc sub oblăduirea

Celui-de-sus – aşa să ştii. Nu suntem noi cu n’ica mai buni decât ăilalţi de-au trăit înaintea noastră. Şi n-are rost să ne punem în cârcă peste măsură de multe. Să-ncarci în căruţă atâta cât poate calu duce, alminteri rămâi cu ea în drum. Cât despre Cel-de-sus, el n-o uitat locu un’e sălăşluim noi, nu-nu. El vede: trufaş o mai ajuns omu, oh, cât de trufaş. N-ai decât, trufeşte-te, că-i numai spre rău tău. Nărodu ceala de ş-o tăiet craca de sub picioare se credea şi el buricu pământului. Da cân’ s-o buşit de sus, zob şi-o făcut măruntaiele – şi nu de cer şi le-o zobit, ci de pământ. N-ai un’ să te cărăbăneşti nicăiri de pe pământ, puiule. Nimic de zis, vouă, ăstora, vi s-o dat azi mare putere. Oh, straşnic de mare!... Asta se poate vedea pân’ şi de-acia, de pe Matiora. Luaţi sama numa să nu vă doboare cumva puterea iasta... Că ea-i mare, iară voi, aşa mititei cum aţi fost, aşa aţi şi rămas.

Şezură îndelung la masă: tatăl şi fiul băură sticla de votcă adusă de Andrei, fără a se chercheli câtuşi de puţin, atâta doar că Andrei începu să arate mai tânăr la chip de cum era, iar Pavel mai îmbătrânit. Daria se uita la cei doi, care şedeau alături, în faţa ei, de cealaltă parte a mesei, şi cugeta: „Iacătă-l, firu cel cu mai multe noduleţe. De la un noduleţ la altu s-au înşirat, ai zice, atâţia şi-atâţia ani... oare un’ s-or fi dus anii aceia? Ca mâne noduleţu meu o să fie dezlegat şi netezit, ca să rămâie drept capătul firului, să nu se mai vadă n’ica acolo... ca-n cellalt capăt să fie legat alt noduleţ. Oare-ncotro, în ce parte o să fie tras firu de-acu încolo? Ce-o să se-ntâmple? De ce anume oi fi eu aşa dornică să ştiu ce-o să se-ntâmple?”

Afară ploaia deveni mai spornică şi mai înteţită, pe geamuri apărură şiroaie de apă. Pământul se-ntunecă; din streşini picurau stropi mari, ca nişte ţurţuri de gheaţă; cu unda-i înspumată, se-opri Angara în chenarul ferestrei. Şi mai tare, mai dulce pluti în jurul mesei mireasma samovarului încins, mai aromat păru ceaiul pe care-l sorbeau acum cu toţii şi mai însemnată, mai la locul ei se arăta a fi discuţia de familie ce-o înfiripaseră.

— Câştigai puţin acolo sau ce s-a-ntâmplat? îşi descosea Pavel feciorul, vrând să afle pricina pentru care-şi dăduse demisia de la uzină.

— Ba câştigam – pentru nevoile mele, îmi ajungea, înălţa Andrei din umeri. Se străduia să discute cu taică-su de la egal la egal, dar, nefiind încă deprins cu această egalitate, se poticnea, devia de la tonul cuvenit, şi ba îşi ridica glasul, ba şi-l pierdea cu totul. Pentru

nevoile mele, mi-ajungea, bineînţeles. Dar nu despre asta-i vorba. Nu-mi plăcea, era neinteresant. Dincolo, în schimb, e un şantier cunoscut de-o lume întreagă. Cum deschizi radioul dimineaţa, de şantierul ăla auzi – nu trece dimineaţă să nu se vorbească despre el. Pentru el anume se transmit zilnic starea vremii şi diferite concerte. Pe când uzina aia... ca ea sunt multe. În fiecare oraş se găsesc asemenea uzine.

— Şi pentru ele nu se transmite starea vremii?

— Eram sigur că ai să pui întrebarea asta, sări de colo Andrei. O uzină nici n-are nevoie de aşa ceva; iar de transmis, se transmite pentru oraşul respectiv. Dar nu despre asta-i vorba. Uzina stă locului, nu pleacă nicăieri, pe când cu şantierul e altceva... mi-ar părea rău s-ajung acolo când s-or termina lucrările... Mi-ar fi drag, cât sunt tânăr, să iau şi eu parte... ca să am, vorba ceea, de ce să-mi aduc pe urmă aminte...

Andrei se încruntă, nemulţumit de răspunsul său: îl bălmăjise, îl morfolise, ca să nu rostească vorbe dintr-alea sforăitoare, care, ştia el bine, nu-i plăceau lui taică-su defel. Pavel rămăsese tăcut, în aşteptare, şi din pricina acelei tăceri confuze, parcă tăinuitoare, Andrei începu să se înfierbânte.

— Acum sunt asemenea vremuri, încât nu-i cu putinţă să şezi într-un singur loc, urmă el întărindu-şi spusele ori poate justificându-se. Voi, de pildă, chiar dacă aţi vrea să şedeţi locului, n-o puteţi face, fiindcă oricum sunteţi siliţi să vă ridicaţi, să vă mişcaţi din loc. Aşa-s vremurile de azi, pline de însufleţire... totul e, cum se zice, în mişcare. Eu unul vreau ca rodul muncii mele să fie la vedere, să dăinuie, pe când într-o uzină ce te faci? Stai câte-o săptămână încheiată fără să ieşi din perimetrul ei. Şi asta pe maşină fiind. Muţi tot soiul de fiare de colo-colo, dintr-o secţie într-alta, te-nvârţi ca o furnică şi cari mereu. Păi asta o poate face şi un moşneag. Uzina-i pentru cei în vârstă, cu familie, ca să poată ieşi de-acolo la pensie. Pe când eu doresc să merg acolo unde sunt tineri ca şi mine, unde toate se desfăşoară într-alt fel... într-un chip nou.. Când s-o termina ditai hidrocentrala, apoi ştiu că dăinuie şi-o mie de ani.

— Ai cam întârziat, zic eu, niţeluş, rosti Pavel clătinând gânditor din cap. De vreme ce azi-mâine începe inundarea, înseamnă că au izbutit să termine hidrocentrala asta şi fără tine.

— A-aş! Mai e acolo destulă treabă. O să-mi ajungă şi mie berechet. Acuma-i cel mai interesant...

Daria îşi ciuli urechile.

— Ian ascultă, nu cumva chiteşti să te duci colo unde i se pune Angarei zăgaz? – se dumiri abia acum bătrâna.

— Acolo, bunico.

— Hopa, aiasta mai lipsea... începu ea şi nu-şi sfârşi vorba, descumpănită din cale-afară de vestea neaşteptată şi uitându-se la Andrei cu o încremenită nedumerire.

— De ce, bunico?

— Nu-ţi puteai găsi loc într-altă parte?

— De ce într-altă parte? Eu vreau acolo. Că şi aşa, şi aşa, cu mine sau fără mine, Matiora tot sub apă o să ajungă, să ştii. Eu n-am niciun amestec în treaba asta. E nevoie de electricitate, bunico, de electricitate, începu el cu glas semeţit a-i desluşi Dariei, ca unui copil, lăsându-şi uşor capul pe ceafa puternică. Matiora noastră o să contribuie la producerea electricităţii, şi-n felul ăsta tot folos o să aducă oamenilor.

— Parcă pân-acu, sărmana, le făcea pagubă, rosti Daria încet, ca pentru dânsa, nemaiavând chef de dispută, pe care o socotea demult încheiată de către alţii, fără a le fi cerut lor părerea, şi amuţi, închizându-se în sine, ascultând doar cu o ureche ce discutau cei doi, atentă mai cu seamă cum discută, cum li se schimbă feţele în timp ce discută, dacă vorbele trebuincioase le vin anevoie-n rostire au ba şi-n ce glas se-nveşmântă ele. Dar ceea ce aflase mai înainte nu-i dădea pace şi, furată de gânduri, bătrâna îşi reluă vorba, cătând parcă nu atât să întrebe, cât să se încredinţeze ea însăşi – fiindcă una ca asta nu izbutea cu niciun chip s-o priceapă: Care va să zică, tu ai să slobozi apele peste noi?... Vai-vai!... Ian te uită ce trebuşoară!

— De ce eu? râse Andrei. Cei de-acolo sunt de pe acum gata să sloboadă apele şi fără mine. Aşa că nu mă năpăstui, nu vorbi cu păcat, bunico.

— Păi atunci nici să nu te duci...

— Sigur că da, îi ţinu Pavel, cu prudenţă, isonul maică-si. N-ai decât să rămâi aici. Că de şoferi avem şi noi nevoie. Îţi dăm şi maşină nouă. Iar treabă e la noi mai dihai ca la uzina aia a voastră.

Spuse toate acestea şi pe loc schiţă un zâmbet sceptic, plecându-şi ochii: nu era cazul nici măcar să-i facă o asemenea propunere, că de rămas, nu rămâne el aici. Şi-ntr-adevăr, după câteva clipe de tăcere, de cugetare parcă, Andrei clătină din cap.

— A-a, nu-u. Cum adică, am plecat de la oraş ca să rămân aici?

Pavel ar fi putut să se mânie la auzul acestor cuvinte: cu ce drept, cum de-şi permitea el, care aici se născuse, aici se ridicase şi se făcuse om, să vorbească astfel despre meleagul natal? dar nu se mânie, căci deschisese, pare-se, discuţia tocmai cu scopul de a afla ce-i va răspunde feciorul, cu ce s-a ales el în anii aceştia din urmă, trăind departe de casă, de sine-stătător, în ce ape se scaldă şi după ce reguli se călăuzeşte? Şi orice răspuns i-ar fi dat Andrei, se cuvenea ascultat cu calm şi judecată. La drept vorbind, de ce n-ar căuta în cuvintele lui un sens raţional, că, orice s-ar spune, acum e om în toată firea şi cuminte parcă, şi el va fi cel care-i va lua curând locul lui taică-su pe-acest pământ – adică nu, nu pe-acest pământ, ci pe lumea asta. Că de acest pământ Andrei s-a îndepărtat şi pare-se că nu se va mai întoarce la el niciodată. Şi dacă Pavel continua discuţia începută, n-o făcea mânat de dorinţa de a-şi convinge feciorul, ci doar ca să-i cunoască părerea.

— Degeaba vorbeşti aşa. Să ştii că nu-i chiar atât de rău la noi. Nu mai e ca-n satul vechi, ca-n ăsta unde ne aflăm noi. Pavel trase cu coada ochiului la maică-sa, fiindu-i teamă că, fără voia lui, aceste cuvinte ar putea-o jigni; de fapt, nici lui nu-i era prea dragă aşezarea aceea sovhoznică, totuşi ce-i drept, e drept... La noi, acolo, o să fie ca la oraş, spre asta merg lucrurile. Ai fost doar şi tu şi-ai văzut cu ochii tăi ce şi câte se fac.

— Am văzut. E o treabă, nimic de zis. Şi cu toate astea, nu mi se pare interesant la voi acolo.

— Dar ce anume te-ar interesa?

— Ţi-am spus doar... Andrei se încruntă uşor, nemaiavând chef să repete acele lucruri care, de fapt, nu le avea nici el bine rânduite, ci-i roiau, ameţitor, prin minte şi-n privinţa cărora îi venea, aşadar, greu să se pronunţe. Mai încolo, după ce mă voi căpătui şi eu, când voi avea familie, poate că atunci am să vin şi aici. Dar cât sunt tânăr, neînsurat, mă trage aţa acolo, în linia întâi, cum se zice... nu vreau să pierd trenul. Tot tineretu-i acolo.

— Da ce-i război, bre, de-i tot dai cu linia-ntâi? nu lăsă Pavel să-i scape prilejul.

— Că s-o numi aşa, că s-o numi altfel... nu ştiu nici eu cum să-i zic. Dar aşa zice lumea. Adică acolo unde-i clocotul mai mare, obiectivul de care se simte mai multă nevoie. Spre care e îndreptată acum întreaga atenţie. Nu vezi, vin oameni tocmai de cine ştie unde să-şi aducă aportul, iar eu, care sunt aici, la un pas, eu să trec pe-alături?... Mi-ar fi chiar nu ştiu cum... de parcă m-aş

ascunde. Aş regreta după aceea poate toată viaţa. Înseamnă că-i mare nevoie de hidrocentrala asta... uite numai cât se scrie despre ea. I se acordă atâta atenţie... De ce să fiu eu mai prejos ca alţii?

— După ce s-o termina de construit, n-o să se mai bucure de atenţie. Ce te faci tu atunci? Îţi cauţi alt şantier care se bucură de atenţie? În felul ăsta o să vă învăţaţi să tot fiţi la vedere, în văzul lumii, o să ajungeţi nişte răzgâiaţi, un singur soare pe cer o să vi se pară prea puţin. Tu cum plănuieşti, vrei să stai multă vreme acolo, în centrul atenţiei?

— Oi vedea eu... şi, dându-şi seama că-i prea sărac un asemenea răspuns, Andrei începu să vorbească mai repede şi mai sigur de sine, cu o intonaţie aparte, nouă pentru el – încărcată de tristeţe şi parcă de ofensă: Stau şi mă-ntreb, cum de nu înţelegeţi voi... Că bunica nu înţelege, treacă-meargă, ea-i femeie bătrână. În schimb tu?... Andrei se poticni o clipă, nehotărându-se să-i spună „tată”, dar nici ca nainte, „tăticule”, nu-i venea îndemână să-i spună, căci prea îi suna copilăreşte. Cum de nu înţelegi tu? Doar şi tu lucrezi cu maşini şi-ţi dai prea bine seama că trăim acum alte vremuri. Să conduci o gospodărie, mergând lipa-lipa, cum se zice, una ca asta-i cu neputinţă în ziua de azi. N-ajungi departe. Doar aici pe Matiora, poate, să te învârţi... Şi-apoi, ce aşa mare scofală de la Matiora asta? Iar faptul că se construieşte aici o hidrocentrală... asta-i, de bună seamă, o treabă gândită, nu făcută aşa, la voia întâmplării. Înseamnă că ea trebuieşte neapărat acum, nu ieri, nici alaltăieri, ci azi, în chiar clipa asta. Înseamnă că-i mare nevoie de ea. Iată de ce vreau să mă duc şi eu acolo unde-i nevoia mai mare. Voi, nu ştiu de ce, vă gândiţi numai la ale voastre, ba o mai şi faceţi pornind mai ales de la ce-a fost odată, de la amintiri, că vi s-au adunat o mulţime în minte, pe câtă vreme cei de-acolo se gândesc la toţi, deodată. Vă pare rău de Matiora, ştiu, şi mie-mi pare rău, că-i doar meleagul nostru natal... Se vede însă treaba că altfel nu-i cu putinţă.. Că, oricum, aşa cum arată ea azi, bătrână cum e, vorba ceea, mult n-ar mai fi rezistat. Ar fi trebuit, oricum, să fie şi ea reconstruită, să pornească şi ea pe un nou făgaş al vieţii. Nici oamenii, nici ei nu trăiesc mai mult de o sută de ani, vin alţii să le ia locul. Cum de nu înţelegeţi voi toate astea?

Pavel se uită la fecioru-său lung şi cu mirare, de parcă abia în clipa aceea îşi dăduse cu adevărat seama că are în faţă un bărbat în toată puterea cuvântului şi cât se poate de cugetat; doar atât, că nu făcea parte din generaţia lui, a lui Pavel, ci din alta, din cea

următoare.

— Ba nu, de ce zici că nu înţelegem? rosti el îngândurat, cu oarecare întârziere. Ceva-ceva mai înţelegem şi noi. Dar eu nu discutam cu tine dacă-i nevoie sau nu de hidrocentrală. În privinţa asta nu încape nicio discuţie. Ţineam numai să-ţi spun că şi aici trebuie să muncească cineva.

— Păi uite că munciţi voi. Că şi munca e rânduită cumva după vârstă. Unde-s şantiere noi, adică unde-i cel mai greu – acolo-i tineretul. Unde-i mai uşor, treabă mai obişnuită – acolo-s alţii. Totuşi nu se poate compara cum e acolo şi cum e aici. Că doar altele-s condiţiile. Oamenii tocmai de aceea se duc acolo, să facă toţi laolaltă un lucru de pomină, şi acest lucru e pentru ei cel mai important, ei nu trăiesc acolo decât pentru a lucra, pentru a face acest lucru, pe când la voi aici e parcă invers, voi s-ar părea că lucraţi pentru a trăi. Tu vorbeai de atenţie. Atenţie se acordă unui lucru din cauza importanţei, a necesităţii lui, şi nu văd în asta nimic deosebit. După mine, întotdeauna a fost la fel. Şi la fel procedezi şi tu... când e nevoie să faci un lucru în primul rând, el îţi cuprinde atenţia, ţi se înşurubează în minte şi, vrând-nevrând, te urmăreşte până-n clipa în care izbuteşti să-l faci. Acolo însă un asemenea lucru se face la scara întregii ţări, iar de şantierul respectiv poate că depind cine ştie câte altele. Ca atare, şantierul e-n centrul atenţiei, iar oamenii, oamenii doar lucrează, şi-atât. Şi nu de dragul gloriei, ci al faptei. Mă rog, poate că lucrează mai bine ca-n alte părţi... Aşa se cere...

— Tocmai asta-i rău, măi băiete, că într-un loc cerem să se lucreze cât mai bine, iar într-altul socotim că merge cum o fi.

— E rău, bineînţeles, încuviinţă pe dată Andrei, fără a mai sta pe gânduri, gândindu-se la ce anume i-ar mai putea replica lui taică-su. Aminteşte-ţi, de pildă, cum era cu treizeci sau cu douăzeci de ani în urmă şi cum e azi. Câte nu s-au construit, câte nu s-au născocit! Probabil că pe vremuri, şi despre Matiora noastră se întrebau oamenii: ce să caute ei aici? N-aveau oare pământ îndestul? Ea le mai lipsea? Dar a venit unul şi a rămas locului – şi astfel s-a dovedit că, într-adevăr, fără Matiora, n-aveau pământ îndestul. Iar fiul său s-a dus mai departe – că doar nu s-au oprit cu toţii aici. Iar fiul fiului s-a dus şi mai departe. Asta-i legea vieţii şi să-i pui stavilă nu se poate, cum nu li se poate pune stavilă lor, celor tineri. Că de-aia-s tineri. Cei vârstnici, care va să zică, rămân în locurile unde s-au statornicit, să-şi sporească statornicia, iar tinerii, că aşa

pesemne le stă lor în fire, tind spre ce e nou. E limpede că tocmai ei sunt aceia care se duc primii acolo unde-i mai greu...

— Dar de ce crezi tu că aici e mai uşor?

Fără a se adresa cuiva anume şi fără a căta cu privirea la vreunul dintre ei, Daria rosti:

— Pe vremuri avea lumea o vorbă... Mama care pe un copil îl corcoleşte, iar pe altu-l oropseşte – aceea nu-i o mamă acătărea.

— Ce vrei să spui cu asta, bunico? făcu amuzat Andrei, amuzat şi bucuros că bătrâna se amestecase-n vorbă, curmând discuţia aceea contradictorie şi cumva nesinceră, stânjenitoare dintre tată şi fiu – ca şi cum ar fi vorbit despre muieri.

— Eh, n'ica, nu găsi cu cale să-i desluşească Daria, strângându-şi buzele subţiri, ascuţite.

— Da s-a-nteţit ploaia, nu glumă, spuse-n tăcerea ce se lăsase Andrei, uitându-se pe fereastră; i se păru a fi de datoria lui să spună ceva, ca să înlăture stinghereala şi neînţelegerea dintre ei.

Se-apucară cu toţii să privească afară – cum biciuieşte ploaia pământul, alcătuind băltoace prin hârtoapele tari, bătucite, cum se scurgea acum în şiroaie zglobii, nu în picuşuri, de pe acoperişul hambarelor; ascultară gâlgâitul acela mereu mai spornic, dar crâmpeiat încă, aducător de tihnă deplină în suflet, şi pe loc simţiră că respiraţia le deveni mai uşoară şi mai împrospătată, că, primenit de miresmele curate, aduse de apă din tăriile cerului, şi de miresmele dense, aburcate de ploaie de pe faţa deschisă a pământului, aerul de-afară izbuti să se prelingă şi în casă. Şi se încredinţară atunci că prea o lungiseră cu statul la masă şi cu discuţia, că discuţia purtată n-a făcut decât să-i îndepărteze pe unul de altul, ca rude, legate prin cea mai directă linie de rudenie, ce se aflau, dar că această fugarnică şi deşartă privealã a ploii avu darul să-i apropie din nou. Ridicându-se însă de la masă, Pavel găsi de cuviinţă să-i mai pună totuşi o întrebare lui fecioru-său, întrebare ce ar fi trebuit, poate, să i-o pună mai demult:

— Şi când zici că pleci?

— Păi, până una-alta, mai stau, zâmbi Andrei şi ridică din umeri, lăsând astfel să se înţeleagă că nu a luat încă o hotărâre fermă în această privinţă. Unde să mă grăbesc?

— Dacă mai stai, poate-mi dai şi mie o mână de ajutor la cositul fânului? îi propuse niciuna, nici două taică-su. Abia atunci, în clipa aceea, îi venise în minte ideea şi o şi rosti, fără a fi apucat să-şi dea seama dacă era cazul s-o spună şi dacă el însuşi era pregătit

pentru acea treabă la care-şi îndemna feciorul.

Andrei se învoi cu plăcere:

— Gata. Şi-aşa n-am ce face pe-aici. Sigur că te-ajut.

— Nici că se poate mai bine, se bucură, deplin hotărât, Pavel şi prinse a vorbi cu mai multă vioiciune. În doi cosim noi atâta fân cât are nevoie vaca, s-o mai ţinem şi iarna asta. Până mai eşti tu aici, dovedim noi s-o facem, că n-o să ne ia cine ştie ce timp. Nu de alta, dar intrasem în panică, nu mai ştiam cum s-o scoatem la capăt. Ce poţi să faci de unul singur... eu la lucru, maică-ta-i dincolo. Bunică-ta nu mai e nici ea în putere, să te poţi bizui....

— Înc-un pic şi gata – sapa şi lopata, moţăi din cap Daria.

Dar această uşoară şi ghiduşă aluzie la moarte se anină-n mintea ei de ceea ce o chinuise, aproape fără istov, în ultima vreme: şi-atunci, săltându-se niţel din locul în care şedea şi încordându-se din tot trupul, bătrâna-şi imploră cu voce sugrumată feciorul:

— Şi de morminte să te grijeşti, Pavele. Cum mi-ai făgăduit. Că mai încolo n-o să mai ai cân'... Poate-o faceţi tot în răstimpu ista...

— A, da, îşi aminti Pavel. Ar trebui să mutăm şi mormintele alor noştri, Andrei. De mult mă roagă s-o facem.

Andrei rămase mirat; o vreme tăcu, nălţându-şi sprâncenele în aşteptarea unei lămuriri: or fi vorbind oare serios? – de învoit însă, se învoi să ajute şi la mutarea mormintelor.

13

Ploaia acu se molcomea, trecând într-o burniţeală tulbure, prăfuroasă parcă, statornicită-n văzduhul jilav, acu se-nteţea din nou, pornind să biciuie cu putere sporită pământul. Toate în jur erau răzbite de umezeală până-n măduvă, se umflaseră, se făcuseră grele de-atâta apă şi n-o mai absorbeau, iar apa, ajungându-le până la margini, da pe dinafară, se revărsa pretutindeni, mereu mai potopitoare, mai potopitoare... Până şi ierburile înotau în apă. Uliţa, răscolită de roţile maşinilor şi căruţelor, semăna cu un pârâu, pe malurile căruia se înălţau două şiruri de case; doar de-a lungul acestor şiruri mai puteai umbla; ca să ajungi însă de pe un mal pe altul, trebuia să dai dovadă de multă dibăcie, să-ţi faci trecătoare peste apă. Câteva zile la rând stărui o linişte rară prin partea locului; sus, bolta grea, umflată, mai găsea încă putere să se mişte, dând parcă la o parte norii vlăguiţi, storşi

de ploaie, jos însă nu se simţea nici măcar o adiere de vânt; doar ploaia biciuia văzduhul încremenit. Crengile copacilor stăteau mult plecate, şi de pe ele se smulgeau picături mari şi albe ca de omăt; mult plecate stăteau şi ierburile neatinse de coasă, ascunzându-şi vârfurile lor ascuţite şi închipuind o pătulire compactă, peste care se abătea într-o necurmată foşnire, când mai tare, când mai încet, domolindu-se, ploaia. După vreo trei zile, Angara începu să crească; amuţi, potopit de viitură, murmurul ei pe grind şi în preajma costişei; puhoiul mâna la vale gunoaie, se umflase vizibil, spumegător, sforul apelor – spuma era împinsă către maluri, spre locuri inundate şi molcome, dar ea, adunându-se în holburi albe, zdrenţuite, izbutea, prin rotogoliri viclene şi îndemânatice, să-şi facă iar drum spre repeziş, gonind încotrova, vrând parcă să arate ce-i în stare.

Ca să mai scape de umezeală, lumea făcea focul în sobe; deasupra izbelor fumul se nălţa dimineaţa ca-n toiul iernii: la toate de-a rândul şi la fel de solemn, croindu-şi anevoie cale prin văzduhul dens. Fumega şi izba Nastasiei, unde se mutase Katerina chiar atunci când bătrânei Daria îi sosise nepotul. Faptul că se ivise acest prilej de a se muta acolo o bucură, se pare, căci putea astfel să-i rostuiască un colţişor uscat şi lui Petruha al ei, care umbla tot aşa hăbăuca prin sat, fără griji şi fără treabă, ca puful de păpădie: încotro-l mână vântul – într-acolo se duce. Auzind că Andrei are de gând să plece la şantierul hidrocentralei, Petruha se şi înfiinţă la el şi rămase multă vreme, încercând să se lămurească asupra condiţiilor de-acolo: cât se câştigă, cam cum stă treaba cu locuinţele, cât de gras e „caimacul”, prin „caimac” subînţelegându-se avantajele.

— Mie să-mi deie colea partament, nu te miri ce staul, se-ngurguţa el, ca-ntotdeauna, preţăluind şi cumpănind lucrurile cu aerul lui de nătâng şi îngâmfat. Că doar mi-s cu maică-mea, şi doresc să-i creez o viaţă sufletească. I-o fi destul cât s-o canonit. Bunînţeles, pentru comsomol îi cam bătrâioară, iar tu zici că acolo-s numai comsomolişti... Da n-are a face, să ştii că la o adică ar putea fi şi ea chiar de mare folos. Bunăoară, ar putea să povestească despre traiul cel vechi şi întunecat – cuvântul „trai” Petruha îl rostea cu toată gura, zornăindu-l cu mare plăcere.

Andrei nu putu să-i spună prea multe despre şantier, fiindcă lucrurile pe care le ştia le aflase şi el din ziare sau din istorisirile cam încâlcite ale altora; Petruha însă se şi apucă de pregătiri,

vrând să plece împreună cu el; venea zilnic pe la Andrei să discute, să pună ţara la cale, închipuindu-se acolo un muncitor cu experienţă şi indispensabil, iar prin sat lansă zvonul cum că s-a şi aranjat şi mai-mai că primeşte şi leafă. Ştiindu-l, lumea îl întreba cam în bătaie de joc:

— Şi banii ţi se trimet acilea?

— Un’ să mi-i trimeată? D-apoi avem noi poştă?! se mira el de nejudecata consătenilor lui. Mi i-ar fi trimes ei, dar însă eu i-am lămurit cum se prezintă s’tuaţia şi le-am zis să mi-i poprească acolo. P-ormă, când s-o isprăvi vremuiala iasta, m-oi repezi şi mi i-oi lua pe toţi deodată.

— Te pomeneşti c-or să te scutească şi de impozit, de vreme ce n-ai lucrat?

— Ei cum aşa?! Petruha era omul deplinei dreptăţi. Ca fiind holtei, am să vărs chiar eu impozitu la casa copilului, în caz că s-o-ntâmpla una ca asta. Zici că n-am lucrat? Şi ce dacă n-am lucrat? De vrei să ştii, ăia pe mine mă plătesc numa ca să nu mă duc la te miri ce altă întreprindere. Vor morţiş să mă poprească la ei. Şi dacă mă plătesc, apoi eu, după lege, nu mai am dreptu să mă cărăbănesc nicăiri. Că legea-i hâtră, nu şagă. O-le-leu, cum îi, pardon-fă loc! Cu ’mneaei nu te joci.

— Mă, ce-i dă cu meliţa. Mă, ce-i dă cu meliţa! se minunau sătenii, se minunau şi i-o spuneau în faţă, iar el, mulţumit că le-a luat piuitul, le răspundea cu o stăruitoare încredere în sine:

— La astea-ţi trebe pricepere.

În zilele acelea neprielnice pentru lucru, oamenii, mânaţi de tristeţe şi lâncezeală şi mai cu seamă de o nelămurită, năpăditoare nelinişte, se adunau deseori laolaltă şi stăteau mult de vorbă cam despre unul şi acelaşi lucru, dar şi discuţiile se dovedeau, la rândul lor, pătrunse de nelinişte, vâscoase, curmate de prelungi rărişuri de tăcere. De vină era poate vremea de-afară, sau poate faptul că ajunseseră să înţeleagă că totul e doar o amăgire: şi cositul fânului, cu truda aceea îndârjită, în devălmăşie, şi cântecele, şi şezătorile lor în fapt de seară, şi chiar crâmpeiul de viaţă pe care-l trăia acum, adunată laolaltă în satul natal, aproape întreaga suflare a fostului colhoz, crâmpei dăruit parcă, sau, mai bine zis, furat înainte de despărţenie – totul e doar o amăgire, o minciună de care ei, din slăbiciune omenească, se lăsaseră ademeniţi. Iar adevărul sălăşluia în faptul că trebuiau să se strămute, că, vrând-nevrând, trebuiau să-şi rostuiască viaţa acolo, şi nu să caute cu orice preţ să afle

toate câte le-au avut la îndemână şi prin care au trăit aici. De vreme ce au trăit atâta fără a şti ce anume au avut, la ce bun s-o mai afle acum, când plecau de-aici, lăsând în urmă loc pustiit? Adevărul nu sălăşluieşte în ceea ce simţi muncind, cântând, vărsând lacrimi curate când soarele-i în scapăt şi lumina dă să pălească, iar în suflet sporesc tulburarea şi iubirea, şi setea unei iubiri încă mai mari, cum rar se-ntâlneşte în viaţă – adevărul sălăşluieşte în tot ce faci ca stogurile să se înalţe, să se înşire. Iată pentru ce se află ei aici. Îi încercau însă şi îndoielile: aşa o fi, şi totuşi nu-i tocmai aşa. Stogurile or să le clădească ei în cele din urmă şi or să le care de-aici, iar vacile, până-n primăvară, or să mântuie aceste stoguri până la ultimul firicel, or să mântuie toată truda lor de-acum, dar cântecele ce încheiau fiece zi de lucru, când părea că nu mai erau ei, oamenii, cei care le cântau, ci înseşi sufletele lor, împreunate – cântecele în ale căror simple cuvinte credeau cu atâta sfinţenie şi primară simţire şi pe care le intonau cu atâta foc şi armonie în glasuri; încremenirea dulce şi înfiorată în care rămâneau la ceasul amurgului în faţa splendorii şi spaimelor nopţii, când nu-ţi mai dai seama ce eşti şi unde eşti, când ţi se pare că luneci lin, pe nesimţite, în zbor pe deasupra pământului, abia mişcând din aripi şi urmând binecuvântata cale ce ţi s-a deschis, fără a-ţi clinti luarea-aminte de la toate câte se perindă jos, pe pământ; durerea surdă şi adâncă, iscată fără veste la gândul că până-n clipa de faţă nu te-ai ştiut nici pe tine însuţi, n-ai ştiut că tu nu eşti doar ceea ce porţi în tine, ci şi ceea ce se află, fără a fi totdeauna băgat de seamă, în jurul tău şi a cărei pierdere e uneori mai cumplită decât pierderea unui braţ sau a unui picior – toate acestea vor rămâne-n amintire multă vreme şi vor stărui în suflet ca o nestinsă lumină şi bucurie. Poate numai ele, singurele, vor şi dăinui de-a pururi, transmise, precum duhul sfânt, de la un om la altul, de la părinţi la copii şi de la copii la nepoţi, şi menite să-i tulbure şi să-i ocrotească, să-i îndrume şi să-i purifice, numai ele îi vor şi scoate cândva la acel liman spre care au năzuit şi de dragul căruia au trăit generaţii de-a rândul.

Şi-atunci de ce să nu se scalde, să nu se cufunde şi ei acum către sfârşit în albia acelei vieţi ce s-a scurs atâta amar de ani în Matiora, de ce să nu-şi preumble în jur privirile-ncărcate de mirare şi tristeţe: da, a fost. A fost şi nu mai este. Moartea pare înfricoşătoare, dar tot ea, moartea, seamănă în sufletele celor vii rod îmbelşugat şi priincios şi din sămânţa tainei şi putreziciunii se

pârguieşte sămânţa vieţii şi a înţelegerii.

Luaţi seama! Omul nu-i o singură făptură, într-însul sălăşluiesc, adunaţi laolaltă-n aceeaşi piele, ca în aceeaşi barcă, destui semeni ce lopătează de la un ţărm la altul, şi omul adevărat şi-arată faţa poate numai în momentele despărţirii şi suferinţei – aceea-i adevărata lui faţă, pe-aceea s-o şi păstraţi în amintire.

Dar de ce ţi-e sufletul atât de tulburat, atât de răvăşit? Oare numai din pricina vremuielii ce nu mai conteneşte, a lâncezelii la care eşti silit, când treburi, o grămadă, te aşteaptă ori poate şi din altă pricină? Catâ de te dumireşte. Iată, se nalţă aici un pământ care părea să dăinuie cât veacul, dar, precum se vede, a fost doar o părere – pământul acesta va înceta să mai fie. Stăruie-n jur mireasmă de ierburi, mireasmă de pădure – ici adie a frunză, colo a cetină –, fiece tufă-şi împrăştie suflarea; stăruie-n jur miros de cherestea, miros de vite, de casă locuită, de târnomată grămădită-n dosul staulelor, miroase a lujer de castraveţi, iar dinspre potcovărie a mangal stătut – din toate ploaia a limpezit şi a aburcat în văzduh, aparte, izuri tari, tuturora le-a dăruit un slobod răsuflet. Şi-atunci de ce, de ce tocmai în vremea lor, a celor ce trăiesc acum, să nu rămână nimic din tot ce-a fost pe acest pământ? – nu înainte şi nici după ei.

N-o fi oare un tâlc în asta? Aşa se cuvine oare să fie? Cum, în ce chip să-ţi afli alinarea sufletească?

De dimineaţă vremea cercă să se îndrepte: norii, storciţi, prinseră a se lumina şi a se văluri; de undeva se abătu o cu totul altă adiere, uşoară; părea că dintr-o clipă într-alta soarele se va strecura pe sub nouri, iar oamenii, crezând că aşa se va şi întâmpla, începură şi ei a se urni din loc, se duseră acasă la Pavel să-l întrebe dacă pornesc iar la treabă. Dar nici n-apucară bine să se strângă şi să pună lucrurile la cale, că cerul se-ntunecă din nou, şi de sus începu iar să curgă. De plecat, nu le mai veni să plece – rămaseră locului, să stea acolo de vorbă, să-ntoarcă iar pe toate feţele ceea ce îi frământa. Daria încinse samovarul, dar oaspeţii nu se prea înghesuiră la ceai; pesemne că nu li se uscaseră gâtlejurile după cel băut acasă. Numai Katerina luase un pahar şi-l ţinea în poală. Pe laviţa de la uşă, rezemat de perete şi cuprinzându-şi cu mâinile genunchiul săltat, se aşezase Afanasi Koşkin[1], sau Kotkin[2] – lumea îi zicea şi într-un fel, şi-ntr-altul, fiecare după cum îi era pe

[1] De la *koşka* – pisică *(rus.).*

[2] De la *kot* – motan *(rus.).*

plac, iar Petruha, spre a face haz, alătura cele două nume şi răcnea de răsuna satul: „Kot-i[1]-Koşkin, hei, Kot-i-Koşkin!” De când se ştia, Afanasi purtase numele de Koşkin, dar, mutându-se în sovhoz, şi-l schimbase – dimpreună cu întreaga familie – în Kotkin: vorba ceea, dacă-i nou, apoi să fie nou totul, dacă-i frumos, apoi să fie frumos totul. Lumea îl cam lua în tărbacă, dar el, drept răspuns, se mulţumea să râdă blajin şi glăsuia:

— Apăi, ce-mi pasă?! Că mi-s Koşkin, că mi-s Mâşkin[2], totuna mi-i. Vreme de şasezeci de ani, ba încă şi mai bine, fusei Koşkin şi nime nu m-o stuchit între ochi. Iar acu, că mi-l schimbai, o făcui numa de gura ălor tineri. A pacostelor de nurori. Ele au umblat cu fofârlica. Mai cu samă Galka. Lor ce le pasă, că doar nu-i numele lor, moştenit din **neam** în neam, la ele numele-i ca baticu, azi poartă unu, mâne altu. Au stat lipcă pe capu meu: hai şi hai. Iar în ziua cu pricina m-au tot îndemnat cu păhărelu... şi am intrat la chibzuri. „De eşti Koşkin, z’ceau ele, e ca şi cum ar fi muierea deasupra ’mneatale, da de eşti Kotkin, însamnă că matale eşti deasupra”. Ca să vezi în ce chip au putut pacostele să mă-ntărâte... Am stat eu la chibzuri cât am stat şi p-ormă le zic: „De vă mai faceţi încoa cu o juma de chil, mă predau”. Să le fi văzut atunci! Au luat-o la fugă de le sfârâiau călcâiele şi-ntr-o clipită mi-au adus sticloanţa.

— Va să zică, ţi-ai vândut numele, l-ai dat pe juma de chil?

— Păi, cam aşa vine. Galka s-o dus la raion de ş-o dres actele. Pe cân’ eu am făcut-o de unu singur. L-am potrivit cu mâna mea pe t peste ş. Cată de te dumireşte: o fi tî, o fi şî? Vorba ceea: nu ştiu, n-am văzut, nici pe-acolo n-am trecut. Iar cân’ mă iscălesc, nici n-apuc s-ajung la buchea ceea, că-i şi scap un cârlionţ dedesubt. Koşkin fusei şi Koşkin rămăsei. Cât despre ’mnealor, zică-şi cum li-i voia.

Vera Nosariova, vecina Dariei dinspre capătul de jos al satului, a tot cercat de vreo câteva ori să se ridice şi să se ducă acasă; de fapt, nu acasă, ci la parcelă – cum se ivea un prilej, da fuga la fâneaţa ei şi se-apuca, hai-da-hai, haida-hai, să culce iarba la pământ – acum însă n-o prea trăgea inima să mai plece de la căldurică şi din mijlocul celor adunaţi acolo, mai ales că ploaia se înteţise şi gâlgâia ca un şuvoi nestăvilit. Pe laiţa cu căpătâi stătea ca pe ace, aruncând mereu priviri pe fereastră, Klavka Strigunova –

[1] Şi *(rus.).*

[2] De la *mişka* – şoricel *(rus.).*

de mult şi-ar fi pus ea coada pe spinare, de n-ar fi ţinut-o-n loc ploaia. Ca să-i mai treacă de urât, se tot lega de Andrei, întrebându-l despre bărbaţii de la oraş: ce fel de muieri le plac mai mult acum – cele durdulii sau slăbăturile? Ruşinat, Andrei ridica din umeri. Deşi era-n toiul zilei, afară începu să se-ntunece, de sus turna cu găleata, ploua nebuneşte; tăifăsuiala hazlie se curmă vrând-nevrând, spre a reveni încetul cu încetul la celaşi of: soarta Matiorei şi a locuitorilor ei. Şi, ca de obicei, Daria dădu din mână scurt, a pagubă:

— Eh, de-amu nu-mi mai pare rău de nimica...

— Aş! Cum să nu-ţi pară rău... începu Afanasi şi amuţi, nemaiavând ce spune.

— Of, bătrâni cârciogari ce-mi sunteţi, dare-ar moartea-n voi să dea, sări ca arsă Klavka şi se-anină fără veste-n discuţie, lăsându-l în pace pe Andrei. Ian te uită la ei, şi-au şi găsit după ce să jelească. Şi jelesc, şi jelesc... Păi Matiora asta a voastră pute numa a baligă, de-ţi ia răsuflarea! Ce mare bucurie găsiţi voi acilea?! Peste tot ş-o făcut loc de cine ştie când traiu ăl nou, da voi vă tot agăţaţi de ăl vechi ca nişte gândaci-de-bălegar, tot scormoniţi într-însu după nu-ş ce dulceaţă. Nu faceţi decât să vă amăgiţi pe voi înşivă. Demult ar fi trebuit dat un brânci la Matiora asta a voastră să se ducă pe apa Angarei.

Tot Afanasi fu primul care răspunse, dar grăi cu vocea sugrumată, de parcă i-ar fi răspuns nu Klavkăi, ci sieşi, propriilor sale îndoieli:

— Că-i vechi, că-i nou, traiu nu ţi-l poţi duce fără pâne.

— Da ce, n-avem pâne? Văz că şi porci-i hrănim numa cu pâne.

— Până una-alta, avem...

— Uf, că limbută mai eşti tu, Klavka! interveni, dezmeticindu-se, Daria. Tare limbută! De un’ te-i fi iscat aşa, că aldată nu ereau dintr-astea pe-acilea pe la noi, în Matiora.

— Aldată nu ereau, amu sunt.

— D-apăi văz, doar n-oi fi orbeaţă. Cum naiba de nu făcuşi tu păreche cu Petruha al Katerinei? Tu, Katerino, să nu iei sama la ce grăiesc eu, că nu ţie-ţi grăiesc. Cum de-aţi trăit voi pân-amu răzleţi unu de altu? Că-i şi el de pănura ta. Cum îi sacu aşa-i şi peticu.

— Mi-e mie de el cum îi e cânelui a linge sare, scutură din umeri Klavka.

— Vezi că-i e lui de tine mai mult de-o grămadă, i-o-ntoarse la rândul ei, ofensată, Katerina.

— D-apăi ce-aveţi voi de jelit, după ce să vă plângă inima? nu se lăsă Daria. Şedea singură la masă, ca pe scaunul prezidenţial şi, punând întrebări, îşi tot repezea cu amar şi tulburare capul înainte, de parcă ar fi ciugulit, în timp ce broboada albastră, decolorată, îi tot luneca pe frunte. Numa cu gându la ducă sunteţi, n-aveţi pic de astâmpăr; toată grija voastră asta-i: un' s-o ştergeţi de-acilea? Pentru alde voi – ori Matiora, ori holera totuna-i... N-aţi prins rădăcini acilea şi nicăiri n-o să prindeţi, de nimica n-o să vă pară rău... Că aşa sunteţi voi... nişte hoaspe.

Întărâtându-i pe bătrâni, Klavkăi îi veni mai îndemână să se ia-n beţe cu ei, zâmbind subţire:

— Ba voi sunteţi aşa, tuşică Daria. Aflându-vă cu un picior în groapă, v-alegeţi ş-un trai pe potrivă. La aşa cap, aşa căciulă. Da viaţa merge nainte... cum de nu vedeţi voi nimica? Mie una mi se şi face rău în Matiora iasta a voastră puturoasă, pe când aşezarea a nouă, de pe cellalt mal, îmi convine, da pe Andreika al vostru, care-i mai tinerel ca mine, nu-l mai încântă nici aşezarea aceea. Îl trage aţa la oraş. Nu-i aşa, Andreika? Ia spune, îţi pare rău după satu ista?

Andrei stătu în cumpănă, fâstâcit.

— Spune, spune, nu te codi, stărui Klavka.

— Păi da, răspunse el.

— Şi de ce, mă rog, îţi pare rău?

— Fiindcă aici am petrecut optăsprezece ani. Aici m-am născut. Aşa că n-are decât să rămână cum e.

— Ian te uită, mititelu! Cu ce-ţi mai ţine de cald copilăria de vreme ce-ai ieşit dintr-însa? Nu-ţi mai e pe măsură. Iote ce găligan te făcuşi! Şi nici Matiora nu-ţi mai e pe măsură. Ar putea careva, să te ţină cu sila acilea? Da de unde! Vorbeşti aşa că ţi-i frică de bunică-ta. De dânsa-ţi pare rău, nu de Matiora.

— De ce...

— D-aia. Pe mine una nu mă duci. Iară bunică-ti îi pare rău de sine-şi. Să mai întinerească n-are cum şi d-aia-i ciudoasă, d-aia se teme să meargă colo un'e colcăie viaţa. Nu te supăra, tuşă Dario, că ţi-o spun de-a dreptu... Doară aşa faci şi matale, nu-ţi place să ţii adevăru sub obroc.

Daria însă n-avea nicidecum gând de supărare.

— Am cugetat eu, fato, şi la trebile iestea, recunoscu bătrâna, moţăind uşor din cap, în semn că aşa e, a cugetat, şi-şi turnă ceai în pahar. Te-nvăluie câteodat' un gând şi le iei pe toate de-a

mărunţelu să le petreci. Mă rog, îmi zic, oi fi eu cum oi fi... Da voi cum sunteţi? De ce faceţi voi ce faceţi? Oare pământu ista-i numa al vostru? Pământu ista-i al tuturora – şi-al ălora de-au trăit înaintea noastră, şi-al ălora de-or veni după noi. Sălăşluirea noastră acilea-i de-o clipită. Şi-atunci de ce să te porţi tu cu el cum s-o purtat cela din poveste cu calu de-o arat pentru şapte fraţi... de ce să faci tu ca fratele cela care i-o pus calului căpăstru şi s-o dus cu el să-l deie unui ţigan pe-o rublă şi douăj' de copeici?... Doară nu-i bunu tău. Aşa ne-o fost dată şi nouă Matiora, dată ne-o fost numa pentru folosinţă vremelnică... s-o grijim cu folos şi să ne hrănim de pe urma ei. Şi ce-aţi făcut voi dintr-însa? V-o lăsat-o-n samă ăi bătrâni, ca să vă treceţi veacu-n hotarele ei şi s-o lăsaţi la rându-vă ălor tineri. Că doară ei or să vă ceară socoteală. De nu vi-i frică de ăi bătrâni, or să vă ceară socoteală ăi tineri. Că de ce alta odrăsliţi prunci? Luaţi-o numa cătinel de cugetaţi cum se leagă unele cu altele ş-o să vedeţi cum vi se limpezesc. Rânduit ni-i să trăim o singură dată, da oare cine suntem noi?

— Omul e stăpânul naturii, îi veni-n ajutor Andrei.

— Aşa-aşa, stăpânu ei. Stăpâneşte, stăpâneşte, pân-ajunge de-o jeleşte.

Şi nu mai scoase nimeni o vorbă. Afară, ploaia potopitoare se domoli şi, odată cu ultimii stropi maşcaţi, parcă scuturaţi de sus, porni să cearnă o bură măruntă, putredă. Întunericul ce coborâse mai înainte peste Matiora ca-n ceasul amurgului, aidoma unui acoperiş lăsat peste ostrov din înalturi, se resorbi – preajma era acum cenuşie şi spălată de ploaie, cum cenuşii şi spălate de ploaie erau şi tăriile cerului, în care ochiul nu mai distingea decât o genune apoasă. Şi cenuşie, pâcloasă era şi odaia în care cei adunaţi încremeniseră o toană-n tăcere, ca nişte steiuri.

— Of-of-of ş-un cartof, curmă tăcerea cu o zicală Afanasi, dezmeticindu-se şi săltând de la locul său. Ia mai toarnă-mi, Dario, nişte ceai. Dac-am pus cruce la treabă pe ziua de azi, să-i dăm zor încaltea cu ceaiu.

Veni şi Tunguska. Oriunde se-ntâmpla să se adune lume o vedeai negreşit apărând lipa-lipa şi pe ea; îşi căuta tăcută un locşor, la fel de tăcută îşi scotea din sân luleaua şi, plescăind din buze, se apuca să duhănească. Şi dacă o lăsai în banii ei, era în stare să stea aşa şi-o zi întreagă, fără să scoată o vorbă, ba poate că nici nu auzea ce se discută acolo, fiind mereu copleşită de-o adâncă şi somnolentă îngândurare.

Matiorenii n-o socoteau de-a lor, dar nici străină n-o mai puteai numi, căci era a doua vară de când se afla printre ei. Uneori însă, când se mai înviora şi căpăta chef de vorbă, Tunguska se apuca să spună – mai mult prin gesturi decât prin viu grai – că tărâmul acesta-i al ei, că-n vremurile îndepărtate îşi făcuseră drum pe-aici tunguşii; şi pesemne că aşa a şi fost. Acum însă bătrâna poposise-n Matiora din altă pricină. Sovhozul plănuia să înfiinţeze o fermă de animale sălbatice, dar deocamdată nu fusese angajat decât responsabilul, care se dovedi să fie tocmai fiica Tunguskăi, o femeie între două vârste, fără bărbat. An-primăvară, când veniseră încoace, căscioarele noii aşezări se aflau încă în construcţie, locuinţele erau neîndestulătoare acolo şi-atunci, sfătuită de cineva, fiica o adusese pe bătrână aici, la Matiora, unde începuseră să apară case goale. Aşa prinsese picior Tunguska pe-aceste meleaguri. Mereu o vedeai cum se duce pe mal, se-aşază acolo şi stă zile-n şir, de dimineaţă până-n seară, cu ochii aţintiţi undeva-n josul râului, către miazănoapte. De grădina de legume nu se-ngrijea mai defel; un strat-două dacă făcea, dar şi pe acelea le lăsa într-o totală paragină; ori nu se pricepea la asemenea treabă, ori nu voia, nu era deprinsă s-o facă. Cum o scotea la capăt, nimeni n-avea habar; fiică-sa venea de la sovhoz destul de rar s-o vadă. Când se ducea la cineva şi gazda o poftea la ceai, Tunguska se aşeza la masă, dar nimeni nu-şi aminteşte s-o fi văzut o dată măcar înfruptându-se cu vreo coajă de pâine. Cu toate astea, trăia, nu-şi dădea duhul şi, cum făcea, cum dregea, amirosea iute unde se strângea lumea şi cât ai clipi o şi cârmea într-acolo. Azi, de fapt, întârziase, dar de obicei apărea mai devreme.

De cum intră în casă, se îndreptă în colţul dinspre răsărit şi se cuibări jos, pe podea, la picioarele Katerinei. Lumea se învăţase şi cu treaba asta, ştia că, odată cuibărită pe podea, Tunguska nu mai putea fi urnită de-acolo şi aşezată pe scaun nici cu de-a sila. Nu-i mai puţin adevărat că şi bătrânii din Matiora se mai întâmpla să stea ghemuiţi pe duşumea şi să pufăie – iată, care va să zică, de unde se trăgea deprinderea asta: tocmai de la străvechea stirpe tungusă.

— Venişi? o întrebă Afanasi, lăsând deoparte paharul cu ceai.

Tunguska înclină din cap.

— Iote, mai trăieşte pe lume, cine ştie la ce bun, şi sufletu ăsta de om, observă Afanasi cu un aer filozofic. Da de trăit, trăieşte.

— Îi femeie de treabă, n-are decât să trăiască, spuse zâmbind

Vera Nosariova.

— Apo-aşa-a-i, n-are decât. Ian ascultă, ai de gând să te duci şi tu la sovhoz? i se adresă el Tunguskăi cu glas tare, de parcă ar fi vorbit cu o surdă.

Necuprinsă încă de toropeală, ea înclină iar din cap, de astă dată însă cu luleaua între dinţi.

— Aş, vezi să nu se ducă. Eu una socot că n-o să-i fie deloc îndemână acolo.

— Iaca na! Ce-ţi tot fi având voi cu sovhozu ista? sări iar cu gura Klavka. Vă stă ca spinu-n coastă. Da dacă s-ar apuca mâne să vă mătrăşească din sovhoz, v-ar veni mintea la cap, ş-aţi schimba macazu. Oleu, ce lume năzuroasă! Îi doare inima după ceea ce li se ia, chit că nici lor nu le mai trebe; li se dă-n schimb de-o sută de ori mai bun, ei nu şi nu, tot de-a hoarţa s-aşază: că-i sucită, că-nvârtită, că-i câr, că-i mâr. Ce vi se dă, aia să luaţi, că nu vi se dă nimica rău. Alţii, iote, se bucură. Ce cusur are traiu-acolo? Tuşei Daria, mă rog, dumneaei n-ai ce să-i mai pretinzi – făcu ea un gest de lehamite spre bătrână – în darn ţi-ai bate gura. Da vouă, vouă ce nu vă convine, ce mai poftiţi, oameni buni?

Mai potolită ca oricând, ostenită şi buimacă de-atâta stat cu mâinile-n sân şi năucită de discuţia celor de faţă, Vera Nosariova oftă din greu:

— De-ar lăsa omul să ţină barem o văcuşoară acolo... Şi fâneaţă de coasă de ne-ar da... Alminteri, deh, ce să-i faci? De bună samă că-i alt fel de trai acolea, cu care nu suntem învăţaţi, da ne-om învăţa pân’ la urmă. O să fie şi şcoală, grăieşte lumea c-o să fie şcoală pân’ la zece clase. Că asta de-acilea, de patru clase, i-un chin pentru copilaşi. Un’ s-o fi trimes amu-şa pe Irka? Acolea încaltea o să rămână pe loc, lângă mine. N-o să trebe s-o rup de casă. Vera se uită pe furiş, cu un aer vinovat la Daria şi, pradă unui vis, care i se arătase pesemne nu o dată, încercă să îmbine lucrurile... Ce bine-ar fi fost de s-ar fi făcut aşezarea ceea iote-acilea la noi, în Matiora...

— Ian te uită ce-ar vrea ’mneaei! Apăi cu aşa ceva eu una nu-s de acord, strigă Klavka. Cum adică, să rămânem tot în sforu Angarei, acilea-n pustia asta, la dracu-n praznic! Să n-ai tu chip să te urneşti nicăiri din loc, să te duci încotrova... Să stai ca la puşcărie!

— Ne-om învăţa noi, scoase la iveală Afanasi, de undeva din depărtate străfunduri, vorba îndelung pritocită şi hotărâtă în

cugetul său. Ne-om învăţa noi, de bună samă. Peste un an, peste doi... iacătă, i-o scăpat şi Klavkăi o dată un adevăr din gură... De-ar fi să ne mutăm peste un an, doi într-altă parte, ne-ar părea rău şi de aşezarea cea nouă. Da om pune umăru, om trudi, aşa că... Doară truda-i a de ne-nfrăţeşte înainte de toate cu pământu. Ţie, Klavko, nu-ţi pare rău să pleci, fincă nici nu te-ai spetit cine ştie ce acilea. Nu sări, nu sări-n sus – o potoli el – că ştim noi prea bine cum or stat lucrurile. Câtă vreme-o trăit alde mumă-ta, ea o fost a de ţi-o rădicat copilaşii. Iară tu umblai lela prin magazine şi pe la săli de citit...

— Eu am pregătire...

— D-apoi nu de pregătirea ta grăiesc eu. În privinţa asta n-am nimic de zis. Eu de pământ grăiesc. Şi-acolo e de tras, nu glumă – ehei! – va trebui să-ţi dai multă ostenealä ca să faci pământu ceala bun de rod. Nici nu ştii de ce să te-apuci mai întăi... De-aş da eu peste comisia ceea de-o ales aşa loc, aş îndesa-o cu nasu tot acolo, tot acolo... Ah, măiculiţa voastră aşa şi pe dincolo...

— Da poate că-ntr-adins te-au mânat acolo, ca să-ţi dai mai multă ostenealä şi-n felu ista să te-nveţi cu locu, să te legi mai tare de el.

— O fi şi asta, nu zic. Da ne-om descurca noi cumva. Om scoate-o la mal. Ne-om obişnui, ne-om mai pune şi iscusinţa la încercare. Unele rânduieli vom căta să le deprindem încetu cu încetu, pe altele le-om înlocui cu ale noastre. Numa putere să aibă ţăranu şi să nu-i pună nime beţe-n roate, că scapă el de orice pacoste. Bine zic, Pavele, au ba? De ce taci?

Pavel fuma, asculta cu luare-aminte şi, pe măsură ce asculta, se pierdea tot mai mult cu firea, ajungând să nu se mai înţeleagă pe sine şi să nu se mai poată suferi: cât vorbise maică-sa, fusese de acord cu dânsa, acum auzi spusele lui Afanasi şi fu de acord şi cu el, negăsind niciun temei să-l contrazică. „Ce se petrece cu mine? se-ntreba Pavel. Unde mi-o fi capul? Îmi stă oare pe umeri? Sau poate n-are decât nisip într-însul, care, orice-ai spune, absoarbe totul de-a valma. Şi unde-i, de fapt, adevărul? De ce-a fost nevoie să fie întins până-ntr-atât în lungiş şi-n curmeziş, de nu-i mai poţi dibui nici începutul, nici sfârşitul? Că trebuie, la urma urmei, să existe unul, un adevăr de căpetenie. De ce oare nu-s eu în stare să dau de el?” Şi totuşi simţea – simţea şi, în adâncul fiinţei sale, se declarase de mult de acord cu această idee, iar dacă nu-şi formase dintr-însa o fermă convingere, care să-i fi spulberat orice îndoială,

asta se datora numai faptului că îl împiedicau s-o facă durerea despărţirii de Matiora, precum şi amărăciunea şi zarva stârnite de strămutare – simţea, aşadar, că şi în vorbele Klavkăi, deşi nu ea, ci un alt om, cu mult mai aşezat, s-ar fi cuvenit să le rostească, şi în afirmaţiile făcute de Andrei în ziua când s-au întâlnit şi au stat împreună la masă, în toate astea sălăşluia tocmai acel adevăr al zilei de azi, adevăr de care nu aveai unde să te-ascunzi. Iar tinerii îl înţeleg, se vede treaba, mai bine decât cei vârstnici. Lucru firesc, de aia şi sunt ei tineri, lor le e menit să ducă viaţa mai departe. Vrând-nevrând, trebuie să-i dai dreptate lui Andrei, bine zicea el că, mergând la pas, ba mai aflându-te şi în vechea Matioră, n-ai cum ajunge din urmă viaţa de azi.

— Ne-om învăţa, încuviinţă Pavel.

— Ce zici, om izbuti noi să scoatem pâine de pe ţarina ceea? îl întrebă iar Afanasi..

— Trebuie să izbutim. Ne-o veni-n ajutor şi ştiinţa. Iar de n-om izbuti, ne-om apuca să creştem porci ori păsări. Acu pe calea iasta se merge peste tot, pe... specializare.

— Şi eu cu combina mea ce mă fac? M-apuc să jumol găini?

Femeile se însufleţiră.

— Or să-ţi pună la ea o maşinărie ş-ai să le jumoli. Ce-i rău în asta?

— Ţ-o fi destul cât colb ai înghiţit. Ai ajuns tăciuniu de-atâta colbăraie.

— Cân’ or prinde să zboare penele, s-albeşte el la loc.

Rămasă în urma discuţiei, nemaiascultând şi nemaivăzând pe nimeni din câţi se aflau de faţă, pradă unei adânci cugetări şi preocupată numai de aceasta, Daria sorbea în răstimpuri ceai din farfurioara pe care-o ţinea cu amândouă mâinile-n dreptul gurii şi tot clătina mărunţel din cap, ca de obicei, în semn de încuviinţare la ceva numai de ea ştiut.

— Ei, ce ziceţi, muierilor, îşi asumă Afanasi rolul de diriguitor, socot c-ar fi cazul să rădicăm şedinţa. Am zăbovit destul. Bag sama că Daria o ajuns la fundu samovarului. Ce hotărâre luăm? Ne mutăm au ba?

— Au luat-o alţii demult şi fără noi.

— Ne mutăm, ne mută-ăm! Colo, unde-i pământu ăl mare, ne-om bucura şi de-o atenţie mare.

— Luaţi sama numa să vă scuturaţi bine-bine de ploşniţe şi gândaci.

— Tu ce zici, Tunguska? Să ne mutăm?

Tunguska îşi scoase luleaua din gură, îşi trecu limba peste buze şi, înălţând către acel glas ochii ce-i rătăciseră până atunci cine ştie pe unde, dădu din cap:

— Să-ţi aduni şi tu, Dario, toate alea. Că fără tine nu ne clintim de-acilea.

Daria însă nu-i răspunse.

— Ian uitaţi-vă, tresări Vera Nosariova, parcă s-o mai domolit ploaia. Iară noi chiar că zăbovirăm destul... Vorba multă – sărăcia omului. Eu una mă duc... În caz de ceva, mă strigi tu, Pavele. Numa azi nu. Că azi îs zorită.

...Curg ploile, curg... Dar li se întrevede şi sfârşitul; răgazurile de la o ploaie la alta se fac tot mai lungi; un pui de vânt abătut din susul râului se opintise din greu, luându-şi mereu elan, şi izbutise în cele din urmă să clintească din loc mâzga lipită de cer şi s-o tragă după sine spre miazănoapte. Doar norii ce se perindă, plutind pe deasupra satului, continuă să-şi reverse-n răstimpuri prisosul de apă. Se-astâmpără ropotul şi iar se porneşte, pogoară din tării, nesorită, o palidă lumină solară, pogoară-n mulţimi de zigzaguri, şi iarăşi se-ntunecă, şi iarăşi începe să răpăie – într-adins parcă, în duşmănie, să spulbere oamenilor orice nădejde că odată şi-odată o să fie senin de-a binelea. Şi oamenii, neputându-se resemna, se-nverşunau, blestemau cerul şi se blestemau pe ei înşişi pentru că le-a fost dat să trăiască sub un asemenea cer.

Într-una din zilele acelea încă nestatornice, capricioase, când nici de plouat nu ploua, dar nici nu se înseninase, când vremea nu era prielnică nici pentru lucru, nici pentru odihnă, veni-n sat Voronţov şi, împreună cu el, veni şi un delegat de la raion, care răspundea de curăţirea terenurilor ce aveau să ajungă sub ape. Lumea fu adunată într-o încăpere murdară şi umedă, cu geamurile pe jumătate sparte, unde fusese mai înainte administraţia colhozului. Înăuntru nu se mai afla nicio bancă, oamenii stăteau în picioare; şi nici masă nu era, la care să se aşeze cei veniţi; aşa încât, lăsând între ei şi adunare o distanţă de vreo trei paşi, aceştia se opriră în fundul sălii, lângă perete. Primul luă cuvântul Voronţov, arătând că trebuie să se dea zor, să fie terminat cositul fânului în timp record; la auzul acestor vorbe, oamenii se uitară la el fără grai, ca la unul picat din lună: ce tot îndrugă acolo? – doar ploua afară. Şi-ntr-adevăr, chiar atunci se abătu iar o undă de ploaie, răpăind pe acoperiş, dar Voronţov, înfăşurat zdravăn în ploierul din foaie de

cort, nu vedea şi nu auzea nimic, o ţinea înainte pe-a lui. Delegatul de la raion, pe nume Pesennâi[1], un bărbat arătând cam sărăcuţ cu duhul la înfăţişare, cu obrazul bronzat şi pometii ieşiţi în afară, ca la toţi cei de prin partea locului, şi cu nişte ochi albaştri, de copil, care pesemne că şi cânta frumos, de vreme ce avea un asemenea nume – aşadar, acest delegat, atunci când Voronţov îl prezentă, dându-i cuvântul, o luă pe ocolite, mai-mai să-nceapă cu revista presei, dar, băgând totuşi de seamă că oamenii se mişcă de pe un picior pe altul, se-nghesuie unul într-altul din pricina umezelii şi a curentului, îşi curmă vorba. Preţ de câteva clipe rămase tăcut, după care intră direct în subiect, arătând pentru ce anume venise încoace: până la jumătatea lui septembrie Matiora trebuie să fie complet curăţată de tot ce creşte ori se află durat pe-ntinsul ei. Pe data de douăzeci urmează să sosească la faţa locului Comisia de stat, spre a lua în primire albia viitorului lac de acumulare.

— Păi n-o să prididim să scoatem nici cartofii. Şi nici grâul n-o să poată fi strâns. Iote, taman amu şi-o găsit vremea să-şi facă de cap... crâcni careva din mulţime.

Pesennâi nu făcu decât să ridice din umeri; de răspuns, răspunse Voronţov:

— În ceea ce priveşte cartofii particulari, faceţi cum credeţi, n-aveţi decât să-i lăsaţi în pământ. Recolta sovhozului însă suntem obligaţi s-o strângem. Şi o s-o strângem. În caz extrem, ne vor sosi forţe de la oraş.

Oamenii însă, istoviţi de vremuială, primiră cu un fel de seninătate, ca pe un simplu fapt, până şi vestea privind termenul la care satului lor natal i se va împlini sorocul. Acum, când toate câte se aflau în jur musteau de-atâta apă, nu-i mai venea a crede nimănui că ar mai putea lua vreodată foc ceva din toate alea. Iar mijlocul lui septembrie li se părea a fi la fel de îndepărtat, pe cât de îndepărtat se arăta mijlocul lui decembrie. Li se întipărise în minte doar un singur lucru şi anume: că va trebui să se apuce mai devreme de scos cartofii. Şi pe loc gândurile lor o cârmiră într-altă parte: mă rog, de scos, au să-i scoată, dar cum au să-i care de-aici, unde au să-i depoziteze? Şi de unde să facă rost de atâţia saci? De obicei, scoteau câte şaptezeci-optzeci de ţuhali, iar în vara asta nu semănaseră mai puţin ca alte dăţi. Aici, pe loc, ar fi floare la ureche: ai putea la o adică să cari cu un singur sac întreaga recoltă – grădina-i doar colea, la un pas, pe câtă vreme dincolo, va trebui,

[1] De la *pesnea* – cântec *(rus.).*

pesemne, să duci totul dintr-o dată. De-aia şi stai la chibzuri: ce-i de făcut, cum s-o scoţi la capăt?

De la adunarea la care luaseră parte, matiorenilor le mai rămăsese în minte şi faptul că Voronţov, poruncindu-le să nu aştepte până-n ultima zi, ci să pună foc treptat la toate alea de care n-ar mai avea neapărat trebuinţă, li-l dădu ca exemplu pe Petruha, care curăţise primul teritoriul gospodăriei sale. De cum îşi auzi numele, Petruha, care de când se afla pe lume nu mai fusese de nimeni lăudat, se şi umflă în pene, uitându-se primprejur cu un aer de erou, iar după adunare se apropie de Voronţov şi de Pesennâi, să mai stea cu dânşii de vorbă. Ce anume au discutat ei între ei n-a auzit nimeni, dar de văzut, au apucat să vadă cum Voronţov, arătând mereu spre Petruha, îi desluşi îndelung lui Pesennâi nu se ştie ce; ascultându-l, acesta îşi scoase din buzunar blocnotesul şi începu să noteze într-însul cu un căpeţel de creion.

Şi-abia după ce-au ajuns pe la casele lor şi s-au mai dezmorţit, au prins oamenii care mai de care să facă gură: auzi vorbă – la mijlocul lui septembrie! N-a mai rămas până atunci decât o lună jumate. Doar atât: o lună jumate – nici nu bagi seama cum trece. Şi le venea peste mână, ba chiar îi umplea de groază gândul că mai apoi, la cernerea zilelor lor nu va mai fi martoră Matiora, sătucul lor natal. Vor răsări ele, zilele, ca-ntotdeauna şi se vor întinde peste ostrov, dar o vor face peste un ostrov pustiu, dereticat, de unde nu vor mai căta spre cer ochi omeneşti: unde-o fi el, devremior îi ori târzior, soarele mândrulean? S-or preumbla, s-or preumbla zilele toamnei peste ostrovul Matiora, cercând a desluşi ce s-o fi întâmplat, de ce nu se mai simte-n prelargul lui izul de fum şi nici zvon de glasuri nu mai răsună, şi tot aşa, până când, la ceasul sorocit, una din acele zile, căreia i-o fi dat să fie, nu va mai putea afla, în locul în care se-nălţase de când lumea, nici ostrovul.

Iar zilele vor trece mai apoi pe-acolo fără oprelişte şi fără zăbavă, mereu, mereu.

14

Neavând ce face, Andrei se duse şi el la adunarea aceea, stătu şi el acolo în picioare la fel cu ceilalţi, rezemat de uscior, dar ceva mai retras, ca un străin, dornic să asculte ce noutăţi aduseseră cu ei şefii. Întors acasă, îi povesti Dariei de-a fir-a-păr tot ce se discutase. Ea se aşeză pe laviţa de lângă perete, îşi slobozi mâinile în jos şi,

rămânând o vreme aşa, în tăcere, de parcă ar fi pus ceva la cale, ar fi hotărât ceva în sinea ei, rosti doar atât:

— Da-da-da.

Glasul bătrânei avu darul să-l uimească pe Andrei: doar prin acest singur sunet, glasul ei izbuti să se nalţe până la pragul dreptei biruinţi, vrând parcă să arate că nimeni n-a crezut şi n-a ştiut, că numai ea, singura, a crezut şi a ştiut că aşa va fi, şi ca atare adevărul se afla de partea ei. Dar mai stăruia într-însul ceva, ceva ce semăna cu o prevenire: rămâne de văzut, adică, ce-o să se mai întâmple. Că de întâmplat o să se întâmple, fără doar şi poate, dar cum anume?! Oare n-o să se facă scrum, privind la Matiora, tot restul pământului? Îndată însă, cu un glas mai scăzut, mai supus, Daria adăugă:

— Iote-aşa s-ar cuveni să fie şi cu omul. De i s-ar spune cân' îi e dat să moară, ar şti-o din vreme şi s-ar găti de drum... n-ar mai umbla forfota de pomană...

— Ce tot îndrugi acolo, bunico?! La ce bun s-o ştie?!

Ea nu-i răspunse – poate că în sinea ei îi dădea dreptate, socotind că, într-adevăr, nu i-ar sluji la nimic omului să ştie treaba asta, şi se mustra pentru cele spuse, dar nu voia s-o recunoască. Andrei însă se înfierbântase şi începu să dea frâu slobod închipuirii:

— Să ştii că ar fi amuzant. Tu, va să zică, eşti bine, sănătos, dar în buletin, în dreptul anului naşterii, îţi stă notat şi anul morţii. Andrei avu un râs forţat, cumva străin. Îi dai, de pildă, cuiva buletinul, iar ăla, în loc să se uite cum te cheamă, se uită să vadă cât mai ai de trăit. Căci asta-l interesează în primul rând. Ţi-a mai rămas puţin – caută-ţi de drum, nu eşti bun de muncă. Ai mai mult – vino-ncoa, la noi. Iar dacă ar fi, de exemplu, să mă însor, i-aş zice mai întâi fetei: Ia dă-mi, porumbiţo, ia dă-mi buletinul să vedem câţi anişori ai de trăit? La rândul ei, ar proceda şi ea la fel: ia dă-mi-l şi tu... Nu, bunico, rosti el pe un ton gânditor, oţărându-se, n-ar fi bine. Lasă treaba asta să rămână aşa cum e.

Veni Pavel, şi Daria se ridică să aştearnă masa, dar el spuse că se duce mai întâi pe luncă să vadă cum se prezintă acolo clăile de fân. Către seară, zarea se făcu mai senină şi mai largă de cum fusese în scurtele răstimpuri promiţătoare de până atunci, cerul se înălţă, norii atârnau de el ca nişte măguri, iar pe de margini începuseră a se albi. Bătea un vânt rece – primul semn că vine, în sfârşit, vremea cea bună. Mai luneca pe la soroace şi câte o geană de soare – ba o vedeai vărgând pământul dincolo de râu, ba plutind

sus de nori şi ieşind la iveală-n preajma satului, pe toloacă, pe ţarini şi pe luncă, pentru a se rostogoli mai apoi undeva în vale. Prinseră a da glas şi cocoşii, după ce tăcuseră molcom în aceste ultime zile – simţiră şi ei cam cum stă treaba, nu cântau doar aşa, fără noimă; se auzea mai limpede şi mai pur orice sunet: de zăngănea ceva la o verstă depărtare, aveai impresia că răsună chiar la urechea ta. Şi Pavel se convinse: gata, s-a zis cu vremuiala, iar convingându-se, hotărî să cerceteze ce stricăciuni izbutise să facă ploaia între timp – nu s-or fi încins clăile? – pentru a şti de ce anume să se apuce mai întâi când vor relua lucrul.

După ce el se primeni, schimbându-şi mantaua de ploaie cu o pufoaică, şi plecă, Andrei, tulburat şi îmboldit de nişte gânduri care-l frământau, aduse vorba despre discuţia ce avusese loc în ziua sosirii sale.

— Bunico, tu ziceai atunci că ţi-e milă de oameni. De toţi laolaltă. Aşa ziceai tu, mai ţii minte?

— Ţiu minte, ţiu. Cum să nu.

— Şi de ce-ţi e milă?

Bătrâna trebăluia; tot învârtindu-se prin odaie în căutarea unui căuşel pe care-l rătăcise, ea nu luă drept un răspuns serios vorbele ce urmează:

— D-apoi de-aia, că mi-e milă. Cum să nu-ţi fie milă de om, bietul de el? Că-i doar semenul tău.

— Bine-bine, dar de ce ţi-e milă te-ntreb. Ziceai atunci că-i tare mititel omul. Voiai să zici că-i slab, neputincios, sau ce anume?

— Iote-aşa, mi-o venit. Am zis-o şi gata. Oi fi zis-o poate aşa, într-o doară.

— Ba nu-u.

Daria găsi în cele din urmă căuşelul, se duse-n tindă, luă cu el apă din hârdău şi se-ntoarse în celar. Iar mai departe, nefiind în stare să se lase păgubaşă, continuă discuţia cu nepotul de-acolo, izbutind în acelaşi timp să mai mocoşească, să mântuie cele ce trebuiau musai făcute.

— Da ce, oare nu-i aşa cum zisei? întrebă Daria, antrenându-se încetul cu încetul în discuţie şi apropiindu-se de ceea ce putea să spună. Că doară n-o crescut. Mititel cum o fost aşa o rămas. Două mâni şi două picioare-o avut, şi tot atâtea are, nu i-or sporit. Da o ţânut viaţa tot într-o fierbere, pân-o răsfiert-o... ţi-e şi frică să te uiţi cum o răsfiert-o. Şi o făcut-o el singur, el s-o ostenit, nu i-o dat nime ghes. El crede că-i e stăpân, da nu-i mai e hă-ăt de mult

stăpân. De mult i-o scăpat din mâni. L-o biruit ea pe dânsu, ea-i cere amu lui ce pofteşte, şi-l ţine tot într-o goană, tot într-o goană. S-ar cuveni să-i mai pună el frâu, s-o ia mai domol, să mai cate-mprejuru lui să vadă ce-o mai rămas şi ce-o măturat vântu... Da ţ-ai găsât! el zoreşte mai straşnic – şi mână, şi mână! D-apo-aşa, o să cadă-n brânci, n-o să-l mai ţână multă vreme puterile. Ba o şi căzut, ce mai la deal, la vale!...

— Spune-mi, te rog, cum poate să cadă-n brânci, când treaba se face cu maşini? De-ai şti, bunico, ce mai maşini s-au construit! Nici nu-ţi trece prin minte câte pot ele face. La ora actuală n-ai să găseşti vreun loc de producţie în care să le simtă omul lipsa, să trudească el singur. Şi atunci, cum să cadă în brânci? Nu-i aşa cum zici tu, bunico. Tu vorbeşti de oamenii de demult, de cei care-au trăit acum o sută de ani.

Daria îşi întoarse, nemulţumită, faţa de la ceaunaşele şi oalele de tuci şi se-ndreptă de şale.

— Ba ştiu eu ce grăiesc. Auzi la el, de-amu o sută de ani... Amu o sută de ani lumea trăia, aş zice, în tihnă. Eu de tine grăiam, de alde voi toţi, de cum e-n ziua de azi. Că alde voi nu vă spetiţi – nici nu mai încape vorbă! Vă cruţaţi. Da că v-aţi irosit sufletu – de asta nici că vă pasă. Tu, bunăoară, ai auzit barem că el, omu, are suflet?

Andrei zâmbi:

— Se zice că ar avea aşa ceva.

— Nu te mai hlizi, că are. Numa voi v-aţi învăţat să credeţi că ceea ce nu-i e dat omului să vază ori să pipăie, aceea nici nu se află. Cine are suflet, acela-l are şi pe Dumnezeu într-însu, băiete. Şi chiar de nu crezi o iotă, n-ai decât, da el sălăşluieşte colo, în tine. Nu-n ceruri. Ba mai mult – e ţiitorul omului din tine.. Să te naşti om şi să rămâi om. Să fii bun la suflet şi milostiv. Că cine şi-o lepădat sufletu, aceala nu mai e om, nu-u! Unu ca aceala-i în stare de orce, nici nu se uită. D-apoi cred şi eu că fără suflet o duci mai uşor. Voi aţi croit-o nainte cu sloboda, fără poveri. Fieşcare face numa ce îi place. Pe tine n-o să te zgândăre nime şi nime n-o să-ţi stârnească vreo durere. N-o să te-ntrebe nime nimica. Îmi grăieşti de maşini. Că ele, dragă doamne, lucrează pentru voi. Ei aş! Demultişor nu mai lucrează ele pentru voi, voi lucraţi pentru ele – ce, parcă eu nu văd! Câ-âte nu cer maşinile aiestea! Că nu-s cai, să le zvârli acolo nişte ovăz şi să le dai drumu la păscut. Ele storc şi ultima vlagă din voi, iar pământu-l scorocesc, îl fac harcea-parcea, la asta-s bune ele. Iote ce mai aleargă şi cât încape-n ele! Iară voi vă mai şi

minunaţi, şi tot băgaţi într-însele. De-aia vă şi ţineţi de coada lor. Ele o iau la goană din faţa voastră, iar voi după ele, să le-ajungeţi din urmă. Că le-ajungeţi, că nu le-ajungeţi, v-apucaţi să faceţi altele, noi. Iar aiestea-s şi mai cu moţ. Şi-i daţi mai amarnic zor, să nu rămâneţi cumva de căruţă. Şi de voi, de omu din voi nici că mai aveţi vreme... acuşi-acuşi o să vă prăpădiţi cu tătu pe drum. Câte ceva o să mai păstraţi în voi, ca s-o ţineţi tot într-o întinsoare, de alte cele n-aveţi trebuinţă. Ţiu minte că şi pe vremea mea trudea lumea, nu sta cu mânile-n sân, da trudea-n tihnă, nu aşa. Amu totu-i pe fugă. Şi lucru-i pe fugă, şi mâncarea-i pe fugă – nicăiri nu mai are omu vreme. Ce s-o petrece oare pe lumea iasta?! Până şi pruncu îl naşte muierea pe fugă. Iar el, prunculeţu, nici n-apucă bine să vază lumina zilei, să stea copăcel, să rupă primu cuvânt, că-l şi vezi gâfâind. Un’e şi la ce mai e bun el în halu ista? Daria-şi curmă vorba o toană, deşertând jos pe podea, lângă căldare, cartofii fierţi de diminicioară pentru vacă, apoi continuă: Iaca, mă uit la tat-tu. Gândeşti oare c-o s-apuce el anii mei? Un’e mai pui că el o trăit încă în Matiora, şi-acilea, vezi bine, îi linişte mai multă ca la oraş. Am fost eu şi-acolea, m-am uitat – oleu, ce de omenet aleargă! Ca furnicile, ca gângăniile! Încolo-ncoace, încolo-ncoace! Să te cruceşti, nu alta. N-ai tu chip nici să treci. Se-mping unii pe alţii, o ia care mai de care unu altuia nainte... Să te ferească Dumnezeu! Te uiţi la ei şi te gândeşti: de un’e să iei atâta pământ ca să-i îngropi, cân’ le-o veni veleatu, pe toţi? Nu se află nicăiri atâta pământ. Şi tu eşti tot de teapa lor: te-ai răpezit în galop într-o parte, da nici n-ai prididit să te uiţi primprejur, c-ai şi dat pinteni într-alta. Ca nu cumva, ferească sfântu, să prinzi un’eva rădăcini. Colo un’e-i harhătu mai mare, hop şi tu, că de harhăt ai tu nevoie.

— Ce tot spui, bunico? În galop, pe fugă... Ne ducem traiul şi-atât. Trăim fiecare aşa cum putem.

Andrei stătea în pragul uşii ce da în celar şi, mirat de vorbele Dariei, se uita la ea cu o privire atentă, ironică.

— Trăiţi... Trăiţi fieşcare cum puteţi, dacă aşa vi-i pe plac. Nu vă luaţi după mine. Noi ne-am purtat crucea. Numai că şi tu, şi tu, Andriuşka, ai să-ţi aduci aminte de vorbele mele, mai încolo, cân’ ai s-ajungi la capătu puterilor. Încotro, ai să spui, încotro m-am grăbit aşa, ce-am izbutit eu să făptuiesc? D-apoi numai pârpără şi bobot ţi-o fost zoru, ele te-or împrejurat. Trăiţi... n-aveţi decât... Da iote ce vamă ia traiu ista al vostru: pe Matiora vrea să i-o daţi, că-i hămesit, bietu. Şi parcă numai de Matiora-i vorba?! După ce-o s-o

hăpăie, o să mormăie şi-o să fornăie şi-o să vreie zor-nevoie altele, mai abitir. Să-i daţi iară. Şi n-o s-aveţi încotro, o să-i daţi. Alminteri v-aţi dus pe copcă. I-aţi dat traiului frâu slobod ş-amu nu-l mai puteţi struni. Voi purtaţi vina.

— Da eu nu asta te-am întrebat, bunico. Te-am întrebat de ce ţi-e milă de oameni.

— Şi eu despre ce-ţi grăiesc? se poticni ea, ofensată, apoi oftă din adânc, dându-şi seama că, într-adevăr, aşa e, vorbeşte despre altceva. Mai bine ar tăcea, că tot nu foloseşte la nimic vorba. Poftim, li s-a adus oamenilor la cunoştinţă că, după ce s-o face curăţenia, Matiora o să fie prefăcută-n scrum, iar ea, bătrâna Daria, în loc să-şi ridice, să-şi nalţe sufletul până la acel soroc şi acea privelişte, se-apucă să discute despre nişte lucruri care nici măcar nu pot fi discutate, adică să bată apa în piuă. Şi vai, cât amar de vreme se iroseşte cu asemenea îndeletnicire! Pe cei muţi lumea îi socoate nenorociţi, fiindcă nu pot vorbi, dar sunt oare ei chiar atât de nenorociţi, stând cufundaţi în cugetările lor îndelungi şi de nimeni curmate? Andrei însă aştepta, el avea, cine ştie de ce, nevoie de răspunsul ei, şi-atunci ea, oftând iar din adânc, străduindu-se să regăsească firul discuţiei, rosti cu glas şovăielnic, aproape sugrumat de smerenie: Fireşte că mi-i milă... De-ajuns numai să te uiţi la el... Mestecând cu făcăleţul lăturile din căldare, aci coborându-şi, năbuşindu-şi glasul, în vreme ce lucra, aci ridicându-şi-l, slobod, fluturându-l parcă în văzduh şi sărind de la una la alta, Daria se apucă să-i desluşească: I-un încurcă-lume fără seamăn omu ista al tău. Că-i încurcă pe alţii, mă rog, pentru asta o să fie tras la răspundere. Da iote că s-o încurcat şi pe el însuşi în aşa hal, că nu mai ştie un’e-i dreapta şi un’e-i stânga. Într-adins parcă face totu pe dos. Taman ce n-ar vrea aia face. Şi asta n-o văd numa eu, fincă, dragă doamne, aş ave nişte ochi mai nu ştiu cum, da po’ s-o vezi şi tu, dacă te uiţi mai bine. Ian cată, cată mai cu luare-aminte la dânsu. Lui nu-i arde defel să râdă, ba poate că s-ar cuveni să plângă, da el râde, râde... Şi la vorbă.... la el fiece vorbă-i cu vicleşug, că, de fapt, altceva ar vroi să spună... Iar ceea ce-i stă pe limbă nu dă în vileag, îşi pune lacăt la gură. Trebe să meargă într-o parte, el o ia în cealaltă. Mai apoi se dezmeticeşte şi i se face ruşine, şi se-nfurie pe sine însuşi... iar dacă se-nfurie pe sine, se-nfurie şi pe toată lumea. Şi mai amarnic se-nvrăjbeşte, mai de-a hoarţa-i ies toate alea. Da-i cu putinţă să scapi în aşa hal caii la vale, să nu te-nfrânezi câtuşi de cât?! Că doar de trăit, trăieşti o

nimica toată, de ce să nu trăieşti după cuviinţă, să nu te gândeşti ce amintire laşi în urma ta? Că amintirea le ţine pe toa-ate minte, nimica nu prăpădeşte, nicio fărâmiţă nu-i scapă. Mai apoi po' să-i răsădeşti pe mormânt în fieşcare zi floricele, că tot mărăcini o să răsară. O-of-of-of! Bătrâna oftă din nou, şi Andrei simţi deodată – lucru care altcândva nici nu i-ar fi dat prin minte – o undă de bănuială faţă de oftatul ei: îi scăpase oare aşa, de la sine, întru uşurarea poverii din suflet, sau îl potrivise ea cu meşteşug, ca hang al spuselor? Nu se-apucă însă s-o întrerupă, şi bunică-sa continuă: Gândeşti tu că nu i s-o fi urât lu alde Petruha al Katerinei, de-o pildă, să tot facă pe prostu? Că doară nu-i defel năród, nu-u. Ştie şi el că se scălămbăie, că traiu nu i-i ca la tot omu, ci numa aşa, o comedie. Da nu ţi-ar cârmi-o pe calea cea bună cu niciun chip, de-afurisit ce-i. Şi-o croit cărăruia lui şi se-e tot duce, se duce pe ea pân' la capăt. Da ce să vorbim de el! De la el n-ai ce pretinde. Cată numai de te uită la omu aşezat, care se pricepe, ai zice, să-şi rânduiască traiu, şi ai să vezi că până şi acela se preface, ba chiar mai râu. Cân' iese-n lume, se poartă nu cum i-i portu, ci almintrelea, nu mai e el, ci altu. Cu ce-o fi oare mai breaz acel altu drept care te dai? De ce să nu trăieşti aşa cum ţi-i firea, să tot cerci a te făţărnici? Cuscra Tatiana avea o noră pe care-o ţinea Ivan, o chema Gutka şi erea straşnic de fudulă, ba-i mai plăcea s-o facă şi pe zbanghia, niciuna, nici două îşi tot repezea ochişorii în cruce iote-aşa, în prostie. Ei bine, Gutka asta avea obiceiu să pitească ciocanu după privată. De-o vedea careva că se duce-ntr-acolo, ea haţ ciocanu şi bocăne cu el. Dragă doamne, taman de-aia s-o şi dus acolo, să bată o scândură. Şi-ţi venea pe limbă s-o-ntrebi: d-apoi cine nu se duce acolo să-şi facă nevoile, fato? De ce naiba te ruşinezi? Iaca aşa suntem şi noi toţi. Bătem în ceea ce-i gata bătut. Fieşcare om o fost făcut pe lume cu firea lui, şi-o fost lăsat să trăiască, da el nu, el vrea zor-nevoie să fie altcineva decât este. S-o-ncurcat omu, oleu, cum s-o mai încurcat, s-o luat cu jocu ista până peste poate.

— Şi tu, bunico?

— D-apoi ce crezi? Mă pomenesc şi eu că fac uneori alceva decât ceea ce s-ar cuveni. Şi doar nu-i defel greu să faci aşa cum trebe, da iaca – picioarele te poartă într-altă parte, mânile apucă alte cele. Parcă diavolu te-mpinge din urmă. Dacă asta-i isprava lui, apăi află că multe o izbutit el să pună la cale în vreme ce norodu se vânzolea: o fi Dumnezeu ori n-o fi. Iartă-mă, Doamne milostive,

iartă-mă pe mine, păcătoasa, se închină ea, cu privirea aţintită în golul uşii, pe lângă Andrei. Ce tot grăiese eu? Doară nu-i treaba mea să-i judec pe oameni. Da ce să fac, păcatele mele, dacă mai am încă ochi care văd şi urechi care-aud. Ş-am să-ţi mai spun eu ţie una, Andriuşka, mai ceava, iar tu s-o ţâi bine minte. Gândeşti oare că lumea nu-şi dă sama că Matiora n-ar trebui potopită? Ba îşi dă sama. Da tot o potopeşte.

— Înseamnă că altfel nu se poate. Că asta-i cerinţa.

Cum stătea aplecată la gura sobei, în care da să aşeze lemnele pentru a doua zi dimineaţă, Daria se îndreptă brusc de şale şi se-ntoarse spre Andrei:

— Dacă nu se poate altfel, atunci apucaţi-vă şi retezaţi Matiora din temelii, făceţi şi treaba iasta, de vreme ce puteţi orce, de vreme ce-aţi scornit tot soiu de maşini... Retezaţi-o şi mutaţi-o acolo un'e-i pământu pământ, aşezaţi-o în preabătu lui. Că Dumnezeu, cân' o slobozit din cer pământu, n-o dat nimărui niciun palmac de prisos. Da vouă el o ajuns să vă prisosească. Mutaţi-l de-acilea şi lăsaţi-l să dăinuie. V-o prinde şi vouă bine şi le-o fi de folos şi nepoţilor voştri. Iar pentru aiastă treabă ei or să vă binecuvânte.

— Nu există, bunico, asemenea maşini. N-a născocit încă nimeni aşa ceva.

— Dacă s-ar fi gândit, ar fi născocit, rosti bătrâna şi, pe loc, înfricoşată ori poate ruşinându-se de vorbele ei, reluă pe un ton împăciuitor şi ostenit, în vreme ce cu lopata de lemn vâra mereu despicături în gura sobei: Mă-ntrebi tu de ce mi-i milă de om. Apăi cum să nu-ţi fie milă de el? Dac-ar fi să nu-i iei în samă trufăşia, te-ai dumiri că prunc se naşte pe lume şi prunc rămâne toată vieţişoara lui. Prunc îi şi cân' l-apucă năbădăile, cân' face nebunii, şi tot ca la prunc îi e şi plânsu. Eu una-l zăpsesc de fieşcare dată pe cel ce plânge în taină. Nu mai e omu-n stare nici a se stăpâni, nici boala mai ştie ce. Te uită numa la câte i-o fost dat să facă faţă – ţi se rădică păru măciucă, nu alta. Şi el ce să facă, dă din colţ în colţ, se zbuciumă... da mai mult şi mult se zbuciumă de pomană. Un'e-ar putea merge la pas, el o ţine-ntr-o goană. Iar de moarte... vai, cum se mai teme, sireacul, de ea! De-ar fi numai pentru-atâta şi tot s-ar cădea să-l căinezi. Nime pe lumea iasta nu se teme aşa de moarte ca el. Mai abitir decât iepurele... Iar cân' trăieşti cu frica-n sin, câ-âte nu făptuieşti...

Daria aşează lopata-n ungher şi se-ntoarse către Andrei. În spatele lui, în tindă, unde un ochi de geam da spre Angara, stătea

soarele. Chipul bătrânei se lumină.

— Doamne! şopti ea cu un aer vinovat. Şi eu grăiam de moarte... Se vede treaba că m-am smintit de-a binelea, bătrâna de mine. Aşa se vede treaba.

Iar soarele era cel adevărat, deşi cam palid şi ostenit, căci izbutise cu mare greu să răzbească printre nouri. În chiar pragul apusului, îşi porni rostogolul pe o cărăruie îngustă şi senină de cer, şi de-acolo, vestindu-şi eliberarea, prinse a zvoni şi a străluci, făgăduind că are să dea în scapăt doar peste noapte, iar a doua zi, la mânecate, are să iasă la iveală şi-o să se apuce de lucru.

Răcneau de mama focului cocoşii; răcneau dobitoacele; de undeva se-auzea, solemn şi prelung, un bubuit metalic.

15

Şi soarele-şi ţinu făgăduinţa. A doua zi ieşi la iveală odată cu răsăritul: sus pe boltă mai zăboveau încă nouri sfrijiţi, storşi de vlagă, lehămetuiţi parcă de ei înşişi, dar zarea dinspre răsărit, a zorilor de ziuă, era limpede şi soarele îşi porni rostogolul fără oprelişti. Şi-n vreme ce se nălţa mereu mai sus, norii, subţiindu-se şi devenind străvezii, se tot retrăgeau din calea lui, ca în cele din urmă, aidoma unor sloiuri de gheaţă, să se topească deplin. Către amiază, cerul se eliberă pe de-a-ntregul, prinse a străluci şi, stăpânit de bucurie şi nerăbdare, păru că se urneşte şi-ncepe să se rotească deasupra pământului, deşirând, val după val, belşug de culoare curată. Spre el săgetară păsările şi porniră să se zbenguie, să-l cutreiere-n freamăt, dezmorţindu-şi aripile şi slobozind ţipete scurte-n tumbele lor, de fericire că le e dat să zboare. Pământul umed începu să fumege, trimiţând în văzduh abur alb, lăptos, ce se mistuia îndată sub razele soarelui; băltoacele stăteau gata să se bâhlească; în apa lor cătau cu luare-aminte găinile, hotărâte parcă, în sfârşit, să înveţe să înoate; prin apa lor umblau de colo-colo, godacii, dar, nefiind încă zăpuşeală, nu se tolăneau în mocirlă, ci doar urmăreau să afle un loc mai prielnic unde s-ar putea bălăci mai târziu. Verdeaţa pădurilor şi a ierburilor mustea de sevă, se învârtoşase, întunecându-se la culoare, aşadar, nici după acea săptămână de vremuială ruginiul n-apucase să atingă o frunză măcar, ceea ce însemna că vara făgăduia să fie lungă. Mirosurile tari şi limpezi, distincte pe timp de ploaie, se contopiră într-o singură aburealã, în care, ca într-un fluviu, nu mai puteai desluşi

care apă din care râu se trage.

După-amiază, îndată ce se zbici pe-afară, Pavel îi duse pe oameni să-mprăştie căpiţele, să-ntindă la uscat fânul răzbit de apă. Ploaia le dăduse de furcă. Dar mai crunt decât toate era faptul că spălase şi dusese cu ea tot zelul şi înflăcărarea ce însoţiseră până atunci cositul. Fireşte, să iei de la capăt, să refaci ce ai făcut o dată, e un lucru nu tocmai plăcut, dar oamenii simţeau că şi mai departe, după ce vor fi dres ce era de dres, vor munci la fel ca şi acum, doar ca să mântuie treburile ce mai rămâneau de mântuit, dar nicidecum de plăcere. Or, la început, tocmai asta era, munceau de plăcere. Acum însă nu mai doreau nimic altceva decât să termine mai repede: să ridice şirele de fân şi gata – acasă. Ajunge cât au stat răscrăcăraţi: cu un picior aici, cu celălalt dincolo, e timpul să tragă la un ţărm trainic. Acum, când se ivise soarele, mijlocul lui septembrie părea nespus de aproape – uite-l colea – şi câte griji, câtă alergătură mai aveau cu strămutarea – de unde vreme şi putere să le birui pe toate? Vaca, de pildă, umblă pe imaş fără să simtă necazul – ce te faci cu ea? Iar cel ce se hotăra să se-apuce de cosit, ca să aibă nutreţ, intra acum la chibzuri: când s-o mai facă? N-ar fi oare mai bine să pună mâna pe topor şi să-i ardă vacii una-ntre coarne, să-i ia mirul şi astfel să scape de griji?

— Ne-am fi putut repezi şi pe ploaie să mai dăm o ţără cu coasa, grăi Daria, dojenindu-se pe sine şi deopotrivă pe cei doi bărbaţi din casă şi oftă, cu inima tângă, din pricină că abia acum i-a trecut prin minte una ca asta.

— Fireşte că am fi putut, răspunse Pavel nervos, ferindu-şi ochii. Numai că ploaia nu ne-a dat de veste când are de gând să stea. Iar fânul ar fi putut să şi putrezească în brazdă.

Doar Andrei nu se pierdea cu firea.

— Lasă, bunico, nu te mai perpeli aşa, că o să cosim noi cât o fi nevoie. Dacă se-ndreaptă vremea, o scoatem la capăt şi cu cositul. Eu unul mă pot apuca chiar de mâine. Într-o săptămână îţi clădim treizeci de căpiţe. Ajung treizeci pentru vacă?

— Dac-or da rod bunicel şi cartofiorii, ajung, de ce să n-ajungă?

— Or să dea, că n-au încotro!

Siguranţa asta avu darul să-l mai înveselească şi pe Pavel.

— Poate că mă-nvoiesc cu careva, să fim trei perechi de braţe. Înhămaţi la ceatlău, sfârşim treaba mai iute. Că deocamdată la colhoz nu mai e chiar aşa mare zorul – din obişnuinţă, Pavel zicea şi acum tot „la colhoz”.

— Şi cân’ v-o fi mai îndămână, v-apucaţi de morminţele, Pavele, de morminţele, nu uită Daria să-i amintească. Până nu mutaţi morminţelele, nu vă las să plecaţi din Matiora. De nu, uite-acia rămân şi eu, nu mă dau dusă.

Andrei, mirat şi neîncrezător, îşi tot plimba ochii de la taică-su la bunică-sa, şi de la bunică-sa la taică-su: să fie oare adevărat ce vorbesc ei, or să se-apuce să sape mormintele, să dezgroape ceea ce a mai rămas acolo din morţii înhumaţi de mult de tot, pe când el nici nu se afla pe lume? La ce bun? Treaba asta pe care urmau să o facă îl şi înfricoşa, i se părea sinistră, cruntă, dar în acelaşi timp îl şi ispitea, îl îmboldea: ar fi interesant. Ar fi interesant de văzut în ce anume se transformă un om care a zăcut în pământ treizeci, patruzeci, cincizeci de ani, cu atât mai mult cu cât nu-i vorba de un om oarecare, străin, ci de unul din chiar neamul tău – un unchi, un străbunic? Îi va trezi oare în suflet vreun simţământ mai aparte, nemaiîncercat până atunci? E puţin probabil să mai aibă cândva în viaţă prilejul de a vedea ceva asemănător. E, într-adevăr, o ocazie unică, un fapt deosebit, care, de bună seamă, nu se va mai repeta.

Dar, precum se ştie, nu-i e dat omului să facă totdeauna ceea ce-şi propune... A doua zi interveni ceva cu totul neaşteptat: Pavel fu chemat de urgenţă, printr-un curier, la aşezarea cea nouă. Unul din muncitorii lui de la atelierul de reparaţii, fie că era beat, fie din nebăgare de seamă, ori poate din prostie, nimerise cu mâna în strung şi rămăsese infirm pe toată viaţa.

Întors din luncă, unde fusese trimisă după el o maşină, Pavel intră în casă doar pentru câteva clipe, să-şi schimbe hainele şi, fără a mai sta să bea ceai ori să-şi strângă lucrurile, o porni într-un suflet spre malul râului. Daria strigă în urma lui:

— Cân’ să te-aştept?

— Nu ştiu, răspunse el acru, din fugă.

În ziua aceea, Andrei se dusese la cosit de unul singur. De vreo cincisprezece ani încoace, fâneaţa familiei Pinighin se afla în acelaşi loc, pe malul drept al râului, cam depărtişor, dincolo de ogoare şi bahnă, şi Andrei, care mai ţinea minte drumul, plecase într-acolo de dimineaţă, luând cu sine o legăturică cu merinde, să aibă în caz că i-ar fi lene să se întoarcă la amiază, precum şi un ceaunaş şi o cute pentru ascuţit coasa. Luase de asemenea şi două coase: pe la chindii, de-a dreptul din luncă, urma să se abată pe-acolo taică-su. Numai că el n-a mai apucat să vină, iar despre cele întâmplate între timp Andrei află abia-n amurg, când se întoarse acasă. Ascultând

spusele bunică-si, el rosti cu atâta convingere în glas, încât o făcu şi pe dânsa să creadă:

— Mâine dimineaţă se-ntoarce.

Pavel însă nu se întoarse-n dimineaţa aceea. Daria-l aşteptă şi-l tot aşteptă, iar la vremea când soarele se-nclină spre asfinţit, îşi pierdu răbdarea şi dădu fuga-n câmp, la fâneaţă, unde se afla Andrei. După atâta ploaie, bahna era năpădită de apă; ca s-o ocoleşti, trebuia să mergi cale lungă şi vreme multă, şi-atunci ea o croi de-a dreptul, cu nesăbuinţă, prin apăraie, afundându-se până sus de genunchi într-o mlaştină rece şi vâscoasă, de unde ieşi aproape târâş, udă leoarcă şi mânjită de mâl ca o zgripţuroaică, aşa că, în cele din urmă, se văzu nevoită s-o ia totuşi pe ocolite. Până ce ajunse la locul cuvenit, puterile o părăsiră cu totul – şi unde mai pui că Andrei nu se afla acolo. Una din coase sta înfiptă lângă coşmaga lor veche, dărăpănată, învelită cu scoarţă de copac încă în primul an, atunci când căpătaseră parcela aceea de fâneaţă, dar care le prindea bine până şi acum, în vremea din urmă, fiindu-le de folos în clipele de odihnă ori când se stârnea, pe neaşteptate, ploaia. Cealaltă coasă sta agăţată într-unul din cei trei mesteceni la poalele cărora se pitula coşmaga. Aceasta se afla în umbră, şi Daria se trase mai într-o parte, aşezându-se la soare, pe iarba pologită – picioarele nu i se dezmorţeau şi pace. Se descălţă şi se-apucă să şi le frece cu mâinile, aruncând în acelaşi timp o privire în jur.

Andrei mai mult brăcuise decât cosise – pesemne că se dezvăţase de munca ţăranului, uitase, pierduse rânduiala celor ştiute cândva. Poloagele stăteau vâlvoi, prin ele ieşeau la iveală fire de iarbă neatinse de coasă, brazdele erau şerpuite ca nişte valuri. Uitându-se mai cu luare-aminte, Daria băgă de seamă că poloagele apucaseră să se zvânte, să se usuce – ceea ce însemna că Andrei nu cosise deloc de dimineaţă şi până venise ea, ori poate trăsese doar două-trei brazde scurte, atât. Un simţământ amar, neplăcut o-ncovoie pe bătrână: da-da, nimic din tot ce-şi pusese ea în gând nu se va adeveri. Nimic nu se va adeveri, în van i-ar fi până şi orice nădejde. Zadarnic e totul.

Îl strigă pe Andrei o dată, şi încă o dată, şi încă o dată, până izbuti să afle răspuns. Andrei ieşi la iveală din tufişul de mlajă undeva-n susul malului, la vreo jumătate de verstă de locul în care se găsea ea; ţinea în mână ceaunaşul în care se zărea ceva de un roşu aprins. Şi Daria se dumiri numaidecât: nepotul culesese măcriş. Doamne, tot copil a rămas, copil în lege! Cum îl scapi din

ochi, o şi tuleşte-n tufăriş după rogodele... Oare cum şi-o rândui el traiul pe-acolo prin străini, de unul singur?!

Dar ea tocmai de asta venise, să-l ia de la treabă. Cât a fost ziulica de mare, a stat ca pe ghimpi, iar când a auzit că urmează să plece o barcă la aşezarea cea nouă după provizii, a sărit ca arsă: să se ducă şi Andrei, să vadă ce-i cu tat-su. Lasă-l năpustului de cosit: de-o veni Pavel, or să mântuie şi treaba asta, că, orice s-ar spune, Andrei, de unul singur, n-o să poată dovedi. Acum însă nu se mai îndoia aproape deloc de faptul că astfel au pus capăt cositului din anul ăsta. Auzi vorbă: din anul ăsta! N-o să-i mai fie ei dat să vadă niciun alt cosit de-acu încolo. S-a zis pe veci cu îndeletnicirea asta a lor. Şi parcă numai cu asta?... Fără a mai sta să-l asculte pe Andrei, care da să ascundă coasele într-un tufiş, nădăjduind să se întoarcă şi să mai cosească, bătrâna înşfăcă una din coase, şi-o puse pe umăr, iar pe cealaltă i-o repezi nepotului şi porni cu pas mare îndărăt, gândind că va trebui, mai încolo, să-şi găsească cumva timp ca să treacă pe-aici să-şi ia rămas bun. Întreg plaiul Matiorei îi este drag inimii ei, dar din tot şi din toate, bucata asta-i e cea mai dragă: câtă trudă a fost depusă aici, câtă sudoare a fost vărsată, dar şi câtă bucurie a fost culeasă, simţită!

Andrei plecă cu barca şi fu bun plecat. Ca să-i mai treacă de urât tot aşteptând, Daria se apucă să mai trebăluiască prin grădină. După valul de ploi, năpădise buruianul, apa spălase muşuroaiele de la cuiburile de cartofi ale căror vrejuri crescuseră în prostie, avântându-se în sus ca nişte fluiere subţiri. A trebuit să-i muşuroiască din nou. După udătura ce durase o săptămână şi după vremea caldă ce se statornicise, castraveţii prinseră a da rod bun, îmbelşugat, de puteai să-i culegi şi de două ori pe zi. Şi Daria îi culegea, stăpânită de părere de rău că n-are cine să-i mănânce şi amintindu-şi de acele vremuri când copiii ei, iar mai apoi nepoţii stăteau şi pândeau aproape fiece castravecior, însemnându-şi-i chiar acolo pe răzoare: ăsta-i al tău, iar ăsta-i al meu... Parcă mult îi de-atunci? Ca ieri a fost. Deunăzi, când şedeau de vorbă şi Andrei o tot iscodea-n fel şi chip, spusese că omul trăieşte pe lume o nimica toată. Şi chiar aşa-i, nici n-apuci să te uiţi bine-n jur, c-a şi trecut viaţa. Doar pe trei zilişoare te poţi bizui: pe ziua de ieri, pe cea de azi şi, poate, un pic pe cea de mâine.

Acum, când în grădină începuse să fie rost de ciugulit, dădeau buzna acolo găinile, coborau din zbor şi păsările cerului, şi Daria hotărî să pună o sperietoare. Pe două prăjini aşezate cruciş anină

un caftan de-al ei vechi şi flenduros, iar în lipsa unei căciuli potrivite, legă în vârf o zdreanţă soioasă; înfipse momâia în pământ şi, dându-se îndărăt câţiva paşi şi nemaivăzând din pricina vrejurilor partea de jos a prăjinii, rămase deodată uluită: păi, asta-i chiar ea. Ea e, ea... De s-ar duce şi s-ar propti uite-aşa cu mâinile-n lături colo, printre răzoare, n-ai mai vedea apropiindu-se nici picior de găină, nici aripă de zburătoare. Iar ea îşi tot bătea capul, se tot întreba-n sinea ei cu cine-o fi semănând.... Doamne milostive! – ori poate că aşa se şi cuvine?

Abia a patra zi se întoarse Andrei şi-i povesti că pe taică-su îl tot poartă pe la fel şi fel de comisii şi că tărăşenia asta n-o să se sfârşească prea curând... că au hotărât să lase baltă cositul. Dariei însă nu-i mai era gândul la fân, cele auzite o umplură de spaimă:

— D-apoi ce amestec are el? Că doar n-o fost de faţă. Erea acilea. De ce să-l poarte pe drumuri?

— El răspunde acolo de protecţia muncii.

— Şi-amu ce-o să păţască... pentru pretenţia iasta? În lunga ei viaţă, Daria avusese demult prilejul să se convingă că, adeseori, răspunderea cade asupra omului la voia întâmplării: cel care-i arătat cu degetul pe-acela îl înseamnă răspunderea, pe-acela îl şi judecă ea, şi că, de multe ori, vina se lipeşte orbiş de om.

— N-o să păţească nimic, răspunse Andrei, cu aceeaşi siguranţă în glas de totdeauna. Au să-l mai poarte o vreme pe drumuri, au să-i mai pună nervii la încercare, şi-n cele din urmă au să-i trântească o mustrare, pentru orice eventualitate. Cam asta-i tot.

— Aşa ţ-o zis el?

— Da, el.. Dar mă pricep şi eu. E-o treabă ştiută.

Andrei se gătea de plecare, dar la un moment dat începu tamnesam să se justifice faţă de bunică-sa, spunându-i că n-o mai poate lungi aşa, fiindcă în curând vor da năvală cei lăsaţi la vatră şi nu va fi prea simplu să-ţi găseşti un loc de muncă. Daria însă nici nu încercase să-l reţină, nu adusese vorbă nici de fân, nici de morminte; toate se desfăşurau întocmai cum bănuise ea. În seara aceea veni şontâc-şontâc Bogodul şi zăbovi îndelung, crâşcând din dinţi înspre Andrei, care la rândul lui căta la bătrân cu o privire piezişă, arţăgoasă, rea.

Băură tustrei ceaiul în tăcere, dar scurt timp după aceea Andrei sări de la masă şi, fluierând, îngânând un cântec, se apucă să-şi facă bagajul, neascunzându-şi defel bucuria că pleacă.

Altădată, Daria nu i-ar fi suferit fluieratul: „Ian ascultă, mă, pe

cine fluieri tu, pe cine vrei să mătrăşeşti din casă, fire-ai tu aşa şi pe dincolo?!” Acum însă nu se mai sinchisea. Căci toţi aveau să fie mătrăşiţi, nimeni n-avea să fie lăsat locului. Bogodul îşi tot dregea glasul, revoltat de faptul că ea tace, că rabdă, bătrâna însă se făcea că nu aude, că nu pricepe nici semnele astea.

Ceva mai târziu, când, supărat şi nemulţumit de purtarea ei, Bogodul plecă, Andrei o întrebă cu revoltă în glas:

— De ce primeşti, bunico, dihania asta în casă? De ce nu-l alungi cât colo? Ăsta nu-i om, ci fiară.

— Cum adică nu-i om? răspunse ea cu o mare anevoinţă lăuntrică, năpădită de osteneală şi amărăciune. Ba-i om şi el.

— Ăsta om? Ia uită-te o dată măcar mai atent la el, la hâzenia asta. Te trec fiorii. Nici să vorbească, cel puţin, ca oamenii nu-i în stare, morăie şi mormăie ca o fiară.

— Da eu una-l înţeleg şi fără prea multă vorbă. Şi el pe mine aşijderea. C-amu, Andriuşka, eu cat să m-adun cu cine-i de-o pănură cu mine, nu altcum. Ş-apoi ce, parcă eu îs mai brează? Iaca, se duc toţi, n-o rămas mai nime care să mă înţeleagă.

A doua zi dimineaţa, când să plece Andrei, Daria se simţi rănită văzând că el dă să-şi ia rămas bun de la dânsa în izbă, că nu vrea să-l petreacă până la barcă. Numai că ea nu se lăsă şi-l petrecu. Dar mai tare şi mai crunt o răni la inimă alt fapt, un fapt căruia-i cu neputinţă să-i şi zici pe nume, fiindcă un atare cuvânt, pe potrivă, nici că se află. El poate doar să te chinuie, aşa cum îl chinuie pe om dorul ori vreo gogire, când nici nu-ţi dai seama ce anume şi unde te doare. Ea ţinea prea bine minte că de ieri, de cum venise, şi până azi, la plecare, Andrei nu făcuse un pas dincolo de poartă. Nu se dusese şi el să mai colinde pe uliţele Matiorei, nu-i fusese, în taină, amar la gândul că n-are s-o mai vadă niciodată, nu-i mişcase câtuşi de puţin inima despărţirea asta... şi doar, slavă Domnului, se mai aflau încă destule în stare să-i mişte inima în ceasul din urmă pe-aceste meleaguri unde s-a născut şi s-a ridicat... ci şi-a luat frumuşel valijoara, a coborât pe scurtătură la mal şi a pornit motorul.

Drum bun şi ţie, Andrei. Drum bun. Pe totdeauna. Să nu dea Dumnezeu să ţi se pară uşor drumul vieţii tale.

Nu mult după aceea, o şterse iar din loc, fără să spună o vorbă nimănui, şi Petruha, iar Katerina se mută din nou la Daria.

Între timp, intraseră în luna august, secerarul. Dădea-n pârg rodul prin grădini, prin ţarini şi păduri, dăduse-n pârg, împlinită şi

isprăvind cu vremea petrecerilor ca o muiere-n puterea vârstei, Angara, în unda căreia, chiar de-a doua zi după Sântilie, întocmai cum e data după nuntă, nu se mai scălda nimeni, era lucru oprit, căci „se pişase cerbul în apă”. Se pălea bolta cerului, şi-n zilele cu soare se arăta privirilor greoaie şi puhavă. Vremea nu-şi mai făcea de cap, rămânea senină, uscată, dar se simţea, se simţea că timpul intrase în rosturile lui; noaptea era frig; ardeau viu, scânteios stelele şi-adeseori se desprindeau brusc din loc şi porneau să se prăvale, stingându-se încetul cu încetul în zbor şi brăzdând cerul cu lungi dâre de văpaie, la vederea cărora simţeai cum, înfiorat, se năruia ceva şi în adâncul inimii tale, pustiind-o şi încrâncenând-o; dimineaţa, după nopţi nespus de cristaline, se grămădeau neguri sure, tulburi, aţinându-se până una-alta pe lângă maluri, fără a acoperi cu întreaga lor întinsoare matca Angarei; iar zilele, ajungând simţitor mai scurte, dar dovedindu-se încă în putere, în toată împlinirea lor, păreau încărcate peste măsură şi îndesate, ca şi când ar fi vârât într-însele mai mult decât puteau duce.

Şi-ntr-adevăr, din timp în timp, te pomeneai parcă cu câte un zăpor, căci în vreo două-trei rânduri, şi asta doar către seară, de undeva de departe, de dincolo de ceruri, prindea, nemulţumit, să ameninţe tunetul, dar numai să ameninţe: ploaia şi volbura n-apucau să se abată.

Cosaşii mântuiseră cu zorul; în luncă se înălţau acum opt stoguri mari. Din tot satul, se încumetaseră să cosească pentru sine doar de la două case: alde Koşkin, pentru care, cu droaia familiei lor unite, fusese o joacă să cosească atâta iarbă cât le trebuia pentru vacă, precum şi Vera Nosariova, vecina Dariei. Apoi muierea asta chiar că era de-a mirare, tot ciorsăise cu coasa, ciorsăise de una singură, şi pe ploaie, şi noaptea, fără odihnă, până sclipuise şi ea fân pentru văcuşoară. Pe urmă, aproape tot aşa, numai cu cele două mâini ale sale, căci la ce ajutor se putea aştepta de la odrasla mai mărişoară, o copiliţă abia trecută de unsprezece ani, Vera adunase fânul, îl căpiţase, iar când veni vremea să-l stoguiască, din respect şi uimire faţă de îndârjirea ei, sări s-o ajute, după ce isprăvi cu treburile pentru obşte, întreg norodul. Şi dacă femeia găsi cu cale să-i omenească mai apoi, să-i cheme pe toţi la o gustare şi la un pahar, se văzu cât de colo că nu asta le dăduse ghes să-i vină de la olaltă, toată suflarea colhozului, într-ajutor, ci o făcuseră de dragul ei, care, în pofida a tot şi în chip de mustrare adresată tuturor, ţinuse morţiş să nu se lepede de văcuşoară, să-şi apere

dreptul de a-şi îndestula copilaşii cu lapte muls de ea, nu de cumpărat. Uitându-se la dânsa, Daria gândi, dojenindu-se pe sine, că ar fi trebuit să-ncerce şi ea să pună din nou mâna pe coasă. Că după aceea rămânea de văzut ce şi cum... poate că aşa ar mai fi zăbovit şi Andrei, iar pe capul lui Pavel n-ar fi căzut beleaua asta. De-aceea, poate, s-a şi întâmplat necazul, că au stat şi-au clocit, au aşteptat să treacă baba cu colacii. Şi iacătă ce le-a adus aşteptarea... De ce, păcatele, să nu coseşti pe ploaie? Că n-ar avea iarba verde nici pe dracu din pricina asta. Ei poftim, mai zi dacă ai ce – abia acu s-a găsit şi ea să se trezească! Of, la ce bun o mai fi trăit pe lume optzeci şi mai bine de ani dacă nici măcar la atâta lucru n-a dus-o mintea?!

Oamenii scoteau care mai de care cartofi din cei noi şi-i prăjeau cu bureţi turta-vacii, care se înmulţiseră acum puzderie pretutindeni, parcă pentru toţi anii ce aveau să vină şi al căror şir fusese curmat. Unde se nălţa un brăduleţ ori un pin, vedeai neapărat în jur potop de bureţi dintr-ăştia. Se iveau şi bureţii-lăptoşi, iuţarii, mai cu seamă pe la poalele plopilor şi ale mestecenilor – dar aceştia răsăreau tacticos, pe-ndelete, nu-n pripă şi mişuială. Şi-n general, această vară de pe urmă, ca şi când ar fi ştiut că-i cea de pe urmă, se dovedise bogată-n bureţi şi poame. Îndată după măcrişul-iepurelui dădură în copt de-a lungul malurilor şi păltinelele, coacăzele-negre; Daria se repezise într-o zi din săptămână acolo şi cât ai bate din palme umplu ochi o coşcogea căldare, de-abia izbuti s-o tăbârcească până la cimitir, lăsând-o acolo, în tufe, în preajma mormintelor dragi inimii ei. Doar către seară, făcând alt drum, o aduse acasă împreună cu Katerina. Bătrânele şi copii făceau ce făceau şi – fuga pe Podmoga; acolo se găseau afine-vinete, şi tot din belşug. În anii din urmă, lumea începuse să culeagă „poama-ciorilor”, fructul unui fel de caprifoi, despre care se zvonise că ar fi de mare folos în cazuri de tensiune mărită, însă bătrânii, neştiind ce-i aia tensiune, cu ce s-o fi mâncând, pregetau şi acum să se-nfrupte din poamele acelea amărui, sălbatice, anume parcă pentru ciori prăsite şi cărora le plăceau mai ales runcurile şi paraginile. Căci până şi faptul că nu aveau o înfăţişare a lor, curată, ci una prefăcută, cătând să semene cu afi**nele-vinete, până şi acest fapt se dovedea a fi în dauna lor. Pe deasupra mai purtau şi un nume straniu – necurat şi balcâz – de care, odinioară, cei din Matiora nici nu auziseră. Cu totul altceva erau păltinelele, mălinele, ori merişoarele,**

pe astea n-ai fi putut cu niciun chip să le bănuieşti că n-ar fi poame de soi. Ce-i drept, merişorul nu se-ntâlnea la tot pasul pe ostroave, nici pe unul, nici pe celălalt, ci doar aşa, ici-colo, cât să-ţi îndulceşti gura, iar lumea se ducea după poamele lui, trecând râul, tocmai pân-la jariştile cele vechi. Numai că lor, merişoarelor, încă nu le venise vremea. Asta da, nimic de zis, asta-i, colea, poamă între poame, şi nimeni n-a cutezat vreodată să-i zică nici tu „a ciorilor", nici tu „a urşilor".

Daria o tot aştepta pe Sonia, pe noru-sa, gândind că s-o învrednici poate să vină încoace, să mai dea câte-o raită pe colo, pe dincolo, s-adune poame dintr-astea, din care ea, Daria, să facă mai apoi câte şi mai multe. Dar ţi-ai găsit, dumneaei nici aminte nu i-a fost de una ca asta – atât de straşnic îndrăgise, pesemne, aşezarea cea nouă. D-apoi n-o fi muncind ea chiar câtu-i ziulica de mare... Da, deh, facă ce-or şti, treaba lor, că doară ei au de trăit. Abia-ntr-a doua săptămână se-ntoarse în Matiora Pavel, scăpat şi de buclucul acela, şi de răspunderea de brigadier; le aduse bătrânelor niscai pacheţele de ceai, niscai zahăr, le spuse că de-acu înainte are să lucreze pe tractor, apoi îşi bucşi desagii cu felurite tarapangele de prin grădină şi, neavând răbdare să adaste nici măcar până la asfinţitul soarelui, o tăie din nou cu păcănitoarea lui peste apă. Daria ieşi-n capul satului, către grind, şi rămase acolo multă vreme, petrecându-şi cu privirea feciorul, urmărindu-l cum stă nemişcat, cu umerii povârniţi, în barca aceea a lui, azvârlit parcă de pe ostrov de cine ştie ce zbucnitură, şi gândi anevoie cu mintea ei ostenită: nu, Pavel nu-şi mai este sieşi stăpân. Şi nu-i ea, Sonia, a de-l comandă, una ca asta n-ar îngădui-o el, da i-a prins pe toţi valul şi-i mână, şi-i mână de la spate, nedându-le răgaz nici să se uite în urmă... rar care mai cată a şti cum şi pe unde calcă. Să se mute oare la Ivan, la cel de-al doilea fecior, acolo la Lespromhoz? Şi-acolo? Chiar dacă nu-i cine ştie unde, pentru dânsa tot meleag străin s-ar chema că e, cu oameni străini, cu lucruri străine şi, cine ştie de nu i s-o fi înstrăinat şi feciorul. Poate-ar fi bine să se ducă mai întâi doar aşa, în ospeţie, să vadă ce şi cum. Ba nu, întâi şi-ntâi se cuvine să-şi petreacă Matiora pe drumul ei cel fără de întoarcere. S-o petreacă şi-apoi să se

ducă – lucrul cel mai cuminte – la ai săi, să se ducă acolo unde ai săi sunt de zece ori mai mulţi decât se află aici. În stratul de sus, lunecos, al aducerilor-aminte, i se-nfiripară Dariei, aproape fără voie, chipurile celor de dincolo şi, apucându-se să-i înşire, îşi aminti deodată de bărbatul ei, de Miron. Îşi aminti şi pe loc încremeni de ruşine: iaca a şi început să-l uite; rar, tare rar îi mai răsare el în amintire. Doamne, cu câtă uşurinţă se desparte omul de cei dragi, cât de repede îi dă uitării pe toţi, afară doar de cei care-i sunt copii: nevasta îşi uită bărbatul, bărbatul nevasta, sora îşi uită fratele, fratele sora. Când îi îngroapă, îşi smulge părul din cap de durere, abia se mai ţine pe picioare, dar e de-ajuns să treacă o jumătate de an, un an, şi-acela cu care a trăit douăzeci, treizeci de ani la rând, cu care a făcut copii şi fără de care nu putea sta o zi măcar, acela, poftim, îi iese din minte, parcă nici n-ar fi fost pe lume. Ce-o fi cu asta: aşa-i oare rânduit să fie sau s-a-mpietrit cu desăvârşire omul? Până şi după copiii săi, care i-au luat-o înainte pe drumul de veci, până şi după ei îl doare sufletul numai pentru că se simte vinovat: era dator să-i păzească precum lumina ochilor şi nu i-a păzit. Cât despre toţi ceilalţi, cu dânşii s-a întâlnit fie întâmplător, fie altmintrelea – trăgându-se din aceeaşi mamă şi-acelaşi tată – au petrecut laolaltă, au stat de vorbă, s-au jucat de-a rubedeniile şi s-au despărţit, apucând-o fiecare pe drumul lui. Nu, zău, sălbatic e omul, sălbatic, nici fiara nu-i în stare de aşa ceva. Lupul, bunăoară, pierzându-şi perechea, nu mai vrea să trăiască...

O singură îndreptăţire avea Daria, dar şi aceea numai dacă ai fi stat să i-o cauţi. Miron, moşneagul ei, n-avea mormânt, un mormânt al lui, unde să te fi putut duce, să mai şezi şi, desferecându-ţi inima, să te jelui, să verşi lacrimi, amintindu-ţi câte s-au perindat şi-ncercând să-ţi închipui câte s-ar mai fi putut perinda după aceea. Miron a plecat într-o toamnă în taiga, dincolo de Angara noastră, şi s-a prăpăstuit. A plecat şi nu s-a mai întors, parcă l-a înghiţit pământul. Şi niciun suflet de om nu i-a ştiut de ştire. După ce se scurse de două ori răstimpul pentru care el îşi luase de-acasă merinde, Daria se-nspăimântă de-a binelea, porni s-alerge prin sat, din casă-n casă, şi izbuti să-i înduplece pe câţiva gospodari care cunoşteau locurile pe

unde vâna Miron să plece în căutarea lui, dar nu le-a fost dat nici lor să afle vreo urmă. Dimpreună cu dânsul se prăpădiseră şi cei doi câini ai lor – cată de te dumireşte ce fel de moarte i-o fi primit pe tustrei în braţe. La drept vorbind, Miron al ei nici nu era bătrân, „moşneag" îi zicea ea acum, potrivindu-i anii cu anii pe care-i poartă ea în cârcă; pe-atunci însă, Miron abia împlinise cincizeci, era, vorba ceea, bărbat în floarea vârstei. Avea cam cât are Pavel în ziua de azi. Dar cu Pavel nici că l-ai putea asemui: el, taicăsu, era mai vânjos, mai vioi şi mai dârz din fire. Ori poate că doar acum i se pare că a fost aşa? Şi multe, pesemne, or fi fost pe-atunci altcumva decât le vede ea azi, vânturate prin negura vremii şi a unei memorii şubrede, secătuite. Iată, şi-a amintit de Miron, dar totul se petrecu molcom, cumpătat, fără să-i mişte inima. I-a amorţit inima. I-a amorţit şi n-o mai doare decât atunci când e vorba de ceva apropiat, aflat în preajma zilei de azi – cum e Matiora, bunăoară. Nu cumva oare şi despre ea, despre Matiora, oamenii care or rămâne şi-or aminti doar aşa, ca de ceva de doi bani? De vreme ce până şi pe cei de-acelaşi sânge cu dânşii îi dau uitării atât de repede...

„Iartă-ne pre noi, Doamne, că suntem nevolnici, fără ţinere de minte şi cu sufletele pustiite, zicea bătrâna în cugetul ei. O piatră n-o poţi trage la răspundere, că-i piatră, pe câtă vreme omu da, pe el po' să-l tragi la răspundere. Ori ăi fi ostenit s-o faci, Doamne? De ce, dar, nu mai ajung până la noi întrebările tale? Iartă-mă, iartă-mă, Doamne, că întreb. Tare greu mi-i. Şi tu nu-mi îngădui să plec. Iaca, de la o vreme nu mai îmblu nici pe pământ, nici pe cer, ci sunt aşa, ca spânzurată între cer şi pământ: de văzut, le văz pe toate, da să le pricep, ce şi cum, nu-s în stare. Îi judec pe oameni, da cine oare mi-o dat mie dreptu ista? Însamnă că m-am depărtat de dânşii, că-i vremea să mă iei de-acia. E vremea, e vremea. Trimete după mine, Doamne, trimete, rogu-te... Că tuturor le sunt acia streină. Ia-mă la rubedeniile celelalte... la celea de care-s eu mai aproape."

Curgea, sub soare strălucind, Angara... curgea, cu foşnet uşor, în molcoma adiere a vântului din sus, însuşi timpul. În spate zăcea Matiora, scăldată de cele două curgeri; sus, deasupra capului, se boltea cerul. Şi dacă ceru-i atât de

frumos şi te-nfiori privindu-l, înseamnă că aidoma-i şi pământul de sub el. Iar de-o fi să fie oprită în loc Angara, timpul nu se va opri şi el, şi atunci ceea ce părea că închipuie o singură mişcare se va destrăma. Şi de-o fi potopită de ape Matiora, la fel va străluci, ca şi până acum, cerul, serbând şi mai departe ziua cea senină şi noaptea cea senină. „Ce-i pasă cerului de Matiora? se corectă în cugetările ei Daria. Asta-i treaba oamenilor. Matiora doar se află în mâinile lor, la cheremul lor.” Şi totuşi, firul gândurilor ei zorite, iscate fără voie, venind parcă de altundeva şi împresurând-o ca nişte valuri, se curma brusc; lipsea o verigă care să le dea întregire şi înţeles deplin. Şi avan se zbătea o singură şi stăruitoare frântură de gând: curge Angara, şi timpul curge...

Şi-ţi venea să te iei cu careva la harţă, să-ncerci a-i dovedi că dreptatea-i de partea ta, chiar dacă ştiai dinainte că nu-i aşa.

Seara, pe când se gătea de culcare, Daria o întrebă pe Katerina:

— Ia spune, ţie nu ţi s-o-ntâmplat niciodată să n-ai pe nime-n preajmă, da să te pomeneşti c-ar fi parcă oarecine şi ţi-ar grăi?

— Cine să-ţi grăiască? sări speriată Katerina.

— Ştiu eu? M-am trezit azi că grăiesc de una singură. Parcă ar fi stat careva lângă mine. Sta parcă şi mă tot întreba de vorbă, iară eu îi înşiram.

— Maică precistă! Şi ce te-ntreba?

— Ceva încâlcit, apăsător... Nici n-am cum să-ţi spun. Se vede, soro, că-mi ies din minţi: O, de-ar veni, de-ar veni mai repede...

16

Acelea fuseseră cele de pe urmă zile, zile nu chiar liniştite, totuşi paşnice, cu rânduială domestică. Apoi năvăli pe ostrov, la strânsul bucatelor, o hoardă de vreo treizeci de orăşeni – bărbaţi mai ales, afară doar de trei muieruşte tinerele, dar destul de trecute –, toţi tineri deopotrivă şi veseli nevoie-mare. Încă din prima zi, luând cu asalt Matiora şi simţindu-se în largul lor, se îmbătară criţă şi se

încăierară, astfel că a doua zi doi dintre ei a fost nevoie să fie trimişi la doctor. Mai făcură tărăboi şi a doua zi, încercând să se dumirească cine anume-i vinovat şi cine nu, apoi expediară o barcă la magazin după altă aghesmuială şi spre seară începură iar să se aghesmuiască, dar de astă-dată mai uşurel, fără păruială. Pentru Matiora însă a fost de-ajuns şi o singură zi ca să se înspăimânte de moarte; rar se-ntâmpla să-şi mai scoată careva nasul afară din ogradă aşa, fără să aibă musai nevoie; cât despre cancelaria în care hoarda se instalase, pe aceasta o ocoleau cale de-o verstă. Iar atunci când vreo doi flăcăuaşi din aceia bătură la poarta Dariei, bătrâna mai că nu le căzu în genunchi: aveţi milă, nu nimiciţi un suflet de creştin. Flăcăii însă nu veniseră decât să-i ceară nişte ceapă, ba voiseră chiar să-i vâre bani cu de-a sila, să i-o plătească, după care îşi văzură de drum; din clipa aceea Daria, întipărindu-şi în minte chipul lor, încetă să-i mai bage în aceeaşi oală cu restul oştimii. Numai Bogodul, căruia nu-i era teamă nici de dracu, nici de taică-su, îşi tot croia cale, înadins parcă, spre cancelarie şi căta lung, nemulţumit, la străini, care – şi asta se simţea cât de colo – deşi îl zădărau şi făceau haz pe seama lui, se cam temeau de el: ăsta parc-ar fi duhul pădurii, nu om; mai ştii ce cloceşte-n minte, la ce te poţi aştepta de la unul ca ăsta! Desculţ, cu părul vâlvoi şi ochii sângeraţi, cu nişte braţe enorme de maimuţă şi cu o uitătură străpungătoare ce te băga în boale, Bogodul îţi insufla, fără să vrei, respect, iar din ziua în care cineva din sat scăpă o vorbuliţă cum că bătrânul poartă pe suflet păcatul unui omor, ba poate chiar al mai multora, străinii aproape că încetară până şi să-l mai zădărască. În schimb, la porecla cea veche îi mai adăugară una – Omul zăpezilor, iar el, auzind-o, se pornea, cum se şi cuvine unei asemenea făpturi coborâte din creierul munţilor, să mârâie şi să suduie de mama focului.

De bine, de rău, noii veniţi nu stăteau chiar cu mâna-n sân, trebăluiau şi ei cum îi tăia capul, şi pâinea ajungea încetul cu încetul să fie strânsă. Să lucreze însă ca lumea nu erau în stare; nu adunau ceva care să fi fost al lor, aşa că n-aveau la ce să se canonească. Şi-aşa, o bucată de pâine se găsea azi pentru fiecare, şi aşa, pământul acela dădea rod pentru ultima oară, ba s-ar fi putut întâmpla să nici n-

apuce-n ăst an să dea rod – şi aşa... Unii dintre ei plecau de pe ostrov, alţii veneau să le ia locul; barca făcea curse aproape zilnic la noua aşezare şi la magazin. Şi-apoi, şi semănăturile se făcuseră în acest an pe loturi cu mult mai restrânse decât cele de odinioară, din anii colhozului, iar matiorenii ar fi putut-o scoate la capăt şi singuri, dar, din neştiute pricini, fuseseră năimiţi pentru strânsul bucatelor ăştia... Cât despre săteni, aceştia, după ce isprăviră cu cositul fânului, o luară iarăşi din loc, ducându-se – până la strânsul cartofilor şi mutarea definitivă – în aşezarea cea nouă, şi iarăşi satul rămase numai în paza bătrânelor. Înainte de a ieşi pe uliţă, ele se zgâiau din ogradă prin crăpăturile gardului – oare-o fi linişte şi pace pe-acolo? – pe drum mergeau cu pas furişat; acasă şedeau molcom, fără să facă zgomot, iar noaptea se încuiau, punând toate zăvoarele.

Şi timpul trecea. Zburau ca vântul ziua, noaptea, veneau altele la rând şi cu fiecare din ele trăgea tot mai aproape, mai neînduplecată toamna. Zorile erau acum friguroase şi leneşe, roua şi ceaţa se topeau târziu, soarele-şi arăta faţa hăt sus. Dinspre cancelarie se-auzea larmă, răzbea zvon de glasuri puse pe arţag; cei de-acolo ba se certau, ba izbucneau în râs; huruia îndelung motorul maşinii până când, în sfârşit, lumea se urca într-însa şi maşina o pornea din loc. Curând după aceea, pe lângă bucătăria aflată în dosul cancelariei, începeau a forfoti cele trei muieruşte, pe care cu greu le puteai deosebi una de alta; erau câteşitrele sprintene, gureşe, în pantaloni bărbăteşti, câteşitrele mărunte şi cărnoase, de-ai fi zis că-s surori get-beget. Despre una din ele însă se zicea că ar fi nevasta nu ştiu cui, care s-ar afla tot aici, cu ea; celelalte două, fără bărbat, trebuiau să facă faţă unui toi de seceriş deloc uşor. Către amiezi vedeai ieşind pe uşă afară câte un flăcău rămas în urma ortacilor lui pe motiv de mahmureală ori poate de boală; ieşea scărpinându-se şi căscând, îşi mijea ochii la soare, apoi se ducea să-şi facă nevoile şi cădea pe gânduri: ce să facă mai departe – să se-ndemne iar la somn ori la ale vieţii? Şi tocmai în clipa aceea, pândindu-l de după colţ, îl luau în primire muieruştele: îl puneau să le spargă lemne, să le care apă de la butoi, să le ajute la bucătărie; şi-atunci

porneau să răsune de-acolo zdupăituri şi scatoalce, şi chicoteli.

Ziua soarele pripea, văzduhul încins unduia prin faţa ochilor şi părea amărui din pricina izului uscat de pârguială ce adia de la ierburi şi holde, de la tot ce dăduse rod în anul acela. Dinspre ogoare răzbea tăcăitul combainelor, mângâindu-ţi auzul, de parcă n-ar fi fost nici pe departe al unor maşini: pe una din ele lucra un flăcău din sat, matiorean din familia Koşkin, pe cealaltă – unul dintre cei veniţi de la oraş. La malul din dreapta, mai îndemănos pentru încărcare-descărcare, chiar lângă fâneaţa Pinighinilor, trăsese un şlep care transportase pe ostrov cel de-al doilea camion şi un tractor şi-n care era turnat acum grâul recoltat de combaine. Către sfârşitul verii, sovhozul se înzestrase cu o şalupă, ea remorcase de altminteri şlepul, cu ajutorul ei erau aduse acum alimente pentru cei veniţi şi se făceau tot felul de transporturi între Matiora şi aşezarea cea nouă. Ba mai mult, de teama străinilor aflaţi în sat, femeile începură a se folosi de şalupă pentru a evacua din Matiora vietăţile mai mici de pe lângă casele lor: găinile, purceii, oile. Şi, aşa cum se-ntâmplă de obicei, a fost de-ajuns să dea una tonul, ca să se ia mai apoi după dânsa tot satul... Cotcodăcitul şi guiţatul străbăteau zilnic ostrovul de la un capăt la altul. Vacile însă mai erau lăsate deocamdată în voie. Pentru transportul lor şi, de asemeni, al fânului, bărbaţii din sat se apucaseră să alcătuiască, cioplind lemnul pe mal şi îmbinându-l pe apă, o coşcogea platformă cu două rânduri de bârne şi suporţi verticali.

Ce mai, se-apropie, se-apropie sfârşitul... Sorocul nu se va lăsa nici el aşteptat, şi nici oamenii nu se vor pierde cu firea – ia te uită cum s-au mai aşternut pe treabă, câte braţe s-au adunat laolaltă!

Pe Podmoga, unde nu existau ogoare, ci numai păduri şi păşuni, debarcase o altă brigadă: de la Lespromhoz. Se dăduse ordin ca toate vitele aflate acolo să fie trecute în aceeaşi zi pe Matiora – noroc că apele gârlei apucaseră să scadă. Şi prinse a vâlvora Podmoga: fură mai întâi potopite de flăcări adăposturile cele vechi pentru animale, apoi luară foc pădurile. Sufla vântul din josul râului şi tot fumul de pe Podmoga se abătea peste Matiora; erau ceasuri când nu se

vedea cerul, iar soarele, ivindu-se când şi când, părea un rotogol mititel, spălăcit. Vitele se-nghesuiau în fundul ocoalelor, mugind jalnic. Vacile sovhozului, rămase de pe vremea colhozului din Matiora, goneau prin ostrov boncăluind avan, se strângeau cârd, frământând pământul cu copitele şi slobozind bale din gură; caii, rămaşi, ce-i drept, mai puţini la număr, se dovedeau a fi mai liniştiţi, dar se temeau şi ei de pământ, aţinându-se prin preajma apei. Matiorenii mormăiau revoltaţi:

— Ian te uită ce fac ăştia! Ian te uită ce fac! De ce să nu mai fi zăbovit oleacă? Mare lucru să nu ia foc şi Matiora. E-atâta uscăciune... Colo-s stogurile, dincolo holda. De-ajuns o singură scânteie...

Străinii însă, că altcineva n-avea cine, se apucaseră şi, drept răspuns, puseseră foc morii: o făcuseră fie din porunca dată-ntr-ascuns de careva, să cureţe încet-încet locul, fie doar aşa, din joacă: de ars, tot o să ardă, atunci – hai să-i dăm foc, să vedem şi noi cum arde. De ce să-nghiţim fumul altora, să ne facem rost, s-avem fumul nostru, cu trosnete şi pălălăi! Şi au făcut rost. Seara, când Daria ieşi-n uliţă, rămase fără grai văzând cerul învăpăiat nu numai în partea de jos a ostrovului, către Podmoga, ci şi în cea de sus, mai la stânga satului. Acolo numai moara putea să ardă, altceva n-avea ce. Se-ntoarse-n graba mare acasă şi o zgâlţâi pe Katerina, care se şi culcase.

— Hai, fato, să ne luăm rămas bun de la ea. C-or fi acolea numa streini. Cum s-o sâmţi, biata, printre ei? Să n-aivă pe nime-n preajmă, să-i zică acolo o vorbă bună întru pomenire! Haidem, Katerino!

— Un' să mergem? De cine grăieşti tu? se-nspăimântă femeia, căci toate le vârau în sperieţi în ultima vreme, încremeneau locului la fiece zgomot, tresăreau la fiece vorbă neaşteptată – n-o fi cumva de rău, nu le-o aduce vreo năpastă?

— Au dat pârjol morii. Că le sta-n coastă. Şi câ-âtă făinuţă ne-o măcinat ea, sărmana! Hai, zoreşte-te, batâr noi să ne arătăm acolea. Batâr pe noi să ne vază în ceasul din urmă.

Şi-ntr-adevăr, în preajma morii arzând cu bobote, se îmbulzeau numai cei străini de sat. Oare ce s-o petrece cu oamenii în faţa unui foc mistuitor, de ce-o avea el o

înrâurire atât de spăimântătoare asupra lor? Iată, ăştia de-aici parcă ar fi căpiat, ţopăiau, zbierau, se repezeau în dogoare – care ajunge mai departe, care poate sta mai mult, făcând pe eroul şi, nemaiputând să suporte, se prăvăleau pe pământul roşcat, pârjolit, rostogolindu-se cu chiote îndărăt. Aflate de faţă numai două, muieruştele scoteau ţipete ascuţite când ceilalţi, vrând să le sperie, le dădeau brânci spre văpaie; îi străşniceau pe bărbaţi cu pumnii, le dupăceau spinările şi arătau mulţumite, vesele, fericite. Unul dintre flăcăi, tinerel de tot şi cam necopt la minte, se căţărase într-un mesteacăn şi, bâţâindu-şi picioarele, se porni, năucit de priveliştea focului, să-i zică de-acolo fel şi fel de *ceastuşki*[1]. De jos, lătra la dânsul ca la o dihanie, un căţelandru, hăbăuc şi el, vântuit de cele ce se petreceau în jur; lumea arăta cu degetul spre câine şi spre flăcăul din pom şi se tăvălea de râs. Pricepând că-i pe placul mulţimii, potaia îşi dădea mai tare silinţa. Şi ţine-te haz şi iar haz... Frunzele mici ale mesteacănului se răsuceau fremătând; în partea unde bătea dogoarea, crengile se pleoşteau şi, profilat pe fondul orbitor al vâlvorării, copacul întreg părea văduvit de culoare, străveziu. Străvezii, fantomatice păreau şi chipurile oamenilor.

Moara ardea cu huiet sinistru, izvorât de undeva dinlăuntru; pălălaia avântată sus în văzduh vântul o apleca într-o parte, smulgându-i creasta; doar zdrenţele de funingine zburau hăt departe. Daria şi Katerina se opriseră într-un loc mai ferit, într-o parte a morii, la adăpostul unor tufe, aşa fel ca să nu fie văzute de nimeni, să le poată vedea numai ea, moara. Ea însă nu se mai zărea din flăcări; părea că focul, zbenguindu-se, ba o saltă de la pământ, ba o coboară; ai fi zis chiar că bobotaia aceea uriaşă, turbată, e-n stare să se şi smulgă de-acolo aidoma unui ghem şi, nălţându-se, s-o pornească în zbor, să zboare peste Angara, înfricoşând lumea şi prăznuindu-şi apriga bucurie diavolească.

Cele două bătrâne nici nu auziră cum le veni în preajmă un bărbat necunoscut, între două vârste, tot orăşean ca şi ceilalţi, purtând o cămaşă cadrilată petrecută peste

[1] Specie a creaţiei folclorice ruse – cuplet popular (asemănător cu strigătura).

pantaloni – parcă puteai să mai auzi ceva în vuietul şi trosnetele acelea!

Poposind câteva clipe în dreptul lor, omul li se adresă – şi glasul îi dădea în vileag crezământul:

— A fost o moară bună, nu-i aşa?

— A fost, răspunse Daria fără să tresară.

— Mi-nchipui, încuviinţă el din cap. Şi-a îndeplinit, va să zică, misiunea. Şi adăugă tărăgănat: Se du-u-ce!

Vorba asta – „se duce" – îi rămase Dariei lungă vreme întipărită în minte, ba chiar căpătă pentru ea o însemnătate deosebită, având parcă darul de a tâlcui, de a-şi pune pecetea pe toate câte se petreceau în jur. De începea să guiţe un godăcel vârât în sac şi cărat de cineva în spate la şalupa trasă la mal, se uita şi Daria în urma lui: se duce. De erau mânate către Angara vitele sovhozului, ca să fie trecute pe ţărmul celălalt, mai depărtat, unde se afla aşezarea cea nouă, dar nu în vatra ei, ci la păşunile din preajma râului, se aţinea şi Daria în urma lor, să le petreacă, şi sta şi se uita lung cum sunt trase cu de-a sila văcuţele şi viţeii, cum se îndărătnicesc şi nu se dau plecate bietele dobitoace, pe o coşcogea plută ori pod plutitor – că nici nu mai ştiai ce-i – cu împrejmuire de prăjini, cum sunt apoi legate de scoabe şi cum, urnindu-se, o lua pluta din loc, depărtându-se de pământul Matiorei: se duc şi vitişoarele. De aducea vântul dinspre Podmoga fumul acela negru, cu iz amar, ce pătrundea prin case şi din pricina căruia te apuca tusea, Daria-şi zicea în sinea ei: se duce, se duce şi Podmoga. Când Klavka Strigunova şi-a luat juncănaşul şi a plecat să-l predea la sovhoz ca să aibă orăşenii carne, la fel: se duce, sărmănelul... De erau cărate spre malul Angarei stogurile de fân, aşijderea: se duc şi ele! Se-mpuţinau, se-mpuţinau văzând cu ochii cele ce-i erau atât de cunoscute, parte parcă din fiinţa ei, pe toate le apucase zorul de ducă, dornice a se afla cât mai departe de ostrovul pândit de primejdie. Satul rămăsese stingher, gol, amuţit, gata şi el de ducă; glasurile celor străini de meleagurile lui răsunau pe uliţe ca din butoi, iar cele ale băştinaşilor se pierdeau pe undeva, fără urmă. Acum, privirea răzbătea lesne până hăt departe, de la un capăt la altul – rămânea pustie Matiora, făr-de oprelişti se arăta

preajma în faţa ochilor.

Mulţumită juncănaşului pe care-l predase pentru a fi înjunghiat întru îndestularea celor de la oraş, Klavka Strigunova ajunsese să facă chelemet cu dânşii, să-i înduplece să dea pârjol şi izbei ei – aştepta cu sufletul la gură să-şi încaseze bănuţii. Străinii, se-nţelege, de dragul distracţiei, îi dădură pârjol într-o clipită; bine, cel puţin, că nu lăsară focul să se întindă şi la casele din vecini. Aşa se face că acum se căsca şi în inima satului o adâncitură neagră, fumegoasă, iar ochiul, nemaiaflând proptiş, scăpăta, se mistuia ca într-o fântână în depărtatul prelarg al Angarei. Şi s-a desfăcut, s-a spintecat Matiora în două...

În acel amurg de seară când „s-a dus" moara, Daria şi Katerina, întorcându-se pe-ntuneric de la locul incendiului, o găsiră în pragul casei pe Sima cu nepoţelul ei. Şedeau în cerdac, în faţa uşii încuiate: Kolka scâncea, în vreme ce Sima îi tot spunea câte şi mai câte să-l împace. La sosirea bătrânelor, Sima se ridică repejor în întâmpinare şi, netezindu-şi cu palma obrazul, cum o făcea întotdeauna când era nervoasă, se rugă de ele:

— Îngăduiţi-ne şi nouă să rămânem la voi peste noapte... că ni-i tare frică. Iaca, nici băietu nu poa' să doarmă, plânge mereu, şi nici eu una nu pot. O, Doamne, te trec fiorii şi alta nu...

Daria le dădu culcuş în patul cel mare şi de atunci patul n-a mai rămas gol; ziua, Sima se mai ducea pe la casa ei, să mai vadă de una, de alta, să mai trebăluiască prin grădină, de înnoptat însă venea să-nnopteze la Daria. Odată intrată frica într-însa, îi fu cu neputinţă să mai scape de ea. Dar nu numai Sima era stăpânită de spaimă. Până şi Bogodul, dând într-o bună zi cu ochii de puşcociul[1] ce atârna în tindă la Daria sub un cojoc, se bucurase nespus:

— Ia dă-o-ncoa! Scâr-rnăvenia! I-mpuşc!

— Pe cine-mpuşti? se-nfioră Daria. Cum să ţi-o dau? Te-i apuca aşaşi să-mpuşti pe careva. Ce-i cu 'mneatale? Pe cine căşunaşi până-ntr-atât?

— Umblă cu ameninţări, scâr-rnăvenia! Cic-or să deie pojar barăcii. Atât le trebe, că-i... şi îi drese o pocnitură din

[1] În original: *berdanka* – puşcă sistem Berdan, folosită în dotarea armatei ruse în perioada 1868-1880.

buze, ca şi când ar fi slobozit un glonte.

— D-apoi dintr-însa nici nu poţi trage. Nu ţiu minte să fi îmblat oarecine cu ea. Nici barem omu meu, pe cân' trăia...

Bogodul însă înhăţă puşca din cui şi o luă cu el – pesemne doar ca să bage spaima-n careva, căci de cartuşe, de alte dichisuri nu aminti o vorbă. De-ar fi fost cu cartuşe, Daria nici nu i-ar fi dat-o: pe unul ca el l-ar şi duce mintea la o adică să tragă un foc, două când şi-ar pierde sărita, de-aia-i şi zice Bogodul. Şi-apoi, taman asta le mai lipsea acum. De la dânsul n-ai ce pretinde şi nici de la ea, de la Daria, nu poţi cere prea multe – şi atunci beleaua ar cădea iar pe capul lui Pavel, s-ar pomeni iar purtat pe drumuri.

Şi uite-aşa, dimpreună cu cei aciolaţi, cu Sima, adică, şi cu nepoţelul ei, bătrânele ajunseră să-şi ducă traiul nu numai ele înde ele, amândouă, ci în patru, ca în căscioara din poveste... Cartofi şi legume fel de fel aveau îndestul, făină le mai rămăsese încă de an, de pe vremea colhozului, aveau şi ceai, şi sare. Dacă nu le aducea Pavel, le trimitea cu altcineva, căci el lucra acum pe tractor, lăzuia pădurea de prin partea locului şi nu putea să lase baltă treaba şi să se repeadă încoace chiar aşa, când i s-ar fi năzărit. Cât despre lapte, era plină casa, şi Daria se bucura că are, în sfârşit, cine să-l bea, şi-l îndopa pe Kolka şi dimineaţa, şi seara, ba sta pe capul lui şi-n timpul zilei să vină să bea. De dormit, Daria dormea pe cuptor, Katerina îşi avea ca şi înainte aşternutul pe laiţa cu căpătâi, iar Simei şi lui Kolka le fusese dat patul cel mare. După plecarea lui Andrei, începuse a le călca tot mai des pragul Bogodul; cu el însă, lucrurile stăteau altmintrelea: cât era ziulica de mare îşi făcea veacul în casa Dariei, dar de înnoptat, se ducea să-nnopteze în baraca lui, de teamă să nu-i pună careva foc. Ca să-şi facă ştiută puşca, trecuse în câteva rânduri cu ea la umăr prin dreptul cancelariei, dregându-şi zgomotos glasul şi tuşind, aşa fel încât să le atragă luarea-aminte celor de-acolo. Orăşenii dădeau de fiecare dată buzna afară-n cerdac şi-i strigau:

— Hei, tu, ăla! Partizanule!

— Bă, omul zăpezilor!

— Bă, turcule!

— Cu cine-ai pornit să te războieşti, bă? Din ce timpuri ţi-i

tunu?

— Întreabă-l mai bine din ce timpuri coboară dumnealui. N-o fi cumva din armia lui Petru Întâi?

— Ba mai degrabă dintr-a lui Ivan cel Groaznic, nu crezi?

— Păi cu aşa ceva nici nu poţi să tragi.

Bogodul tocmai vorbuliţele astea le-aştepta.

— Ia fă-te colea! arăta el cu mâna într-o parte şi-şi slobozea puşca de pe umăr. Fă-te colea, scâr-rnăvenie!

Dar nu se găsea niciun amator dispus să încerce pe pielea lui dacă ia foc puşcociul sau nu; iar Bogodul, scoţând un răcnet triumfal, şi-l sălta înapoi pe umăr şi, însoţit de-un potop de râsete şi şuierături, îşi vedea mai departe de drum, fără să se mai uite în urmă.

17

Seara, în casa Dariei, se ţesea vorba până târziu-târziu. Bătrânele se culcau de cum da-n amurg, fără să mai aprindă lumina, şi se-ndemnau la sfat, luând firul de-acolo de unde-l lăsau înainte de-a se vârî în aşternut – după ce şedeau în voie la ceai şi mântuiau fără pripă ultimele treburi din ziua aceea. Potrivit obiceiului, se plângeau de ciolanele lor bătrâne, gemeau, se moşmondeau, căutau să-şi potrivească aşternutul mai moale, să le fie ciolanelor pe plac; pomeneau apoi ziua ce a trecut, făcând-o în cuvinte zgârcite, ca şi când şi-ar fi pus semnătura, spre a dovedi că o cunosc bine, că s-au aflat până mai adineaori într-însa. Dincolo de ferestre însă lumina scădea, pierea, zgomotele încetau şi ele, grijile mărunte dădeau înapoi, iar tăifăsuiala lor, căpătând frâu slobod, se ogoia, ajungea mai îngândurată, mai tristă, mai sinceră. Bătrânele nu se mai zăreau una pe alta, doar glasurile şi le auzeau; sforăia dulce în somn, lângă Sima, băieţelul, scânteiau, ca de gheaţă, geamurile ferestrelor; uriaşă, singură în întreaga lume, părea izba în care plutea încă izul slab, aţâţător, acriu, al tăciunilor ce se stingeau domol în samovar, şi cuvintele se iveau ca de la sine, fără efort, memoria părea uşoară, supusă. Despre ce sfătuiau? Păi despre ce ar fi putut sfătui? Lucrul spre care le călăuzea vorba pe-acela se şi apucau bătrânele să-l pritocească, numai că arareori li se întâmpla să se abată cu

gândul de la Matiora şi de la ele însele, şi aşa o ţineau, luând la rând şi întorcând pe toate feţele mereu aceleaşi şi aceleaşi lucruri.

De astă dată avea să sughiţă Petruha: de la el pornind, se îndemnaseră la vorbă. Klavka Strigunova, care fusese la raion să-şi încaseze banii pentru casă, zicea că l-ar fi întâlnit la debarcaderul din Podvolocinaia. Că Petruha şi-a găsit acolo de lucru: dă pârjol caselor părăsite. Pe cei ce le-au stăpânit nu-i lasă inima s-o facă, şi asta-i, într-adevăr, de crezut, pe câtă vreme Petruha-i meşter la aşa ceva, o face cu ochii închişi. Klavka se jura că pentru fiece casă pârjolită Petruha primeşte plată şi, precum se pare, destul de bunicică, omul e mulţumit. „Sătul mi-s, băut mi-s, ba, pe deasupra, îmi mai rămân şi biştari în pungă", s-ar fi lăudat el faţă de Klavka; cât o fi fost el de sătul nu şi-a putut ea da seama, dar că era băut, de asta n-avea nicio îndoială; dealtfel, taman atunci dădea fuga la vapor după o altă sticloanţă. Ba cică ar fi îmbiat-o şi pe dânsa s-o cinstească, dar ea, vezi doamne, l-a refuzat, că era cu banii primiţi pe casă asupra ei, iar bărbatul ce-l întovărăşea pe Petruha i s-a părut cam dubios.

Katerina, care se împăcase între timp cu ideea că şi-a pierdut casa, nu-i putea ierta lui Petruha că se apucase acum să dea foc şi la casele altora. După ce ascultă spusele Klavkăi, se văită toată ziua, copleşită de ruşine şi groază:

— Vai de mine, ce ocară! Vai, ce ocară! Oare s-o tehuit cu tătu baietu ista? Cum s-o mai uita el dup-aceea în ochii oamenilor? Mai are el pe un'e călca de ruşine?

— O-of-of-of!

Revoltată şi ea de purtarea lui Petruha, Daria îi ţinuse isonul:

— Iote că şi-o găsit omu o trebuşoară pe potrivă. Că tot îmbla şi nu găsea. D-apoi cred şi eu: a da pârjol nu-i totuna cu a clădi. Pui colea un şomoiog de paie, scaperi un chibrit, ţi-aprinzi o ţigară tot de la chibritu ceala şi stai de te-ncălzeşte la foc. Mai bine nici că se poate! Că doară Podvolocinaia îi sat mare, ţine, zic eu, vo trei verste... O să aivă 'mnealui de lucru, să-i tot ajungă.

Katerina însă nu-şi mai afla locul şi, seara, după ce se culcară cu toatele, Daria, drept răspuns la tânguirile ei,

grăi:

— Ce te tot amărăşti atâta? Ce te tot zdruncini, soro? Oare n-ai ştiut pân-amu ce poamă-i Petruha al tău? Şi parcă numa al tău i-aşa? Doar ai fost şi tu cu mine la moară, nu văzuşi câţi de teapa iasta ereau acolea? Cată, zău, de-i iscodeşte pe ’mnealor care din două le-ar fi mai pe plac: să strângă pânişoara ori să dea foc la case – n-ai mai vedea, soro, picior de-al lor pe tarlale. O tot ţii una şi bună – ce ocară, ce ocară... De nu erea el, se găsea altu să dea pârjol.

— Să fi fost altu, nu el... Altu să fi fost. De ce tocma el? Că şi aşa i s-o dus buhu, de n-o să mai scape de el pân-o-nchide ochii.

— D-apoi ce mare nevoie are el să scape? Las’ c-o să trăiască şi-aşa. Şi nu mai rău ca alţii. Ba o să-şi mai facă şi falâ din asta. Tu, Katerino, să nu-i porţi de grijă. Mai degrabă ţie să-ţi porţi de grijă. Că el, vorba ceea: de-o isprăvi cu trebuşoara iasta, o să-şi găsască alta la fel.

— Da cu mine – care i-s mamă, nu? – cu mine cum rămâne? Doară-n feliu ista mă face şi pe mine de râs. O să m-arate şi pe mine lumea cu deştu...

— Ia nu mai grăi şi tu prăpăstii. Care-i ăla să te-arate pe tine cu deştu, să-ţi poarte grija? Parcă multă lume te ştie? Ş-apoi, ce, cât ai de gând să trăieşti: o sută de ani?

— Ce-ar fi, Dario, să fac un drum pân-acolo? se-ncumetă, fără a răspunde la întrebare, să-i ceară sfatul Katerina. Să-l probozesc, ai? Să-i zic: ce te-apucaşi, măi băiete, să faci?

Daria, cu vădită plăcere, îi prinse din zbor ideea:

— Du-te, du-te. Să vezi cu ochii tăi care izbe ard mai frumos: alea din Podvolocinaia ori astea din Matiora? Ca să-ţi serbeze sosirea, o da şi el foc la vo două, ba chiar la vo trei deodată: maică, ce bine ai să-ţi poţi da sama. Ş-apoi ai să vii să ne povesteşti şi nouă pe care sat l-o răzbit mai bine soarele. Cum te scoli mâne dimineaţă, să te şi găteşti de drum, n-o mai lungi defel. Pentru o treabă ca asta ţi s-o pune şi şalupa la îndemână. Du-te de-l probozeşte, cum să nu. De ce, adică, s-o apucat el să deie foc la case streine, dacă astea de la el de-acasă încă n-au ars cu toatele? Of, Katerino, Katerino, de ce-om fi noi, soro, aşa neghioabe? O viaţă am trăit, da minte tot n-am căpătat. Ori ţâncii ăia de-o şchioapă, ori noi – totuna... Zi şi tu, nu-i aşa?

Tăcură după aceea amândouă, înţelegând că iscaseră o discuţie deşartă. Katerina îşi da seama prea bine că n-avea să plece nicăieri şi că pe Petruha nu mai era chip să-l scoată dintr-ale lui şi să-i bage minţile în cap: cum i-a fost feciorul până atunci, aşa avea să-i rămână în veac. Nu se va mai lăsa, pesemne, de petruhăriile lui până-n ceasul cel de pe urmă. Iar ei i-a fost sortit să-i fie mamă. Trebuie, aşadar, să i se supună sorţii fără să murmure, să se împace cu ea şi să nu cârtească în niciun fel. Cât despre lume... Katerina căzu pe gânduri: oare se cuvine să se simtă ruşinată faţă de lume, faţă de oamenii cunoscuţi şi necunoscuţi, pentru ea şi pentru Petruha, de vreme ce însuşi Petruha n-are habar de ruşine? Şi de vreme ce s-a ajuns să nu mai aibă nimeni nevoie de ea, de Katerina, nici propriul ei fecior şi nici oamenii străini, de parcă ea nici n-ar mai fi în fiinţă? Poate că ar trebui chiar să lase impresia că nu mai e în fiinţă şi că acel ceva care mătăhăieşte în pielea ei nu mai e bun de nimic – nici să aibă obraz, nici ruşine. La ce, adică, să te chinuieşti şi să te ruşinezi dacă de ruşinarea ta nu are nimeni nevoie, nu se aşteaptă nimeni la ea şi nu se află niciun suflet de om care să răspundă în vreun fel căinţei pe care ai fi vrut să i-o împărtăşeşti? La ce? Daria... Daria înţelege totul. Ea n-are s-o condamne. Nu-ţi rămâne decât să încremeneşti locului şi să-ţi duci zilele doar cu ale tale.... că şi zilele ţi-s pe sponci.

Cât despre Daria, aceasta se întreba în sinea ei ce simţământ ar fi încercat oare, acum, de-ar fi fost în locul Katerinei, ce vorbe ar fi găsit ca să se apere. Acelaşi simţământ l-ar fi încercat, de bună seamă, cu aceleaşi vorbe s-ar fi apărat. Pe de altă parte, la fel ar fi vorbit şi Katerina de-ar fi fost în locul ei, al Dariei. D-apoi cum vine asta, soro? Era pentru prima oară în viaţa ei când Daria se apropie atât de mult cu gândul de ceea ce înseamnă, de fapt, în viaţa omului situaţia, locul pe care-l ocupă el în rând cu ceilalţi. Iată, bunăoară, dat fiind că ea, Daria, n-are a se ruşina de copiii săi, s-a şi socotit în drept s-o tragă la răspundere pe Katerina pentru Petruha al ei, să-i dea povaţă, mai-mai să-i cate pricină. Şi la fel reiese că ar vorbi şi Katerina de-ar fi ea, Daria, mama lui Petruha. Cum stau atunci lucrurile în ceea ce priveşte firea omului, felul lui de-

a fi, neasemănător cu al nimănui altcuiva, dacă de faptul că ai avut sau nu noroc atârnă atât de multe? Unde dispare omul, dacă în numele lui grăieşte acel loc pe care-l ocupă? Şi de s-ar fi aflat ea, Daria, în locul Simei, trăind în sat străin, fără neamuri şi făr-de apărare, cu un nepoţel de-o şchioapă în braţe, oare şi ea ar fi tăcut chitic, fără să crâcnească? Păi ce alta-ţi rămâne de făcut? – la fel, pesemne, s-ar fi purtat şi ea. Iată, aşadar, cât de puţin sălăşluieşte în om din ceea ce-i numai al lui, dat din născare, şi cât de mult din ceea ce atârnă de soartă, de locul în care l-a prins ziua de azi, venind, şi de ce anume a adus cu sine. Ar fi putut ea oare, într-adevăr, să fie ca Sima? – doar sunt atât de osebite una de alta.

Sima îi tot spunea ceva pe şoptite băieţelului, care sta să adoarmă. Lumina înserării se stinsese, iar acum, după un răstimp de întuneric, se-nfiripa cea a nopţii: geamurile prinseră a se desluşi mai limpede, un licăr mort destrăma tulbureala văzduhului, obiectele se iveau din neştiut într-o legănătoare plutire, umbre firave, sfielnice se aşterneau primprejur. Undeva, departe, la celălalt capăt al satului, un câine hămăia demult şi fără istov, parcă ar fi fost născut s-o facă – hămăia cu glas ostenit, paşnic, doar aşa, să se ştie că mai e şi el pe-acolo. Din şoapta Simei nu se auzeau decât cuvinte răzleţe, fără noimă, ca şi când ar fi fost şi ele, la rându-le, doar nişte umbre, umbre ale unor cuvinte adevărate – într-atât erau de molcome şi singuratice. Şi din nou vorbi cu glas domol şi trist Katerina:

— Şi parcă multe mi-ar trebui... O, Maică Precistă, auzi-mă! Nu vreau decât să ştiu c-o prins rădăcini pe un'eva, zvânturatu de el... Că s-o apucat de-o treabă omenească. Doară şi-n afara Matiorei po' să-ţi duci zilele. I s-o da poate şi lui un cuibuşor şi-apoi, tot acolea, s-o găsi şi pentru mine un ungheraş, să pun, iaca, o laiţă ca aiasta. L-aş trezi în fieşcare dimineaţă: scoală, Petruha, scoală, măi băiete, că s-o făcut timpu să te duci la lucru. I-aş pregăti legăturica cu de-ale gurii pentru amiază. Şi chiar de m-ar sudui, de mi-ar zice orce, le-aş răbda pe toate. Pe toate le-aş răbda, numa să ştiu c-o apucat-o pe drumu cel bun.

— Căpătuit trebe ăsta, rosti Daria nemulţumită: iar a început-o Katerina cu Petruha al ei. De vreme ce tu nu-l poţi

struni, găseşte-i o muiere, da una dintr-alea care să-l strângă-n chingi. Almintrelea n-o scoţi la capăt cu el.

— Care-i aia să-l ieie pe zvânturatu ista?

— Păi dacă şi-ar mai vârî puţintel minţile-n cap, s-ar găsi ea una să-l ieie, de ce nu?!

— Chiar aşa-i, că nu-i om rău, se-nvioră Katerina, văzând că, uite, nici Daria nu-l socoate pe Petruha un om cu totul pierdut, şi ea crede că ar mai fi pentru el o putinţă de salvare, oricât de slabă şi părelnică ar fi ea. Să ştii că are o inimă bună...

Sus, pe sobă, Daria pufni pe nări: bună, cum să nu, mai bună nici că se poate.

— Ba să ştii c-aşa-i. Cân' n-am temei, eu nu-i ţiu partea. Da de data iasta aşa-i. Mi-aduc aminte c-aveam şi noi o juncuţă... de nu luam sama, erea-n stare să-i deie tătă pânea din casă. O tăia felii-felioare, o-ndulcea cu sare şi-o îmbucărea pe dumneaei. Se-nvăţase juncuţa mea cu nărav: cân' venea sara, s-oprea-n dreptu porţii şi dă-i şi mugeşte. Vezi doamne, îl striga pe el. De-o izgoneam, da buzna-n ogradă şi răgea şi mai dihai. De-i dădeam cu mâna mea aceeaşi felie, o apuca, da tot nu se potolea: vroia zor-nevoie să iasă el să-i deie. Şi cum îi da el, cum îşi vedea de drum, zău aşa. Înaintea ei am avut o văcuşoară... ce să vezi: cum prindea 'mnealui de veste c-o gătat fânu ce i-l puneam eu, cum îi ducea altu, da pe furiş, să nu-l zăpsesc şi să-l cert. Tot aşa, adică, o-mbucărea şi pe aia. Apoi despre cotei, nici nu-ţi mai spun câţi mi-aducea acasă! – pe un'e-i găsea nu mă taie capu. Într-o vreme ajunsesem, zău aşa, s-avem patru câni în ogradă. Răguşisem de cât zbieram la ei. Că fieşcăruia trebuia să-i dai o bucătură, acolo, or, bucături dintr-alea n-aveam nici pentru noi îndestul. Da ţi-ai găsit să-nţeleagă el o iotă măcar.

— Ian te uită, soro, ce om cumsecade! nu se putu stăpâni să n-o înţepe Daria. La nişte câni de pripas le da de mâncare, de ăia îi erea milă, da pe mâne-sa a lăsat-o de izbelişte. Adicătelea, fă ce-i şti, că pe 'mnealui nu-l prăveşte.

— I-un zvânturat, ce mai. Nu-ţi spusei că-i zvânturat? îi răspunse ca de obicei Katerina. Păi şi vacii îi îndesa la fân fără pic de chibzuială: i-o ajunge oare până-n primăvară ori

nu i-o ajunge. Eu îi dam aşa, ca s-o lungesc – îi dam cu porţioara, da el – cât putea, n-avea nicio măsură. Ca pe urmă, către primăvară, să mă pomenesc că nu mai am ce-i zvârli-n iesle.

— Ce-mi tot cânţi iar de vaca aia? Gândeşte-te mai bine ce-ai să te faci tu, sărmana de tine, cân' ne-or mătrăşi de-acilea? Că doar aiasta ne-aşteaptă. Încotro ai s-o apuci? Te-ai gândit oare? Iote la ea, îmi tot cântă de vaca aia, iar vaca de-un veac şi-o lăsat pielea zălog.

— Asta ziceam şi eu... Katerina, de fapt, n-avea ce să mai zică, şi glasul ei, lipsit de tărie şi de nădejde, suna a gol. De-ar prinde el un'eva rădăcini... ar căpăta şi un cuibuşor...

Daria oftă din rărunchi, de răsună casa: ehei, ce bine-ar fi de-ar fi să fie...

Se vede însă că discuţia o pornise binişor pe-acel făgaş şi n-o mai puteai cârmi în altă parte: adormindu-l pe Kolka, intră în vorbă şi Sima, şi o luă, la rândul ei, pe-acelaşi făgaş:

— Apo-aşa-i: fiecare de ce-l doare. Ţie, Katerino, ţi-ar plăcea să trăieşti în preajma lui fecior-tu, să ai grijă de el. Să ai zile ca să-ţi vezi nepoţelu, să-l dădăceşti...

— Of, nu mai grăi, Simo, gemu Katerina, necutezând nici măcar să viseze la o asemenea fericire. Of, nu mai grăi...

— Nici eu nu mă pot aştepta la vreun ajutor de la fie-mea. Nu ştiu nici eu un'e m-oi aciua. Da încaltea-l am pe Kolenka. Şi pentru el trebe să ţin cu dinţii de viaţă, trebe să trăiesc. Da cum şi-n ce fel s-o fac? Iaca, zi şi noapte mă tot gândesc la asta, zi şi noapte: cum s-o fac? Încotro s-o apuc? Barem de-aş găsi vrun moşulică pe un'eva.

— Sfinte Sisoe! se cruci Daria. Auzi la ea ce poa' să grăiască! I-atârnă curu de bătrâneţă, da ea-i tot cu gându la moşulici. Asta-i culmea! Ce moşulică-ţi mai trebe, mireaso, Doamne iartă-mă, cu şapzeci şapte de găuri şi din fieşcare curgând tărâţe?! Ce să faci tu la moşulică ăla?

Sima tăcu, îmbufnată.

— La ce, mă rog, ţi-o fi trebuind moş, ai? Pentru ce naiba ăi fi având musai nevoie de el? o tot iscodea Daria. Grăieşte, soro, de ce taci?

— Eu una, Daria Vasilievna, n-am ce-ascunde – de-o lua Sima cu „Daria Vasilievna", însemna că-i foc şi pară de

supărată. Socot că nimănui nu-i este oprit să viseze. Katerina, de-o pildă, visează să steie împreună cu fi-su, dacă ea poate visa, eu de ce să nu pot? Că mi-o fi dor şi mie să am un cuibuşor al meu. Încă nu-s chiar aşa de bătrână, oi mai putea face şi eu câte ceva prin casă. De-aş intra să stau în casa cuiva, să ştii că nu i-ar părea rău. Că eu, Daria Vasilievna, n-am nevoie de cine ştie ce. La anii mei, oamenii se întroloacă nu să facă plozi, ci să întâmpine bătrâneţă mai lesne aşa, unu lângă altu. L-aş creşte şi pe Kolka mai acătărea, că doară lui îi port de grijă. De visat eu nu visez cai verzi pe pereţi. Iar de ce zic că sunt în stare, apoi să ştii că sunt. Şi-o rufă pot să spăl, şi o mâncare pot să gătesc...

— Eşti în stare, eşti...

— Iar dacă 'mneatale nu mai ai la ce să visezi, apăi... Nu eşti ca noi, singură cuc. Copiii ţi-au ajuns în rându lumii, şi-ţi calcă şi 'mneatale pragu, nu te lasă de izbelişte. Mai rău e de noi care n-avem pe nime... D-apoi nici să ne vălăcăim întruna...

— I-ai cânta ş-un cânticel moşului?

— De-ar fi unu mai cumsecade, i-aş cânta, de ce nu! Ar sta şi el s-asculte.

Acum Daria amuţi, dând înapoi, tulburată de acel uitat cuvânt „a visa". Dar parcă ea, Sima, se cădea să-l rostească? Şi ea, Daria, să-l asculte? Că de visat, visează doar fetele, pregătindu-se pentru viaţa lor de mai târziu şi neştiind încă prea multe despre ea, dar după ce te-a început bărbatul şi te-ai înconjurat de-o familie, nu-ţi mai rămâne decât să nădăjduieşti. Dar şi nădejdea asta se împuţinează pe an ce trece, se topeşte şi ea ca omătul, până ce piere cu desăvârşire, îmbibându-se în pământ, şi iată că de la o vreme nu mai ai înaintea ta decât amintirile, ce fumegă de sub pământ ca un abur. D-apoi ce poţi să-i ceri Simei! A apucat-o, vezi doamne, visarea! Capul, ce-i drept, i-i de muiere singură, dar căpşor nici că-l poţi numi. Ea-i ca pasărea ceea care de zburat poate zbura-n voie, dar de aşezat n-are unde să se aşeze, că toate locurile-s demultişor ocupate. Şi nici de zburat n-o mai ţiu până-ntratât aripioarele. „Câtu-i Sima de fudulă o rămas cu deştu-n gură", îşi aminti Daria vorba de zădărâre scornită de matioreni. Cu deştu-n gură o să rămână, necum altfel.

Cugetând însă la toate acestea, Daria îşi zise cu amărăciune că, de fapt, Sima are dreptate când spune că ea, Daria, nu mai poate aştepta nimic de la ziua de mâine. Nu numai să viseze – de asta chiar că nu-ncape vorbă! – nu numai să nădăjduiască, dar nu-i mai rămăsese nici măcar să râvnească fie şi la lucrurile cele mai simple. Totul alunecase demult într-o singură parte. Într-adevăr, la ce ar mai putea ea trage nădejde? La moarte? Dar de moarte oricum nu scapi, n-ai nevoie deci să-ţi iroseşti pentru aşa ceva nădejdea. Şi la mai ce? La nimic. Înseamnă că trebuie să te găteşti de ducă, de vreme ce nu mai ai pentru ce trăi. Cât despre Sima şi Katerina, astea or să mai ţină piept, or s-o mai lungească un timp, şi nu pentru că-s mai tinere, că doar nici ea nu şi-a pierdut încă de tot puterile, ci pentru că au, aici, amândouă, câte ceva de făcut: Sima să-l ridice pe Kolka, iar Katerina să-i poate grija lui Petruha, nădăjduind că are să se dea pe brazdă într-o bună zi. De ele, adică, are cineva nevoie, şi această nevoie, pe care o poartă în sine, le-o şi-ndemna pe mai departe să facă umbră pământului, de la ea însă nu mai are nimeni nevoie de nimic. Azi încă mai face ceva, stă de strajă Matiorei, dar când s-o strămuta, nici de asta n-o să mai fie nevoie. Dacă n-are o treabă, dacă n-aduce un folos altora, omul nu poate trăi. Atunci îi vine sfârşitul. Că doar şi oameni mai dihai ca ea, ajunşi a fi nimănui trebuitori, nimănui de folos, chiar la o vârstă mai puţin înaintată, până şi atare oameni se-ntâmplă să-şi pună cruciş lăbuţele pe piept.

În odaie, lumina şi neliniştea sporiră: prin geamul ferestrei se arătă la chip luna. Zdroncănea fără istov, cu glas ca de tablă, câinele acela zălud: zăpăitul lui blestemat, a pagubă, îţi sfredelea urechile. Ca să-şi înlăture un apăsător, cine ştie de ce ivit, sentiment de năbuşitoare nelinişte, Daria simţi nevoia să se ridice din aşternut: atât de vie fu această dorinţă, atât de necesar i se păru să se scoale, încât, deşi îşi dădea seama că n-ar avea niciun rost s-o facă, îşi slobozi totuşi în grabă pe treaptă picioarele încălţate numai în ciorapi, coborî prin *golbeţ* pe duşumea şi se apropie de fereastră. Peste o jumătate din ogradă se revărsase lumina strălucitoare şi deşartă a lunii, podişca de lemn din faţa cerdacului se scălda într-însa ca într-o apă;

cealaltă jumătate a ogrăzii zăcea-n umbra grea, compactă a hambarelor. „Parcă-i opărită”, gândi Daria, înfiorată de lumina aceea a lunii, şi se întoarse de la fereastră. Urmărind-o cu privirea, Sima îşi săltase capul de pe pernă şi-atunci Daria, ca să zică ceva, o întrebă:

— Ţi-o adormit flăcău?

— O adormit, răspunse pe un ton îndatoritor Sima. De mult o adormit. Da cu ’mneatale ce-i?

— Nimica. Mi-or înţepenit şalele colo, pe sobă, pe sub cosoroabă. Şi-am coborât să-mi întinz oleacă ciolanele, ba să mă şi uit: voi ăţi fi grăit mai adineauri cu mine, au ba. Mă caţăr amuş napoi.

— Şi, mă rog, cine-o grăit cu tine? întrebă Katerina. Nu-i aşa că noi?

— Da cin’ să mai ştie? După vorbă, parc-aţi fi fost voi, da după spuse, niscaiva muieruşe tinerele. Of, of, ce-o fi făcând amu Nastasia noastră: o dormi, n-o dormi? Poate c-o sta şi ea tot aşa, fără somn, şi s-o gândi la noi. Nici nu ştie, sărmana, că amu dormim cu toatele la un loc. Of, Nastasio, of! De-ar veni mai degrabă încoa’ s-o mai vedem, să mai stăm cu ea de vorbă. S-ar culca şi ea aici: şi iacătă colectiva gata, alcineva nici că ne-ar mai trebui. Zic eu că ar ave ce să ne povestească. O fi văzut atâtea câte nu i-o fost dat să vază de cân’ îi. O văzut şi pentru noi. Am ave ce asculta pân-la ziuă.

Icnind din greu, se căţără încet-încet din nou pe sobă şi, ajunsă sus, îşi trase un răstimp sufletul, ca să dea mai apoi iarăşi glas, vorbind de astă dată despre sine:

— O-leu, de m-ar vedea vrun om străin, ar zice că-s leit muma-pădurii. Hâda hâdelor. Da mai rău ca toate-i că a cam început să-mi sară ţandără din te miri ce. Treaba iasta nu mai e bună deloc. Alcânva parcă nu eream o muiere rea. Da amu la toate le cat cusur – aia că-i aşa, aia că-i pe dincolo. Ce mai la deal, la vale, trebe să mă trec din viaţă, c-aşa nu mai e chip. De ce, adică, să tot îmblu cu ţâfna-n nas?! Facă ei cum li-i voia, n-au decât. Că doar ei îs stăpâni amu, a lor îi vremea. De-ngropat or să mă-ngroape, n-or să mă zvârle deasupra, pe ţărnă, iar de-alceva nici că mai am nevoie. Nu grăiesc bine, fetelor?

„Fetele” însă, neştiind dacă se cuvine să-i încuviinţeze

spusele, rămaseră tăcute.

— Aţi fi adormit, te pomeneşti? Ei, foarte bine, dormiţi în pace. Că iaca, amuş se revarsă zorile. Iar cân' s-o lumina, s-o face zâuă, om mai mătăhăi încoace-ncolo. D-apoi deh, poate c-aşa se şi cade. Hai, culcă-te şi tu, Dariuşka. Lumea zice că n-are de ce să te doară inima. Atunci cum de mă doare ea aşa straşnic? Bine-ar fi să fie la mijloc o pricină anume, că i-ai putea găsî leac, da dacă nu-i una anume, ci-s toate într-olaltă? Parcă-i pusă pe jar, sărmana, aşa mă arde, aşa mă ustură. Şi de nicăiri nicio tămăduire. Se vede că mare vină port. Că port vină, ştiu, da să-mi spună careva în ce stă vina iasta a mea, pentru ce anume să mă căiesc, păcătoasa de mine? Parcă poţi trăi fără căinţă, fără pocanie? Of, da dormi, dormi odată... C-o răsări diminicioară soarele şi ţi-o zice el câte şi mai multe. Numa de dragul lui, a mândruleanului, de n-ai mai ave la o adică nimic alceva, şi tot ai putea trăi pe lume.

18

De-abia terminară cu strânsul bucatelor şi iarăşi, poftind stăruitor găzduire, se aşternu preţ de trei zile ploaia. De astă dată însă se dovedi molcomă, îndatoritoare, purcese să stâmpere colbul, să înmoaie ţărâna învârtoşată, ostenită, să spele pădurile ofilite şi mohorâte de-atâta amar de soare, să scoată la lumină râşcovii, care-n acest an se cam codeau să răsară, să mai ogoiască fumul înecăcios şi izurile amare, de pustiire, împrăştiate de jarişti. Şi cădea ploaia aceea lin şi-n belşug de lumină, fără să burduşească văzduhul, fără să acopere zările şi fără să reverse prisos de apă; prin pânza străvezie, în destrămare, a norilor, soarele izbutea să se prelingă cu un fel de a doua lumină a lui, rărită. În toate cele trei zile, vremea se menţinu caldă, molcuţă, ploaia nu răpăia când întâlnea pământul şi nici nu se-adună pe faţa lui, în urma ei nu rămaseră băltoace şi pământul se zbici repede. Iar după ce se zbici, oamenii îşi dădură seama că sosise timpul să sape cartofii.

De cum isprăviră cu strânsul grânelor, orăşenii îşi luaseră, har Domnului, tălpăşiţa – şi-n urma lor se şi abătuse ploicica aceea binecuvântată, purificatoare. Localnicii se

simţiră mai liniştiţi, le veni inima la loc, puteau acum să iasă fără teamă din ogradă, să colinde în voie prin ostrov. Seara însă, în ajunul plecării, străinii iscaseră din nou tărăboi, aşa, ca de bun rămas: se bătuseră iar între ei, se fugăriseră pe uliţele satului, răcnind cât îi ţinea gura; muieruştele meliţau, dând să-l potolească pe careva, dar, e lucru ştiut, când s-apucă muierile să facă pace între pricinaşi, apoi mai abitir îi întărâtă, năpustind o încrâncenare peste altă încrâncenare; toată noptiliţa s-au vânzolit ca nişte smintiţi, toată noptiliţa au ţinut satul cu răsuflarea tăiată, iar dimineaţa, înainte de a se îmbarca, dornici să lase în urmă-le o amintire înflăcărată, au dat pârjol cancelariei în care îşi aflaseră până atunci adăpost. Nici nu se depărtaseră bine de mal, că din tufişurile ce mărgineau zătoaca de sus, ieşi la iveală încă unul din oştimea lor, unul julit, murdar şi arătând înspăimântător în hăinuţa-i proaspăt ferfeniţită: avea pasămite motive, numai de el ştiute, să se ferească de-ai săi. Zărind pălălaia, porni valvârtej spre sat – şi aşa, în goana mare, năvăli pe uşa cancelariei, unde rămăsese, pesemne, ceva de-al lui; ca prin minune izbuti să se răsucească înăuntru şi ţâşni iar afară, dar cu mâinile goale. Ţopăi pe loc un răstimp, ţopăi, pârpălit binişor, apoi se potoli şi, dându-se într-o parte, rămase cu ochii aţintiţi la clădirea potopită de flăcări.

Focul dură uimitor de multă vreme; abia către seară se mai ogoi, dar continuă să vâlvoreze şi-n întuneric, cu jeratecul ei încins, dogoritor, înalta movilă de tăciuni – tot ce mai rămăsese din fosta cancelarie. Nimănui nu-i trecu prin minte să vegheze movila aceea, şi-a doua zi în zori, trezindu-se, matiorenii constatară că luase foc şi grajdul de cai, aflat în preajmă. S-arunce vina asupra flăcăului rămas răzleţ de hoardă nu se cădea: el o tăiase peste apă de cu ziuă. De la grajd se aprinse şi porni să sloboadă un fum amărui, puturos, târnomata, bălegarul din ograda cailor, presat şi bătătorit de călcătura atâtor picioare. Tocmai atunci se stârnise ploaia, dar ea nu izbuti să biruie fumul, ale cărui valuri rămaseră să plutească deasupra Matiorei.

La strânsul recoltei de cartofi ce aparţinea sovhozului, începură să fie aduşi pe ostrov cârduri de şcolari. De cum se revărsa pe mal, această seminţie gălăgioasă şi făr-de

astâmpăr se repezea întâi şi-ntâi să scotocească prin coteţe şi cotloane, căutând pene de pasăre. Ferească Dumnezeu să le fi ieşit în cale vreo găină vie: o găbuiau şi o jumuleau cât ai clipi din ochi. Cu vai-nevoie reuşi Vera Nosariova să-şi scape cocoşul din mâinile a doi ştrengari care-l prinseseră şi, ţinându-l strâns între picioare, îl scărmănau de zor, mai-mai să-i vină de hac. După întâmplarea cu pricina, cocoşul cel cu glas nemaipomenit de răsunător nu mai fu în stare să cucurigească, ci doar să scoată jalnic măcăieli ca o raţă: spaima de moarte nu-i trecuse fără a lăsa urme. Truditorii aceia de-o şchioapă înfigeau penele în cartofi şi-i aruncau cu putere în sus: jucăria cădea la pământ, închipuind o spirală frumoasă, şuierătoare. Mai mare hazul însă era atunci când îşi găsea o ţintă, nimerind în spinarea încovoiată a câte unuia. S-azvârli cu cartofi aşa, pur şi simplu, înseamnă să faci o faptă de huligan. Să-i împodobeşti însă cu pene şi-apoi să dai de-a azvârlita cu ei înseamnă să te joci. Şi ei se jucau – că de-aia erau copii! Ce puteai să le faci! Totuşi, după ce se împrăştiau pe câmp, se-ntâmpla să se mai şi aplece din când în când, să mai culeagă câte ceva, şi camionul să mai transporte şi el câte ceva la debarcader. Pesemne că mai stăteau cu ochii pe ei şi cei mari, care se aflau pe-acolo, îi mai îndemnau şi ei să dea zor. Îi urmări într-o bună zi, mai de departe, şi Daria: de răcnit, răcneau, într-adevăr, pe întrecute, aprindeau focuri şi-apoi le păzeau, împresurându-le, ca nu cumva, vezi doamne, s-o ia focurile din loc, în schimb cei ce se apucau de treabă, apoi munceau cu spor, nu glumă, smulgeau vrejurile de cartofi ca pe cânepă. Cât despre ceea ce rămânea în pământ, asta n-o mai ştia decât el, pământul. Odinioară, ocrotindu-se, curăţindu-se, gătindu-se pentru recolta viitoare, pământul ar fi dat el însuşi la iveală o asemenea nevrednicie; acum însă, în pragul morţii, nu-i mai păsa nici lui.

Spre a le veni în ajutor copiilor, fuseseră scoase şi aduse aici de la diferite locuri de muncă din noua aşezare – de la cancelaria sovhozului, de la spital, de la grădiniţă, de la cantină, de pe unde s-a putut – o seamă de femei. Conducerea sovhozului socotise necesar, desigur nu fără îndemnuri venite de undeva, să strângă mai întâi recolta de

pe Matiora, care se afla departe şi cumva peste mână; tocmai de aceea se şi grăbise să trimită aici oameni. Şi într-adevăr, totul fu adunat în graba cea mare: în alţi ani, culesul, munca pe câmp erau în toiul lor pe vremea asta, acum însă, trebuşoara era gata, nu-ţi rămânea decât să serbezi evenimentul. Pentru numărul de chintale nu s-a zbătut nimeni: câte-or fi, atâtea să fie, doar pământul s-arate curat curăţel. Că în privinţa chintalelor nu era nimeni tras la răspundere. Noului sovhoz i se îngăduise să-şi desfăşoare activitatea în primii săi ani nu în câştig, ci în pagubă – şi-atunci, ar mai fi avut vreun rost să aduni spicele ori să scormoneşti prin ţărână după cartofi, să-i culegi până la unul de pe ogoarele acelea condamnate oricum să fie înghiţite de ape? Venise, aşadar, vremea când se puteau lipsi de roadele pe care le dădea pământul acela.

Dintre femeile matiorence rar care se ducea să sape la cartofii sovhozului: zoreau la ai lor, particulari. Între timp, reveniseră iar în sat, pentru cea din urmă oară, matiorenii. De astă dată însă, spre deosebire de vremea cositului, nu se mai adunau laolaltă, nu mai cântau ştiutele cântece, nu mai stăteau de vorbă despre viaţa ce-i aştepta înainte: erau cu toţii grăbiţi, şedea fiecare la casa lui, în grădina lui, de unul singur, iar în privinţa inundării ce avea să vină, îşi dădeau seama, şi fără a mai vorbi, că funia ajunsese la par. Oamenii îi opreau pe copii să se mai ducă la şcoală. Tocmeau femei cu ziua: trei saci mie, unul ţie, dar dă-i zor, dă-i zor... Că de-o sfârşi lumea cu strânsul, şalupa nici c-o mai face curse, trăgând după ea podul plutitor şi-o să tot joci atunci ţonţoroiul pe mal, rugându-te să-ţi fie cărate bucatele pe malul celălalt. Bunurile sovhozului, iată, au şi fost trecute dincolo, ţarinile de peste imaş sunt pustii şi tăcute, Matiora rămâne pe zi ce trece mai dezgolită, vraişte. Păi cum să-ţi mai ardă de cântece când jumătate de sat a şi fost pârjolit, iar căscioarele aflate încă în picioare, cu bârnele din pereţi desprinse, ieşite din rosturi, au ajuns atât de prizărite, s-au afundat atât de tare-n pământ de spaimă, încât par jalnice şi vechi peste măsură, de te întrebi cum a putut locui lumea într-însele. Cum să-ţi ardă de cântece, când, iată, au luat foc şi pădurile de pe Matiora, încât uneori, de pe celălalt mal, nici nu se mai zăreşte

ostrovul din pricina fumului ce-l învăluie – într-acolo, spre fumul acela o şi pornea peste apă lumea.

Încheind socotelile cu Podmoga, „focarii” de la Lespromhoz trecură pe Matiora. Când cinci, când şapte la număr, aceştia, spre deosebire de hoarda care plecase, erau bărbaţi în toată puterea vârstei, aşezaţi, potoliţi. Întrucât alt adăpost nu mai puteai găsi în Matiora, se aciuară în baraca aceea kolceakovistă, într-o încăpere aflată perete-n perete cu cea în care sălăşluia Bogodul. Dimineaţa îi vedeai străbătând satul de la capătul de sus la cel de jos, şi de-acolo mai departe, spre locul lor de muncă, iar seara făceau calea întoarsă de la capătul de jos al satului către cel de sus. Oamenii aceştia păreau înspăimântători doar datorită acelei trebi pe care o făceau, treaba aceea curmătoare, cea de pe urmă, prin care soarta Matiorei avea să fie pecetluită de-acum şi-n vecii de veci. Mergeau tăcuţi, cu pas măsurat, dar ferm, chiar prin mijlocul drumului, fără să lege vorbă cu nimeni, fără să ia seama la cele din jur, siguri pe sine, ca nişte stăpâni ai locului; numai înfăţişarea, numai prezenţa lor acolo avea darul să-i îndemne pe matioreni s-o ia iute la picior: hai-hai, mai repede, până nu ne-au pus ăştia pe frigare. Că doar n-or să stea de coada noastră. Până şi câinii păreau să simtă ce soi de oameni erau aceia şi, zărindu-i în capul uliţei, se şi repezeau, cu coada-ntre picioare, să se vâre pe sub porţi. Ba se mai răspândi prin ostrov şi zvonul potrivit căruia „pârjolarii”, cum fuseseră porecliţi străinii de către băştinaşi, aveau de gând ca odată cu pădurea să dea pârjol şi satului. N-ar fi fost exclusă nici treaba asta, întrucât Bogodul observase că în baraca lor venise în câteva rânduri şi stătuse îndelung de vorbă cu ei alde Voronţov, dimpreună cu un oarecare şef de la raion. Şi cu toate că – la drept vorbind – n-avea rost să tenfurii pe „pârjolari”, întrucât, de n-ar fi fost ei, ar fi făcut alţii treaba ce se cerea făcută, cu toate astea, niciunul dintre săteni nu simţea nevoia să stea de vorbă cu dânşii, să aibă cu dânşii de-a face: doar ei erau cei ce săvârşeau treaba, şi ochii pe ei îi vedeau.

În toamna aceea, cea de pe urmă, cartofii au rodit nu numai din belşug, ci de-a dreptul nebuneşte: la două cuiburi – o vadră, la două cuiburi – o vadră. Şi nu vedre ca la piaţă,

ci vedre zdravene, matiorene. Şi aşa era la toţi care se îngrijiseră cât de cât de ei: îi prăşiseră, îi muşuroiseră, îi ocrotiseră. Dar dacă oftau de uimire la vederea cartofilor albi şi curaţi, mari cât nişte godaci, pe care-i scoteau din pământul nisipos, apoi la fel oftau şi la vederea sacilor pe care erau nevoiţi să-i tot opintească, să-i tăbârcească de colo-colo, până să-i vadă transportaţi de pe ostrov, pe celălalt mal, nemaivorbind de faptul că nu ştiau cum au să-i care mai departe, la locul cuvenit. Tăbârceşte-i din grădină la căruţă, tăbârceşte-i de la căruţă până jos, la malul râului, tăbârceşte-i de pe mal pe bac ori pe şalupă, dar până s-ajungi acolo trebuia mai întâi să pândeşti, să prinzi ocazia, întrucât în tot satul nu mai rămăsese decât o iepşoară pricăjită, ceilalţi cai fiind cu toţii duşi mai demult, iar maşini niciuna. Şi-apoi, nici bacul nu sta să te aştepte. Se chinuiră, of, avan se mai chinuiră oamenii cu belşugul acela! Dar cel mai crunt îi apuca oftatul când se gândeau cum să facă, unde au să-i pună la păstrare în aşezarea cea nouă? Ce-i drept, sovhozul, spre a ieşi din încurcătură, le propusese să folosească în acest scop depozitul său de legume, umplut abia până la jumătate, dar gospodinelor nici prin minte nu le-ar fi trecut să încuviinţeze una ca asta: auzi dumneata, să-ţi răstorni în ditai groapă comună cartofiorii, care ţi se par mai de soi, mai dragi şi mai gustoşi decât oricare alţii şi să scoţi apoi de-acolo cine mai ştie ce! Şi-afară de asta să mai şi alergi până-ţi iese limba de-un cot, cu ceaunul ori cu găleata după tine, tocmai la dracu-n praznic, să-i aduci, ba să te mai şi întrebi dacă el, dracul cu cheile, se află-atunci acolo, la uşă, păzitor, ori trage aghioase, acasă pe cuptor. Ce mai la deal, la vale – când nu-i bunul la casa ta, nu mai eşti tu stăpân! Şi-apoi, pentru douăsprezece sate, câte cuprinde sovhozul, n-ar ajunge niciun fel de hrubă.

Toate acestea însă îi aşteptau acolo, acolo, în viitor... Aici, acum, nu le mai rămânea decât să-i dea zor, să scoată cât mai iute cartofii din pământ şi să-i care dincolo, să nu-i mănture apa.

Alde Pinghin isprăviră cu cartofii în numai trei zile: pentru cea de-a patra zi nu le mai rămăsese decât o postăţică, atât. Pavel apucase să se învoiască de la lucru şi se repezise încoace; se-nvrednicise să vină, pentru prima oară

în vara aceea, şi Sonia, numai că ea nu venise de una singură, ci cu o ajutoare, o colegă de serviciu împreună cu care stătea în birou, ţăcănind cât era ziulica de lungă la abac; era o tinerică roşcovană şi tare râzăreaţă, pe nume Mila. Când râdea, Mila asta îşi răsturna pe spate capul cu părul numai creţuri, ca o cuşmă, şi-şi dădea ochii peste cap, şi fiindcă râdea întruna, ochii îi erau parcă acoperiţi de albeaţă, orbi. Orice i-ai fi spus, ea – ha-ha-ha, da s-o ajute mintea să priceapă cum şi unde se află şi dacă-i frumos să te tot jimbezi acolo, nici pomenealã. Tocmai din pricina asta, la început, ea nu-i prea fu pe plac Dariei.

— Cum, cum ziseşi c-o cheamă? făcea ea către Sonia, dinadins repetând întrebarea, ca s-o audă străina.

— Mila.

— Mila? D-ap' ezist-aşa nume?

— Există, pufnea în râs străina. Există, bunico, există. Da de ce-ntrebi?

— Iaca, încă una gogoneaţă! Aldată, flăcăii puteau striga-n feliu ista pe orce fată. Toate ereau la ei *mila*[1]. Ba mai ticluiau pe sama lor şi ceastuşki. Ce, n-ăi fi auzit pân-amu?! Iar în ziua de azi aşa-s botezate pe la noi viţelele.

— Viţelele? se îneca şi mai tare de râs musafira. Da ştiu că le zici, bunico... Asta vrea să-nsemne că eu sunt o viţică, aşa-i? Păi semăn eu cu o viţică, ia spune?

— Eu zic că semeni, rostea cu satisfacţie Daria. Şi-n feliu ista ţi-i cu potrivealã şi numele.

Musafira săpă două zile la cartofi cot la cot cu ai casei şi săpă cu toată râvna, ceea ce o făcu pe Daria să se mai împace şi cu râsul ei cel fără noimă şi cu numele acela neserios, pe potriva râsului. Se împăcă însă şi mai mult cu acestea după ce, stând s-o descoasă, află că Mila e măritată şi că, aşa cum se şi cuvine unei femei normale, cum se cuvine oricărei muieri, are un copil. Care va să zică, bărbatul ei era nevoit să rabde ani şi ani o asemenea zbârnâitoare în casă. Păi atunci las-o să mai steie pe-aici, ca bietul om să-şi mai tragă şi el sufleţelul. Către sfârşitul celei de-a doua zile, pe când Mila se pregătea de plecare, bătrâna îi spuse:

— Ştii ce, poate n-ar strica, la urma urmei, să faci schimb

[1] Textual: drăguţă.

de nume cu vo altă viţică... Fincă ele se-ntâmplă să aivă nume frumoase. Ţiu minte c-aveam şi noi pe vremuri una – Zoika – ei, aşa mai zic şi eu! Te pomeneşti că te-ai şi hlizi mai puţintel. Ce-i fi ăvând de-ţi tot vine să râzi atâta?

Mila însă parcă asta şi aştepta: izbucni într-un râs cu hohote şi – cât timp merse cu Sonia, care ţinuse s-o conducă până la mal, cât timp mai putu fi auzită – o ţinu într-un hohot necurmat, ca şi când cineva pus pe şotii ar fi tras mereu de-o sforicică, făcând să sune un clopoţel. Daria stătu şi se gândi în sinea ei: ba poate că-i mai bine aşa, poate că aşa se şi cade, să n-ai în veac habar nici tu de teamăt, nici tu de necaz. De te pasc, dă-i cu ha-ha-ha, de nu, tot cu ha-ha-ha dă-i! Şi chiar de s-ar abate vreo suferinţă asupra acelora de teapa asta, ei, pesemne, nici nu şi-ar da seama că-i suferinţă, s-ar descotorosi de ea chicotind, ca de unul ce-ţi dă târcoale, dar nu-ţi cade drag; nicio năpastă nu mi ţi-ar pune-o ei la inimă, peste toate trec uşurel, viaţa-ntreagă li-i o petrecere. Păi ce, e rău? Cum să faci oare să te poţi învăţa în felul ăsta?

În cea de-a treia zi, Pavel se îngriji de transportul cartofilor. Bucşi cinsprezece saci, câţi avea la îndemână, dar mormanul ce se înălţa în grădina lor abia dacă se ciunti. Şi câţi mai rămăseseră de scos! Să tot cari şi să nu mai dovedeşti cu căratul. Daria grăi mai pe ocolite că s-ar cuveni să-i dea o mână de ajutor şi Katerinei, să ia, adică, şi de la dânsa vreo cinci saci, că în Petruha nu poţi avea nicio nădejde; poate c-o să mai vină, poate nu, dar, până una-alta, maică-sa trebuie să se aciueze undeva, să aibă de o îmbucătură acolo.

— Un' să-i mai pun şi pe-ai ei? înălţă Pavel din umeri, nu că s-ar fi împotrivit, dar nu ştia nici el cum s-o scoată la capăt cu sacii.

— Dar cartofiorii tăi un'e-i pui?

— Care n-or încăpea acolo, n-am să am încotro şi-am să-i răstorn deocamdată-n verandă.

„Acolo" însemna în pivniţă, la subsol. Cu pivniţa aceea Pavel avusese de furcă aproape o lună de zile: adusese nisip de pe malul Angarei, aşternuse acolo o podină acătărea şi astfel scăpase de năvala apei (bine cel puţin că-i nimerise casa pe un deluleţ; cei ce-o aveau mai în

vale, amin, nu mai puteau scăpa de apă), dar acum pivnicioara devenise vădit mai neîncăpătoare şi n-ai fi putut îndesa într-însa cine ştie cât. Să te fi apucat s-o lărgeşti, ţi-ar fi dat prea multă bătaie de cap: subsolul era cimentat şi dacă te-ncumetai să sapi, te puteai oricând pomeni cu apa iar gâlgâind. Cel mai cuminte lucru-i să te fereşti de ispită şi să te mulţumeşti cu ceea ce ai.

Sonia, care preţ de două zile se deşelase tot aplecându-se să scoată la cartofi, făcea acum treaba asta stând în genunchi. Spre a-şi plăti parcă-n acest chip găzduirea, veniseră-n ajutorul ei şi al Dariei cele două femei: Sima şi Katerina. Cât timp Daria avusese musafiri, ele amândouă îşi găsiseră adăpost în izba pustie a Nastasiei, dar de îndată ce Sonia plecă, se mutară din nou la Daria. Sonia plecă pe-nserat, gemând de oboseală: de când lucra la birou, ajunsese să se dezveţe de atare muncă pe ruptelea, iar acum, sforţându-se peste măsură, se zlămăcuise. Acolo, în aşezarea cea nouă, se schimbase atât de mult peste vară, încât Daria se uita câteodată la ea ca la o necunoscută: nora i se îngrăşase, se fleşcăise, părul şi-l tunsese după moda orăşenească, făcându-şi-l zulufi-zulufei, din care pricină obrazul îi arăta mai mare şi mai rotund, ochii i se afundaseră în grăsime şi păreau mititei şi mijiţi. Tot acolo căpătase deprinderea de a se descurca în fel şi fel de beteşuguri; discuta despre ele cu multă pricepere, cunoscându-le denumirile şi ţinând minte ce leacuri anume cere fiecare. În Matiora lumea n-avea vreme de bolit, acolo nici măcar felcerițele nu făceau mulţi purici: veneau, vedeau că jur împrejur e numai apă, că lumea-i prinsă cu treburile, nu gogeşte, şi făceau calea-ntoarsă.

— Cum îi pe-acolea, ţi-i drag? o întrebă o dată, încetişor, bătrâna pe noră-sa.

— Cum să fie, nu-i ca pe-aici, o lămuri buştean Sonia, cu un fel de mânie în glas. Ce-o fi însemnând însă acel „nu-i ca pe-aici" – mai rău, mai bine? – cată de te dumireşte.

Şi îşi zise Daria în sinea ei că şi purtarea faţă de dânsa, femeie bătrână, are să fie acolo alta. Aici, locuia în casa ei, toate câte le vedeai roată-mprejur erau ale ei, de la dânsa purceseră şi peste toate ea era socotită stăpână şi respectată ca atare. Chiar dacă nu căuta s-o arate pe faţă,

asta se înţelegea de la sine. Acolo însă stăpâna avea să fie Sonia. Nu mai este nici ea tânără şi îşi dă şi singură seama că n-o să mai fie multă vreme în putere – i-a sosit, aşadar, timpul să treacă în faţă, să asculte alţii de ea, nu ea de alţii. Căci omului îi e cu neputinţă să nu comande pe careva, asta-i pentru el cea mai dulce îndeletnicire, şi cu cât se află mai îndelung sub oblăduirea altuia, cu atât mai îndârjită îi e strădania de a ajunge din urmă şi a-şi redobândi partea.

Şalupa făcea în fiece zi câte o cursă, dus-întors, cu bacul la remorcă, ba uneori şi câte două. Şi tot căra lumea la cartofi spre noua aşezare, căra cu nemiluita; cei care mai aveau dobitoace, le transportau şi pe ele dincolo, îşi adunau ultimele cioveie ce socoteau că le-ar mai putea prinde bine în gospodărie. Să le fi lăsat pe mai târziu nu mai era chip: sosise tocmai sorocul acela, mijlocul lui septembrie, hotărât a fi cel de pe urmă. Pe mulţi îi scosese din încurcătură un şlep-motor care acostase într-o zi la malul ostrovului; cei aflaţi la bordul lui veniseră să achiziţioneze cartofi – patru ruble sacul. După un răstimp de chibzuială, dar mai cu seamă îndemnat de faptul că se simţea vlăguit, că se dihănise atâta cu ei, le vându şi Pavel douăzeci de ţuhali. Făcuse şi aşa trei drumuri până acasă, ducând câte cincisprezece saci de fiecare dată: era destul şi prea destul. Pe Katerina o sfătui să-i vândă pe toţi, iar cât priveşte nevoile ei, îi făgădui să-i dea din rezervele lui, că doar tot cartofi sunt şi ăia. Katerina însă îşi opri totuşi trei ţuhali: mai ştii ce se întâmplă între timp! Se procopsi cu vreo douăzeci de ruble şi Sima: aceasta chiar că n-avea unde să ducă un pai, n-avea la ce nădăjdui, dar grădiniţa ei, aşa prizărită cum era, îşi dăduse totuşi obolul după cuviinţă, ba chiar întrecuse. Mai târziu Sima se frăsuia, zicând că ar fi trebuit să vândă mai mult, dar nu s-a îmbizuit, îşi oprise, naiba ştie de ce, o jumătate din cartofii culeşi, ca acum să-i zacă în tindă, la lumină şi să dea colţ.

Cât despre grădina Nastasiei, bătrânele statură multă vreme în cumpănă, neştiind ce-i de făcut cu ea. Căci Nastasia se lăsa aşteptată. În timpul verii Daria avusese grijă să i-o plivească, s-o prăşească, s-alunge găinile; şi-acum, să se ducă pe apa sâmbetei atâta amar de trudă şi bunuri? Grădina asta rămăsese-n coada cozii, era singura

din sat cu roadele neculese: toate celelalte izvoare de hrană arătau pustii. Doar ici-colo se mai iţea pe răzoare câte un fir de morcov, de sfeclă sau ridichi. Varză nu sădise mai nimeni, deoarece ştiau că n-o să aibă timp să lege căpăţâni acătărea. Văzând că nu mai sunt de nicio trebuinţă, zăplazurile prinseseră a se prăvăli, vântul isca zăngăt trecând peste răzoarele înalte împânzite de curpeni uscaţi şi subţiri de castraveţi, înfoia vrejurile netrebnice ale cartofilor. Doar Vera Nosariova, de dragul rânduielii, le adunase frumos, ca şi altădată, ridicând o căpiţă, dar să le ducă din sat, pentru a folosi drept nutreţ, nu se mai încumetă nici ea: mai mare cazna decât hazna. Nu-i mai ardea de vrejurile acelea: bine cel puţin că izbutise să transporte fânul, asta, da, bucurie.

Nastasia nu mai venea, şi bătrânele, neavând încotro, se apucară să culeagă şi grădina ei. Păi ce era de făcut? Închiseră obloanele la izba Nastasiei şi răsturnară cartofii jos pe podea, dar de ce anume îi scoseseră din pământ, de ce-i răsturnaseră acolo – ca să-i mistuie focul odată cu casa, ori ca să fie totuşi întru folos mai târziu? – asta n-o mai ştiau nici ele. Nu vorbea oare lumea cum că „pârjolarii" aceia se tot lăudau că se ghiftuiesc cu râşcovi prăjiţi pe care-i adună de prin păduri după ce le dau pârjol? Uite-aşa se poate întâmpla şi cu cartofii ăştia: să se coacă, adică, şi ei aşijderea. Dar şi să-i laşi în pământ parcă ţi-i oarecum: păi, zău aşa, cum ai putea să nu-i scoţi, ar fi prea de tot. Şi-apoi, de vreme ce Nastasia a făgăduit că vine, apăi trebuie să vină – ce s-ar face acolo ei, ea cu moşneagul, fără cartofi? O ţine-o pesemne vreo treabă-n loc şi-o ţâşni din Angara taman la spartul târgului, când n-o să mai fie chip să iei sapa de coadă, pe câtă vreme dacă-i găseşte grămăjoară, cât îi trebe ca să şi-i strângă-n ţuhali? – o nimica toată – şi-apoi, la treaba asta i-or da şi ele o mână de ajutor.

Şi-i scoaseră cartofiorii. Dar Nastasia – ia-o de unde nu-i...

Au fost duse din sat şi vitele; Pavel veni să ia vaca printre ultimii. Maika, văcuţa lor cea cuminte şi blajină, speriată de paragina, pârjolul, însingurarea şi zarva din jur, nu mai voia de câteva zile să iasă din ogradă. Daria tot cerca s-o mâne la păscut, dar Maika mugea şi se trăgea la dos în staulul ei

murdar şi întunecat. Doar noaptea mai prindea curaj să iasă afară, dar nici atunci nu ieşea la lărgime, ci doar până colo-n grădină, ca să-şi umple burdihanul cu vrejuri de cartofi – şi fuga napoi. Sta ore-n şir acolo în picioare, cu capul plecat, şi gâtul întins către uşă, într-o încordată aşteptare. Iar atunci când Pavel o legă cu o frânghie de gât şi o duse după el, Maika îl urmă supusă, gata să plece oriunde, să îndure orice, numai să scape, să scape odată de pământul acela înfricoşător. Şi tot atât de supusă trecu puntea aceea de scânduri aşternută între mal şi podul plutitor, se lăsă legată de-o scoabă acolo, întorcându-i Matiorei spatele şi uitându-se pieziş spre celălalt mal, depărtat, al Angarei.

Şi-n timp ce-o petrecea la bac, pe Daria o podidi plânsul.

— Ce zici, mamă, o întrebă Pavel înainte de a ieşi din casă, poate că n-ar strica acum să strângem la iuţeală totul şi să te luăm şi pe matale. Că altceva, îmi pare mie, nu mai e de făcut pe-aici.

— Ba nu, se-mpotrivi cu tărie Daria. Pe mine, până una-alta, să nu mă sminteşti din loc. Eu nu-s vită, să plec din Matiora aşa, pe nepusă masă. Voi, da, voi n-ăţi mai avea ce face acilea, da eu una am.

— Păi azi-mâine au să-i dea foc, mamă...

— N-au decât.

Şi, nemaiputându-se stăpâni, îl întrebă cu obidă şi mustrare în glas, deşi ştia bine că-i prea târziu şi că n-ar mai avea niciun rost să-l mai întrebe:

— Şi mormintele, va'z'că, le lăsăm aşă? Morminţelele noastre, osămintele neamului nostru? Să le-nghită puhoiu?

Pavel se gârbovi, ţi-era şi milă să te uiţi la dânsul.

— Doar vezi şi matale cum s-au brodit toate, începu el să se dezvinuie. Ne-am fost pregătit doar să... dacă nu se-ntâmpla treaba aia cu... Acum, când s-o mai facem? Şi-aşa i-am rămas dator cu trei zile ăluia de-mi ţine locul, schimbului meu. Cred că n-o să fie chip, mamă... Şi-apoi, nu suntem numai noi, care...

— De i-om lăsa noi, ici-şa, pe-ai noştri de izbelişte, aşa or să ne lase la rându-le şi alţii pe noi, fără nicio păsare, prevesti ea. O-leu, neoameni mai suntem, Pavele, da, asta suntem... Cum să rămânem, mă, făr' de mormintele alor noştri?

Şi-ndată ce el plecă, Daria, fierbând încă, neaflându-şi ogoire după discuţia avută cu dânsul, se duse întins la cimitir. Ziua dădea-n scapăt, soarele se afundase mai bine de jumătate în marginea zării, revărsând o dogoare uscată, mereu mai sleită. Jur împrejur stăruia un miros pătrunzător şi înecăcios de jarişte: se desprindea de la pământ, nălţându-se la ceruri, piniştea paragină de dincolo de toloacă, iar pălălaia spălăcită, găunoasă parcă, semănând cu o câtă mai pată jucăuşă de soare, ba se sălta în văzduh, ba se polignea. Dacă n-ar fi răzbit dintr-acolo trosnet şi vuiet, nici n-ai fi zis că piniştea arde: fumul împrăştiat de ea aproape că nu-l puteai osebi de celălalt fumegai străin, adus de aiurea, ce se târa peste apa Angarei. Îşi trimitea suflarea slabă, năbuşitoare, vântul din susul râului; Daria simţea usturime în gât, capul i se învârtea, picioarele-i călcau la-ntâmplare. Din dreapta, de după grindul de la întorsură, mai răzbătea păcănitul şalupei care o ducea pe Maika. Iacătă, se duce şi Maika, cea care adulmecase primejdia de-aici, dar n-o adulmecase pe cea de dincolo, unde se iscase acum altă grijă: cum, cu ce-au s-o hrănească până o da gerul, ca să nu se strice, la o adică, atâta cărnăraie?

Porţile scunde ale cimitirului erau larg deschise şi chiar îndărătul lor, pe cea dintâi golişte, se desluşea un petic mare de pământ pârjolit. Daria săltă capul, dar nu mai văzu pe morminte nici urmă de cruce, stâlp sau împrejmuire; fapta zădărnicită la începutul verii de către bătrânele ce se porniseră cu război împotriva acelor străini fusese acum săvârşită pe furiş, la adăpostul uneia şi aceleiaşi perdeluiri de foc şi fum. Daria însă nu mai simţi de astă dată nici revoltă, nici amărăciune – de-acu, totuna-i. Văzuse între timp şi îndurase atâtea, că-i împietrise inima... A apucat, aşadar, s-o-ntâmpine şi pe asta: n-are nimic, înseamnă că aşa i-a fost scrisa. Să se mânie nu era îngăduit: venise doar la ai săi, or, nu se cade să vii la ai tăi cu sufletul răvăşit, neîmpăcat, nu ţi-ar rămâne decât să faci drum întors. De-acu, totuna-i, da-da...

Abătu la stânga şi ajunse-n inima cetinişului, la gorganul sub care îi zăceau tatăl şi mama, cei ce-i dăduseră viaţă. Gorganul era întinat, împroşcat cu ţarina smintită din loc la

smulgerea crucii. În stânga – pogorâtă cea dintâi în mormânt – odihnea mamă-sa, în dreapta, tată-su. La căpătâi, dar nu pe gorgan, ci jos, la teşitură, creştea un scoruş, sădit cândva chiar de dânsa, de Daria; prin iarbă, împrăştiate ici-colo, se vedeau poame roşii, ciugulite de păsări. Iar la picioarele adormiţilor se înălţa un pin; în vremea când fuseseră săpate gropile, pinul nu se afla acolo, răsărise mai târziu dintr-o sămânţă căzută la întâmplare în preabăt. Gorganul i se părea Dariei – şi asta de mult – din cale-afară de scurt şi nu o dată se stapânise la gândul ce-o tot îmboldea să se culce acolo, să se întindă de-a lungul lui, să-l măsoare cu trupul ei, ca să-şi dea seama în sfârşit dacă se năruise de la sine pe de margini ţărâna după atâta amar de ani, ori omul e cu adevărat atât de mărunţel. Sus, la vârfuri, crengile scoruşului şi ale pinului se-mpreunaseră. Şi o treceau fiorii, şi i se părea cu păcat, şi-i era îndemână când se gândea că, poate, şi la viaţa lor, a acelor arbori, într-o anumită măsură, ca şi la viaţa ei însăşi, fuseseră părtaşi cei doi ce se odihneau acolo, în adânc, de unde îşi trăgeau seva rădăcinile. Totul, totul de jur împrejur e parte din cei dragi...

Daria făcu o închinăciune dinaintea gorganului, a mormântului părintesc, şi se lăsă jos, pe pământ, în preajma lui. Boarea de vânt nu răzbătea până acolo, şi-n liniştea înconjurătoare se auzea doar foşnetul uscat şi ţepos al mărăcinilor. Fumul nu izbutise încă să stârpească mirosul acela aparte, aţâţător şi sălciu, care stăruie doar prin cimitire, părând a fi un iz al sfârşeniei omeneşti.

Închizând ochii, să nu mai vadă nici fumul, nici mormintele pustiite, şi pornind să se legene încet, înainte şi înapoi, cu mişcări toropitoare, ca şi când s-ar fi smuls din starea sufletească de până atunci şi şi-ar fi croit drum către altă stare, Daria se lăsă pradă alinătoarei uitări de sine, geamănă cu nefiinţa, vestindu-şi în şoaptă sosirea:

— Îs eu acilea, tătucă. Eu îs acilea, mămucă. Glasul i se dovedi şovăielnic, bleştit şi, adăstând molcom câteva clipe, să-i vină cel trebuincios, ea repetă aceleaşi vorbe, dar de astă dată pe un alt ton, capabil să răzbată până-n străfunduri. Iaca, am venit la voi.. Am gătat cu toate, până şi văcşoara mi-o fost dusă mai dinioare. De-amu, po' să şi

mor. Da de murit datu-mi-i, tătucă, să mor în loc lăturaş, departe de Matiora. N-am să mă culc ici-şa, lângă voi, că nu mi-i cu putinţă. Şi-am vrut să vă ieu şi pe voi cu mine, s-avem aciuaş laolaltă, da nici aiasta nu mi-i cu putinţă. Să nu vă supăraţi pe mine, că nu-s eu vinovată. Ba nu, eu îs vinovată, eu, d-apăi cum n-oi fi vinovată cân' eu îs aia, fie numai şi fincă pe mine-o căzut năpasta. Iară eu, nătânga de mine, nu m-am priceput ce să fac. Îmi ziceai, tătucă, să trăiesc mult... şi ţi-am dat ascultare, am trăit. Da de ce-oi fi trăit atâta, de ce n-oi fi venit la voi, că de veneam, iote, eream amu laolaltă. Da aşa? N-am să-mi pot da sufletu împăcată, că m-am lepădat de voi, că-n vremea mea, nu a alcuiva, ni se va curma neamu şi va pieri făr-de urmă. Va pieri, vai, făr-de urmă... Iară eu, blăstămata de mine, mă strămut, mă răzleţesc de voi, să-nfirip alt aşezălaş. Cine-o să-mi ierte una ca aiasta? Tătucă! Mămucă! Spuneţi-mi, cu ce-s eu vinovată? Se cufundă cu obrazul în iarba de pe gorgan şi umerii începură să i se zgâlţâie. Şi-aşa cum sta prăbuşită, cu gura afundată-n desimea ierbii şi a ţărânii, îşi slobozi într-acolo jelirea amarnică: E fu-u-um, e-atâta fum la noi acilea! Te-năbuşă, te-neacă fumu. Vedeţi şi singuri ce de fum e. Dară pe mine mă vedeţi? Vedeţi în ce hal am ajuns? Alăturea de voi mi-i locul, de voi, la voi trebe să viu... mai am eu vro noimă-ntre cei vii? N-am nicio noimă, eu de veacu vostru-atârn. La voi trebe... doar izba noastră s-o petrec şi-aşaşi la voi să m-aciuez. Să vin-apoi şi foc, şi apă... Îşi săltă capul şi-şi potrivi basmaua. Că doar şi izbei noastre-i vine, tătucă, rându să ajungă az-mâini acolo... tot acolo. Iar eu oi sta şi oi prăvi. Am să m-aţin cât mai în preabăt, cât i-oi putea-ndura dogoarea, să nu mă frigă nici prea tare, şi oi prăvi să văz cum arde, să văz de arde cu temei. Şi p-ormă oi veni să-ţi spun. Că alceva ce po' să fac? Zi şi matale, nu-i aşa?

Şi deodată o fulgeră un gând – ca şi cum de undeva de departe-departe ar fi răzbit până la ea o şoaptă abia ghicită: „Da grijit-ai tu oare izba noastră? Zici că eşti gata s-o petreci, da în ce fel? Au ai de gând să pleci aşa şi să trânteşti uşa în urmă? Izba trebe grijită, fato, s-o laşi în bună rânduială. Că toţi deolaltă am vecuit într-însa." Daria tresări şi încuviinţă în pripă: „Am s-o grijesc, am s-o grijesc,

nici vorbă. Cum de mi-o fi scăpat mie treaba iasta? Se cădea s-o ştiu şi sângură. M-apuc şi o grijesc îndată."

„Şi-alceva? întrebă ea, nădăjduind să primească răspuns. Ce-anume trebe să mai fac? Cu mine cum rămâne?" şi se-ncordă toată, ca o strună întinsă, trăgând cu urechea, cercând să adune la un loc sunetele slabe ce pluteau primprejur. Zadarnic însă, nu-i mai fu dat să audă nicio rostire. Povaţa cea mai de seamă n-o rosti nimeni. Aceeaşi linişte se aşternea peste fire, foşnetul ierburilor şi al frunzişului nu se contopiră într-un răspuns. Nemainutrind nicio nădejde, Daria îşi repetă totuşi întrebarea – mormintele însă rămaseră la fel de tăcute. Şi ea hotărî că n-a fost iertată. Aşa-i şi trebuie. Pentru care merite, mă rog, se aşteptase să capete iertare? Dacă ea pe sine însăşi nu se poate ierta, cum vrea atunci s-o ierte dânşii, păi nu i-o fi ruşine?

Îşi ridică privirea: văluri de fum stăteau agăţate de creştetul copacilor, iar pe cerul înalt pluteau din loc în loc norişori veseli. Soarele scăpăta, aşternând prin crângul cimitirului dungi de lumină şi umbră; umbrele prelungi păreau rotunjite şi ţepene; de-a lungul uneia dintre ele ţupăiau, dupăolaltă, ca pe un trunchi de arbore prăvălit, două păsărele cu codiţele vâlvoiate. Daria însă nu voia să se-ntoarcă în această lume, unde soarele-n scapăt îşi risipea lucirea şi păsărelele ţupăiau: încă nu venise vremea s-o facă. Îşi închipui cum mai târziu, când o fi să coboare şi ea de-aici, la neamul său, are să se adune la judecată multă-multă lume: vor fi acolo şi părinţii ei, şi bunicii, şi străbunicii, toţi cei cărora le venise rândul până la dânsa. Şi i se păru că-i vede limpede cum stau neclintiţi, alcătuind un front uriaş în formă de clin cu laturile larg răşchirate spre zare şi fără de sfârşit, toţi cu feţele mohorâte, aspre şi întrebătoare. Iar în vârful acelui clin multisecular, dată cu un pas îndărăt şi cu faţa îndreptată înainte, ca să fie bine văzută, stă ea, de una singură. Aude glasuri felurite şi le pricepe rostul, chiar dacă vorbele sună cumva nedesluşit, dar de răspuns nu ştie ce să răspundă. Descumpănită, pătrunsă de nelinişte şi spaimă, se uită la tatăl şi la mama-sa, aflaţi chiar acolo, dinaintea ei, gândind că au să-i vină într-ajutor, că au să-i ia apărarea în faţa tuturor celorlalţi,

dar ei rămân tăcuţi, cu un aer de vinovăţie întipărit pe chip. Iar glasurile se-aud din ce în ce mai puternic, devin mai nerăbdătoare, mai înverşunate... Despre nădejde o întreabă străbunii, arătând că ea, Daria, i-a lăsat fără nicio nădejde şi fără viitor. Ea cată să se dea îndărăt, dar nu i se îngăduie – în spatele ei răsună un alt glas, un glas de copil, cerându-i să stea locului şi să răspundă, iar ea îşi dă seama că acolo, în spate, nu poate fi decât Senka, fiul ei, cel strivit de un trunchi de copac....

O străbătură fiorii şi, făcând o sforţare, înlătură vedenia. Venindu-şi în fire, îi trecu prin minte o părere de gând: „Vra să zică, nici acolea nu-i cu putinţă făr-de nădejde. Nicăiri nu-i cu putinţă. Aşa, vra să zică."

Se ridică uşurel, clătinându-se câteva clipe, până izbuti să se ţină cu temei pe picioare, făcu din nou o închinăciune dinaintea gorganului şi o porni cătinel în acea parte spre care se aşterneau umbrele. Capul i se învârtea mai tare ca până atunci, însă mormântul lui Senka se afla în apropiere, la vreo treizeci de paşi; mătăhăi până acolo şi se lăsă iar jos, pe pământ. „Trage, trage pământu, îşi zise ea. Mă trage azi mai abitir ca oricând." Îi era teamă să stea de vorbă cu feciorul: iată, într-adevăr, pe cine îl minţise ea, pe cine îl lăsase în părăsire, aşa o să şi rămână, sărmanul de el, să se chinuie în locşorul ăsta, răzleţit de neamul său, de stirpea în care îşi are obârşia. Acum însă nu mai e nimic de făcut. Daria şedea neclintită, cu ochii aţintiţi înainte, în gol, şi îşi frământa, îşi tot frământa mintea, din greu, silnic, fără a găsi răspuns la întrebări. În jur, printre trunchiurile mestecenilor şi pinilor, printre tufele de scoruş şi mălin atât de dragi inimii ei, zăceau mormintele pustiite, pocite, cu ţărna de deasupra gheboşată, năpădită de iarbă – aproape în fiecare al doilea mormânt odihnea câte un neam de-al ei: fraţii, sora, unchii, mătuşile, bunicii, străbunicii, şi tot aşa, mai departe, şi mai departe... Câţi anume erau văzuse mai adineaori în lânceda ei închipuire, dar nici măcar aceia nu erau toţi. Da-da, trage, trage pământul. Fremătau deasupra lor frunzele arborilor, se legăna, alburind, iarba înaltă. Mânat de acel vânt ce sufla în tării, un firav noruleţ străveziu se aşternu peste chipul soarelui şi, neizbutind să-l acopere pe de-a-ntregul, îl turti doar: lumina solară păli,

umbrele se ridicară de la pământ. Se făcu răcoare.

Dar ea, Daria, se tot întreba, se tot căznea să răspundă şi nu izbutea defel. La drept vorbind, cine, a cui minte ar fi putut da răspuns? Omul vine pe lume, îşi petrece veacul şi, obosit de viaţă, cum este, bunăoară, ea acum, ba uneori şi fără să fi obosit, face vrând-nevrând calea întoarsă. Iată numai câţi s-au perindat, pân-a ajuns să-i vină şi ei rândul, şi câţi s-or mai perinda după dânsa! Ea se afla acum drept la îndoitură: una din jumătăţi este şi va mai fi, cealaltă a fost, dar foarte curând va scăpăta, iar la îndoitură se va ivi o nouă verigă. Oare unde s-or afla mai multe verigi: înainte sau în urmă? Şi cine anume ar şti să spună adevărul despre om: la ce o fi trăind el pe lume? De dragul vieţii însăşi, de dragul copiilor, pentru ca şi copiii să lase-n urma lor copii, iar copiii copiilor să lase şi ei copii, ori poate mai e la mijloc ceva? Şi va fi oare veşnică această perindare? Şi dacă trăieşte de dragul copiilor, al acestei perindări, al acestui necontenit scăpătat, ce rost mai are să vie la aceste morminte? Iată-i aici pe cei care zac într-însele – o întreagă oştire matioreană – zac în tăcere, după ce i-au dăruit ei, Dariei, şi altora aidoma ei, tot ce-au avut, şi care-i rezultatul? Ce s-ar cădea să simtă omul de dragul căruia au trăit atâtea generaţii? Nimic nu simte. Nimic nu pricepe. Şi se poartă ca şi cum de la el ar fi început viaţa şi cu el s-ar sfârşi pentru totdeauna. Spuneţi voi, morţilor: aflat-aţi au ba, dincolo de acest hotar, întreg adevărul? La ce aţi trăit pe lume? Nouă, celor de-aici, ne e teamă să-l aflăm, şi-apoi, nici n-avem vreme. Ce anume o fi fost asta, căreia i se spune viaţă, şi cui i-o fi de trebuinţă? Şi o fi ea oare de trebuinţă la ceva sau nu? Căci până şi copiii noştri, din noi-înşine născuţi, când or obosi mai apoi şi-or sta să cugete, au să ne întrebe de ce i-am născut. S-a făcut strâmt pe-aici. Şi-i fum. Şi miroase a jarişte.

„Am obosit, gândi Daria. Of, tare, tare-am obosit. Nu m-aş mai duce-amu nicăiri din locu ista, iaca, acia m-aş culca. Şi m-aş coperi, să-mi găsesc tihna-ndelung râvnită. Şi să aflu dintr-o dată-ntreg adevăru. Trage, trage pământu. Şi să grăiesc de-acolea: nătângi mai sunteţi. De ce-ăţi fi oare aşa de nătângi? Ce ăţi tot fi întrebând atâta? Trebile-aiestea numa vouă vi-s de ne-nţeles, pe cân' nouă, acia, ni-s toate

de-a mărunţelu pe înţeles. Noi vă vedem pe fieşcare-n parte şi fieşcăruia-n parte i-om cere socoteală. Da-da. Că vă avem în faţă ca la o espoziţie, şi vă prăvim, cu mare băgare de samă, care ce face, care ce ţine minte. Fincă adevăru sălăşluieşte în ţinerea de minte."

Cu greu îi mai venea Dariei să creadă acum că trăieşte; i se părea că aceste cuvinte, proaspăt aflate, le rosteşte de dincolo, în pripă, înainte de-a fi oprită să le dea în vileag. Aşa e, în ţinerea de minte sălăşluieşte adevărul. Cine nu are ţinere de minte, acela nu are viaţă.

Dar în acelaşi timp îşi dădea seama că acesta nu-i adevărul întreg. Ca atare, trebuia să se ridice de jos şi să plece, să vadă şi să audă tot ce se întâmplă, până la capăt, ca mai apoi, ducând cu sine deplinătatea celor văzute, auzite şi întâmpinate, să capete în schimb adevărul deplin. Se ridică cu greu în picioare şi o porni din loc.

În dreapta, unde ardea piniştea, plescăiau, strălucind în amurg, limbi de văpaie: steluţele străpungeau bolta cerului; negru şi fioros la înfăţişare, se deslușea pe toloacă însinguratul „zădun împărătesc". Şi molcom, în neguri cufundată şi-n tăcere – nici strop de lumină, nici pic de zgomot – părăsită parcă de toată suflarea, zăcea, abia întrezărindu-i-se cele din urmă căscioare, îndurerata Matioră.

19

Meleagul Matiorei, atât ostrovul, cât şi satul, era de neînchipuit fără zada aceea de pe toloacă. Ea se înălţa, dominând peste întreaga preajmă, întocmai cum domină păstorul peste o turmă de oi ce paşte risipită pe imaş. Chiar aşa arăta zada, aidoma unui păstor ce împlineşte cu sârg străvechea slujbă de veghetor. Să-i spună însă *ea* acelui arbor semeţ n-ar fi cutezat nimeni prin partea locului, să fi avut el şi şapte diplome în buzunar; nu, acela era *el,* „zădunul împărătesc" – atât de înveşnicit, de falnic şi de stăpânitor se nălţa el acolo pe dâmb, la o jumătate de verstă de sat, fiind de pretutindeni văzut şi de toţi cunoscut. Şi-atât de tare, pesemne, îşi luase avânt, atâtea puteri adunase într-însul, încât cerurile hotărâseră să fie

scurtat, spre a fi respectate de către toţi aceeaşi rânduială şi-aceeaşi mărime; atunci s-a şi dezlănţuit furtuna aceea de pomină ce-a retezat cu un trăsnet creştetul „zădunului împărătesc”, doborându-i-l la pământ. Fără de vârf, zădunul se pleoştise întrucâtva, se mai împuţinase, dar nu, nu-şi pierduse câtuşi de puţin din măreţie şi forţă, ba devenise parcă şi mai înfricoşător, şi mai nebiruit. Din neştiute vremi stăruia credinţa că tocmai el, „zădunul împărătesc”, pironit în străfundul râului, ţine ostrovul în loc, legându-l de pământul cel mare, şi că atâta timp cât va dăinui el, va dăinui, neclintită, şi Matiora. Cândva, şi nu-i chiar atât de mult de-atunci, la zile de mari şi călduroase sărbători, de Paşti şi de Rusalii, matiorenii veneau la el spre a-l îmbuna cu bucate alese, pe care i le aşezau morman la rădăcină şi care, firește, erau mai apoi hăpăite de potăile din sat; cu toate astea, lumea socotea că aşa se cuvine făcut, altminteri zădunul ar putea să se supere. Odată cu statornicirea vieţii celei noi, daniile acestea conteniră treptat să-i mai fie aduse, dar cinstirea şi simţământul de teamă faţă de arborul cel mai ales, arborul stăpânitor, se păstraseră neştirbite la cei bătrâni şi în ziua de azi. Aveau ei, se vede, temeiurile lor în această privinţă.

Crengoaiele groase, uriaşe, ale „zădunului împărătesc” porneau de la trunchi nu ca de obicei – oblic şi în sus – ci de-a dreptul în lături, erau răzghinate, ca şi când acolo, de-o parte şi de alta, ar fi crescut arbori de-sine-stătători. Cea mai de jos dintre ele spânzura însingurată la vreo patru metri deasupra pământului, fiind numită din vechi „craca Paşei”, întrucât de această cracă se spânzurase odinioară, din prostie, îndemnată de-o dragoste nefericită, o fată din Matiora, pe nume Paşa. Mai târziu, când kolceakovişţii puseseră mâna pe ostrov, aceştia, neştiind nici cu spatele de Paşa, ajunseseră totuşi să dibuie într-un fel craca ce-i purta numele şi chiar de ea, nu de alta, spânzuraseră pe doi dintre soldaţii lor, din propria lor oştire. Cu ce anume se făcuseră vinovaţi cei doi n-a aflat-o nimeni din Matiora. Şi cât a fost ziulica de mare au atârnat spânzuraţii acolo, în văzul întregului sat, umplându-i ca niciodată de groază pe toţi matiorenii, de la mic la mare, până când s-au găsit vreo câţiva să se ducă la kolceakovişti şi să-i roage ca, pentru

liniştea copiilor, să fie sloboziţi din ştreang morţii aceia. Numai că morţilor le fu dat să mai îndure o caznă: au fost aruncaţi de pe costişă în apele Angarei.

Şi s-a mai întâmplat o moarte sub frunzarul „zădunului împărătesc”, ultima de acest fel, după război, dar de data asta cu totul nevinovată: de pe aceeaşi „cracă a Paşei” alunecase şi rămăsese cu gâtişorul prins într-o gemănare un copilandru, fiul Verei Nosariova. Abia atunci, deşi ar fi trebuit s-o facă hăt de când, le veni în minte sătenilor să taie craca, după care copiii îi dădură foc.

Iată, aşadar, câte întâmplări erau legate de „zădunul împărătesc”.

De când vecuia acolo, arborul risipise atâta amar de conuri şi cetină, încât pământul dimprejur se înălţase aidoma unui gorgan, afânat şi moale sub călcătură, din care i se şi avânta în văzduh trunchiul vânjos, cât să-l cuprindă trei inşi cu braţele. De scoarţa lui se frecau vitele, într-însul se năpusteau vânturile, ţinteau cu sâneaţa flăcăii din sat, desprinzând cocoloaşe de răşină pe care le dăruiau apoi fetelor; şi astfel, cu timpul, coaja i se jupui cu totul, zădunul rămase despuiat şi nu mai fu în stare să-şi sloboadă primăvara cetina verde, stufoasă. Crenguţele subţiri, firave, aflate mai departe de trunchi şi alcătuind cea de-a cincea sau a şasea ramificaţie, se frângeau şi cădeau. Dar ceea ce rămânea părea să capete mai multă vigoare şi trăinicie, sudându-se acolo pentru vecii de veci.

Trunchiul albise şi se osificase, iar temelia lui zdravănă, tăpălăgoasă, scoţând la iveală din pământ gâlme de rădăcini, suna când o loveai ca un tot, ca o plintă, nici pomeneală nu putea fi de loc putred sau boştiură. Doar în partea lui dindărăt, parcă, ce da spre sforul apei, în aval, zădunul avea de demult, uşor săpată în trunchi, o adâncitură scorburoasă, ciupită pe de margini – atât, în rest arăta întreg şi teafăr, ca turnat.

În apropierea lui, cu vreo douăzeci de metri mai către malul Angarei, creştea mesteacănul, purtând încă podoabă verde, odrăslind încă, dar îmbătrânit şi el, aflat în pragul morţii. Doar el se-ncumetase odinioară să se înalţe în preajma înfricoşătorului „zădun împărătesc”. Şi zădunul se milostivise de el, nu-l prigonise. Poate că în adâncul

pământului rădăcinile lor se întâlniseră, ajunseseră la înţelegere, aici însă, în privelişte, zădunul părea că rabdă doar aşa, din prea marea şi capricioasa lui bunăvoinţă, megieşia acelui mesteacăn rătăcit, care nimerise acolo prin cine ştie ce întâmplare.

Şi iată că veni o zi, când de el, de „zădunul împărătesc", se apropiară nişte străini. La drept vorbind, nu era zi, ci un fapt de seară: soarele scăpătase şi peste ostrov pogorâse amurgul. Oamenii aceia se întorceau de la munca lor obişnuită, pe care o îndeplineau pe Matiora de vreo două săptămâni şi mai bine. Dar oricât de conştiincios o făceau ei, oricât îşi dădeau silinţa, timpul trecea ca vântul şi termenul fixat îi îmboldea mai tare din urmă. Erau, aşadar, nevoiţi să se grăbească. Munca lor se deosebea de altele prin faptul că era destul uneori s-o pui pe roate, s-o porneşti cum se cuvine, ca mai apoi ea să meargă strună de una singură. Tocmai asta i-a şi îndemnat atunci, taman în cap de noapte, pe cei doi oameni cu chipurile tăbăcite, afumate peste măsură, să se abată din cale şi să dea o raită pe la arbor.

Cel care păşea în faţă, vrând să încerce cât e de tare lemnul zădunului, izbi din mers cu muchia toporului în trunchi, dar abia izbuti să stăpânească unealta în mână şi, speriat, îşi feri capul, atât de mare se dovedi forţa cu care sărise înapoi, parcă zvârlit de un arc, toporul.

— Oho! se uimi omul. Iote dihania! Las' că-ţi arătam noi ţie, dihanie... La noi doi ori doi fac patru, aia-i. Am mai văzut noi aşa dihănii.

Cel de-al doilea, mai în etate, ţinea o canistră în mână şi, tot aruncând câte-o uitătură spre sat, căsca de-i trosneau fălcile. Purta nişte cizme înalte de gumă, potrivite pentru băltiş, pe care le târşâia în mers, iscând la fiece pas cu tălpile lor de cauciuc nişte scrâşnete nesuferite. La trebuşoara ce-o făptuia stăpânul lor pe ostrov, cizmoaiele păreau cu totul fără de noimă, terfelite de pomană, dar cum îndurau picioarele asemenea încălţări era de-a dreptul de neînţeles. În apă cel puţin nici vorbă nu mai putea fi să intri cu ele, căci şi la una, şi la cealaltă se căscau găuri.

Ortacii dădură un târcol trunchiului şi se opriră în faţa adânciturii scorburoase. Zădunul nu creştea drept în sus,

vertical, ci uşor lăsat într-o rână, înclinat peste adâncitura aceea, ca şi când ar fi vrut s-o ferească de priviri străine. Cel cu toporul dădu acum să despice din trunchi câteva aşchii, dar de-a mirare, toporul luneca mereu, cu zăngăt, fără să se-nfigă şi să-i biruie tăria, lăsând pe suprafaţa lui doar nişte mici găvane. Ugnit, omul îşi petrecu-n fugă, peste trunchi, palma adăpostită într-o mănuşă funinginoasă, apoi cercetă la lumină leafa toporului şi clătină din cap.

— Parcă-i fier, neamule, recunoscu el şi din nou strecură ciudata lui ameninţare aritmetică: Nu-u-i bai, de-alde noi tot nu scapi. Că la noi cinci ori cinci fac douăşcinci, aia-i.

Îşi zvârli cât colo toporul netrebnic şi se-apucă să adune şi să rupă cu picioarele tot soiul de vreascuri de primprejur, apoi le aşeză cruciş sub nişa scorburoasă. Fără a scoate o vorbă şi mai căscând pe la soroace, tovarăşul său stropi trunchiul cu benzină din canistră, iar cea care mai rămase înăuntru o vărsă peste micul rug dinainte pregătit. Lăsă apoi canistra jos, undeva mai în spate şi scăpără un chibrit. Focul se-ncinse pe dată, se înălţă şi învălui la iuţeală trunchiul.

— Aşa mai merge, rosti cu satisfacţie guralivul, ridicându-şi de jos toporul. Să faci lumină, că, iote, s-o lăsat întunericu. Şi nouă întunericu nu ne place.

Şi purceseră amândoi spre sat, se duseră să cineze şi să se culce, convinşi că, în timp ce ei vor dormi, focul are să-şi vadă de treaba lui. La plecarea lor, focul ajunsese să înfeşe-n atâta strălucire partea de jos a puternicului zădun, se avânta în sus atât de copleşitor şi lacom, încât ţi-ar fi venit oarecum să te mai îndoieşti de vrednicia lui.

A doua zi dimineaţa însă, când cei doi se porniră spre capătul de jos al ostrovului, unde mai aveau de lucru, constatară că zădunul se înalţă la locul lui, teafăr, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

— Ian te uită, neamule! se minună guralivul. Stă ţapăn! Ei, n-ai decât, stai, stai colea... Şugubăţ de felul său, mujicul începu să-i zică un cântecel cu voce becisnică de bas: „Ah, mai stai, mai stai, frumoaso, chipul îngeresc tu mă lasă-n voie să ţi-l tot privesc”.[1]

---

[1] Versuri dintr-un cunoscut cântec popular rusesc.

Numai că de privit, n-avea el de gând să-l privească prea multă vreme. Curând după masa de prânz, „focarii”, căci ei erau, se-ntoarseră la zădun cu întreaga echipă. Şi iar, câteşicinci acum, se-apucară să dea târcoale arborului, să-l tot atingă cu topoarele, încercând să-l ciopârţească, dar până la urmă renunţară la aceste încercări: răşluind stratul subţire de arsură, topoarele nu făceau decât să sară îndărăt din trunchi.

— Straşnică dihanie! privi printre gene cu încântare la zădun mujicul cel şugubăţ. Sameni cu găzdoiu nostru. – Găzdoiul era Bogodul. – Eşti tot aşa tare de boacă şi tu. De ce n-ăi fi luând binişor foc, să nu mai canoneşti lumea? Că de scăpat tot nu scapi. La noi şase ori şase fac treişşase, aia-i.

— Ia mai lasă-l năpustului, propuse cu glas şovăielnic, trăgând cu coada ochiului la brigadier, cealaltă cunoştinţă din ajun a zădunului: cel cu cizme de gumă. De ce să radem noi chiar aşa, totu, de-a mărunţelu?!

Brigadierul, cel mai pirpiriu dintre toţi, dar purtând mustăcioară, ca să nu semene cu un puştan, îşi răsturnă capul pe spate:

— Prea-i zdravănă blăstămătura! Aia cu recepţia n-or să admiţă. Trebe să facem cevaşilea.

— S-aducem un fierăstrău.

— Cu fierăstrău ai să gâdili la zadă până poimarţi. La asta-ţi trebe bomfaier, ca la fier.

— Ziceam de-un fierăstrău dintr-alea cu motor.

— N-o să meargă. N-o vezi, e mai lăbărţată ca... şi urmă un cuvânt ce nu poate fi reprodus. La ea ori fierăstrău cu motor ori gâdilitură tot aia-i.

Unul din cei care nu se aflaseră în ajun de faţă ridică de jos o aşchie subţire, arsă, şi o mirosi.

— Ce-atâta târguială? rosti el cu zâmbet ironic. Iote la dumnealor cu ce-şi bat capu! Păi aicea-i numa răşină. Poftim, uitaţi-vă. Să-ncingem un focşor mai cu inimă şi s-o vezi atunci cum duduie.

— Păi nu-l încinserăm asară?

— Nu l-ăţi fi încins ca lumea. Trebuie mai multă benzină.

— Hai să mai facem o probă. Nu se poate să n-o-nhaţe para.

Cizmele de gumă fură trimise la butoiul cu benzină de pe malul râului, iar ceilalţi se apucară să care nuiele şi prăjini dintr-o îngrăditură prăvălită, apoi le tăiară bucăţi şi meşteruiră în jurul zădunului un ţarc înalt de-un stat de om, şi nu pe un rând, ci pe două. Porţiunea dintre ţarc şi arbor o burduşiră cu găteje mărunţele şi coajă de la vecinul mesteacăn, pe care-l jupuiseră pe-amânelea, de-l lăsară gol puşcă. Sosind între timp şi benzina, o turnară cu nemiluita peste trunchi de jur împrejur, iar de jos, de la pământ, îi dădură foc. Zăgneata prinse a trosni, răsucind coaja de mesteacăn şi ridicând în văzduh un fum negru, de catran, apoi bufni deodată, se-necă preţ de-o clipită cu largul ei suflu şi se-avântă spre tării în pălălaie lungă, dezlănţuită. Ortacii se dădură înapoi, apărându-şi feţele de dogoare cu mănuşile.

— Ca doi ori doi – patru, strigă victorios ortacul ăla, şugubăţul...

Bucuria lui însă se dovedi iar pripită. Flăcările dănţuiră cât dănţuiră, dar nu peste mult, lingând toată benzina, începură să coboare, să se desprindă de arbor, încât ţi se părea că în jur arde numai văzduhul, în vreme ce trunchiul lui, al zădunului, rămânea teafăr şi nevătămat, ocrotit parcă de-o pavăză trainică, nevăzută.

După vreo zece minute, pălălaia coborî de-a binelea, pâlpâiau în schimb cu trosnet vreascurile, dar ele o făceau în legea lor, flăcările nu li se atingeau de „zădunul împărătesc", doar îl mânjeau cu funingine.

Curând se mistuiră şi vreascurile. Să mai care altele n-ar fi avut niciun rost. Mujicii suduiau cu năduf. Iar arborul se înălţa netulburat şi plin de măreţie deasupra lor, nerecunoscând altă putere decât pe-a lui, proprie.

— Mâne o să trebuiască totuşi să punem la-ncercare fierăstrău cu motor, încuviinţă brigadierul, care doar cu câteva clipe în urmă căutase să-i convingă pe ceilalţi că la un asemenea bastion fierăstrăul mecanic n-ar fi bun de nimic.

Şi din nou, cu mai mare tărie şi convingere, se auziră vorbe de dare înapoi:

— S-o lăsăm năpustului şi gata socoteala! N-are decât să steie ţapănă, că tot aia-i!... Ce, încurcă ea pe careva? Şi-

apoi apa, he-he, până unde-o să se rădice! În loc să-i dăm zor cu satu, că acolo-i musai să fie curat, ne facem de lucru acilea...

— Păi si-i-gur, o lăsăm năpustului! se-nfurie brigadierul. La una ca asta suntem meşteri, nu trebe să ne-nveţe nimeni. Da când or veni ăia cu recepţia unde bagi namila? O doseşti cu flanela? Şi cum adică, chiar să nu fim noi în stare să culcăm la pământ un copac?

— De-ar fi vorba de copac...

A treia zi, de cu dimineaţă, socotind-o de astă dată ca pe o treabă de primă însemnătate, iar nu ca pe una oarecare, întreaga echipă, înarmată cu fierăstrăul cel cu motor, se-nfăţişă la locul în care trona „zădunul împărătesc". De lucru se apucă însuşi brigadierul. Se-apropie de arbor cu pas furişat, şovăielnic, îi mai măsură o dată din ochi voinicia şi clătină din cap. Cu toate astea, puse fierăstrăul în funcţiune, îl duse la trunchi şi apăsă. Fierăstrăul porni să dârdâie avan, mai-mai să-i scape din mâini, dar izbuti să lase totuşi în urmă o scrijelitură acolo. Cercând să nimerească-n acelaşi loc, brigadierul apăsă mai tare, fierăstrăul iscă un urlet ascuţit şi silnic, iar de sub el ţâşni o firavă şuviţă de rumeguş prăfos şi fără culoare; brigadierul însă îşi dădu seama că fierăstrăul n-are nicio putere. N-aveai cum să-l mânuieşti din pricina grosimii arborului, puteai în cel mai bun caz să-i faci o curmătură de jur împrejur – atât şi nimic mai mult. Era ca şi când ai fi vrut să retezi cu un brici ascuţit o ciotârcă – rezultatul ar fi fost acelaşi. Şi brigadierul opri motoraşul.

— Nu-i chip să-l dobori, se dădu el bătut şi, ca unul care-i aflase arborului adevăratul preţ, îl mai măsură o dată cu privirea de jos până sus. N-are decât să-şi facă de lucru cu tine, blăstămătură, ăl cui i-ăi fi tu de trebuinţă!

Întinse fierăstrăul cizmelor de gumă, care se aflau alături, şi arătă furios, cu o mişcare a capului, spre mesteacăn:

— Culcă-l măcar pe ăsta. Să nu mai steie ţapăn acolo... Au crescut, vezi matale, pe-ntrecutelea...

Şi mesteacănul, vinovat doar prin faptul că se înălţa în preajma acelui falnic şi nărăvaş „zădun împărătesc", ce nu voise să se supună oamenilor, se prăvăli la pământ, frângându-şi cele din urmă ramuri şi arătându-şi la locul

retezăturii şi al frânturilor miezul, ce nu mai era nici măcar alb, ci roşcat, bătrânicios. Şi drept răspuns, „zădunul împărătesc” nu găsi cu cale să-şi clintească o creangă cel puţin. Uşor aplecat, părea că priveşte aspru şi cu luare-aminte către capătul de jos al ostrovului, unde se înălţaseră până de curând pădurile Matiorei. Acum nu se mai aflau acolo. Doar pe-alocuri, prin luncă, se mai zărea frunzişul câtorva mesteceni singuratici, iar în jarişti se iţeau, ca nişte suliţi, stâlpi negri, pârjoliţi. Vălătuci de fum secătuit se târau pe jos peste întinsul ostrovului; gălbejite, fumegând parcă, se desluşeau în zare miriştile cu haturile-atinse de arsură; luncile se răcoreau încetul cu încetul; de trupul golaş, desfigurat, al Matiorei se lipea Podmoga, la fel de golaşă şi desfigurată şi ea.

Numai el, „zădunul împărătesc” cel neclintit şi nesupus, continua să domine peste toate câte se aflau în preajmă. Dar preajma era pustie.

20

Rămăsese fără pic de var în casă, iar de cumpărat n-avea de unde. Fu nevoită să se ducă până la limba de nisip din apropierea grindului de sus, să culeagă de-acolo piatră albă şi, cu mare greu, rupându-şi mâinile, s-o care până acasă într-o găleată, întrucât toţi sacii pe care-i avea fuseseră duşi, odată cu cartofii, la aşezarea cea nouă, apoi, trecând peste „nu pot”, să ardă piatra aceea taman ca pe vremuri. Spre marea ei mirare – când s-a apucat de treabă, nu credea nici ea că or s-o ţină puterile s-o facă – izbuti totuşi să se descurce de una singură: arse piatra şi se alese cu var. Găsi şi o bidinea, căci Daria avea dintotdeauna bidinelele ei, făcute în casă din iarbă-de-pădure înaltă, pufoasă şi albioară, tăiată înainte de prima ninsoare.

Din moşi-strămoşi, văruitul casei era privit ca un ajun de sărbătoare; se dădea cu var de două ori pe an: după dereticatul de toamnă, înainte de Pocroave, şi-n pragul Paştilor, când nu se mai făcea foc în sobe. Îndată ce sfârşeau cu grijitul, cu înnoitul casei, răzuind şi podelele până arătau gălbui ca laptele prins, gospodinele se apucau de bucate, de fierturi şi de fripturi, şi era atât de plăcut şi

îndemână să trebăluieşti prin odăile în care domnea ordinea şi curăţenia, pe lângă soba proaspăt spoită şi ea, cu vatra cuptorului netedă cum îi coala de hârtie, în aşteptarea acelei zile de praznic, încât multă vreme după aceea mai păstrai în suflet amintirea luminoasei reînvieri.

Acum însă nu în aşteptarea unei sărbători avea Daria să-şi grijească izba, nu, nicidecum. După ce se-ntorsese de la cimitir, de la mormântul părinţilor ei, pe care-i întrebase ce are de făcut mai departe şi de la care, aşa cum i se năzărise atunci, primise un singur răspuns, Daria hotărî să se supună întocmai, să dea ascultare acelui îndemn. Doară nici mortul nu-l aşezi în raclă fără să-l scalzi şi fără să-l îmbraci în straiele lui cele mai bune: aşa-i obiceiul de când lumea. Şi-atunci cum ai putea să-ţi dai morţii, fără s-o grijeşti la fel, casa părintească din care ţi-au fost scoşi cu picioarele înainte tatăl şi mama, bunicul şi bunica şi-n care tu însăţi ai hălăduit aproape întreaga viaţă? A, nu, facă alţii cum li-i voia, ea însă-i femeie care cunoaşte rânduiala, nu o neştiutoare. Ea are să-şi petreacă izba aşa cum se cuvine. A stat, sărmana, a stat neclintită poate o sută cincizeci de ani, şi-acum, iaca, se duce şi ea.

Pe nepusă masă, se mai pomeni-n ogradă şi cu unul dintre pârjolari, care, pus pe zorire, grăi:

— Ce-i de făcut, băbuţelor – erau tustrele de faţă: şi Daria, şi Katerina, şi Sima – că noi nu putem aştepta până vă daţi sufletul. E musai să plecaţi de-acilea, iar noi – să ne sfârşim treaba. Haideţi, n-o mai lungiţi.

Şi Daria începu să-i dea zor, ca nu cumva, ferească Dumnezeu, ăştia să-i pună foc la casă fără s-o mai întrebe. Întreaga parte de sus a Matiorei, în afara barăcii kolceakoviste, era acum pustie, curăţată de tot ce se aflase acolo, doar în partea de jos mai rămăseseră vreo şase căscioare adunate grămadă, strâns înlănţuite, pe care era bine să le petreci pe toate deodată, pornind din două laturi opuse, iar nu să le smulgi pe câte una din strânsoarea celorlalte.

Zărind o porţiune dată cu var, Katerina rosti cu vinovăţie în glas:

— Pe-a mea nu mai apucai s-o grijesc...

— D-apăi de un' să fi ştiut tu ce-o să se-ntâmple? cătă

Daria s-o liniştească.

— Dreptu-i, n-aveam de un'e şti, repetă, nealinată, Katerina.

Când se urca pe masă, ca să văruiască pe sus, Daria simţea ameţeală, în faţa ochilor i se desfăşurau dungi sclipitoare, ca de foc, iar picioarele i se muiau cu totul. Temându-se să nu cadă, se cinchea, se aşeza în grabă pe tăblie, îşi prindea capul în palme şi-l sprijinea un timp astfel, spre a-l pune în rânduială, în echilibru, după care se ridica din nou, mai întâi în patru labe – noroc că masa era josuţă şi nu se hâţâna – pe urmă în picioare. Muia bidineaua în găleata cu var şi, sprijinită cu o mână de taburetul cocoţat alături, pornea cu cealaltă mână, anevoie aplecându-se pe-o parte şi făcând mişcări scurte, deşi ar fi trebuit să fie largi, nestânjenite, să plimbe bidineaua pe faţa tavanului. Văzând-o cum se chinuie, Sima se tot ruga de ea:

— Lasă-mă pe mine. Că-s mai tânără ca 'mneatale şi n-am nici ameţeli.

— Şezi acolea! i-o reteza scurt Daria, cuprinsă de ciudă că-i văd alţii nevolnicia.

Ba o să văruiască ea totul, de una singură. De-ar fi să-şi dea şi duhul, şi tot o s-o facă, o treabă ca asta nu se cade s-o laşi în seama nimănui. Şi-apoi, mâinile doar o mai ascultă încă, nu le-a secat de tot vlaga, or aici tocmai de mâinile tale-i nevoie, ele ţi-s cu priinţă, după cum, bunăoară, atunci când îţi mormântezi mama, te uşurează lacrimile tale, nu ale altora. Cât despre văruit, n-avea Daria nevoie s-o-nveţe nimeni, căci o făcea de-o viaţă – şi stratul de var se aşternea egal, căpătând de la chindrus o nuanţă blândă, albăstrie, în timp ce tavanul, zvântându-se, slobozea şuviţe de abureală şi răsufla. Cătând peste umăr şi comparând porţiunile abia spoite cu cele zvântate, Daria îşi zicea cu mirare: „Ian te uită ce repejor se uscă! Sâmţăşte pesemne care-i treaba şi se grăbeşte. Of, sâmţăşte, nici vorbă că sâmţăşte." Şi începea să i se pară că stratul de var arată mohorât şi cernit, şi-i venea să creadă că aşa se şi cuvine să fie.

Şi taman în poziţia aceea, cocoţată pe masă, cu bidineaua în mână, o şi găsi pârjolarul abătut pe-acolo, nu cel de mai înainte, altul: se vede treaba că se înţeleseseră între ei să

vină pe rând să le tot dea ghes. De uimire, omul rămase cu ochii holbaţi:

— Eşti în toate minţile, mătuşă? Ai de gând să te-aşezi aici pe trai lung? Noi venim mâine cu pârjolul, iar dumneaei văruieşte! Pe ce lume te afli?

— Aşa să şi faci, pârjolarule, aşaşi mâne să-i dai pârjol, i-o tăie bătrâna, de sus, de pe masă, cu voce aspră, ca la judeţ. Da cătră sară să-mi vii, nu mai devremior. Ş-amu marş de-acilea, că nu eşti tu acilea stăpân. Cară-te, nu mă tulbura dintr-ale mele. Şi mâni – m-auzi? – mâni, cân' ăi veni să dai pârjol, să nu te-mpingă păcatu să-mi intri-n casă! De-afară să-i dai pârjol. Să nu-mi spurci casa! Auzi?

— Aud, moţăi din cap mujicul, tehuit, fără să înţeleagă nimic; apoi, mai rotindu-şi o dată privirea prin odaie, îşi luă tălpăşiţa.

Cât despre Daria, ea zori, zori şi mai straşnic. Ei poftim: s-au înnădit dumnealor acilea, nu mai au răbdare, le-a intrat, vezi doamne, frigu-n oase. Cu ăştia nu-i de şagă, ăştia n-or să stea să te-aştepte. Trebuie să mântuie repejor cu grijitul. Şi în aceeaşi zi vărui şi pereţii, unse frumos şi soba rusească, iar pe la căderea serii, Sima o ajută să spele împrimezul dat cu vopsea de ulei şi pervazurile. Perdelele şi le spălase mai înainte. Deşi picioarele n-o mai ascultau defel, mâinile aşijderea, iar în creştet simţea vălurând o durere surdă, bătrâna nu-şi îngădui să se oprească din trebăluit până la o bucată de noapte, ştiind prea bine că dacă s-ar fi oprit şi s-ar fi aşezat jos, fie şi pentru câteva clipe, n-ar mai fi fost în stare să se ridice de-acolo. Umbla prin casă, minunându-se de ea însăşi că mai poate să umble, că nu cade din picioare – da-da, înseamnă că la bruma de puteri ce-o avea se mai pomeni cu un adaos osebit, anume pentru a isprăvi cu lucrul de care se apucase. Să fi fost altceva la mijloc, ar fi izbutit ea oare să ducă la capăt sumedenia aceea de treburi? Nu, n-ar fi izbutit, în ruptul capului.

Adormi în mirosul acela plăcut, răcoros şi curat al varului ce se usca pe pereţi.

Iar a doua zi fu în picioare de cum se revărsară zorile. Făcu focul în soba rusească şi încălzi apă pentru spălatul geamurilor şi al podelelor. Mai erau de făcut destule tre-

buri, n-avea vreme să zăbovească-n aşternut. Cu gândul la spălatul geamurilor, Daria tresări deodată, amintindu-şi că i-au rămas obloanele nevăruite. În mintea ei socotise că a terminat cu văruitul, şi când colo, uitase de obloane. Nu, aşa nu se poate să le lase. Bine că nu irosise aseară tot varul.

— Lasă-mă s-o fac eu, îi propuse din nou Sima.

Şi din nou Daria se împotrivi:

— Nu, asta-i treaba mea. Voi o s-aveţi şi-aşa de lucru berechet. Că doară azi îi ultima zi.

Sima şi Katerina se apucară să transporte cu un cărucior la baraca aceea, a kolceakoviştilor, cartofii Nastasiei. Le da o mână de ajutor şi Bogodul. Încercau, strângându-i, să-i salveze de la prăpădul de azi, ca să-i deşerte-n locul celui de mâine – acesta era, mai mult ca sigur, mersul lucrurilor. Fiindcă nici baraca n-avea să mai stea cine ştie cât acolo. Şi totuşi, ceea ce, până una-alta, mai putea fi salvat, oamenii căutau să salveze; aşa se cuvenea. Nu mai nutreau nicio nădejde că Nastasia are să mai vină, nutreau în schimb, la fel ca odinioară, acelaşi simţământ străvechi şi sfânt faţă de pâine şi cartofi, ca faţă de Dumnezeu.

Daria tocmai isprăvea de văruit obloanele celui de-al doilea geam ce da spre uliţă, când auzi deodată-n spatele ei sporovăială şi paşi: erau pârjolarii, care, cu întreaga echipă, se duceau la treaba lor. Ajungând în dreptul Dariei, se opriră o toană din mers:

— Chiar că s-a scrântit băbuţa asta, făcu unul dintre ei cu veselie şi uimire în glas.

Alt glas însă i-o reteză scurt:

— Tacă-ţi gura!

Un mujic nu prea arătos, cu o maşinărie pe umăr, se apropie de Daria. Era acea zi în care „focarii" se duceau pentru a treia oară la „zădunul împărătesc". Omul îşi drese glasul şi zise:

— Ascultă, mătuşă, mai puteţi dormi şi la noapte aici. Că pe ziua de azi mai avem de lucru-n altă parte. Da mâine, gata... vă mutaţi. M-auzi, mătuşă?

— Te-aud, răspunse Daria fără să întoarcă privirea.

După plecarea lor, se aşează pe prispă şi, rezemându-se cu spatele de peretele casei, de bârnele acelea vechi,

grunzuroase, dar calde şi pline de viaţă, izbucni într-un plâns nestăvilit, din toată puterea durerii şi obidei sale, un plâns cu lacrimi seci, trudnice: într-atât de amară şi deopotrivă îmbucurătoare se dovedi pentru ea această ultimă zi, ce-i fusese dăruită din milă. Iaca, s-ar putea ca şi în pragul morţii să aibă parte de aceeaşi îngăduinţă: bine, băbuţo, mai trăieşte până mâine; şi ce ţi-ar rămâne oare să faci într-o asemenea zi, cum anume ai putea s-o foloseşti? O-leu, cât de buni suntem noi oamenii, luaţi fieşcare în parte, şi cât de mare şi necugetat, într-adins parcă, e răul pe care-l săvârşim toţi laolaltă!

Acelea au fost ultimele ei lacrimi. După ce plânse pe săturate, îşi porunci cu străşnicie să fie, într-adevăr, ultimele; şi chiar de-ar fi să ardă şi ea dimpreună cu casa, are să îndure totul fără o crâcnire. Să plângi înseamnă să cerşeşti mila celor din jur, şi ea nu avea trebuinţă de mila nimănui, nu-nu. Nu se ştia cu nimic vinovată faţă de cei vii, poate doar cu faptul că trăise prea mult. Dar cineva o fi având, se vede, nevoie şi de asta, o fi având nevoie să fie ea aici, să deretice acum prin casă şi să petreacă Matiora aşa cum numai ea ştia s-o facă, să o petreacă taman ca pe o surată.

La ceasurile amiezii se adunară din nou în jurul samovarului: cele trei bătrânele, băieţaşul şi Bogodul. Doar ei mai rămăseseră acum în Matiora, toţi ceilalţi plecaseră. Fusese dus şi moş Maksim: îl ajutaseră până la mal, sprijinindu-l de subsuori, căci singur nu mai era în stare să se poarte. Venise şi o luase şi pe Tunguska fie-sa, femeie ajunsă şi ea la vremea cărunteţii şi semănând grozav la chip cu maică-sa; adusese cu ea nişte băutură, şi Tunguska, aghesmuindu-se, îşi făcuse multă vreme auzit glasul de pe puntea şalupei ce se îndepărta, tot strigând nu se ştie ce, în limba ei străveche şi neînţeleasă. La ultima raită pe care o dăduse prin sat, Koşkin-tatăl scosese din rosturi tocurile ferestrelor, apoi, el cu mâna lui, îi pusese foc izbei, iar tocurile şi le luase, ducându-le la aşezarea cea nouă. Mai trăsese câte o fugă prin sat în săptămâna aceea şi Voronţov, legând mai ales vorbă cu „focarii”, iar în clipa în care dăduse cu ochii de Bogodul, se ţinuse scai de el, cerându-i să plece neîntârziat de pe ostrov.

— De vreme ce n-ai copii şi nici casă, îţi eliberez o adeverinţă cum că eşti singur, îi explicase el. Comitetul executiv raional are să-ţi rezolve problema. Aşa că hai, strânge-ţi calabalâcul.

— Scâr-rnăvenie! răspunsese Bogodul fără a sta mult la tocmeală şi-i întorsese dinapoia.

— Ia vezi... bă, ăsta, cum îţi zice? rostise Voronţov pe un ton ameninţător, pierzându-şi cumpătul. Eu pot să te dau şi pe mâna sectoristului. Cât ai zice peşte. Cu unul ca tine, element ce eşti, n-am să umblu să dezvolt la politică. M-ai înţeles ori nu m-ai înţeles?

— Scâr-rnăvenie!

Încearcă de te dumireşte de-o fi înţeles au ba.

Toate acestea însă trecuseră, se duseseră; în ultimele două zile nu se mai arătase nimeni prin Matiora. Şi de făcut, nu mai aveai ce face: tot ce era de folos fusese cărat dincolo, iar cele ce nu erau de folos, n-avea niciun rost să le cari. Dacă porneşti o viaţă nouă, apoi nu cărăbăni după tine tot soiul de hleaburi. Că de-aia i se şi zice viaţă nouă.

În timp ce şedeau şi beau ceai, Daria le spuse că acei ce urmau să dea foc izbelor rămase amânaseră treaba pentru ziua următoare, apoi adăugă cu glas rugător:

— Voi duceţi-vă şi mâneţi acolea un'e plănuirăţi. Să noptez acilea, ca de bun rămas, numa eu, singură. Aveţi pe ce vă hodini acolea?

— Idolu japonez! se burzului Bogodul, desfăcând larg braţele. Aşter-r-rnem pe laviţe.

— Ş-apoi mâni oi veni şi eu la voi, le făgădui Daria.

După-amiază, târându-se în genunchi, se apucă să spele podelele, şi-n timp ce trudea, încerca o mare părere de rău că nu le poate răzui ca lumea, că nu poate înlătura de pe faţa lor pojghiţa aceea de lemn şi de şiclează adunată cu vremea, ca mai apoi să le frece zdravăn cu târnul şi cu nisip curat din Angara, aşa fel, încât să joace soarele într-însele. Cum-necum, şi-ar fi dat ea osteneala, ca pentru ultima oară, şi ar fi scos-o la capăt. Podelele însă erau date cu vopsea, şi asta fiindcă Sonia ţinuse morţiş să le dea atunci când spălatul lor trecuse în atribuţia ei, iar Daria nu i se putuse împotrivi. Fireşte că nişte podele date cu vopsea le poţi clăti mai lesne, da te simţi ca într-o cancelarie, or, în casa

ta nu-i mare scofală să te mai şi apleci când şi când din şale, altminteri te pomeneşti mâine-poimâine că şi oamenii s-apucă să se dea cu vopsea pe trup numai ca să nu se ducă la baie.

O, Doamne, câtă umblătură a mai fost pe-aici, câtă bătuceală – ian te uită cum s-au hopurat scândurile, s-au lăsat parcă în jos de-atâta călcătură. Iar picioarele ei sunt ultimele care mai păşesc pe ele.

Tot orânduind prin casă, bătrâna simţea cum se subţiază, cum o părăsesc puterile toate şi, cu cât se împuţinau treburile, cu atât se împuţina şi făptura ei. Părea că şi treburile, şi ea însăşi au să ajungă la sfârşit în aceeaşi clipă, or, tocmai lucrul acesta şi l-ar fi dorit nespus Daria. Ce bine ar fi, isprăvind cu toate, să se culce uite-acolo, în pragul casei, şi să adoarmă. După aceea, fie ce-o fi, ei una n-o să-i mai pese. După aceea or să sară s-o caute şi or s-o găsească – poate cei vii, ori poate cei morţi – şi ea se va duce oriunde, n-o să-i refuze nici pe unii, nici pe alţii.

Îşi purtă paşii până-n staulul viţeilor, aflat acum cu uşile vraişte, în părăsire, cu zăvoarele căzute, şi-acolo, în ungherul unui vechi stănog, dădu de o cioarsă ruginită, cu pete gălbui pe tăiuş, şi cosi cu ea un braţ de iarbă. Iarba era încâlcită, aspră, atinsă la rândul ei binişor de rugină, şi nu se prea cădea să fie pusă ca aşternut în preceasul sfârşeniei, dar la vremea aceea nu mai puteai găsi alta. Puse iarba într-un târnog, se-ntoarse în casă şi o presără pe jos; cositura însă împrăştia nu atât un miros de verdeaţă, cât de uscăciune şi fum – d-apoi deh, n-o să aibă ea vreme prea multă nici tu să stea, nici tu să amiroase. Nu-i nimic, merge şi-aşa. N-o să-i ceară nimeni socoteală.

Treburile cele mai grele, va să zică, fuseseră mântuite, nu mai rămăsese de făcut decât te miri ce acolo. Fără a-şi îngădui o clipă de răgaz, Daria se apucă să pună perdelele la ferestre şi la sobă, în dreptul prichiciului, luă de pe laviţe şi de pe patul cu căpătâi tot ce era de prisos, rândui, fiecare la locul lui, vasele de bucătărie. Dar mereu i se părea că ceva nu-i în ordine, că scăpase ceva din vedere. S-ar fi putut foarte lesne să-i şi scape, căci nu-i mai fusese dat niciodată să vadă cum se fac asemenea treburi, şi nici altora, de bună seamă, nu le fusese dat. Ea ştie, bunăoară,

ce anume se cade făcut când petreci după cuviinţă un om pe drumul cel fără întoarcere, datinile acelea le moştenise de la multe generaţii de trăitori, aici însă trebuia să se bizuie pe un simţ tulbure ce-o stăpânea, simţ nedesluşitor de ceea ce se cuvenea făcut mai departe, dar călăuzit clipă de clipă de către cineva. Nu-i nimic, o să le fie în schimb celorlalţi mai lesne de-acu încolo să se descurce în asemenea împrejurări. Să fie făcut începutul, că urmarea nu se pierde nicăieri, vine şi ea.

Şi lucrul acela scăpat din vedere i se arătă până la urmă. Aruncând la un moment dat o privire spre peretele dinspre răsărit, spre un colţ, apoi spre celălalt, Daria îşi dădu seama deodată că acolo s-ar fi cuvenit să atârne crenguţe de brad alb. Şi acolo, şi deasupra ferestrelor. Fără ele nici că se poate, păi nu? Ea însă nu mai avea ştire dacă mai rămăsese teafăr vreun brad dintr-ăştia pe Matiora: doar totul fusese părăduit, mistuit de pârjol. Trebuia totuşi să se ducă să caute.

Amurgea; seara pogorâse caldă şi liniştită, cu albăstrimi limpejoare-n tăriile cerului şi-n prelargul depărtatelor păduri lăute de-amurg. Stăruia acelaşi miros de fum ce îmbâcsise Matiora şi nu se mai dădea dus, dar se mai simţea din cine ştie ce pricină şi un miros reavăn de adâncuri, ca atunci când se ară pământul. „De un'e s-o fi iscând?" se întrebă Daria şi nu oblici. „Cum de un'e? D-acia de sub pământ – i se păru că aude. De-altun'eva de un'e să se iste?" D-apo-aşa-i, de un'e alta dacă nu de sub pământ răzbea reveneala aceea de glie?

Daria o porni spre gârliţa de sus, mai apropiată, pe unde prăpădul fusese mai domol, şi paşii i se dovedeau uimitor de uşurei, de parcă n-ar fi lipăit, fără pic de hodină, toată ziulica, de parcă ar fi purtat-o cineva pe sus, abia îngăduindu-i să atingă în mers cărarea cu tălpile. Şi răsuflarea-i era la fel de uşoară şi slobodă. „Însamnă că mă-nsoţi gând bun cân' mi-amintii de brad", cugetă ea. Şi un dulce, înălţător simţământ de împăcare la gândul că face totul aşa cum se cuvine, că făcuse bine chiar şi atunci când le spusese Simei şi Katerinei să mâie dincolo, s-o lase de una singură în această noapte de pe urmă, îi potopi sufletul. Nu se poate să nu fi fost la mijloc ceva care s-o fi

îndemnat să le spună asta aşa, pe nepusă masă, dintr-o suflare?! Şi la fel se petrecuseră lucrurile şi cu „focarul” acela, fusese la mijloc ceva care-l făcuse să-şi amâne treaba pe a doua zi – n-a stat nici el, vezi bine, să cugete, să prepună ce şi cum, ci a zis-o pe loc. Nu, toate astea nu-s chiar atât de simple, au ele un tâlc al lor. Şi stăpânită de acest gând, se uita la păsăruiea aceea cu pieptul gălbui ce-i zburătăcea cumva în faţă şi într-o parte, ba lăsându-se jos, ba fâlfâind iar din aripi, de parcă i-ar fi arătat pe unde s-o apuce, se uita, aşadar, la micuţa pasăre ca la o solie cu har profetic, trimisă ei din depărtări.

Găsi şi un brăduţ care se păstrase teafăr şi nevătămat anume pentru dânsa şi i se ivise în cale pe dată; rupse din el un ditamai braţ de crengi şi se întoarse acasă pe întuneric. Şi-abia când intră în casă îşi dădu seama că s-a întors, dar pe unde anume venise şi la ce cugetase în drumul ei nu-şi mai aminti neam. O stăpânea acelaşi simţământ luminos, iscat din cine ştie ce tainiţă şi datorită căruia i se părea că cineva o supraveghează necontenit şi o călăuzeşte pas cu pas. Oboseala n-o răzbise nici acum, în cap de noapte, mâinile şi picioarele, parcă înaripate, se mişcau de la sine, fără pic de zgomot.

Abia după ce aprinse lampa şi odaia se-nvălui într-un licăr roşietic şi tulburiu, se apucă Daria, urcându-se pe un taburet, să atârne crengile pe la colţuri, să le vâre în rosturile de deasupra ferestrelor. Cetina împrăştie într-o clipită mireasma aceea tristă din ceasul prohodului, al ultimului bun rămas, şi-n amintirea bătrânei reveni imaginea făcliilor aprinse, ecoul dulcelor cântări tânguitoare. Şi izba întreagă căpătă brusc o înfăţişare îndurerată, stingheră, încremenită.

„Sâmţăşte, of, sâmţăşte şi ea pentru ce-o-mpodobesc”, gândi Daria rotindu-şi prin odaie privirea cu teamă şi smerenie: oare ce-o mai fi de făcut, ce i-o mai fi scăpat din vedere, ce o mai fi uitat? Totul părea să fie în bună rânduială. Doar foşnetul aspru al ierbii aşternute pe jos începuse acum s-o supere, s-o sâcâie; stinse lampa şi se sui pe cuptor.

O linişte grea, aducătoare de spaimă şi pustiire o împresură: nici tu zăpăit de câine, nici tu scrâşnet de prund

sub călcătură de om, nici tu glas slobozit la-ntâmplare în noapte, nici ujuire de vânt prin frunzare. Totul în jur părea mort. Pe ostrov mai rămăseseră nişte duläi, vreo trei la număr, lăsaţi de către stăpânii lor în voia sorţii şi care lăiniceau prin Matiora cât era ziulica de mare, fără astâmpăr; acum însă amuţiseră şi ei. Nu se auzea nicăieri niciun sunet.

Cu inima cât un purice, Daria coborî de pe cuptor şi începu să-şi facă rugăciunea.

Şi cât fu noaptea de mare o ţinu tot într-o rugă, luându-şi cu smerenie şi vinovăţie rămas bun de la casă; şi i se părea că ceva nevăzut îi prinde din zbor vorbele şi, repetându-le, i le poartă spre depărtări.

A doua zi dimineaţa îşi rândui cufăraşul de placaj în care îşi păstra straiele de îngropăciune, făcu pentru ultima oară semnul crucii asupra colţului dinspre răsărit, pregetă o clipă în prag, stăpânindu-se să nu se prăbuşească, să nu se zvârcolească acolo pe podea, şi ieşi, închizând uşa în urma ei. Samovarul şi-l scosese mai devreme. În preajma izbei Nastasiei stăteau de strajă Sima şi Katerina. Daria le rugă să ia samovarul şi, fără a se mai uita îndărăt, o porni cu spornic pas către baraca aceea a kolceakoviştilor. Ajunsă acolo, îşi lăsă cufăraşul lângă tinda din faţă şi se duse spre cealaltă, unde găzduiau „focarii".

— Gata, le zise ea. Duceţi-vă de-i puneţi foc. Da dincolo de prag să nu vă calce piciorul...

Şi ieşi afară din sat. Dar pe unde-o purtară paşii toată ziulica aceea nu-şi mai aminti. Nu-şi aminti decât că a mers şi a tot mers întruna, fără pic de răgaz, de nici ea nu mai ştie cum de-au ţinut-o puterile, şi că pe-alături de dânsa se tot aţinea parcă, fuga-fuguliţa, o mică jivină, nemaivăzută nicicând până atunci, şi tot căta să i se uite în ochi.

Bătrânele celelalte o căutară, o strigară, dar ea nu le auzi.

Pe înserat, sosi Pavel cu barca şi o găsi pe toloacă, chiar lângă trunchiul „zădunului împărătesc". Daria şedea jos, pe pământ, neclintită, cu faţa îndreptată spre sat, şi se uita ţintă cum alungă vântul de pe ostrov cei de pe urmă vălătuci de fum.

— Hai, mamă, scoală-te, o ajută Pavel să se ridice. A venit

mătuşa Nastasia.

21

Cu obrazul îngropat în palme, suspinând şi legănându-se înainte şi înapoi, Nastasia gemea înăbuşit:

— Da Egor al meu... Egor al meu!...

Bătrânele tăceau, buimatice şi abătute, neştiind dacă e cazul ori ba să creadă că moş Egor s-a prăpădit. Cine le-ar fi putut încredinţa că între timp, cât a stat la oraş, Nastasia nu s-a smintit şi mai tare; de vreme ce încă pe-atunci, când era aici în sat, umbla cu tot felul de scorneli, cum că bătrânul plânge întruna şi sângerează, n-o fi ajuns oare acolo, cu mintea ei bolnavă, la o născocire şi mai gogonată, cum că moşneagul i-a murit? Poate că el şade acum, viu şi nevătămat, acasă, şi pufăie din lulea. Şi totuşi, te cuprinde groaza numai la gândul că Nastasia ar putea prohodi un om teafăr, că lucrurile au ajuns chiar atât de departe. După cum te cuprinde groaza şi să-ţi închipui că moş Egor nu se mai află printre cei vii...

Sălaşul lui Bogodul arăta îngustuţ ca un coridor şi se afla într-o paraginä şi o mizerie fără de margini. Tărhatul adus în ziua aceea şi în ajun de către bătrâne nu făcuse decât să sporească harababura ce domnea acolo. Pe fânul cu care erau aşternute laviţele se vedeau acum aruncate claie peste grămadă pufoaice, învelitori, boccele şi bocceluţe cu tot soiul de bulendre; pe o masă amărâtă, cu tăblia goală şi crăpată, se înălţa un munte de blide. Samovarul Dariei zăcea pe podea, lângă singura ferestruică a încăperii, cu ochiul de jos lipsă. Pe-acolo, prin golul acela scăpăta soarele, sub dogoreala căruia se pârpălea unsuros ochiul de geam rămas neştirbit, dar ghiftuit ani de-a rândul cu îngrăşăminte de către muscărime. Podeaua era îmbâcsită de un colb roşcat, bătucit de umblet, colb de cărămidă, împrăştiat cu timpul din acel ungher unde cândva se înălţase soba. Acum acolo nu mai era nicio sobă şi întreg coteţul acela cu laviţele ca nişte stinghii pentru orătänii, întinse de-a lungul unui perete, şi cu masa prelungă ca o covată, pusă în dreptul celuilalt, arăta părăsit, neavând câtuşi de puţin aerul unei încăperi locuite.

Să mai alegi, să cauţi alt adăpost mai acătărea era însă cu neputinţă, căci la ceasul acela doar baraca se mai afla pe ostrov; nicăieri, la nicio gospodărie nu mai rămăsese în picioare un staul, o baie de aburi măcar. În marginea de jos a satului mai fumegau încă jariştile căscate ale izbelor, iar de sub spuza fierbinte, aţâţat de jeruială, bufnea când şi când câte ceva, aidoma prafului de puşcă; înfricoşător, a moarte, se răceau, ieşite-n privelişte şi-n lărgime, sobele ruseşti. Amin: s-a călătorit, şi-a luat zborul Matiora – odihnească-n împărăţia cerurilor! Baraca asta nu intră la socoteală: ea a fost durată de mâini străine şi s-a aflat dintotdeauna în afara satului, neavând cu el nici în clin, nici în mânecă, astfel încât până şi „focarii" o lăsară în plata Domnului, nu voiră nici ei să-şi facă de lucru cu ea, iar către seară, strângându-şi catrafusele, se îmbarcară pe o şalupă comandată din vreme şi îşi luară calea. Înainte de plecare, doi dintre ei intrară în despărţitura lui Bogodul, unde se pitiseră, dârdâind de frică şi ferindu-şi ochii de la priveliştea izbelor în flăcări, Sima şi Katerina.

— Zău dacă mai ştim ce-i de făcut cu voi, băbuţelor? glăsui unul. Femei bătrâne şi fără minte – nu vă daţi seama că oricum au să vă izgonească de-aci? Şi ne mai ţineţi şi pe noi în loc... sunteţi culmea! Mai bine ne ducem la baie să ne spălăm de funinginea asta a voastră. Puneţi-i voi foc bastionului ăsta, de vreme ce aşa stau lucrurile.

— Ascultă ici, hârbarule! i se adresă lui Bogodul celălalt. Să n-o lăsaţi în picioare când ăţi pleca – auzi? – că nu-i voie. Chibrite aveţi?

— Scâr-r-năvenie! răcni Bogodul, iar Sima, cuprinsă de spaimă şi bucurie în acelaşi timp, sări iute de colo să le tălmăcească spusa bătrânului.

— Avem, avem chibrite, cum să nu. Îi dăm noi foc.

Îndată după plecarea „focarilor", sosi Pavel, aducând-o cu el pe Nastasia, apoi dădu fuga şi o aduse şi pe maică-sa, pe care o găsi pe toloacă. Era descumpănit, neştiind cum s-o scoată la capăt cu bătrânele; să le-ncarce pe toate în barca lui ar fi fost cu neputinţă; colac peste pupăză, îşi dădu seama că bătrânele nici nu s-ar învoi să plece de îndată cu dânsul. Înţelese treaba asta atunci când dădu cu ochii de maică-sa; totuşi socoti de cuviinţă s-o întrebe:

— Ce-ar fi să te iau cu mine azi, mamă? Aş trece mâine şi i-aş lua şi pe ceilalţi...

Ea însă nici nu catadicsi să-i răspundă.

— Bine, făcu el după un răstimp de gândire. Dacă-i şi mătuşa Nastasia aici, rămâi. Că peste două zile am să vin cu şalupa să vă iau. M-auzi, mamă? Vin peste două zile. Mâne-noapte lucrez. Aşa că poimâne să fiţi gata. Am s-aduc şi sacii cu mine – poate-om izbuti să cărăm şi cartofii ăia ai voştri.

Apoi se roti, se roti o vreme pe lângă jariştile caselor şi o porni îndărăt, peste apă. Iar cei de pe ostrov rămaseră cu desăvârşire singuri, fiind însă nu câteşicinci acum, ci, dimpreună cu Nastasia, câteşişase la număr.

După ce se mai linişti întrucâtva, după ce i se mai ostoi durerea stârnită din nou la întâlnirea cu Matiora, Nastasia se apucă să povestească:

— De cum ajunserăm acolea şi ne rostuirăm, el n-o mai făcut un pas nicăiri, numa-n casă şi-n casă. Îi zâc: „De ce nu te mai duci şi tu pe-afară, Egor? De ce nu ieşi p'intre oameni? Că doară-s şi ei tot înecaţi dintr-aiştea, taman ca noi". Că aşa ne zâc nouă cei d-acolea, care nu-s de p'ân părţile noastre, înecaţi ne zâc. În tăt blocu ceala un'e-am nimerit noi îs numa înecaţi. Sara mai scoborâm şi noi jos, ieşim de după uşiţă în stradă, acolea un'e mişuie lumea, ne-aşăzăm şi to-ot bogonisim, bogonisim, înde noi... Suntem veniţi care dincotro: îi ş-o bătrână din Cerepanovo, şi de pe la Vorobiovo îs, şi de la Şaman. Stăm şi tăifăsuim, şi tăifăsuim, despre vieţişoara a veche, despre a de-amu... Da Egor al meu numa-n casă şăde, sângur-sângurel. Aţâţă radiu, c-avem acolea radiu nostru, ş-ascultă, ş-ascultă. Mă-ntorc şi zâc: „Hai, Egor, să mergem, s-auzi şi tu ce mai grăieşte lumea. Că ce mare lucru po' să prinzi cu urechea din ce-ţi vine p-acolea din aer?" El nu, îşi vârâ nasu-n radiu, şi nu-l urneşti cât aminu. Ba se mai şi mânie pe mine că, vezi doamne, îl zăhătui. S-o făcut ca un strigoi. Şi mai şi plânge, pe mică pe ceas plânge...

— Şi cân' ai purces la drum plângea? Cân' ai purces încoa, vrau să zâc? o iscodi Daria, înmărmurită şi ruşinată în acelaşi timp de vorbele ei cu care voia s-o pună-n încurcătură, s-o prindă cu vreun dedesubt pe Nastasia.

— Cân’ am purces la drum? reluă Nastasia întrebarea, nedumerită. Un’e-am purces la drum?

— Cum un’e, încoa, nu?

Obrajii Nastsasiei prinseră să zvâcnească, să tresalte.

— D-apo-ar fi plâns... Ar fi plâns, bietul, da num a că... de un’ să mai plângă? După ce-o murit, n-o mai plâns... da ce vorbă-i aiasta la voi?! Iaca, parcă-l şi văz cum zace aşa, întins, şi tăt îi luminat, luminat, el, adecă, Egor al meu... Eu bocesc deasupra lui, bocesc de tremură cămeşa pe mine... – şi Nastasia începu din nou să se legene înainte şi înapoi – ...da el za-ace şi zace, ta-ace şi tace...

— Da la-ngropăciune te-o ajutat careva, au ba? o întrebă Katerina, şi Nastasia, cuprinsă parcă de bucurie la auzul acestei întrebări, se apucă să povestească cu glas mai cumpătat şi mai vioi:

— La-ngropăciune m-o ajutat lumea, tare frumos m-o ajutat. De ce să zâc: îs oameni cumsecade. Doară îs de-ai noştri, tot din Angara s-or adăpat şi ei. O vin’t Aksinia, a din Cerepanovo, de mi l-o scăldat... Da ce să mai grăiesc: tăt paneru o vin’t. Acolea despre ăi de se nimeresc cu uşile către-aceeaşi scară se zâce că stau pe-acelaşi „paner”. Au făcut rost şi de coşciug nu’ş de pe un’e, l-au îmbrăcat în material, eu n-a trebuit să rădic un deşt măcar. P’ormă o vin’t şi maşina de l-o dus. Şi tot Aksinia, po’ să zâc, le-o pus la cale pe tăti, straşnică, bărbătoasă femeie, zău aşa... nici n-ai zâce că-i bătrână, c-o hălăduit şi ea tot într-un sat acolea, ca şi noi... Şi iote că s-o-nvăţat, parcă-i de cân’ lumea pe meleagu ceala, şi alta nu. Numa Egor al meu n-o cătat nicicum să se-nveţe şi pace, aşa tare tânjea după Matiora, aşa mai plângea... Tătă lumea lui erea numai radiu ceala. Asculta şi ofta, asculta şi ofta. M-apuc şi-l întreb: „Egor, ce se vorbeşte-acolea, de stai şi tot asculţi?” „E-n toi, z’ce, ’nsămânţatu.” „Care-nsămânţat? zâc. Care-nsămânţat, cân’ afară-i toamnă, uită-te şi tu pe fereastă. Ce-i cu tine, omule, ţi-ai ieşit din minţi?” „Păi, z’ce, însămânţatu ista ţâne tăt anu.” Da eu îi zâc: „Ce-ţi tot toacă gura, mă? Ce vânturi tu acolea? Mai bine-ai plânge, moşneagule, decât să îmbli cu scorneli.” Iar el, Egor al meu, mai ţineţi minte ce căpăţânos erea. El, de colo, îmi zâce: „De-aia toc şi de-aia vântur, că eu mi-s ăl de dă rod

acătării”. Începuse amu, la urmă, să bată câmpii rău. Şi fără aeru de-afară se făcuse sarbăd de tăt, alb şi mârced, de te uitai p’intr-însu. Ş-aşă de pe-o zi, pe alta, de pe-o zi pe alta. S-o stâns văzând cu ochii. L-întreb: „Ce te doare, Egor? Un’e, în ce loc te doare?” Că doară nu eream oarbă, vedeam şi eu că se topeşte. Da el nici gând să se deschidă, până-n ceasu cel de pe urmă s-o nătângit. „Ian auzi, z’ce, cum zvârlă bonbe!” „Aiestea nu-s bonbe, Egor, îi zic, s-or apucat să proaşte pământu-n aer ca să nu steie să-l sape.” Aşă-mi desluşiseră într-un rând bătrânele, pe cân’ şădeam la taifas acolea, jos, pe băncuţă, cum că puşcă pământu, că cân’ bufnise întăi şi-ntăi, eu erea gata-gata să-mi dau duhu. Da el nu ieşea nicăiri din casă, numa eu veneam de-i aduceam veşti că uite-aşă şi-aşă. „Îmi vâjâie p’ân urechi, z’ce, vâjâiala iasta mă dă gata.” Numa de vâjâiala ceea mi s-o jăluit, încolo – de n’ica.

— Da de murit o murit uşor, nu s-o canonit?

— O murit uşo-or. Nici că se poate mai uşor, deie Domnu să mor şi eu aşă. În ziua ceea l-aud că-mi zice: „Du-te, Nastasio, de-mi ia de-acela roşu, că nu-ş de ce m-am zălezit de tăt. Ia-mi, z’ce, dintr-ăla, să-mi mai pun sângele-n mişcare, că parcă s-o-nfundat pe un’eva pe la o-ntorsură”. M-am dus. Avem acolea magazinu aşaşi peste drum, da-n magazinu ceala n-am găsit roşu, ş-am mai tăiet-o peste drum. Ş-atâtea maşini îs pe-acolea, din tătă lumea adunate – şi numa-ntr-o alergătură o ţân: zvâr încolo, zvâr încoace, zvâr încolo, zvâr încoace pe lângă tine. Mi-erea şi teamă să trec pe ceea parte, ş-am stat acolea-n marginea drumului, de mi s-o urât. Îmi tot suceam capu după maşinile-acelea, ba la stânga, ba la dreapta, ba la stânga, ba la dreapta. Şi se vede treaba c-am zăbovit multişor. Cân’ mă-ntorc acasă, îl văz pe Egor că se uită, se uită la mine lung, iscoditor. „Iaca, Egor, zâc, ţ-am adus, da nu te supăra c-am stat atâta, nu-s prea îmblată p’ân tirg.” El n-o zâs n’ica. S-o rădicat ş-o vin’t spre masă, s-o oprit locului ş-odată-l văd că se clatină, aşa, scurt, pe picioare, şi i s-o făcut ruşine că s-o clătinat, şi s-o suduit singur. Ne-am aşăzat amândoi la masă, că-ntre timp se-nserase. N-am stat decât olecuţă, da el – dac-o băut de două deşte din pahar. „Nu, z’ce, nu merge, nu-i mai sâmt gustu.” Şi napoi în pat. Că noi aveam fieşcare

aşternutu lui. El se culca pe crivatu nostru, de-l avuserăm acilea, iar eu pe culcăreaza ceea orăşenească, de-o strângi ziua ca pe-o armonică. S-o culcat şi văz că se tot uită la mine. „Ce-i, Egor, zâc, ai nevoie de ceva?” – Glasul Nastasiei sună mai încordat şi ea se plecă înainte, aşa cum te pleci când aştepţi cu nerăbdare un răspuns. – „Poate că ai nevoie de ceva?” l-întreb. Doară-mi dădeam sama că nu degeaba se uită el aşa la mine. – Şi femeia se trase de astă dată îndărăt. – Da el tace mâlc, nu zâce n’ica. Ştiu bine că vrea să-mi spuie ceva, da nu-mi spune – se temea, bietul, să nu mă bage-n boale. Că-şi sâmţa, îşi sâmţa, se vede, moartea în preabăt... – Ea îşi curmă iar şirul vorbelor şi moţăi din cap. – Da-da, ş-o sâmţa, ş-o sâmţa. Da zăbăuca de mine ce fac? m-apuc şi stâng lumina, mă vâr în aşternut ş-adorm dusă. Da, am adormit dusă! ţâşni ca un strigăt din pieptul Nastasiei, dar în aceeaşi clipă ea îşi cumpăni glasul. Iar pe la o bucată de noapte mă trezăsc. Aud c-afară îi trage o ploicică. De un’e s-o hi stârnit, zâc în sinea me, c-asară nu se zărea niciun norişor pe cer? C-acolea, chiar dacă ceru-l vezi mai anevoie, eu, învăţată ca acilea la noi, mă tot uitam să-l văz. Şi erea o ploicică mocnită, domoală. Of, îmi zâc, nu-i a bună treaba iasta. Mă scol din pat şi mă duc la fereastă: bag samă că ploaia abia se-nfiripase, nici n-apucase să umezească pământu. Şi pe loc mi-aduc aminte că Egor taman de ploaie pomenise mai deunăzi: „Cam de multişor, z’ce, n-o mai picurat pe-acilea”. Mă-ntorc spre el şi zâc în şoaptă: „Egor, iote că plouă. Da la ce-aveai tu nevoie să plouă? La ce – îl mai întreb o dată – la ce-aveai tu nevoie să plouă?” El văz că tace. Eu – fuga s-aţâţ lamba, şi bâjbâi, şi bâjbâi cu mâna pe părete. O aprind, da Egor al meu... Egor...

Nastasia izbucni în plâns.

Soarele asfinţise, umbra amurgului se aşternea-n cotineaţă cu repeziciune. Bătrânele şedeau cufundate într-o tăcere grea, strivitoare; înfricoşat, băieţaşul o tot smucea de mânecă pe Sima, dar ea abia mai avea într-însa vlagă să-şi ţină braţul. Cu şuier trăgea şi slobozea aer pe nări Bogodul. Nemaiavând răbdare s-aştepte până ce bătrânele aveau să pună de ceai, se ridică el şi, în acea tăcere ce stăruia în jur, scoase samovarul în tindă, de unde curând

începu să se-audă cum gâlgâie apa într-însul.

— Mamaie, mamaie, dădu glas strigător Kolka.

Întorcând capul, Nastasia băgă de seamă abia atunci că era şi el acolo.

— Tot tu-i porţi de grijă băieţelului? o-ntrebă ea pe Sima.

— Tot, tot, răspunse-n grabă Sima. D-apoi cin' să-i poarte? Cât oi mai ave zile, i-oi purta, că deh, ce să mă fac cu el?

— Şi noi, eu cu Egor, am avut copii, urmă Nastasia. Daria şi Katerina trebe că-şi mai aduc aminte?

Daria şi Katerina schimbară câte-o privire între ele şi, nădăjduind fiecare să cuvânteze cealaltă, nu-i dădură niciun răspuns.

— Cum adecă, vreţi să ziceţi că eu minţesc, ai? strigă cu obidă în glas Nastasia.

— Dumnezău cu tine, fato, rosti Daria şi, cătând s-o împace, îşi petrecu mângâietor mâna pe spatele Nastasiei. Dumnezău cu tine. D-apăi se poate?! laca, te-ai învrednicit de-ai venit încoa – bine-ai făcut c-ai venit, brava ţie. De-ai şti cum te-am aşteptat... Ţ-am scos cartofiorii...

— Care cartofiori?

— Cum care? Pe-ai tăi. Din grădina ta.

— A-a, dădu Nastasia din mână a lehamite, D-ap-un' să mai mă car şi cu ei?

— Un' te duci acolea-i duci – că doară nu-s de-azvârlit!

Când s-aprindă lumina, ia lampa de unde nu-i: aşa cum n-are un gândac, n-avea nici Bogodul cu ce să facă lumină – nu se găsi la dânsul nici tu lampă, nici tu lumânare, iar Daria îşi lăsase acasă lampa, căreia te pomeneşti că îi fusese dat să mai înteţească şi ea pârjolul. Katerina se repezi până-n cealaltă despărţitură, unde găzduiseră „focarii", dar nu dibui nimic nici acolo. Se văzură nevoiţi să stea pe întuneric. Pesemne că aşa se şi cădea să fie, ajunseseră, aşadar, s-o trăiască şi pe asta. Da mai ştii, poate că aşa era chiar mai bine: n-aveau să le mai stea hojma-n ochi golătatea aceea şi bodroanţele lor de nomazi şi n-avea să-i mai sperie arătarea zilei de mâine. Fusese răşluită Matiora. Se strămutaseră dintr-însa şi cei de pe urmă oameni care mai aveau viaţa înainte-le, se dusese şi lumina şi părea că, gata, aici se va sfârşi totul – că nimeni

nu va mai veni, şi lumina n-o să se mai întoarcă, iar ei, cei rămaşi acolo, lipiţi de Matiora, vor fi purtaţi prin beznă încotrova, aşa cum se află, vor fi purtaţi astfel până când le va suna tuturor, dintr-o dată, ceasul cel de pe urmă. Şi parcă simţind acest lucru, prinse a scânci jalnic băieţaşul, se apucă Sima să-l ogoiască.

Bogodul aduse samovarul în clocot, îl aşează la loc pe podea, găsi pe bâjbâite, în clădăria de blide, ceainicul cel mic şi pregăti ceaiul. Şi-l băură, fără să mai coboare de pe laviţe, ţinând cu amândouă mâinile căniţele fierbinţi, smălţuite. Nu întrebă nimeni nici de zahăr, nici de pâine – de parcă nimic dintr-astea nu li s-ar mai fi cuvenit de-acum încolo. Bine cel puţin că le mai rămăsese niscaiva ceai. Prin spărtura ferestrei pătrundea o boare răcoroasă, primenitoare; vrând să-l ocrotească pe copil, Sima prinse a se foi, se apucă să-i aştearnă, să-l culce; băieţelul mai smiorcăi şi acum a plâns, tot cerând nu se ştie ce. Curând întunericul se rări, pereţii încăperii începură să se desluşească, şi Bogodul găsi cu cale să dea glas:

— Iaca şi soarele ţigănesc, scâr-rnăvenia!

— Cân' ai plecat, ţiu minte că ţi-ai luat şi samovaru, Nastasio, da ia zî, apucaşi să-l încingi vrodat-acolea? o întrebă Daria aducându-şi aminte de ziua aceea.

— Numa de vo două ori în tăt zăstâmpu ista, răspunse cu un oftat bătrâna. O dată pe cân' mai trăia Egor, ş-aldată – aşaş dup-aceea. O vin't la mine Aksinia, a din Cerepanovo, şi-mi zâce: „Hai, soro, să-ncingem samovaru". Da parc-aceala o fost ceai! Aş! I-o apă acolea ca leşia, să te ferească Dumnezeu, bagă-n-tr-însa nu'ş ce otrăvuri ca să nu amiroasă a Angară. Şi nici mangal nu găsăşti. Da ea, Aksinia, o cules nu'ş de pe un'e nişte cucuruji de pin, ne-am apucat amândouă de-am popâlnit samovaru şi, hai cu el pe scăriţă-n jos, pân-afar', în stradă. Că altun'eva un' să-l aşăzi ca să-l încingi? N-ai un'e. Ne-aciuăm noi acolea şi-l păzim, da lumea fâţ încolo, fâţ încoace pe lângă noi şi, ţine-te râs. Da Aksinia, femeie bărbătoasă, nu şagă, nici nu se uită. Ne-o fost trecut os p'ân os tot aşteptând să fiarbă, că fără coş, cum să tragă samovaru? şi mai ereau şi cucurujii ăia tari ca piatra. Ei, pân' la urmă o dat Domnu ş-o clocotit, de-amu, hai cu el napoi. Da partamentu nostru îi tocma la ceriu-al

patrulea, iară eu chiar şi cu sloboda de-abia de-abia mă caţăr cu năduhu meu. Sui o treaptă şi-mi trag sufletu, sui o treaptă şi-mi trag sufletu. Şi scăriţa, maică precistă, îi straşnic de povârnită, oablă. Iar Aksinia stă la ceriu-al triilea, ea, oşcât, ajunge mai digrabă ca mine. Acolea, pe fieşcare „paner" dau patru uşiţe, a ei cade ultima pe mâna stângă, ca cum te-ai târî în sus. Ş-atuncea, în ziua aceea, nu ne-am mai dihănii ca s-ajungem la mine, că-mi hopăia inima să-mi sară din piept, şi alta nu, ş-am cârnit-o cătră ea cu samovaru meu. Cu Aksinia asta mai şade o bătrână, una mârcedă-mârcedă, de zâci că-i şchelete, apăi aia şi pe loc drept de-abia-şi mişcă picioarele. Ei, şi cân' ne-am pus pe băut, am zvântat samovaru. Că deh, ştiam că n-o să-l mai putem încinge aldată – ş-atuncea ne-am apucat, şi dă-i, şi dă-i...

— Ş-amu, ce faci, te-ntorci napoi acolea?

— Of, nici nu mai ştiu, Dario, nu mai ştiu. Nu mai mă duce mintea la n'ica. Tare nu mă trage inima să mă-ntorn, da-ncotro s-o apuc?

— D-apoi ce, eşti cununată cu oraşu ceala?

— Nu-s cununată, da ce po' să faci? Stai şi urli. Un' să te duci? Cine mai are nevoie de mine? Zău aşă. Ş-apoi mai e şi mormântu lui Egor acolea, cum să-l las de izbelişte? Numa că de culcat, aşă ne-o fost data, se vede, să ne culcăm fieşcare-ntr-alt loc. Ca să te-ngroape lâng-olaltă, acolea trebe să mori aşaşi dup-olaltă, într-acelaşi ceas. Că m-am şi întirisat eu. Ţintirimu-i tinerel, şi morţii se-ngroapă la rând, care cu cine pică. Eh, da n-oi mai face nici eu multă vreme umbră pământului, ş-oi nimeri, poate, tot p'ân preabătu lui Egor al meu. Ştiu eu de-oi mai ieşi cu zâle din iarnă... De-aia mi-am şi zâs să mă răpăd pân-acilea, să vă mai văz pe voi, să mai prăvesc şi la Matiora, aşă, ca pentru ultima dată. Şi p'ormă, să mă gătesc şi eu... Ian spune, izba noastră o hi ars?

— D-apăi n-ai văzut-o? Abia azi i-au pus foc. Cân' ai vinit tu, mai pâlpâia încă. Tăt prejmetu nostru s-o ţânut până azi; o ars tăt grămadă, dintr-o dată. Ş-aşchiar n-ai văzut?

— N'ica n-am văz't. N-am văz't nici cum am vin't încoa, nici cum am mers cu vaporu ceala. Tăti parcă s-întâmplau într-un vis. Da aşă m-o fost ajuns aleanu de Matiora, s-o mai

prăvesc o dată, amu la urmă... aşă m-o fost răzbit... că nu mai videam n'ica-n faţa ochilor. N'ica nu-mi mai trebuia, dumicatu de pâne mi s-oprea în gât. Ei nu, îmi zâc, e musai să mă duc, almintrelea n-o să mai fie chip de trăit. Mi-oi lua-o de-acolea şi pe Niunea, pisicuţa mea... Văleu – sări Nastasia ca friptă – Niunea mea o mai hi trăind? Iote, nici nu-ntrebai de ea. Dario, ţie ţ-am lăsat-o-n samă atuncea, nu?...

— Întreabă mai bine de-oi mai fi trăind eu... Nu de Niunea ta...

— Bine, da pe un'e-o hi? Ţ-am zâs doară să-i porţi de grijă.

— Asară mai trăia. Da amu, nu mai ştiu. Mi-aduc aminte c-am păfugat-o asară din casă, să n-o-nghită pârjolu. Da poate că s-o vârât napoi pe căhăleancă, ori o număra pietrele pe cine ştie un'e.

— Musai să mă răpăd mâni s-o caut, s-o strâg. Că ce mă fac fără ea? Da cum oi trăi eu de-amu încolo? Of! Cum mi-oi duce zâlişoarele de una singură? prinse Nastasia a suspina şi a se legăna în întuneric.

Deodată Daria îi strecură o idee:

— Mai bine i-ai lua la tine pe Sima şi pe nepot-su? Că nici ei nu mai ştiu cum să-şi rânduiască traiu mai departe, încotro s-o apuce. Ori pe Bogodul. Nu să-i tot dai cu Niunea ta...

— Gâu! cârni din nas Bogodul. Or-raş!... şi pufni cu revoltă şi dispreţ.

— D-ap-aşă-i, de bună samă, nici că s-ar putea mai bine, numa să vreie Sima să meargă, se bucură Nastasia. Ş-om hălădui laolaltă. Că mi-o zâs şi Aksinia: vezi, că de-amu or să-ţi bage o subcârâiaşă. Da la ce să-mi vie aia, o străină, mai bine să stăm noi, surate matiorence, dimpreună, după-aceeaşi uşiţă. Mai straşnică treabă nici că s-ar putea.

— Ştiu eu, se fâstâci Sima. Pesemne că-i nevoie de-aprobare. Şi s-ar putea să nu ne-o deie. Almintrelea ar fi tare bine...

Nastasia oftă:

— La aieste trebi eu una nu mă pricep neam. Aksinia-i a de mă povăţuieşte la o adică, ea-mi arată că iac-aşă, şi-aşă trebe făcut; făr-de dânsa chiar că m-aş hi prăpădit. Că traiu-

acolea, oşcât, nu-i chiar uşor. Oraşu, deh, i-oraş. Pânica trebe s-o cumperi, cartofiorii să-i cumperi, cepşoara s-o cumperi. Pânica, ce-i drept, nu-i scumpă... Într-o zi m-o dus Aksinia şi la piaţă. Am mers noi ş-am tot mers pân-acolea pe roate, de mi s-o fost urât, îmi vinise şi ameţeală la cap. Ei, ş-am ajuns pân-la urmă. Da mai bine stam binişor acasă, că la ce ne-am dus? Pe-o căldăruşă de cartofi îţi cereau trei ruble, pe-o căpăţână de usturoi – o rublişoară. Ce-o hi asta, sfinte Sisoe, îmi zâc eu în gând, de un' să iei atâtea parale?! D-apo-asta-i curată jăcmăneală. Şi iac-aşă, cu mânile goale, cum m-am dus, aşă m-am ş-întors acasă. Da-ncaltea am prăvit pe săturate. Aia, precupeţii, cică-s lătureni de pe-acolea, îmblă numa după căpătuială, şi chiar că se căpătuiesc, vai, până peste cap. Ce-or hi făcând ei cu-atâta părălet, de ce-atâta hălăpie? Of, da ce să mai grăiesc! Noi, bunăoară, cât ne-or ţânut bănişorii de-i luarăm pe viţea, am scos-o la capăt. De de-amu-ncolo, nu mai ştiu. Mi-or făgăduit să-mi deie penzie după Egor. Da nu ştiu. Pentru partament ia şi dă, pentru foc-lambă ia şi dă. D-apoi, deh, poate oi răzbi cumva, că de mâncat mă mulţămesc amu cu te miri ce acolea. Nu-mi mai cere inima. N'ica-n'icuţa nu-mi mai cere inima. În câte o zi n-apuc să iau nici rouă-n gură, uit, da nici gura nu-mi cere. Am ajuns şi eu ca o sfântă. Nici nu mai ştiu cum de se mai ţine sufletu-n mine.

Prinse a se foi, potrivindu-şi culcuş în celălalt capăt, lângă uşă, Bogodul, şi Nastasia îşi curmă vorba. Slobozea ades oftat după oftat Katerina, doar Sima şi băieţaşul se molcomiseră, nu li se auzea nici răsuflarea. O lumină rece, venită de undeva de departe, din adâncite genuni, rotocolea prin cotineaţă în tulburii vălurări căzând pe pereţi şi pe chipuri şi mreje-mpletind pe uşa aflată dimpotrivă cu ferăstruica. Şi, vrăjite de lumina aceea, în mare tăcere şi descumpănire, bătrânele dădură ochii în geană.

22

Pavel ajunse la aşezarea cea nouă pe la amurgit. Maşina de serviciu, care o ţinuse tot într-o goană cât fusese vara de lungă, bătând mereu drumul dus-întors între malul Angarei şi aşezare, acum nu mai mergea, aşa încât Pavel,

după ce-şi priponi barca la ţărm, lăcătuind-o, şi mai schimbă câteva vorbe cu paznicul Vorotila, un uncheş de pe la Podvolocinaia, poreclit astfel odinioară din pricina vânjoşeniei sale nemăsurate, iar acum destul de sfrijit şi secătuit de vlagă, o pornise mai întâi să străbată pe jos calea acea lungă de zece verste şi pieptişă, dar avu un noroc neaşteptat: n-apucă să parcurgă nici două verste când se pomeni că-l ajunge din urmă, călare pe-o motocicletă, un om necunoscut, cu chipul prelung, aspru şi brăzdat de riduri sub streşinirea căştii, şi care, fără să fi aşteptat vreun semn, opri în dreptul lui şi-i făcu loc să se aşeze. Să-l mai întrebe încotro merge n-avea niciun rost, întrucât, de la cotitura lăsată în urmă drumul ducea numai spre aşezarea cea nouă – nici mai departe, nici mai aproape n-avea nimeni nevoie de el. Şi astfel, cu ocazia aceea uşoară şi ivită la ţanc, Pavel ajunse acasă în numai zece minute. În dreptul garajului aflat la intrarea-n aşezare, motociclistul frână, răspunse muteşte, printr-o înclinare a capului, la cuvintele de mulţumire rostite de Pavel, apoi o coti pe ulicioară la stânga. Pavel o porni la pas drept înainte: uliţa pe care locuia el se întindea sus de tot, în chiar marginea pădurii.

Soarele asfinţise şi, în lumina aceea mereu mai sleită şi mai vârtoasă, ce scotea la iveală cât se poate de clar fiece obiect, aşezarea semăna mai mult şi mai mult cu o stupină. Casele dispuse în şiruri drepte, egale şi croite toate pe acelaşi calapod, se înălţau de după nişte garduri joase, dar oarbe, croite şi ele pe acelaşi calapod, coborând în formaţii paralele – unele către stânga, celelalte către malul Angarei. De fapt, aşezarea rămânea pe de-a-ntregul în stânga lui Pavel, căci uliţa pe care urca era mărginaşă şi toată partea ei din dreapta era ocupată de clădirile unităţilor de producţie: garajul, atelierele, staţia de benzină, punctul termic, hala cazanelor, iar ceva mai departe – baia comunală. Tocmai de aceea se şi chema „Rabociaia uliţa”[1]. Veşnic plină de larmă, de huruitul maşinilor, duhorind a benzină, a cărbune şi a fier, uliţa era de astă dată uimitor de tăcută şi pustie: singur Pavel păşea de-a lungul ei, ţinând-o pe partea pe care se rânduiau locuinţele, unde

[1] Strada Muncitorească.

drumul era mai puţin zdrumicat, răscolit. Freamătul vieţii se afla acolo, îndărătul gardurilor – acolo sporovăia lumea, de-acolo răzbeau zăngănituri, acolo îşi zornăiau lanţurile şi hămăiau, auzindu-l pe Pavel trecând, câinii (la un moment dat, Voronţov dăduse dispoziţie ca toţi câinii să fie ţinuţi în lanţ – şi oamenii se apucară să-i pună în lanţ abia după ce Vanea Suslov, sectoristul, un flăcău tinerel şi hazliu, cu armata făcută la grăniceri, ajunsese să-mpuşte aproape jumătate din ei), acolo, îndărătul acelor garduri, îşi întocmea fiecare în felul său rostul, viaţa cea nouă; poate că sădeau şi mesteceni şi tufe de mălin. Dincoace însă, pe această uliţă, ca şi pe celelalte, fără excepţie, era lărgime şi gol ca-n palmă: nu se zărea nicio grădiniţă cu împrejmuire de ostreţe, niciun copăcel pe nicăieri. Poate că lumea nu avusese timp şi pentru ele, ori poate socotise că nici nu sunt de trebuinţă, că n-ar avea niciun rost, doar jur împrejur era numai pădure. De undeva, dinspre uliţele din jos, se auzeau păcănind necontenit motociclete: pesemne că mânau pe-acolo flăcăiandrii din sovhoz, învăţând să conducă. Se prăsiseră în ultima vreme motocicletele astea, de le vedeai în fiece curte – se ducea lumea în căutarea lor tocmai la Bratsk şi chiar la Irkutsk, le cumpăra cu o grabă de-a dreptul anormală, pe întrecute, ca şi când fabricarea lor ar fi încetat, şi cele care se mai vindeau ar fi fost ultimele, ca şi când ar fi căutat să se fălească unul faţă de altul: iată, nici noi, adică, nu suntem de colea, om mai fi şi noi de câte ceva în stare, om mai avea şi noi câte ceva. Deşi nu pricepea graba asta, Pavel se gândea, totuşi, că, spre primăvară, va trebui să-şi ia şi el o motocicletă. Acolo, în Matiora, n-avea nicio nevoie, fiindcă totul se afla, vorba ceea, la doi paşi. Aici însă, ca să te duci, bunăoară, mâine la lucru, îţi trebuie cel puţin un ceas, dacă e să mergi pe jos, iar la vară, ca să ajungi la râu, să prinzi şi tu niscai peşte, sau la rariştile cu ciuperci şi poame – oricât ai fi de în putere, n-ai izbuti să străbaţi distanţele acelea cu piciorul... Aici nu-i ca în Matiora.

Da-da, aici nu-i ca în Matiora. Iată că s-a dus şi Matiora – odihnească-n împărăţia cerului, cum ar zice, închinându-se, bătrâna lui mamă. S-a dus, aşadar, Matiora-sătucul, şi curând se va duce şi ostrovul. Ai putea, de bună seamă, să

mai dai o raită pe-acolo, poate chiar zilele astea, să te roteşti cu barca pe faţa apei, cercând a desluşi: în locul acela ori într-altul s-o fi înălţat satul natal?... Şi era de-a mirare că Pavel vedea în închipuire cu limpezime şi uşurinţă totul, ca pe ceva aievea şi nu o dată petrecut, trăit – vedea şi barca plutind pe întinsoarea de ape mult crescute, se vedea şi pe sine stând în barcă şi uitându-se aţintit în masa întunecată şi încremenită a apei, dornic să stabilească unde anume, între malurile acelea depărtate, se afla Matiora: nu i s-o arăta oare de-acolo, din adâncurile somnolente, vreun semn, n-o licări pe undeva vreo luminiţă? Nu, nu i se arătă nici semn, nici licăr de lumină. De-ar fi s-o iei cu barca în curmeziş, de la un mal la celălalt al apei, încă ai mai putea spune: aici e, căci undeva, într-un loc oarecare, ai trece fără doar şi poate pe deasupra ei, pe când în lungiş, ar fi cu neputinţă una ca asta; mergând în lungiş, n-ai izbuti să ghiceşti nici măcar cu aproximaţie unde s-a aflat ea, sărmana, unde şi-a avut siliştea făgăduitoare şi unde odihneşte acum... Amin, s-a dus, de parcă nici n-ar fi fost. Dar la fel de neînţeles, de-a mirare era şi faptul că Pavel nu încerca acum niciun simţământ, în afara unei dureri alinătoare, de sfârşenie: ca şi când ar fi copt, ar fi tot copt un buboi şi în cele din urmă ar fi spart. Toate astea trebuiau oricum să se întâmple odată şi-odată şi iată că s-au şi întâmplat, numai că aşteptarea acestui moment inevitabil i-a obosit, i-a stors de puteri pe oameni mai straşnic decât însăşi pierderea suferită. Ajunge şi prea ajunge... nu le-a mai rămas nici pic de vlagă. De-acum n-au să se mai zmacine pentru Matiora, n-au să mai poată compara mereu una cu alta, nici s-o tot ţină într-un du-te-vino de-aici acolo şi de-acolo încoace, cu veşnic frământ şi încordare în suflet – de-acum, oricâte cusururi aveau să-i găsească vieţii celei noi, din această aşezare, trebuiau să şi-o orânduiască aşa cum se cuvine, cu temei, implântându-se într-însa cu toate rădăcinile ce le mai rămăseseră tefere, nevătămate.

Pavel abătu la stânga şi, trecând o uliţă în piez – spre a-şi scurta astfel drumul până acasă – o luă din nou la pas pe drum pieptiş. Răzbită de undeva, dintr-o curte, l-învălui o dulce miroznă de fum, şi Pavel, abia întors de pe acele meleaguri unde glia fumegase fără istov preţ de o lună de

zile şi mai bine, sufocându-te, rămase câteva clipe, fără voie, locului, trăgând în piept aroma aceea plăcută, legată parcă de tot ce însemnase trecutul şi care ar fi trebuit, se pare, să piară odată cu strămutarea lor aici, dar uite că nu pierise. Într-adevăr, aici, în vatra asta nouă, gospodăriile nu mai au sobe ruseşti şi băi de aburi în care să faci focul, nici la gunoaie nu se mai dă foc, şi cu toate astea, nimeni n-a pregetat până una-alta să-nfiripe acolo, în bătătura casei lui, o şuviţă, o simplă şuviţă de fum; stăpânit de asemenea gânduri, Pavel încercă să-şi amintească dacă îi fusese şi lui dat să aţâţe în vara aceea, aşa, pentru oarecare trebuinţă, vreun focşor în ogradă şi luă seama că nu-i fusese dat. Gunoiul rânit şi adunat morman într-un ungher rămăsese să putrezească în locul acela, ba-l mai năpădiseră şi buruienile; încă de cu primăvară îi trecuse prin gând să-i dea foc, dar n-avusese curajul s-o facă, închipuindu-şi că ar putea veni careva-n fuga mare să se răstească la dânsul: ce se întâmplă aici, ce arde? a luat foc ceva? ian te uită, te-ai găsit dumneata să dai foc la gunoaie, nimănui nu i-a trăsnit prin cap una ca asta, numai dumitale... şi Pavel, scârbit, lăsase mormanul să zacă acolo, deşi-i mai mult ca sigur că n-ar fi alergat nimeni să-i ceară socoteală ori să-i zică ceva. Adevărul e că n-au ajuns încă să se deprindă cu noua lor vatră: aici pe toate le faci cu fereală, ca într-o casă străină, eşti mereu cu ochii în patru, aştepţi îndrumări pentru orice treabă. Şi ducându-se din nou cu gândul la Matiora, la drumul pe care-l făcuse într-acolo, Pavel îşi aminti cu ruşine cum, poposind în dreptul izbei lor mistuite de pârjol, se străduise, se străduise din răsputeri să smulgă din sufletul său, să afle într-însul un simţământ aprig şi sfâşietor de durere – doar nu ardea un butuc, ci casa lui natală – şi că, în cele din urmă, nu izbutise să smulgă, să afle decât unul de amară şi stânjenitoare uimire că el a vieţuit acolo. Iată, aşadar, în ce hal i s-a pustiit sufletul! Vrând parcă să se dezvinovăţească într-o oarecare privinţă, se gândi că i se întâmplă adeseori să-şi aducă aminte că, de fapt, e şi el trăitor pe lume, şi aducându-şi aminte acest lucru, să caute a se îndemna la viaţă: după război, deşi s-au scurs atâţia ani de-atunci, el unul n-a fost în stare să-şi revină, să se dezmeticească, şi aşa – i se părea lui – s-au petrecut

lucrurile şi cu mai toţi cei care au luptat pe front. Orice li se cere ei fac – fac şi copii, se ţin şi de treabă, mai văd şi soarele, se şi bucură, se şi-nfurie de mama focului, dar toate astea le săvârşesc parcă după moarte, ori, dimpotrivă, pentru a doua oară, cu mare opinteală, rutină şi răbdătoare supunere. Despre el însuşi Pavel ştia prea bine că i se-aşterne destul de des ca o întunecime în minte, când se pierde pe sine, lăsându-se purtat cine ştie pe unde şi-n voia cine ştie cui, şi asta durează uneori îndelungă vreme; dar pe unde anume umblă, încotro îşi ia zborul, ce face – nici că îşi poate aminti. Mai apoi, regăsindu-se, caută să-şi ţină memoria mai din scurt, mai aproape, păşeşte mai cu nădejde, se străduie din răsputeri să se înşfece mai zdravăn pe sine, făcând crestături pe răboj, semne pentru ţinere de minte – şi aşa o duce o săptămână, două, câteodată mai mult, după care survine o nouă prăbuşire, din nou se afundă într-o stare de dezechilibru şi înstrăinare, ca la lunateci, când de mişcat te mişti, dar o faci aşa, fără cap, doar în vitutea inerţiei.

Pe neaşteptate, se revărsară într-o aprigă lărmuire glasuri de copii şi Pavel îşi dădu seama că vin dinspre clădirea şcolii, unde luaseră sfârşit orele. Una din laturile ei, cu burlane argintii frumos vopsite, se zărea şi din acel capăt în care se afla el, atrăgându-ţi privirea, şi Pavel, oftând din cine ştie ce pricină, întoarse ochii într-acolo, simţind o părere de rău la gândul că i-au crescut mari feciorii şi că nu le este şi lor dat să înveţe aici. Era o construcţie arătoasă, chiar şi pentru vremurile de azi, veselă, cu parter şi două etaje, toată numai ferestre şi dominând întreaga preajmă – şi dacă aşezarea semăna într-adevăr cu o prisacă, având stupii de aceeaşi măsură şi înşiraţi în linie dreaptă, celelalte clădiri cu altă menire decât cea de locuit – şcoala, magazinul, grădiniţa de copii, cantina, ba chiar şi baia comunală – îi puneau pete-pete, o distrăgeau de la monotonia ei frumoasă şi tristă. O, dar ce n-ar fi dat, de bună seamă, să fi avut şi el pe cineva, nu neapărat un fecior, un năpârstoc de nepot barem, care să înveţe la şcoala asta, iar el, Pavel, să fie chemat pe la şedinţele cu părinţii şi luat la întrebări pentru cârdul de doi din catalog şi boroboaţele nepotului! Dar nu, se pare că n-o să aibă el

parte nici de aşa ceva. Iată de ce îl sugrumă aleanul ori de câte ori cată cu privirea spre şcoală, ca-n clipa asta, bunăoară, şi aude răzbind dintr-acolo glasuri de copii. Aşadar, s-a isprăvit cu viaţa – deşi încă n-ar fi fost vremea, totuşi s-a isprăvit. Şi, furat de acest gând, îşi aminti din nou de maică-sa, de faptul că ar trebui să facă într-un fel s-o aducă şi pe dânsa aici, şi din nou îl cuprinse îndoiala că ea ar putea să pună vreodată piciorul în această aşezare. Era la mijloc ceva care nu-l lăsa, care nu-i îngăduia să creadă una ca asta – în ruptul capului! – nu izbutea câtuşi de cât să-şi închipuie că s-ar putea petrece aievea acest lucru; în faţa ochilor i se lăsa pe dată un zăbranic.

De-acolo, din vârful dealului, priveliştea se deschidea parcă mai luminată, şi acoperişurile înalte, învelite cu ardezie ale caselor unduiau din uliţă în uliţă, aidoma unor valuri vii, domoale. Mai pârâiau şi-acum motocicletele, stârnind colbul de pe drum; răzbea dinspre ţarini duduitul silnic al unui tractor; mai stăruia încă larma cetelor de şcolari ce se revărsau pe uliţele aşezării, şi amar, a caznă grea, din rărunchi, slobozea pe nări muget după muget, undeva într-o curte, o vacă. Departe de tot, dincolo de stăvilar, unde-şi mâna apele Angara, albăstrea-n zare malul potrivnic, deasupra căruia se ridica abrupt, aproape vertical, un cer senin, încremenit, doar cu un singur fulg de nor, niţel colorat, înfipt în azur dincolo de orizont. Aici însă, deasupra capului, cerul se răcise şi da în amurg, plecându-se tot într-acolo, spre matca Angarei. Nu-nu, aici nu era ca pe Matiora, unde îndată după scăpătatul soarelui te-nvăluia răcoarea – aici jur împrejur era căldură şi uscăciune, iar căldura aceea venea de la pământ şi de la clădirile pătrunse de dogoare peste zi; se simţea adiind de la ele un iz de vopsea şi de benzină.

Pavel ieşi în uliţa lui, cu case doar pe partea opusă pădurii, ajunse la portiţă şi se opri, încercând să-şi dea seama dacă nu cumva printre vacile care umblau prin tufişuri se afla şi Maika. N-o zări. Îşi strecură apoi privirea printr-o crăpătură a gardului şi se dumeri că vaca era în curte.

Ce deşteaptă e vaca asta a lor! Până şi aici, unde vitele, lipsite de islazuri şi supraveghere, se sălbăticiseră tot

hoinărind prin pădure ca nişte fiare, ea venea în fiecare zi uite-aşa, de una singură, acasă. Şi iacătă că o asemenea minunăţie de vită va trebui curând să fie înjunghiată. Pavel se gândi că pentru treaba asta o să fie nevoie să cheme pe altcineva, căci el unul, nici dacă l-ai omori, nu s-ar încumeta s-o facă, ba mai mult, ar şterge-o repejor de-acasă şi ar umbla haihui, numai să nu fie de faţă. El n-avea putere să stea să se uite nici măcar atunci când era castrat un purcel, sau tăiat un cocoş, din care pricină Sonia, femeie mai tare de înger în asemenea împrejurări, nu făcea decât să se uite la dânsul cu dispreţ, dând din mână a neputinţă şi a lehamite ori de câte ori îl vedea cum dă s-o tulească de-acasă. Şi doar e om care a trecut prin război, a văzut moartea în fel şi chip, ba se mai războieşte şi acum prin somn şi îşi ia iertare de la cei căzuţi în lupte, da uite că în treburile astea nu-i în stare să procedeze altcumva şi pace, aşa-i el din fire, din născare.

De ce, de nece, nu-i venea să se ducă acasă... Nu-i venea şi gata. Domol şi galeş se prelingea înserarea, îi şiroia cu mângâieri pe obraz, şi întunericul încă nu se deşelase. Toate zgomotele, tot freamătul întinsei aşezări păreau că se îndepărtează încetul cu încetul – ca şi când ar fi fost luate şi duse cu băgare de seamă de-aceeaşi curgere a timpului stăpânitor. Din plopul-tremurător de peste drum se desprinse o frunză roşietică şi-ncremeni o clipită-n văzduh, chitind încotro s-o apuce, dar ea, mişcarea, o înhăţă de-acolo şi-o năpusti în mijlocul drumului, mai măturând niţel şi pământul cu dânsa. Cu mintea golită de gând şi de amintire, Pavel dădu din cap a încuviinţare: aşa se şi cade să fie. Dar ce anume se cade să fie aşa, de ce i se deşteptase din nou neliniştea aceea atât de îndepărtată – cearcă de te dumireşte. Pesemne că trebuia totuşi să fi stăruit pe lângă maică-sa şi s-o fi adus astăzi aici. Plecase din Matiora oarecum liniştit, hotărând să se întoarcă acolo peste două zile cu şalupa şi să-i ia pe toţi deodată, să nu-i despartă în timpul acestei strămutări, dar acum simţi fără veste o strângere de inimă. De fapt, nu „fără veste” – încă din clipa în care-i lăsase acolo, pe insulă, ceva nedesluşit începuse să-l apese şi să-i tot aştearnă mâlitură în suflet, iar el socotise că alta-i pricina apăsării. Şi-apoi, ar fi izbutit

el oare, stăruind, s-ajungă la vreun capăt? Cu maică-sa, ştiut lucru, n-o scoţi la liman cu una, cu două când se pune în poară, nu s-ar fi dat ea dusă nicăieri fireşte, de lângă bătrânele acelea, de lângă suratele ei. Şi chiar să nu fi fost vorba de ele, ci numai de ea însăşi, tot nu s-ar fi dat dusă fără preget de-acolo; după ce şi-ar fi văzut izba rasă de pe faţa pământului, ar mai fi adăstat un răstimp, să se mai aline câtuşi de cât pe meleagul natal, lângă jarişteа casei strămoşeşti.

Şi din nou îl cuprinse îndoiala că ea, maică-sa, va să intre vreodată pe această portiţă, în dreptul căreia se afla el.

Mai zăbovind o vreme, cu acelaşi chin neostoit în suflet, intră în casă: era timpul să se culce, în zori trebuia să plece la lucru. Sonia îl aştepta, stătea jos la bucătărie şi croşeta: dintr-o cratiţă mare, aşezată pe duşumea, se întindeau până la ea trei fire: unul roşu, unul verde şi unul negru. Prinsese gustul croşetatului doar de când venise aici, în noua aşezare, din clipa în care la magazin fuseseră aduse nişte sculuri de lână mai de soi, de pe la Riga ori de pe la Paris, iar colegele ei de birou, toate fără excepţie, se grăbiseră să cumpere cu grămada, să nu rămână care cumva nici ele una mai prejos decât alta. Câtă vreme trăiseră în Matiora, ea nu pusese mâna nici măcar pe-un fir de lână de la oile pe care le aveau pe lângă casă, ciorapii şi mănuşile groase de-un deget le împletea bătrâna lui mamă în aşa fel, de nu mai aveau moarte. Puteai să torni şi apă într-însele, atât erau de trainic, de strâns împletite, nu semănau nici pe departe cu ceea ce croşeta Sonia, unde totul era numai găuri-găurele, ca o dantelă, cum cerea, dragă doamne, moda.

Ridicându-se de pe scaun ca să-i dea lui Pavel de mâncare, Sonia îi zise:

— A trecut pe-aici de vreo două ori în seara asta consăteanul nostru, întreba de tine.

— Care consătean?

— Petruha. „Pe unde-o fi – zice – maică-mea?”

— la te uită, şi-a adus şi el aminte de maică-sa...

— Aşa i-am spus şi eu: cam devreme şi-a amintit odoraşul de mămicuţa lui. Să mai fi aşteptat să inunde ostrovul şi-abia după aceea să se fi dus s-o caute. Nici nu-ţi poţi da

seama când îi beat şi când îi treaz omul ăsta. La fel blodogoreşte.

Pavel nu mai cătă s-o întrebe ce anume „blodogoreşte" Petruha, asta nu-l interesa câtuşi de puţin. Dar să dea ochii cu el ar fi trebuit să dea: n-avea decât să meargă şi dumnealui poimâine, să le-aducă amândoi încoace pe bătrâne. Şi-apoi, ar fi cazul s-o ia la dânsul cu această ocazie şi pe maică-sa, de a cărei soartă l-a apucat aşa tam-nesam grija, dar se pune întrebarea unde anume, în ce palate, în ce împărăţie plănuieşte el s-o ducă? La drept vorbind însă, asta nu mai e treaba lui, a lui Pavel. O să aibă el şi-aşa – presimţea acest lucru, îşi dădea seama – destule griji până o găsi pe undeva un adăpost pentru Sima şi nepoţelul ei, şi pentru Bogodul, apoi va trebui s-o însoţească şi pe Nastasia la casa ei de la oraş. O să aibă încă multă bătaie de cap, oho!... Dar nu asta îl speria pe el, la urma urmei; cum-necum avea s-o scoată la capăt; ceea ce-i strecura mai mult ca orice teamă în suflet, şi de a cărei soluţionare nu izbutea să se apropie nici măcar cu gândul, să-i ghicească fie şi într-o mică măsură drumul în viitor, era soarta maică-si: ce-o să facă de-acum încolo? Amânarea asta de-o zi n-are, fireşte, nicio însemnătate: cât ai clipi din ochii te pomeneşti cu ziua de poimâine şi trebuie să pleci într-acolo, trebuie să pleci după dânsa, s-o aduci încoace...

Tocmai când isprăvise cu cina şi da să urce sus, la etaj, auzi în verandă nişte bocănituri de cizme; după bocăniturile acelea puternice, înadinse, de avertizare, Pavel înţelese numaidecât că musafirul nu era altul decât Petruha. Vorbeau de lup şi lupul la uşă. Dar Petruha nu venise de unul singur: îl însoţea – la asta Pavel chiar că nu se aşteptase – Voronţov. Acesta intră şi, înainte de a da bineţe, se şi apucă să-şi boldească prin unghere ochii ro-tunzi, boboşaţi, înfipţi în obrajii la fel de rotunzi şi rumeni.

— Ascultă, Pavel Mironovici – întrebă el iute şi cu voce poruncitoare – unde-i bătrâna?

— În Matiora, răspunse Pavel, prinzând de veste ce vânt îi mânase încoace.

— Cum, adică, în Matiora? Doar ai fost chiar azi acolo! De ce-i în Matiora?!

— Păi, eu am dat s-o acluc, dar ea nu s-a dat adusă.

— Ne ţinem de glume ori ce facem?... se răţoi Voronţov, descumpănit. Cum, adică, nu s-a dat adusă? Ce-i aia „nu s-a dat adusă”?! Nevenindu-i încă a crede, îşi tot rotea ochii prin încăpere, ba chiar se repezi spre scări şi se uită în sus.

— N-a venit, n-a venit, îl opri Pavel – altminteri dumnealui ar fi fost în stare să urce şi la etaj, ca să cotrobăiască. Ce rost ar avea să mint? N-a venit. A rămas acolo. „Nu m-am săturat, zice, de traiu de-acia.” Şi-a vrut să mai trăiască un pic acolo.

— Da maică-mea? răcni Petruha, de-ai fi zis că i-a sângerat inima în clipa aceea de grija maică-si. Îi şi ea tot acolo?

— Păi dacă nu te-ai dus s-o ridici de-acolo – acolo o fi şi ea.

— Când?! ţipă el. Când s-o fi rădicat? C-abia azi am vin’t din mesiune, eu am avut mesiune de-mplinit! Iaca, să zică cu gura lui şi Boris Andreici, îl luă el de martor pe Voronţov, fluturându-i acestuia chiar pe sub nas mâna murdară, bandajată nu se ştie de ce cu o trenţişoară de culoare neagră. Gestul acela plin de zel, ochii lui aprinşi, ca şi glasul opintit din rărunchi îl făcură pe Pavel să înţeleagă că Petruha era cam afumat.

Voronţov se scutură oţărât.

— M-misiune! rosti el fierbând de mânie. Auzi la el, m-mis-siune! De ce-ai lăsat-o pe mă-ta, mă, într-un loc unde nu se cade, beţivan nenorocit ce eşti?! Misiunea ta era să fie mă-ta aici, nu acolo. Să se afle oriunde vrei, dar nu acolo. Şi tu ce-ai păzit? Doar există dispoziţie care priveşte pe toată lumea. Suntem în stare să înţelegem ori nu suntem?...

Cât despre Pavel, el înţelese că povestea cu „înţelegerea” bătea mai cu seamă în partea lui decât într-a lui Petruha.

Petruha însă hotărî s-o facă pe îmbufnatul.

— Se prea poate să fiu beţivan, cătă el pe sub sprâncene la cei de faţă, poftindu-i să aprecieze importanţa acestei mărturisiri, da-n privinţa trebii cu nenorocitu, apăi, tovarăşe Voronţov, Boris Andreici – pardon-fă loc... Porecla iasta eu nu po’ s-o ieu asupra mea nici mort. N-am dreptu! Da! îşi smuci el, nărăvaş, capul spre ceafă şi-ncremeni

astfel, pătrunzându-se de gravitatea spuselor sale. Cât despre beţivan... ce po' ca să zic... Câteva clipe Petruha rămase tăcut. Aş vrea să ştiu ce v-aţi face fără beţivani dintr-ăştia?....

— Şi unde-au rămas să stea? i se adresă din nou Voronţov lui Pavel, neluându-l în seamă pe Petruha şi vorbind pe-acelaşi ton repezit şi nervos.

— În baracă.

— În baracă? Baraca mai e acolo? Mai e acolo?

— Mai e.

— Păi asta-i... Asta-i... Vă daţi voi seama ce-nseamnă asta?... Voronţov se cutremură, cuprins de furie, şi se năpusti spre fereastră; ce anume voia el să vadă acolo nu puteai pricepe. Şi dumneata? se trase el iute de la fereastră, tăbărând asupra lui Pavel. Dumneata, Pavel Mironovici, ce-ai păzit? Cum de-ai îngăduit una ca asta? Doar eşti comunist, nu ca ăsta, arătă el din cap cu dispreţ spre Petruha. Să nu fii în stare s-o chemi la ordine pe mama dumitale, pe-o bătrână de-o sută de ani? Auzi la el, baraca mai e în picioare! gemu Voronţov. Şi mie mâine îmi vine comisia de stat. Dis-de-dimineaţă! Ce mă fac? Îi duc să le-arăt baraca? Şi nişte indivizi rămaşi acolo în chip samavolnic? Aia-i comisie de stat, Pavel Mironovici, pricepi dumneata?! Ei poftim, s-a dus dumnealui acolo, a făcut o plimbăricâ şi s-a-ntors cum s-a dus! Şi-acu stă şi-şi bea ceaiul. Nici nu-i pasă! Da cine-o să fie mâine tras la răspundere? Rostind această întrebare: „Cine-o să fie mâine tras la răspundere", Voronţov se încordă şi porunci răspicat: Imediat vă pregătiţi de plecare! Gata cu joaca! Trebuie înţeleasă bine s'tuaţia. Până-n zori să dispară şi baraca, şi oamenii de-acolo. Să nu-ţi treacă prin gând cumva să ştergi putina, îl avertiză el pe Petruha. Mergi acolo. În m-misiune. Dimpreună cu mine. Te pregăteşti şi dumneata, Pavel Mironovici. Gata. Asta-i treabă de stat. Ian te uită, măi frate, ce tărăşenie!

Lui Pavel nu-i venea deloc să plece, era ostenit omul, şi-apoi, mai era şi-n cap de noapte, iar dimineaţă trebuia să se ducă la lucru, ceea ce însemna că de dormit, nu mai avea când să doarmă, dar mai mult ca orice îi venea peste mână să se ducă acum să tulbure tihna bătrânelor, să le alunge

din cuibuşorul acela şi, sub ochii lor, să-i mai dea şi foc, să dea foc şi acelei ultime înjghebări rămase pe Matiora, barăcii aceleia, care le slujise, la rândul ei, de ultim adăpost. Dar n-avea încotro, trebuia să plece. Şi pe dată şi-l închipui pe Voronţov cum prinde să se agite prin întuneric şi să ţipe la bătrâne, zorindu-le şi mânându-le spre şalupă, cum le ameninţă şi le suduie, fără a-şi mai alege cuvintele, blestemând dimpreună cu ele toate câte-s pe lume. Ş-o închipui şi pe bătrâna lui mamă, cum avea ea să-l repeadă pe-acest şef, şi ochii îndureraţi şi aprigi cu care avea să-l privească pe el, pe Pavel... şi-o închipui şi pe Nastasia, pierdută, tremurând de spaimă şi, tot de spaimă, dând întruna din cap... şi-l închipui şi pe băieţaş, plângând amar... şi pe Bogodul cel posac şi pus mereu pe harţă, pe care va trebui să-l mai şi supravegheze, ca nu cumva – mai ştii! – să sară la Voronţov... Închipuindu-şi toate acestea, Pavel îi propuse:

— Eu aş zice, Boris Andreici, că n-are rost să mai mergi şi dumneata. Ne-om descurca noi şi singuri.

— A-a, nu-u! sări el de colo. Nu, Pavel Mironovici, pe dumneata nu mă mai pot bizui. Gata. Ţi-ai pierdut creditul la mine. Eu mâine am de raportat s'tuaţia şi trebuie să fiu sigur că teritoriul a fost curăţat, că de m-aş încrede în dumneata, ai fi în stare să-mi faci iar vreun pocinog. Trebuie să-nţelegem bine sarcina încredinţată. Că de răspuns eu răspund de îndeplinirea ei.

Îi porunci lui Petruha să se ducă să-l scoale pe şalupgiu, le dădu amândurora o jumătate de ceas ca să se pregătească şi să ajungă la garaj, unde stabiliseră punctul de întâlnire, după care plecă valvârtej.

— Păi ce, zise Sonia. Are omul dreptate. De ce să tragă el ponoase? Doar el răspunde pentru treaba asta.

— N-are decât! îşi pierdu sărita Petruha. N-are decât să răspunză, că nu-l împiedică nime să răspunză. Da facă bine să respecte şi omu. Că doar eu nu i-s un buştihan, să mă-ncalece 'mnealui, ba să mă şi facă cum îi vine la gură. Pardon-fă loc! Am şi eu mândria me. Iaca na, l-or apucat năbădăile. Am mai văzut noi viteji dintr-ăştia! Se ţine mare şi tare! Otoritate!

Dar până ce se gătiră de drum, până-l găsi Petruha pe

mecanicul de pe şalupă, zis şalupgiul, om în vârstă şi cam posac, pe nume Galkin, recrutat din rândul şoferilor, până izbuti să-l urnească din loc şi pe acesta, după care mai trase şi el o fugă să-şi rezolve niscai treburi, trecu nu o jumătate, ci un ceas în cap. Plecară în plină noapte, pe la ivitul stelelor, cu microbuzul care-i ducea pe muncitori dimineaţa la sectoarele de muncă mai depărtate. La volan se urcă Pavel. Drumul era bun şi, coborând la vale, maşina-i purta cu viteză; în goană le venea în întâmpinare şi tot în goană se spinteca, repezindu-se într-o parte şi-n alta, pădurea; pe dinaintea farurilor roiau, izbutind ca prin minune să se împlânte-n lumină, tot soiul de gângănii nocturne; egal, într-un susur neostoit, molatic, foşnea sub roţi pietrişul. Cei aflaţi în spatele lui Pavel tăceau. Petruha cercă într-un rând să lege o discuţie, dorind să-i strecoare lui Voronţov aşa, pe ocolite, ideea privind orele acelea suplimentare, dar Voronţov nu se învrednici nici măcar să-i reteze vorba, socotind a fi sub demnitatea sa, astfel că Petruha amuţi (Pavel îl observă prin oglinda retrovizoare), cuprins de năduf şi cu faţa schimonosită. Bătrânul Galkin moţăia. Voronţov şedea băţ în faţa celor doi, privind ţintă, încruntat, prin parbriz, şedea ca o stană de piatră, neclintindu-se parcă la nicio hurducătură.

Pe la vreo jumătate cale, la o cotitură, Pavel simţi împroşcându-l prin geam o boare jilavă. Şi parcă mai potolită, mai leneşă deveni goana pădurii şi mai surd foşnetul cauciucurilor pe prundiş. Iar când se pomeniră la loc deschis, la vreun kilometru şi jumătate depărtare de râu, prinseră a pluti înspre ei, mai întâi răzleţe, apoi tot mai dese şi mai întinse, năvălind parcă, la rându-le, în lumina farurilor, cârduri de zdrenţe sure, câlţoase. Pavel nu pricepu din prima clipă că-i vorba de ceaţă. Aflat în spatele lui, bătrânul Galkin tresări deodată şi întrebă cu şovăială şi îngrijorare în glas:

— Asta-i ceaţă?

— Ceaţă, încuviinţă bucuros Petruha. Poate că... Nu sencumetă să-şi spună lămurit dorinţa, doar scutură din cap, lăsându-şi-l pe ceafă. Ce rost are să bâjbâim prin ceaţă?

Voronţov nu socoti de cuviinţă nici de astă dată să-i răspundă.

Fără a mai întoarce maşina, Pavel o propti cu botul în marginea apei şi coborî primul. Şalupa, ţărmurită dincolo de şirul de bărci, în dreapta, nu se vedea din locul în care se opriseră ei, totuşi ceaţa mai atârna deocamdată-n văzduh, şi fâşia de apă se desluşea binişor, atât cât îngăduia întunericul nopţii. Stăruia împrejur o linişte adâncă, desăvârşită: nu se-auzea nici plescăit de valuri, nici acel ropot al apei săltând peste pragul de stânci, aflat colea, la-ntorsura de sus a Angarei, nici ştiobâlcâitul întâmplător al vreunui peşte trezit din somn, nu se vestea, nu răzbea de niciunde nici ujuitul acela prelung şi măsurat al curgerii, desluşit îndeobşte de o ureche mai ageră; tăcea pământul: întreaga preajmă părea întrupată dintr-o materie moale, vie, de nepătruns. Urcară tuspatru, cu paşi neauziţi, la bordul şalupei, Galkin porni motorul, dar nici acesta nu dudui ca de obicei, nu răscoli împrejurimile cu huietul lui larg desfăşurat, de cârjaliu, gata să-ţi spargă urechile, ci păcăni înăbuşit şi cu fereală, de parcă abia îşi trăgea sufletul, aşa fel încât ţăcănitul nu-i răzbatea mai departe de treizeci de paşi. Ultimul sări pe punte Petruha, care, cu un zâmbet fericit, i se lăudă lui Pavel:

— I-am proptit lui Vorotila uşa c-un par. Nici nu s-a clintit, mâna porcii la jir, de ziceai ce-i aia.

— Tot de năzbâtii te ţii? încruntă Pavel din sprâncene.

— Ş-ce dacă? Eşti paznic, ap' stăi şi păzăşte, nu trage la aghioase. Când s-o trezi, şi-o da să ias-afară – sula. Doar de-o sări pe fereastră. Şi când o ieşi – ia şalupa de unde nu-i. Atunci să-l vezi pe Vorotila hopăind şi ţupăind.

Petruha slobozi un hohot de râs, dar, văzând că pozna lui nu-l prea încântă pe Pavel, se-ndepărtă de el şi se urcă în cabina de comandă, căreia i se spunea, mai pe ţărăneşte, coştereaţă.

Dădură apoi şalupa uşor îndărăt şi, ajungând mai în largul apei, cotiră. În aceeaşi clipă malul pieri din vedere, ceaţa împresură şalupa şi de sus prinse să burniţeze, să cearnă peste ea, dar nu atât stropitură, cât un soi de abureală surie, lipicioasă şi măruntă ca o pulbere. Pavel simţi cum i se-ngreuiază, cum i se-mbibă faţa şi hainele de umezeala aceea scârboasă, dar nu-l trăgea aţa să se ridice şi să se ducă în coştereaţă; se cuibărise acolo, în spatele ei,

pe un buştean ce ţinea loc de scaun şi îşi aprinse o ţigară, trăgând fumul în piept cu o poftă şi o lăcomie aparte, din pricina răcorii şi a neliniştii ce-l cuprindeau, dar neliniştea, în loc să se ogoaie, să se resoarbă, dimpotrivă, sporea, creştea tot mai mult. Iată, vor ajunge acuşi la Matiora şi – ce se va întâmpla? La acest gând simţea cum îl străbat fiorii, cum îi îngheaţă sângele în vine, încerca să-l respingă cu întreaga lui făptură şi-i venea mai degrabă să se azvârle în apă, decât să-şi continuie drumul într-acolo. Mai tare ca orice îl amăra faptul că se învoise să ia parte la acest desant nocturn: uitase că n-avea cum să mai dea îndărăt. Într-adevăr, cum, cum de-a putut el să se învoiască? Şi totuşi, cum ar fi putut, pe de altă parte, să refuze, de vreme ce o avea pe maică-sa acolo, de vreme ce era cu neputinţă s-o lase în seama altcuiva s-o aducă: ea nu i-ar fi iertat în veac de veac una ca asta.

Matiora zăcea mai în aval, pieziş, de cealaltă parte a braţului, la vreo două verste depărtare de malul de la care porniseră ei cu şalupa. Galkin o luă îndată pe sforul Angarei şi-acum conducea şalupa orbeşte, căci doar la vreo cinci minute de la plecare pătrunseseră în ceaţă, într-o negură atât de compactă, încât nu se mai desluşea nimic nici la doi metri în faţă. Abia acum îi veni lui Pavel în minte că ar fi trebuit mai întâi să coboare niţel în aval pe lângă coasta râului şi-abia apoi s-o ia în piez spre sforul apei, pentru ca astfel s-ajungă de-a dreptul şi fără greş la malul Matiorei, iar acolo, dând un uşor ocol, să nimerească, fără grijă, taman la locul trebuincios. Dar a vorbi acum de treaba asta era prea târziu, trebuiau să se gândească din capul locului. Nu-i nimic, Galkin navigase pe-aici o vară întreagă, cunoştea drumul, putea să meargă cu ochii închişi, doar din câte-şi aducea aminte. Conducea şalupa cu multă băgare de seamă, cu viteză redusă; la un moment dat, Pavel auzi cum Voronţov îi ceru s-o ia mai iute, dar Galkin nu-i dădu ascultare şi viteza rămase aceeaşi; înaintând în plină viteză, riscai să nimereşti peste vreun banc de nisip – stai după aceea acolo şi bate din buze. Că doar mecanicul e acela ce răspunde pentru şalupă. Motorul păcănea abia auzit undeva, departe-departe, în străfundurile şalupei, ba chiar aveai impresia că zgomotul venea din adâncul apei; răsuna

în schimb şuşuitul negurei spintecate şi al râului spintecat, şi-n şuşuitul acela moale şi monoton, Pavel, cuprins de tulburare şi zgribulit, aţipi.

Tresări speriat în clipa în care şalupa se aplecă într-o parte la o cotitură şi prinse a se clătina; tresări şi se ridică în picioare, căznindu-se să întrezărească malul către care conducea Galkin şalupa, dar oricât îşi încordă privirea, nu izbuti să întrevadă nici urmă de mal. Negura se înălţa ca un zid necurmat, lăsând impresia că şalupa bate pasul pe loc, patinează, că nu e în stare să salte dincolo, peste zidul acela vertical, alunecând mereu şi mereu de pe tâmpla lui; Pavel nici că-şi amintea să mai fi nimerit vreodată într-o negură atât de deasă şi compactă, prin care răzbea anevoie, ca din străfundul unei fântâni adânci şi întunecate, luciul stins şi abia ghicit al apei. Ochii i se propteau în clisa aceea surie, necurmată şi, fără voie, i se îngustau, i se închideau, zărind-o atât de aproape. Judecând după timpul ce se scursese, ar fi trebuit să fi ajuns la ostrov, cu toate astea însă nimic nu lăsa să se înţeleagă că sunt pe cale să acosteze; Pavel se duse la timonă şi, după încordarea cu care scruta Galkin bezna, întinzându-şi mult gâtul înainte, în speranţa că va desluşi acolo ceva, îşi dădu seama că se rătăciseră. Ce mai, era şi de aşteptat să se întâmple aşa. Nişte oameni cu scaun la cap nu s-ar fi încumetat, fireşte, să pornească la un drum atât de primejdios şi încă pe întinsoare de apă... Întocmai ca un copil s-a purtat chiar şi el, Pavel: s-a dus fără preget şi fără menire acolo unde l-au dus alţii. Acum, ce-i de făcut? Nu-ţi rămâne decât să te-nvârteşti, să orbecăi până când vei da de un mal sau de celălalt. Se prea poate să fi urcat mai sus de Matiora, ca mai apoi, făcând pe neobservate o întoarcere, să fi fost mânaţi la vale pe firul apei. Se pare că aşa s-au petrecut lucrurile. Iar dacă asta e situaţia, înseamnă că trebuie s-o cârmească la dreapta şi să încerce să dea de Matiora din cealaltă parte, adică de pe braţul Angarei Noastre. Şi Pavel, nesigur pe sine, căută să-i facă lui Galkin această propunere, arătând doar din cap s-o cotească la dreapta, iar Galkin, bucuros la rândul lui că nu-i nevoit să răspundă numai el de cârmă, făcu întocmai, îndreptând, fără a mai sta la gânduri, şalupa într-acolo.

Aflat de-a stânga lui Galkin, în picioare, şi simţind că ceva nu-i în ordine, Voronţov glăsui:

— Cam de multişor mergem. Pe unde-om fi? De ce durează atâta? Nu ne-am rătăcit cumva? Unde-i ostrovul?

— Dăm noi de el, îi răspunse cam în doi peri Galkin.

Glasurile lor îl făcură să tresară pe Petruha, care aţipise într-un ungher. Zgribulindu-se de frig (purta, ca şi în timpul zilei, aceeaşi cămaşă petrecută peste pantaloni), îşi strecură capul afară, pe uşiţă.

— Oho! Da-i ceaţă, nu glumă! se miră el şi, trântind uşa, începu să-şi fricţioneze pieptul, ca să se mai încălzească niţel. Po' s-o tai cu cuţitul. Care va-s'că, ne-am rătăcit, aşa-i? Ne-am rătăcit, ne-am rătăcit... Vă spusei eu... De fapt, Petruha nu spusese nimic de doamne-ajută, nu prevenise pe nimeni în nicio privinţă, dar cum putea el să scape un asemenea prilej şi să nu dea de înţeles cum că ar fi avut dreptate, deşi nici el singur nu ştia prea bine despre ce dreptate e vorba – şi Petruha nu scăpă, fireşte, prilejul. P-o ceaţă ca asta trebe să fii peşte ca să nu te rătăceşti. Am sfecli-it-o!

Mai navigară astfel vreun sfert de ceas – de două ori mai mult decât le-ar fi trebuit, ca să nimerească, venind de pe braţul Angarei Noastre, pe Matiora sau pe Podmoga – dar în zadar: nici tu mal, nici tu vreun semn, nici tu vreo rarişte-n perdeaua pâcloasă, jur împrejur – aceeaşi masă de negură clisoasă şi fără sfârşit, mai densă parcă acum ca o gelatină. Galkin întoarse faţa spre Pavel, întrebându-l muteşte ce-i de făcut, încotro s-o cârmească, dar Pavel nu făcu decât să strângă din umeri: habar n-am.

— Opreşte motorul, rosti el în cele din urmă.

Galkin se ridică şi opri motorul. Pavel ieşi pe punte şi rămase locului, ascultând cum se potoleşte foşnetul apei şi al negurei – oglinda râului nu se mai zărea defel. Luă apoi butucul pe care şezuse până mai adineauri şi-l azvârli peste bord: de-acolo se auzi un plescăit înfundat, clisos, ceea ce însemna că acolo era totuşi apă. Voronţov nu se mai putu stăpâni:

— Ne mai moşmondim mult pe-aici? Ce-i cu voi – nu mai înţelegeţi vorba ori o înţelegeţi? Acuşi se face ziuă şi treaba trebe făcută.

— Nu răcni, i-o taie scurt Galkin. Că nu eşti la şedinţă!

Şi Voronţov, oricât ar părea de ciudat, se stăpâni şi tăcu mâlc, dându-şi seama, probabil, că aici ordinele n-ajută la nimic. Acest „nu răcni" însă, care avu darul să-l jignească, întrucât nu era deprins cu asemenea purtare faţă de el, îl îmboldi la o altă hotărâre, drept care îi porunci lui Petruha:

— Ia, cearcă, mă, de răcneşte.

— Ce să răcnesc? întrebă el nedumerit.

— Ce vrei tu. Chiar şi „hoţii". Doar trebuie să fie pe-aici pe undeva nişte oameni vii, ori nu? Poate că ne-or auzi. Sau v-ăţi fi vorbit cu toţii între voi? Haide, zi-i!

Vrând să arate că a stat mai întâi să se gândească şi că abia apoi s-a declarat de acord cu Voronţov, Petruha rămase o toană locului, cugetând, dragă doamne, după care se duse la prova şalupei, de unde dădu glas:

— Ma-mă-ă! Tuşă Da-rio-o! Unde sunteţi? He-e-i!

Niciun sunet nu se-auzi drept răspuns. Era şi caraghios să nădăjduieşti că avea să-ţi răspundă careva: negura îţi absorbea şi îţi potopea, pe loc, chiar în aceeaşi clipă, glasul: nimic nu putea scăpa din mlaştina ei.

Porniră din nou motorul şi plutiră mai departe, îndreptându-se, ai fi zis, chiar către ţărmul reperat, în sfârşit, cu precizie; dar negăsindu-l nici de astă dată, o luară în altă direcţie, apoi într-alta, fără a izbuti să atingă măcar unul din maluri. Totul pierise în bezna adâncă a negurei.

— Aşa ne trebuie, îi zise Pavel lui Voronţov, cu o ultimă şi nepăsătoare undă de mânie în glas. De ce dracu a fost nevoie s-o croim peste noapte la drum? Nu puteam aştepta până dimineaţă?

— Dacă i-ai fi adus peste zi, n-am mai fi croit-o la drum peste noapte, se justifică Voronţov.

Pavel se împăcă cu soarta: fie ce-o fi. Nu-i mai făcea semne lui Galkin s-o ia la dreapta ori la stânga; acesta conducea acum şalupa de unul singur undeva, într-un pustiu. Tăcea, împăcat cu soarta, şi Voronţov; şedea cu capul plecat, privind prosteşte înainte, cu nişte ochi roşii, congestionaţi de nesomn; totuşi din când în când nu uita să-l zgâlţâie pe Petruha, care moţăia alături de dânsul. Petruha se scutura, ieşea pe punte şi dădea glas înăbuşit şi

fără de nicio speranţă, abia auzindu-se pe sine, mereu aceleiaşi strigări:

— Ma-mă-ă! Tuşă Da-ri-o! Hei, Matio-ra-a!

Apoi se-ntorcea şi, rezemându-se frăţeşte de umărul lui Voronţov, adormea din nou.

Pierzând în cele din urmă orice speranţă de a mai ajunge la vreun liman, Galkin opri motorul. Se făcu linişte deplină. Jur împrejur era numai apă şi negură; nimic altceva decât apă şi negură.

*

Începu să plângă prin somn, cuprins de spaimă şi nemângâiat, băieţaşul, şi bătrânele se deşteptară şi prinseră a se foi, întinzându-şi mădularele şi oftând; de fapt, nici nu se culcaseră ca lumea, ci picotiseră doar, stând în capul oaselor, acolo unde se cuibărise fiecare de cu seară şi unde rămăsese după ce isprăviseră de vorbit. Îngânând ceva numai de ea înţeles, Sima începu să-l ogoiască pe băieţaş, care, încetul cu încetul se molcomi, scoţând doar la răstimpuri câte un suspin slab şi înăbuşit. În coteţul lui Bogodul stăruia nu atât întunericul, cât o mijeală oarbă, de cotlon: în geam se-ntrezărea o lumină pâcloasă şi jilavă, ca de adânc de apă, în care se mişca ceva molâu şi diform – mânat parcă pe-alăturea de un curent.

— Ce, iar îi noapte-afară? întrebă Katerina, uitându-se împrejur.

— D-apăi că n-o fi ziuă, îi răspunse Daria. Pentru alde noi, zic eu, n-o să mai fie ziuă.

— Da un'e oare ne-aflăm? Trăim, au ba?

— Îmi pare mie că ni' nu mai trăim.

— Las' că-i bine. Dacă suntem cu toţi laolaltă – îi bine. Alceva ce-ţi mai trebe?

— Barem pe copilu ista să-l scoatem cumva de-acilea. El trebe să trăiască.

Glasul speriat şi hotărât al Simei:

— Ba nu, eu pe Kolenka al meu nu-l dau nimărui. Om sta laolaltă.

— Dacă-i pe-aşa, om sta laolaltă. Ce-i drept e drept, un' să se ducă şi ce să facă bietul de el făr' de noi?

— Tu nu te-ai culcat, Dario?

— Doară lângă tine şed, fato. Ce, nu mă vezi? Asta de-

acilea eu îs.

— Iote c-amu-şa te văz. Am fost zburat mai dinioare pe un'eva, nu fusei acilea. Da nu mai ţiu n'ica minte.

— Si pe un'e-ai zburat? Ereau oameni pe-acolea, au ba?

— N-am văz't. Am zburat pe-ntuneric; la lumină nu mi-am scos capu.

— Da tu cine-i fi? Tu, de şezi în partea iastalalt-a mea?

— De mine-ntrebi? Eu îs Nastasia.

— Care? A din Matiora?

— Aia. Şi tu, n-ăi fi cumva Daria?

— Daria.

— A de-avu casa hat în hat cu mine?

— Păi dară.

— Văzuşi, fato, că te-am cunoscut?

— Ba eu te-am cunoscut mai întăi şi-ntăi.

— Ce-aveţi, femeilor, de tot meliţaţi acolo? Aţi căpiat?

Răspunseră într-un glas amândouă:

— Am căpiat.

Şi amuţiră, stăpânite de ruşine, ori poate de sfială pentru vorbele lor fără de noimă. Liniştea grea, plină de încordare, era ferestruită de răsuflarea horcăitoare şi hârşcâită a lui Bogodul. În tact cu ea, bătrânele se legănau înainte şi înapoi, căutând prin această mişcare să-şi stâmpere neliniştea din suflet.

— Oare ce s-o fi zărind acolea-n fereastă? Ian uita-ţi-vă careva.

— Eu nu vreau, mă tem. Uită-te singură. Eu una mă tem.

Îşi aţintiră ochii în fereastră şi, prin licărul acela vâlced, spălăcit, văzură trecând pe dinaintea lor, purtate parcă de un şuvoi puternic, abătut de sus, nişte contururi mari şi miţoase, aidoma unor nouri. Prin spărtura ochiului de geam năvăleau înăuntru trâmbe de umezeală. Trezit din somn, Bogodul coborî de pe laviţă şi îşi lipi obrazul de geam. Bătrânele îl iscodiră nerăbdătoare:

— Ce-i? Ce vezi acolea? Un'e suntem? Grăieşte, omule, de ce taci?

— Nu văz nimic, scâr-rnăvenia! răspunse Bogodul. Ceaţă!

Bătrânele începură să se închine pe şoptite, atingându-se şi încurcându-se una pe alta cu mâinile în întuneric. Apoi o luară iar de la capăt, dar de astă dată cu glas şi mai

pierdut:

— Tu eşti ici-şa, Dario?

— De bună samă că-s eu. Da Nastasia un'e-o fi? Nastasio!

— Iote acilea-s, acilea.

Bogodul se duse tropotind înspre uşă şi o dădu de perete. Prin uşa deschisă, ca dintr-o căscătură de hău, năvăli negura, şi de undeva de-aproape se auzi un urlet jalnic. Pe dată însă fu parcă luat de-un val, şi umbrele prinseră a se-nvălmăşi mai tare în ochiul de geam, mai tare porni să şuiere vântul, iar de undeva, ca din străfund, răzbi stins, abia desluşit, glasul de bun rămas al Stăpânului.

SFÂRŞIT